

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

ISSN 2617-3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 1 (23)

Видавничий дім
“Гельветика”
2023

DOI 10.24144/2617-3921.2023.23

УДК 81 (081)+372. 8

С 91

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філологічних та педагогічних наук (спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 035 «Філологія»)

відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 № 1471 (додаток 3).

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus (Польща).

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>

Члени редакційної колегії:

Голік Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1278-3383>; **Бенцеш Рийко** – доктор філологічних наук, професор Інституту науки про поведінку та теорії комунікації університету Корвінус у Будапешті, Угорщина, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3481-8279>; **Гвоздяк Ольга Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>; **Корольов Ігор Русланович** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри полоністики Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0436-5923>; **Корольова Алла Валер'янівна** – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри загального мовознавства і германістики Інституту філології, Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>; **Лизанець Петро Миколайович** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри угорської філології, директор Центру гунгарології, заслужений діяч науки і техніки України, почесний член редколегії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5663-7057>; **Рогач Леся Валер'янівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>; **Томашікова Славка** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англістики та американістики Університету П.Й. Шафаріка в Кошице, Словаччина, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5877-9158>; **Фаркаш Іоан-Мірча** – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету літератури Північного центрального університету Бая Маре та Технічного університету Клуж Напока, Румунія, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8113-1237>; **Чендей Наталія Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4065-5119>

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 7 від 20 червня 2023 р.)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Електронна версія: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>

**Ministry of Education and Science of Ukraine
State University “Uzhhorod National University”
Faculty of Foreign Philology**

ISSN 2617-3921

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 1 (23)

DOI 10.24144/2617-3921.2023.23
UDC 81 (081)+372. 8
C 91

The journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category B in the field of philological and pedagogical sciences (specialty 014 "Secondary education (by subject specialties)", 035 "Philology") according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 26.11.2020 № 1471 (Annex 3). The journal is indexed in the international scientometric database Index Copernicus (Poland).

Editorial Board:

Editor-in-Chief:

Fabian Myroslava Petrivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>

Members of the Editorial Board:

Holyk Snizhana Vasylivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1278-3383>; **Réka Benczes** – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Institute of Communication and Sociology, Corvinus University of Budapest, Hungary, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3481-8279>; **Hvozdiak Olha Mykhailivna** – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of German Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>; **Korolyov Ihor Ruslanovych** – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor of Polish Studies Department, Institute of Philology, Kyiv Taras Shevchenko National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0436-5923>; **Korolyova Alla Valerianivna** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of General Linguistics and Germanic Philology Department, Institute of Philology, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>; **Lyzanets Petro Mykolaiovych** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of Hungarian Philology Department, Director of the Center of Hungaryology, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Honorary Member of the Editorial Board, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5663-7057>; **Rohach Lesya Valerianivna** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>; **Slávka Tomaščíková** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of British and American Studies, Pavol Jozsef Šafárik University in Košice, Slovak Republic, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5877-9158>; **Ioan-Mircea Farcas** – PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Letters, North University Centre of Baia Mare, Technical University of Cluj – Napoca, Romania, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8113-1237>; **Chendei Nataliia Vasylivna** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4065-5119>

*Recommended for publication by the Academic Council
of Uzhhorod National University (protocol № 7 dated June 20, 2023)*

*The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com
developed by the Polish company Plagiat.pl.*

E-version: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>

© Uzhhorod National University, 2023

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

Viktoriia Andrushchenko,
*Doctor of Philosophy,
Associate Professor of English Philology
and Translation Department,
Horlivka Institute for Foreign Languages
of the State Higher Educational Establishment
“Donbas State Pedagogical University”
Bakhmut (Dnipro), Ukraine;
Postdoctoral Applicant,
Vasyl' Stus Donetsk National University
<https://orcid.org/0000-0002-3913-6947>
Vinnitsia, Ukraine*

**Culture specific words as cohesive markers of a literary
communicative text (in the fantasy novel *Harry Potter
and the Philosopher's Stone* by J. K. Rowling)**

**Культурні реалії як когезійні маркери літературного
комунікативного тексту (у структурі роману-фентезі
«Гаррі Поттер і філософський камінь» Дж. Роулінг)**

Summary. *The paper deals with text linguistics and focuses on the leading approaches (structural-grammatical, semantic, socio-communicative (pragmatic), synergistic) to text study as a whole, its levels, units, and categories. It is proposed to interpret text as a horizontally and vertically level content-functional whole that integrates segmented text units – supraphrasal unities, which formal, semantic and communicative structure is provided by linguistic means of the category of coherence representation (in its correlation with the categories of continuum, integrity and discreteness), determined by an author's intention that is encoded in text.*

Simultaneously with the research of text structural-semantic content that is formalized by linguistic tools of the category of coherence realization within the boundaries of a supraphrasal unity (a set of the latter), an attempt has been made to identify a literary text as a cultural sign system that reflects mentality, cultural values, origins, social reality, experience, images, sounds, objects and practices of its author. A literary text is considered as a cultural discourse with its own concepts, signs and codes covert by an author in a literary text, which meanings are extracted by a reader in interaction with text in the process of its interpretation.

The purpose of the analysis is to trace cultural realities and their role in the grammatical coherence and communicative organization of a literary text discourse. The material of the study is the structure of the fantasy novel “Harry Potter and the Philosopher's Stone” by J. Rowling, which is full of terms of the

British background culture. Therefore, it seems possible to investigate cultural realities in the structure and content of a literary work, to qualify cultural markers as functional, informative and communicative units of a coherent literary whole, to identify cultural terms as prominent cohesive markers of a literary textual discourse.

Key words: *the category of coherence, literary text, cultural realities, cohesive markers, British culture.*

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню питань лінгвістики тексту із висвітленням провідних підходів (структурно-граматичний, семантичний, соціокомунікативний (прагматичний), синергетичний) у вивченні текстового цілого, його рівнів, одиниць, категорій. Пропонується трактування тексту як рівневого горизонтально й вертикально змістово-функціонального цілого, що інтегрує у собі сегментовані текстові одиниці – надфразні єдності, формальна, семантична та комунікативна структура яких забезпечується мовними засобами репрезентації категорії зв'язності (у корелятивному співвідношенні із категоріями континууму, цілісності та членованості), зумовленими ідейною інтенцією автора, що закодована в тексті.*

Одночасно із дослідженням структурно-семантичної наповненості тексту, забезпечуваної мовними засобами реалізації категорії зв'язності у рамках надфразної єдності (сукупності останніх), зреалізовано спробу ідентифікувати художній твір як культурну знакову систему, яка відбиває менталітет, культурні цінності, походження, психічні чинники, соціальну реальність, досвід, образи, звуки, об'єкти та практики її автора, які постають лінгвістично формалізованими виявами категорії зв'язності у змісті текстового повідомлення. Літературний текст обґрунтовується як культурний дискурс із властивими йому поняттями, знаками та кодами, захищеними автором у художньому творі, значення яких видобуваються читачем у взаємодії із текстом у процесі його інтерпретації.

Метою аналізу постає спроба простежити культурні реалії та їхню роль у граматичній зв'язності та комунікативній організації художнього текстового дискурсу. Матеріалом дослідження слугує структура роману-фентезі «Гаррі Поттер і філософський камінь» Дж. Роулінг, яка сповнена термінами британської фонові культури. Відтак, можливим видається простеження культурних реалій у структурі й змісті літературного твору, кваліфікування культурних маркерів як функціональних, інформативних та комунікативних одиниць зв'язного художнього цілого, ідентифікування культурних термінів як провідних когезійних маркерів художнього текстового дискурсу.

Ключові слова: *категорія зв'язності, художній текст, культурні реалії, когезійні маркери, британська культура.*

Introduction. The development of the notion “text” as a proper linguistic concept with a number of terminological meanings (“supra-phrasal unity”, “complex syntactic whole”, “text”, “discourse”) dates from the late 40s of the XXth century, when it, being described structurally and grammatically, showed to be one of the objects of linguistic research and text linguistics in 60–70’s.

Since then text unit has been represented through the prism of the following approaches: 1) *structural-grammatical* (40–60's) – formal markers and coherence (cohesion) types (R. De Beaugrand, T. Van Dijk, W. Dressler, R. Hasan, M. Halliday, D. Vieweger); 2) *semantic* (70's) – semantic similarity of words, semantic repetition as text coherence realization (E. Agricola, V. Buchbinder, T. Van Dijk, S. Gindin); 3) *socio-communicative* (90's) – text is distinguished as a means of communication, a certain communicative act (T. Matveeva, T. Radzievska, Z. Turaeva, O. Vorobyova); 4) *pragmatic* within socio-communicative approach—text is regarded as a definitely organized speech (V. Karasik, A. Kintsel, V. Krasnykh, Yu. Sorokin); 5) text interpretation in relation to contemporary *synergistic* paradigm as a specific object that only being in contact with a human being, who produces and comprehends it, comes alive, becomes mobile, dynamic, full of sense owing to a person's energy, thought (K. Belousov, O. Korbut, G. Moskalchuk, V. Pyschalnikova) [1, p. 5–6].

The present view considers text as a complex integration of the outlined approaches and current concepts of its analysis. In the research we regard text as a level (*formal, semantic, communicative, paradigmatic* levels (N. Bolotnova, M. Brandes, I. Chernukhina, K. Filipov, A. Zahnitko)) horizontally and vertically organized content-functional theme-rheme whole of segmented text units – *supra-phrasal unities* (I. Halperin, O. Moskalska, T. Nikolayeva, E. Referovska, G. Solganyk, Z. Turaeva, A. Zahnitko), which formal, semantic and communicative structure is provided by *the category of coherence (cohesion / coherence)* realization as the most prominent text category (L. Babenko, R. De Bogrand, V. Dressler, M. Halliday, I. Halperin, R. Hasan, O. Selivanova, N. Valgina, A. Zahnitko) in its correlation with the textual categories of *integrity, segmentation* and *continuum* by language patterns of its expression, which choice is predetermined by the author's intention (motive, idea) (I. Chernukhina, M. Pravdin, V. Rudnev, Yu. Sorokin, Z. Turayeva, M. Vsevolodova, A. Zahnitko, O. Zalevska) that is coded within a literary text [1, p. 5–6].

Such approach to text study with the linguists' focus mainly on its structural and semantic analysis does not completely interpret the latter as a cultural sign system which reflects mentality, cultural values, origins, social reality, experience, images, sounds, objects and practices of its author signifying with the same mechanism as a language. Furthermore, any literary text may be referred to as a cultural discourse with its concepts, signs, and codes which meanings are produced in the interplay between text and its reader.

In terms of this the purpose of the current study is to investigate culture specific words and their role in grammar cohesion and communicative organization of a literary text.

The tasks of the analysis are as follows: 1) to trace culturally related words in the fantasy novel *Harry Potter and the Philosopher's Stone* by J. K. Rowling; 2) to identify cultural markers as functional, informative and communicative units of a coherent literary whole; 3) to qualify culturally specific terms as primary cohesive markers of a literary discourse.

The significance of the research lies in that it throws light at text as a coherent and cohesive unity and considers text, literary in particular, as a culturally and communicatively specified whole.

Methodology / Methods. To sort out the outlined problem, it is reasonable to apply structural and functional methods, which allow to explore a structural-semantic and communicative-informative nature of a literary text through the analysis of the coherence category language realization within its boundaries.

Systemic sampling method makes it possible to extract from the analysed text continuum supra-phrasal unities which contain cultural terms in their structure by exploring the most frequently used categories (food, clothes, drinks, hobbies, celebrations, etc.) which the defined cultural specified words within a literary text may relate to.

Results and Discussion. The systematic study of communicative organization of a sentence began in mid-19th–early-20th century (T. van Dijk, J. Firbas, M. Halliday, V. Mathesius, P. Sgall, etc.). The Ukrainian researchers focused on functional nature of a sentence, its communicative aspect, typology of its categories (K. Horodenska, N. Huivaniuk, M. Pliushch, I. Vykhoanets, A. Zahnitko, etc.).

In the meantime, it was supposed that a sentence cannot be fully characterized in complete isolation from its natural context coherent discourse, be it a monologue (narrative, report, explanation, etc.) or a dialogue type exchange. Just as modern semantics strives to get over the borders of isolated words in order to study sentence semantics, so research in communicative organization means, in the first place, getting over the borders of isolated sentences in order to examine the properties of sentences within whole texts (= 'discourses') [9, p. 16]. Though isolated sentences are, however, considered as constituents of discourse [9, p. 16].

The central function of natural language is communication, i.e., the transmission of information (meaning) by a word, a sentence, sentences or contexts in regard with communicative organization and due to intimate relation of language and interaction.

Traditionally, the following three aspects of sentence representation are distinguished: logical, grammatical, and psychological (J. Firbas, M. Halliday), since I. Mel'cuk replaces the terms as follows: logical by semantic, grammatical by syntactic, psychological by communicative (or pragmatic and informational [9, p. 17]). That allows to admit that the same aspects are typical for text presentation as an integrity of sentences.

Consequently, any word in a sentence, sentence itself or a number of utterances determine a conversation as a form of verbal communication. This is crucial since sequential turn-taking, as in ordinary conversation, is where the meaning of utterances unfolds, where they become intelligible and coherent to us [10, p. 1].

The use of conversational structures in grammar and discourse occurs in both living and dead languages, in ancient and modern discourse, and across various genres and sociolinguistic groups [10, p. 7].

Fictive interaction is the use of the conversation as a frame to structure mental, discursive, and linguistic processes. Fictive interaction may partially serve as a model for: (i) thought, (ii) the conceptualization of experience, (iii) discourse organization, and (iv) the language system and its use [10, p. 9]. Fictive interaction indicates correspondence between form and interactional function. That means that interaction between the author of a literary text and its recipient is communication (conversation) itself, since the sender of the text message encodes its meaning by language markers and the reader is expected to decode linguistically expressed message within text.

Quite interesting seems to be some linguists' (R. Robins) consideration on what the context for language is, and, correspondingly, for text, in particular. J. Firth's points out that a language was embedded in the life and culture of its speakers. Culture is defined as a context for a language which expresses the mental life, social reality and experience of its speakers, whereas language is considered as a system with its grammar structures (E. Sapir, B. Whorf, etc.) [7, p. 5–6]. Text expressed by a language should be regarded as a grammatical, meaningful, communicative and cultural essence.

As for the text of our analysis, we will dwell upon one of *Harry Potter* series, that is a fantasy novel *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, written by British author J. K. Rowling who is worldwide famous for creating a new fantasy world for the entertainment of children. The humour effects, varieties of language, word-play, puns, and idiomatic expressions have been incorporated in the text which shows the author's remarkable work. The biggest challenge is posed by cultural related terms set up in British background culture which are scattered throughout the text [8, p. 44].

Cultural related terms are designated by different names such as cultural terms, culture specific items, culture markers, cultural references, cultural bound items and realia. These embody various material items like food, clothes, currency, cultural notions like customs, institutions and proper names, names of persons, animals, locations and traditional celebrations [8, p. 44].

As R. Hall puts it, “By culture, here we mean the actual grounded terrain of practices, representations, languages and customs of any specific society” [3, p. 9]. In order to understand culture, we need to explore how meaning is produced symbolically in language as a signifying system.

Bearing in mind the most prominent markers of the category of coherence realization within a text boundaries: 1) *lexical units* (lexical, synonymic, antonymic, derivational, hyponymic, periphrastic, thematic repetition); 2) *linear homogeneity of verbs-predicates tense forms; syntactic parallelism*; 3) *deictic-functional components* (pronominal-substitutive elements, conjunctions, prepositions, adverbs, particles, numerals, modal words, parenthetical words) [1; 2], we propose to analyse several examples from the novel:

And now, over to Jim McGuffin with the weather. Going to be any more showers of owls tonight, Jim?’

‘Well, Ted,’ said the weatherman, ‘I don’t know about that, but it’s not only the owls that have been acting oddly today. Viewers as far apart as Kent, Yorkshire and Dundee have been phoning in to tell me that instead of the rain I promised yesterday, they’ve had a downpour of shooting stars! Perhaps people have been celebrating Bonfire Night early – it’s not until next week, folks! But I can promise a wet night tonight’ [12, p. 7].

The structural cohesion and communicative coherence of all the elements within this supra-phrasal unity is determined by thematic repetition of the words *Jim McGuffin*, *weather*, *showers of owls*, *weatherman*, *rain*, *a downpour of shooting stars*, *wet night* to denote the concept *weather*. As for culturally specified words, there is the reference to *Jim McGuffin*, as a Muggle (this word is used to name common people opposed to wizards in the novel) television weatherman, to indicate the British cultural peculiarity as a nation, namely, their love to watch weather TV-shows as well as talk about weather, since weather being so unpredictable in the UK. One more cultural term which helps to tie the constituents of the analysed supra-phrasal unity is *Bonfire Night*. It is known that on 5 November people across the UK celebrate Bonfire Night with fireworks, bonfires, sparklers and toffee apples. The reason they do it is because it is the anniversary of the Gunpowder Plot (1605): a failed attempt to blow up the Houses of Parliament in London by a group of dissident Catholics.

The context of the example below makes us aware of the British favourite sweets:

‘Would you care for a sherbet lemon?’

‘A what?’

‘A sherbet lemon. They’re a kind of Muggle sweet I’m rather fond of’ [12, p. 11].

The hyponymic repetition of a cultural related word *a sherbet lemon* and a lexeme *sweet* determines lexical-semantic and structural integrity of the sentences within this supra-phrasal unity. The cultural related lexeme *sherbet lemons* are a popular sweet in the UK, and are sold in most sweet shops. They are boiled sweets which have an intense lemon flavour with powdered sherbet centres.

One more reference to the British specific item of food we may observe in the following example:

They ate in the zoo restaurant and when Dudley had a tantrum because his knickerbocker glory wasn't big enough, Uncle Vernon bought him another one and Harry was allowed to finish the first. Harry felt, afterwards, that he should have known it was all too good to last [12, p. 28].

The culturally related component *knickerbocker glory* (a layered ice cream with fruit and meringue that is served in a large tall conical glass to be eaten with a distinctive long spoon, particularly in Great Britain and Ireland) structurally and semantically unites the constituents of the prepositional and postpositive sentences, since this cultural term is substituted by the components of enumeration *another one*, *the first*. Not to mention the generalizing word *all* which refers a reader to the context of the previous sentences and explicates the covert sense of Harry's miserable childhood as a nephew in the Dursleys family.

'It's the best place for him,' said Dumbledore firmly. 'His aunt and uncle will

be able to explain everything to him when he's older. I've written them a letter.'

'A letter?' repeated Professor McGonagall faintly, sitting back down on the wall. 'Really, Dumbledore, you think you can explain all this in a letter?' [12, p. 14].

The formal cohesion and communicative coherence of the conversation between Professor Dumbledore and Professor McGonagall is determined by the lexical repetition of the lexeme *a letter*. Besides, it implies the covert sense of the Britons' existing and so popular practice of personal (official) correspondence.

One more cultural tradition that characterizes the British nation is their passion for drinking tea:

Couldn't make us a cup o'tea, could yeh? It's not been an easy journey... ' [12, p. 51].

'What about that tea then, eh?' he said, rubbing his hands together [12, p. 52].

The giant sat back down on the sofa, which sagged under his weight, and began taking all sorts of things out of the pockets of his coat: a copper kettle, a squashy package of sausages, a poker, a teapot, several chipped

mugs and a bottle of some amber liquid which he took a swig from before starting to make tea [12, p. 52].

The giant took a gulp of tea and wiped his mouth with the back of his hand [12, p. 53].

The fragment above depicts the scene when Hagrid visits Harry to congratulate him on his 11th Birthday and to hand Harry in an invitation letter to study in Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry.

The formal structure and semantic integrity of the elements of this fragment is provided by description of the process of making and drinking tea and all the utensils (cutlery, crockery) the one may need to make tea: *a kettle, a poker, a teapot, mugs, etc.*; the lexical repetition of the word *tea* and grammatical repetition of the phrase *took a swig – took a gulp of tea* also enhances structural, semantic and communicative organization of the sentences within the analysed supra-phrasal unity.

Conclusions.

In our research we interpreted and examined text not only as a structural and grammatically formalized unity, but as a cultural communicative sign system which reflects mentality, cultural values, origins, social reality, experience, images, sounds, objects and practices of its author signifying with the same mechanism as a language.

Such approach to text analysis enabled to trace culturally related words in the fantasy novel *Harry Potter and the Philosopher's Stone* by J. K. Rowling and qualify them as structural, functional, informative and communicative markers of a coherent cultural discourse identifying the most frequently used categories (food, clothes, drinks, hobbies, habits, celebrations, etc.) which the defined cultural specified words within a literary text might relate to.

The prospect for further study lies in the necessity to investigate language patterns of text categories interrelation in structure of modern English and Ukrainian literary texts to explore the specificity of an addresser and an addressee's cultural communication and interaction.

REFERENCES

1. Андрущенко В. О. Закономірності вияву категорійної зв'язності в горизонтальній і вертикальній внутрішній художньо-текстовій структурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. 2013. 20 с.
2. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту : Теорія і практикум. Донецьк : ООО «Юго-Восток» Ltd, 2006. 289 с.
3. Barker C., Jane E. A. Cultural Studies : Theory and Practice. 5th edition, London : Sage Publications Inc., 2016. 722 p.
4. Bromhead H., Zhengdao Y. Meaning, Life and Culture : In Conversation with Anna Wierzbicka. 1st edition. ANU Press, 2020. 534 p. ISBN: 9781760463922.
5. Ghadessy M. Text and Context in Functional Linguistics. John Benjamins Publishing Company, 1999. 367 p. ISBN: 9789027236746.

6. Goalty A. Corpus Linguistics, Systemic Functional Grammar and Literary Meaning : A Critical Analysis of Harry Potter and the Philosopher's Stone. *A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*. № 46. 2008. Pp. 115–154. <https://doaj.org/article/350a01ba71c04458b15930f3278026b1>
7. Halliday M. A. K. The Notion of “Context” in Language Education / Text and Context in Functional Linguistics / Ghadessy Mohsen. John Benjamins Publishing Company, 1999. Pp. 1–24.
8. Mansoor S., Bari Khan A., Zuhra S., Kamran S., Arif Z. A Descriptive Study of Culture Related Terms in Translation of Harry Potter Novel from English to Urdu language. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, Vol. 4, № 2, May 2016. Pp. 44–50.
9. Mel'cuk Igor A. Communicative Organization in Natural Language : the semantic-communicative structure of sentences. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2001. 408 p. ISBN: 9789027230607.
10. Pascual E. Fictive Interaction : The Conversation Frame in Thought, Language, and Discourse : Human Cognitive Processing. Vol. 47. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2014. 257 p. ISBN: 9789027246639.
11. Patterson T., Brown S. Never Tickle a Sleeping Bookworm : How Readers Devour Harry Potter. *Marketing Intelligence & Planning*, Vol. 27, № 6, 2009. Pp. 818–832. URL: <https://doi-org.roe.idm.oclc.org/10.1108/02634500910988708>
12. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. London : Bloomsbury, 2014. 332 p.

Olena Bahatska,

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department
of English Philology and Linguodidactics,*

Sumy State Pedagogical University

named after A.S. Makarenko

<https://orcid.org/0000-0002-4443-1385>

Sumy, Ukraine

Andrii Kovalenko,

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department
of English Philology and Linguodidactics,*

Sumy State Pedagogical University

named after A.S. Makarenko

<https://orcid.org/0000-0001-6439-5089>

Sumy, Ukraine

Personages' gender identity in the postmodern British literary discourse (based on the novel "Passion" by J. Winterson)

Гендерна ідентифікація персонажів у постмодерному британському художньому дискурсі (на матеріалі роману Дж. Уінтерсон «Пристрасть»)

Summary. *The article focuses on the textual realization of the characters' gender identity in the postmodern novel "Passion" by J. Winterson. In the study offered gender is regarded not as a binary category in its traditional sense, represented by femininity and masculinity as types of one's gender identity but as a non-binary phenomenon, which includes androgyny and other varieties of gender. Therefore, gender identity is defined as a set of one's ideas, behavioral patterns, values that determine one's awareness as a representative of a certain gender. Characters' gender identity may not necessarily be related to a binary model of gender or gender stereotypes but is predetermined by their personal or individual characteristics which attain linguistic or textual realization. The novel "Passion" by J. Winterson is an illuminating example of postmodern British literature which brings into special focus textual representation of gender identity of two main character-androgynes Villanelle and Henry. In the story under the analysis the notion "androgynous" turns to be interpreted in both physiological or anatomical and psycho-social aspects. Being a part of the modern trend of magic realism with its innate mythological motives, the novel incorporates the ideas which transform the archetypical images of a female gender identity to the utmost. The setting and the very background of the novel provide felicity conditions*

for revealing of a picarescular type of an androgynous woman-rebellion that is endowed with monstrous, zoomorphic features. Her gender dualism, which underlies androgyny, expands this character's potential for self-realization to the maximum. What makes the novel under the analyses really unique is that the dual nature of androgyny as a phenomenon is represented. By depicting Villanelle as the image of a woman with mainly masculine characteristics, J. Winterson also creates a mirror opposite image of a man with mainly feminine features. If the female androgynous character Villanelle acquires masculine characteristics, realized through the features of zoomorphism and monstrosity as well as travesty inherent in the image of a bisexual being, the male androgynous personage Henry is represented as the ordinary soldier of the Napoleonic army, who is characterized by femininity, manifested in his appearance and psycho-emotional features.

Key words: gender identity, gender stereotypes, gender roles, femininity, masculinity, androgyny, postmodern literary discourse.

Анотація. У статті йдеться про текстову реалізацію гендерної ідентичності персонажів у постмодерному романі Дж. Уінтерсон «Пристрасть». У запропонованій роботі поняття гендеру потрактовуємо не як бінарну категорію у її традиційному розумінні, а як небінарний феномен, що передбачає андрогінність та інші гендерні варіації. Відповідно, гендерна ідентичність розуміється нами як сукупність ідей, певних поведінкових моделей, цінностей, які визначають усвідомлення особою власної гендерної ідентичності. Гендерна ідентичність художніх персонажів не обов'язково співвідносна із бінарною гендерною моделлю або гендерними стереотипами, а зумовлюється особистісними властивостями, які реалізуються на лінгвістичному і текстовому рівнях. Роман «Пристрасть» Дж. Уінтерсон є яскравим прикладом постмодерної британської літератури, який репрезентує на текстовому рівні гендерну ідентичність двох головних персонажів-андрогінів Віланель і Анрі. У досліджуваному романі поняття анрогінності проінтерпретоване у фізіологічному або анатомічному та психо-емоційному аспектах. Оскільки роман належить до сучасного літературного тренду магичного реалізму із його міфологічними мотивами, у ньому втілюються ідеї, які суттєво трансформують архетипові образи жіночої гендерної ідентичності. Місце дії роману створює сприятливі умови для розкриття пікарескного типу андрогінної жінки-бунтарки, наділеної монструозними, зооморфічними рисами. Гендерний дуалізм, що є підґрунтям її андрогінності, розкриває її потенціал до самореалізації на повну. Що робить досліджуваний роман дійсно унікальним, так це те, що у ньому репрезентована дуальна природа андрогінності як феномену. Представивши Віланель як жінку із, здебільшого, маскулінними характеристиками, Дж. Уінтерсон створює її дзеркально протилежний образ чоловіка із превалюючими фемінінними рисами. Якщо жіночий андрогінний персонаж Віланель набуває маскулінних характеристик, втілених у зооморфізмі, монструозності та травесті як властивості бісексуальності, то чоловічий андрогінний персонаж Анрі представлений як звичайний солдат наполеонівської армії і наділений фемінінністю, яка виявляється у його зовнішності та психо-емоційних особливостях.

Ключові слова: гендерна ідентичність, гендерні стереотипи, гендерні ролі, фемінінність, маскулінність, андрогінність, постмодерний художній дискурс.

Introduction. The category of gender is one of the most popular and relevant objects of research in numerous sciences – sociology, psychology, anthropology, feminist research, as well as linguistics. Gender is considered to be the key constituent of self-identification of personality and its perception by the society, thus it is a socially and culturally conditioned, artificially constructed system of values that relies on the society's comprehension of gender, role-performing modes of behavior and characteristics attributed to representatives of different genders [1]. Gender is a binary category in its traditional sense – similarly to female and male, femininity and masculinity are distinguished as types of gender identity. However, contemporary society and science are gradually moving away from the perception of gender only in this limited binary format as it grows popular to specify it as androgyny and other varieties and variations of gender identity.

The framework of contemporary gender linguistic studies is broadened efficiently by the scientific endeavors of T. Kosmeda, N. Karpenko, T. Osipova who dwelled upon the theoretical cornerstones and discursive practices of gender linguistics in Ukraine [3], N. Grigoriv who focused on linguocognitive peculiarities of gender stereotypes [2]. The key concepts of gender studies were determined by J. Pilcher and I. Whelehan [10]; gender identities in a technological age were specified by E. Shapiro [12]; gender roles in sociological perspective were analysed by Linda L. Lindsey [8] and L. Rudman, P. Glick [11]; the biology of gender race and class was studied by Ch. Murray [9]; the psychology of sex and gender was the key object of J. Bosson, J. Vandello and C. Buckner's research work [4]. Gender in its language representation in different types of institutional discourses was the subject-matter of J. Holmes and M. Meyerhoff investigation [6]. However, despite the significant interest of modern linguistics in gender research, the issue of language and textual representation of different types of gender identity in contemporary English literary discourse remains insufficiently developed what accounts for the actuality and relevance of our study. Thus, the aim of the article is to reveal the textual peculiarities of the personages' gender identity realization in the British literary discourse. The novel "Passion" by J. Winterson as an illuminating example of postmodern British literature sets sufficient grounds for gender identity in-depth analysis providing a feministic viewpoint on the issue of androgyny.

Methodology/Methods. The methodology of the study predetermined the following methods to be applied: contextual-interpretative method to define the language means which verbalize the images of the main characters in the context of the novel to reconstruct their gender identity; descriptive method to classify and qualitatively analyze the language means which depict the main characters' gender identity realization in the novel; the method of thematic classification to distribute the language means which nominate the main characters of the novel into thematic groups according to their denotation; semantic-stylistic analysis to reveal connotative meanings of the lexemes which describe the main characters'

physiological and psycho-emotional peculiarities to reconstruct their gender identity in the novel.

Results and Discussion. The lexeme androgyny stems from the ancient Greek words *άνδρας* – “man” and *γυνή* – “woman”, and means one’s simultaneous possession of the stereotypical for a given society signs of man and woman (not necessarily equally). What is more, androgyny implies the supreme level of masculinity and femininity combined as it presupposes the ability to effectively apply modes of behavior of both males and females. Androgynes have innate better adaptive characteristics as they are more flexible, independent and possess much stronger stamina than those who demonstrate a traditional feminine or masculine behavior. Thus, the notion “androgynous” turns to be interpreted in more psycho-social rather than physiological or anatomical aspects, whereas in the past the term “androgyny” used to be synonymous with “hermaphrodite” and was understood as the presence of male and female signs in one organism [1, p. 251].

The interpretation of androgyny is demonstrated in a particularly special way in postmodern literature which questions the hallmarks of widely spread gender stereotypes and traditional binary gender model of the society. Contemporary interpretation of androgyny as an instrument to construct one’s own gender identity or one of its varieties is offered in the novel “Passion” by J. Winterson who transforms the archetypical images of a female gender identity to the utmost.

Being a part of the modern trend of magic realism with its innate mythological and fairy-tales motives, the novel under the analysis is immersed in the “made-up historical context” of Napoleon wars effectively and sufficiently “flavoured” with authenticity details related to dates, locations and even personalia what brings into the special light the issue of gender identity. This very background provides felicity conditions for revealing of a picaresque type of a woman-rebellion that is endowed with monstrous, zoomorphic features.

The main character of the novel is the Venetian Villanelle, who has got mermaids-like feet to enable her to walk on the surface of water. Being the daughter of a boatman, Villanelle has got webbed feet from birth, that immediately puts her on the borderline of gender, because according to the legend, only male boatmen could inherit them. The androgynous features innate to her reveal the variability of her gender identity. Gender dualism, which underlies androgyny, expands the character’s potential for self-realization.

“There never was a girl whose feet were webbed in the entire history of the boatmen” [13, p. 51].

“I stepped out and, in the morning, they say a beggar was running round the Rialto talking about a young man who’d walked across the canal like it was solid” [13, p. 98].

In these examples, the author does not only indicate the character’s amazing abilities, but reveals the fact that other people confused her with a male man as in the excerpt offered the phrase “*a young man*” to nominate

Villanelle is used. Some more physiological features of the main character added much to her incorrect perception as a male.

“My breasts are small, so there’s no cleavage to give me away, and I’m tall for a girl, especially a Venetian”. [13, p. 56].

Small breasts and high height, in this case, do not correspond to the typical stereotypes about the appearance of a woman and are distinct features of men, thus emphasizing androgynous nature of the main character.

Moreover, Villanelle specifically imitates her male nature through turning to travesty. Thus, the ethnographer G. Bauman, exploring the traditions and rituals of African tribes, found out that the image of a bisexual being is based on the ritual practice of “sex change”, which aims to increase one’s magical potential [7]. A kind of a “change of gender” is practiced by the main character in the scenes with dressing up in men’s clothing. Working in a casino, Villanelle used to dress in a young man to provoke greater interest in clients:

“I dressed as a boy because that’s what the visitors liked to see. It was part of the game, trying to decide which sex was hidden behind tight breeches and extravagant face-paste...” [13, p. 54].

In the excerpt offered there is a direct indication to the main character’s intentional desire to look like a man – *“I dressed as a boy”*. To intensify the effect, she applied special make up – *“extravagant face-paste”*. The extra elements of her androgynous image were *“a pirate’s shirt that concealed my breasts”* and *“the moustache”*.

“I wore my yellow Casino breeches with the stripe down each side of the leg and a pirate’s shirt that concealed my breasts. This was required, but the moustache I added was for my own amusement. And perhaps for my own protection. There are too many dark alleys and too many drunken hands on festival nights” [13, p. 55].

One more significant element of Villanelle’s androgynous image was a *“codpiece”*.

“I catch him staring at my crotch and now and again I wear a cod-piece to taunt him” [13, p. 56].

Cambridge Advanced Dictionary and Thesaurus offers the following definition of the lexeme *“codpiece”*: *“a small piece of clothing like a bag that was used in the past to cover the opening at the front of men’s clothes for the lower body”* [5]. Thus, it is obvious that the item is a purely male accessory deliberately used to highlight the main character’s androgynous nature and to mislead the clients of the casino she worked in.

To make the appearance-related androgynous image of the main character complete, it is crucial to dwell upon her major female feature revealed in the novel under the analyses – her red hair.

“My red hair is a great attraction” [13, p. 148].

It is the red hair that Villanelle exploits to seduce men. As there is no mentioning of the hair color of hers at the beginning of the novel but only at its end, we can imply that only at the end of the story, Villanelle is revealed as a woman, her femininity blooms.

There is also a psycho-emotional aspect of Villanelle's personality which reveals her androgynous nature to the full. In the novel she is depicted as absolutely indifferent to the opposite sex embodied in the story by Henry. Villanelle feels that she cannot love Henry differently than "*in a brotherly incestuous way*", her heart is closed for the man. Such sexual indifference can be extrapolated to the zoomorphic features of the main character as she attained the amphibian characteristics which contain mythological symbolism. Despite many cultures' interpretations of a reptile or fish as a symbol of fertility and abundance, this image is also regarded as the embodiment of indifference and coldness [7]. Thus, emotionally in relation to Henry Villanelle can literary be compared to "a cold fish" what deepens the understanding of androgyny as it is.

"He loves me, I know that, and I love him, but in a brotherly incestuous way. He touches my heart, but he does not send it shattering through my body. He could never steal it" [13, p. 146].

However, the emotional coldness of the main character is manifested only in her relationship with men. At the same time, she falls in love with another woman – a mysterious guest who once plays with her in cards in a casino where Villanelle works. The passion for a person of her own sex and indifference or even disgust in case with her husband to the opposite one make the androgynous image of the main character more complete.

What makes the novel under the analyses really unique is that the dual nature of androgyny as a phenomenon is represented. By depicting Villanelle as the image of a woman with mainly masculine characteristics, J. Winterson also creates a mirror opposite image of a man with mainly feminine features – Henry.

Henry's appearance is depicted fragmentally and miscellaneously. First of all, it is mentioned that he is low in height, what, in fact, appealed to Napoleon:

"He liked me because I am short" [13, p. 30].

Henry's built-up is thin and slim:

"We had to break down the wood where it had splintered and because I am still skinny, I was the one bundled face first into a snowdrift banked taller than a man" [13, p. 100].

Henry can't boast with physical strength which was regarded in his time as an absolute benefit:

"The recruiting officer gave me a walnut and asked if I could crack it between finger and thumb. I could not and he laughed and said a drummer must have strong hands" [13, p. 5].

Thus, Henry's appearance does not have traditionally masculine features, which usually include physical strength, strong muscles, high height, etc. In the novel there is no direct reference to his clothing, however, being a soldier in Napoleon's army, he is mostly dressed in soldier's uniform, which symbolizes the male beginning but is exploited by Henry as a disguise:

"In my soldier's uniform I was treated with kindness, fed and cared for, given the pick of the harvest" [13, p. 30].

"I take off my socks once a week to cut my toe-nails and the others call me a dandy" [13, p. 4-5].

In the context of the novel, lexeme "dandy" demonstrates the attitude to Henry of the other men – typical representatives of the patriarchal model of society from the Napoleon surrounding and acquires a negative ironic connotation.

"He lifted his foot and, as I scrambled up, kicked me hard and still looking straight ahead said, "Firm buttocks, that's something". I heard of his reputation soon enough but he never bothered me" [13, p. 6].

The word-combination "firm buttocks", used in relation to Henry by one of the officers, characterizes him as an object of ambiguous interest from the men, thus putting him on a row with women.

Henry's psycho-emotional features turn to be much more in the focus of the novel. The young man is dreamy, compassionate. He does not participate in hostilities and throughout his stay in Napoleon's army does not kill a single person, but mainly helps the wounded. An important indicator of Henry's inner world is his thoughts about home, mother, admiration for nature and peaceful rural life:

"I was homesick from the start I missed my mother. I missed the trill where the sun slants across the valley" [13, p. 6].

Unlike other soldiers depicted in the novel as rude, cruel and heartless, Henry is highly sensitive to everything that happens around him. Softness and compassion, responsiveness and emotionality are considered to be typically feminine. Henry falls in love with Villanelle, he loves his mother and respects women who embody the qualities of Virgin Mary as well as those who are labelled "Vivandière" and are respected by no one. "Vivandière" – the French name of women who were fixed under the military regiments for the treatment and care of the wounded, providing soldiers with food and wine, household items, and maintaining the moral spirit of the army. Although Vivandière's activities are still not well studied by historians, the idea is that often under their appearance the army was accompanied by prostitutes.

"I love you," I said. – "You're my brother" she said and we rowed away" [13, p. 117].

"Mother. Father. I love you" [13, p. 31].

At the end of the novel both images which constitute two facets of one and the same concept of androgyny acquire accumulative power, being embodied in the image of Villanelle and Henry's daughter who inherited her mom's red hair and ordinary feet from her dad:

"Not me nor the baby who is a girl with a mass of hair like the early sun and feet like his" [13, p. 150].

Conclusions. Summing up, it is worthwhile to highlight that in the novel under the analysis the concept of "female" is interspersed with the concept of "androgyny" as the main character being androgynous represents the "female" world of Venice. This suggests that the concept of "androgyny" in the interpretation of J. Winterson is one of the constituents of the author's perception of the female essence and the theme of

androgyny in the novel is the means of embodiment of the traditional concept of female self-identification, who feels her otherness, dissimilarity to others, when the accomplishment of self-wholeness requires the human dual nature cognition. The modern interpretation of the concept of “male” in relation to “androgyny” implies the ability to be free from traditional gender models and stereotypes, to express one’s personality with the disregard to any frameworks. The female androgynous character Villanelle acquires masculine characteristics, realized through the features of zoomorphism and monstrosity as well as travesty inherent in the image of a bisexual being in numerous cultures. At the same time, male androgynous character Henry is represented as the ordinary soldier of the Napoleonic army, who is characterized by femininity, manifested in his appearance (small height, thinness, fragility) and psycho-emotional features (emotionality and sensuality, softness, empathy).

REFERENCES

1. Вербещ В.В., Субот О.А., Христюк Т.А. Соціологія : навчальний посібник. К. : КОНДОР, 2009. 550 с.
2. Григорів Н. М. Лінгвокогнітивні методи дослідження гендерних стереотипів. URL: http://www.confcontact.com/20130214_lingvo/1_grigoriv.htm
3. Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осіпова Т. Ф. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика. Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
4. Bosson J., Vandello J., Buckner C. The Psychology of Sex and Gender. London : SAGE Publications Ltd., 2019. 788 p.
5. Cambridge Advanced Dictionary & Thesaurus. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>
6. Holmes J., Meyerhoff M. The Handbook of Language and Gender. Oxford : Blackwell Publishing, 2003. 775 p.
7. Jacobsen M. Beyond Bauman: Critical Engagements and Creative Excursions. London : Routledge, 2020. 290 p
8. Lindsey L. Gender Roles A Sociological Perspective. New York, London : Routledge Taylor & Francis Group, 2016. 577 p.
9. Murray Ch. Human Diversity. The Biology of Gender, Race, and Class. Boston : Hachette Book Group, 2020. 669 p.
10. Pilcher J., Whelehan I. Fifty Key Concepts in Gender Studies. SAGE Publications Ltd. London. 2004. 210 p.
11. Rudman L., Glick P. The Social Psychology of Gender How Power and Intimacy Shape Gender Relations. New York, London : The Guilford Press, 2008. 400 p.
12. Shapiro E. Gender Circuits Bodies and Identities in a Technological Age. Routledge Taylor & Francis Group. New York, London. 2015. 299 p.
13. Winterson J. The Passion. NY : Grove Press, 1997. 160 p.

Юлія Глюдзик,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-4028-0620>
м. Ужгород, Україна*

Андріана Іванова

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-1733-4416>
м. Ужгород, Україна*

Тетяна Почепецька

*старший викладач кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0156-8792>
м. Ужгород, Україна*

Староанглійські, германські та індоєвропейські паралелі у поетонімах фентезі

Old English, Germanic and Indo-European parallels in fantasy poetonyms

***Анотація.** Стаття присвячена питанню етимології поетонімії у творах літературного жанру фентезі. Література фентезі відрізняється своєю відносною відірваністю від реальних подій, позаяк автори вибудовують у творах власні нові світи, не схожі на ті реалії та дійсність, у яких ми живемо, і потребують номінацій для всього новоствореного. Такі особливості творів літературного жанру фентезі змушують авторів вдаватися до власних ономастичних пошуків, прояву його уяви, і дарують читачам велику кількість авторських неологізмів та власних імен на позначення персонажів, місць та подій, що розгортаються у творі. Звернення автором до поетонімного новаторства часто передбачає використання ним поєднань різних морфем, запозичень та частини слів із різних мов задля досягнення бажаного ефекту, культурного оформлення твору загалом та милозвучності, необхідної словотвірної моделі того чи іншого поетоніма, характеристики його референта тощо зокрема. Власні назви є лексичними одиницями, що у контексті літературного твору набувають додаткових функцій, семантичного навантаження, символічного змісту та структури-*

них особливостей. Вивчення джерел запозичень, оригінального, первинного авторського бачення поетонімосфери літературного твору дозволяє пролити світло на питання унікальності його ідіолекту, мовну картину світу, комплексне уявлення автором вигаданого світу; визначити іменотворчі тенденції у обраному літературному жанрі. Все це визначає актуальність даної наукової розвідки, яка присвячена вивченню походження поетонімії фентезійного циклу повістей «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса. Результати проведеного дослідження показали, що поетонімія літературного жанру фентезі має свої етимологічні особливості з активним використанням у процесі іменотворення староанглійських, германських та індоєвропейських форм та елементів.

Ключові слова: поетонім, власна назва, поетонімія, етимологія, ономастика, ідіолект.

Abstract. The article is devoted to the question of poetonymy etymology in the literary fantasy works. Fantasy literature is characterised by its relative detachment from real events, since authors working with it build their own new worlds, which are not similar to the surrounding and reality we live in. Therefore, such literary works require nominations for everything that is newly created by the author. The enumerated features of fantasy fiction demand from the authors to enhance their own onomastic pursuit and to employ the best of their imagination. Eventually, it results in a large variety of author's neologisms and proper names referring to the characters, places and events described in the work. Thus, poetic innovation used by the author often involves diverse combinations of various morphemes, parts of words and borrowings from different languages. It is preconditioned by the author's vision of the text, the cultural design of the work, melodiousness, the necessary word-formation pattern of a particular poetonym, characteristics of its referent, etc. Proper names are considered to be lexical units that gain additional functions, special semantic load, symbolic content and unique structural features in the context of a literary work. Studying the sources of the borrowings as well as the primary author's vision of the poetonymsphere in the literary work allows us to shed light on his unconventional idiolect, linguistic picture of the world and complex representation of the invented world. Moreover, this process helps to determine naming trends in the selected literary genre. The abovementioned facts prove the relevance of the conducted scientific research, devoted to the study of the poetonymy origin and its roots on the example of the fantasy cycle «The Chronicles of Narnia» by C.S. Lewis. The results obtained in the course of the analysis enable us to conclude that the poetonymy of the literary fantasy has its own etymological features with the active use of Old English, Germanic, and Indo-European forms and elements in the naming process.

Key words: poetonym, proper name, poetonymy, etymology, onomastics, idiolect.

Вступ. Дедалі частіше художня проза різних літературних жанрів і жанру фентезі зокрема трактується як антропоцентрична (з основним акцентом на персонажах, аніж на їхніх діях та описуваних подіях). Це відображається і на їхніх іменуваннях, що слугують

унікальними експресивними центрами, які наділені особливими функціями та характеризуються не тільки оригінальним змістом, але й унікальною формою [5].

Процес вибору іменувань для персонажів літературного твору фентезі- творчий, клопіткий та відповідальний. Саме персонажі разом зі своїми іменами виступають одним із ключових засобів творення фентезі-світу та є важливим елементом для загального розуміння художнього тексту та його належного сприйняття. Власні назви на сторінках літературного твору акумулюють відомості не тільки про авторську перспективу (його бачення персонажів, розвиток сюжету та власне ідею твору), але й етимологічні, лінгвокультурні та історичні аспекти [3, с. 150].

Вчених-лінгвістів дедалі частіше цікавлять мовні тенденції поетонімії, її джерела, особливості форми та змісту. Поетоніми вже тривалий час є об'єктом дослідження у різних аспектах: питаннями її терміносистеми та таксономії займаються М.М. Торчинський, О.Ю. Карпенко, В.М. Калінкін, Г.І. Мельник, В. Кулгайм, А. Наполано, специфіку власних назв на сторінках художніх творів вивчають А. Фуллер, О.Д. Петренко, А.І. Вегеш та багато інших. Попри жвавий інтерес до поетонімії художніх творів, питання її етимології, джерел запозичень іменувань та іменотворчих тенденцій у різних літературних жанрах безпідставно залишаються поза увагою дослідників та потребують більш детального опрацювання.

Метою статті є визначення етимологічної основи поетонімії фентезі на прикладі циклу повістей К.С. Льюїса «Хроніки Нарнії», аналіз специфіки її форми та окреслення основних тенденцій у процесах іменотворення у цьому літературному жанрі. Завданням дослідження є визначення основних рис поетонімії англomовного фентезі, ключових типів творення власних назв та їхніх етимологічних паралелей, що дозволить розкрити глибокий зміст іменувань, пролити світло на авторський задум твору та нативність англomовного фентезі.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою здійснюваного дослідження слугує принцип антропоцентризму. У ході дослідження були застосовані загальнонаукові методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу, а також власне лінгвістичні методи. Індуктивний та дедуктивний методи дають змогу зробити висновки в процесі відбору інформації щодо особливостей поетонімії літературного жанру фентезі загалом та етимологічних рис поетонімів зокрема. Застосування методу аналізу сприяло систематизації власних назв обраного матеріалу дослідження, вивченню кожного класу поокремо та їхньої специфіки. Для об'єднання поетонімів за змістовими та етимологічними ознаками застосовано синтетичний

метод, протилежний аналізу. Для вивчення поетонімів у тексті застосовано метод спостереження. Результати здійснених спостережень наведено за допомогою описового методу з акцентом на етимологічних характеристиках зібраних елементів поетонімосфери. Цьому передують виявлення прихованого значення кожного поетоніма, відтак виникає потреба у зверненні до власне етимологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес вибору іменувань для персонажів у художньому творі є ретельним та відповідальним, позаяк вважається, що воно (іменування) повинне відповідати характеру персонажа, загальній концепції твору та авторському ідіолекту [2, с. 70]. Автори звертаються до різних методів та прийомів при формуванні поетонімосфери твору. Вони можуть використовувати унікальні для певної культури/етносу та історично значущі імена, іменування, які мають особисте значення для автора, або ж поетоніми з співзвучною, на думку автора, фонологією та ряд інших підходів. Тип творення іменувань, їхнє оформлення та специфіка представлення на сторінках твору є напрочуд варіативними у літературному жанрі фентезі.

Домінуючим класом поетонімів у літературних творах цього жанру є антропоетоніми [4, с. 132], що іменують персонажів, доволі яких автор формує сюжет (сюди входять власне поетоніми на позначення людей, а також олюднених тварин та міфічних істот). Основний акцент у ході дослідження зроблений саме на вивченні їхньої етимології. Доволі часто також зустрічаються і назви географічних об'єктів, що пояснюються створенням уявного фентезі-світу, а це, у свою чергу, передбачає маркування та іменування його частин.

Традиція давати людям імена, започаткована західногерманськими народами, еволюціонувала від племінних імен, прізвиськ та імен до сучасної традиції іменування. Усталеною вважається форма антропонімів, що складається з імені, прізвища (в деяких етносів або імені, або по-батькові). Їй довелося пройти через декілька історичних епох, щоб міцно вкоренитися в суспільстві [6]. Антропоніми різняться за своєю семантикою, зокрема виділяють ті, які мають: прозору етимологію (індивідуальні особливості, тобто вік, професія, освіта, та ін. визначають ступінь їх чіткості) і непрозору етимологію (з незрозумілою внутрішньою формою).

У жанрі фентезі особливості і структура поетонімів можуть змінюватися в залежності від задуму автора та ідеї, яку він хоче донести до свого читача. Тому існує широкий спектр методів, які застосовуються авторами при створенні імен у фентезі, а саме: запозичення імен з інших мов, метод абракадабри, алфавітний метод. Крім способів, існують також прийоми складання імен: номінальна номінація, біномінальна номінація, неонімічна номінація [1].

Незважаючи на розбіжності в думках про значення імені, в жанрі фентезі авторські іменування, як правило, мають приховане значення. За допомогою цих мовних одиниць автори жанру фентезі «кодують» повідомлення для своїх читачів [6].

У ході аналізу етимологічних особливостей поетонімосфери фентезійного циклу повістей К.С. Льюїса «Хроніки Нарнії» та вивчення староанглійських, германських та індоевропейських паралелей у них були відібрані 19 антропонімів та 3 топопоетоніми. Етимологічні особливості та паралелі встановлювалися шляхом опрацювання відомостей із Online Etymology Dictionary, переклад значень з англійської мови на українську здійснювався самостійно [10]. Позаяк домінуючим як за кількістю імен, так і за частотністю їхніх вживань є клас власних назв на позначення персонажів (антропоетонімів), вважаємо доречним першим розглянути етимологічні риси загалом та староанглійські, германські та індоевропейські паралелі саме його компонентів.

Найбільш частотним з усіх відібраних для аналізу поетонімів є ім'я, що входить до складу реальної онімії – *Edmund*. К.С. Льюїс активно ним послуговується на сторінках повістей і актуалізує закладене у ньому значення у сюжетній лінії твору. Дане іменування походить зі староанглійської та передає значення «*prosperity protector*». Автор не передає його у соціальному статусі персонажа, однак окремі аспекти значення залучає до його літературного портрету.

Характерною особливістю авторської поетонімосфери є утворення іменувань на позначення персонажів-людей із суфіксом *-ian*, який представлений у декількох власних назвах. У основі антропоетоніма *Tirian* лежить значення «*втомлюватися*», що також походить від давньоанглійського *teorian* (кентського *tiorian*) і має ряд асоціативних значень: «*азнавати невдачі, припиняти; втомлюватися; стомлювати, виснажувати*». Існує теорія [10], що дане слово утворене від прагерманського *teuzon*, від суфіксованої форми кореня спільноіндоевропейської *deu-* зі значенням «*бракувати*».

Цікавим авторським прийомом є парне іменування автором братів у вигляді споріднених власних назв *Dar-Darrin*, *Cor-Corin* та *Col-Colin*. У нарнійському світі усі персонажі, яким К.С. Льюїс дарував ці імена мають аристократичне походження та є маркерами територіальної приналежності до окремої країни, чому знаходимо підтвердження у самому творі: «*Brothers' names run like that in Archenland, » said Shasta (or Prince Cor as we must now call him). «Like Dar and Darrin, Cole and Colin and so on»* [8, с. 70].

Перша пара імен *Dar-Darrin*, імовірно, утворена від староанглійського *durran* – «*бути відважним, наважуватись*» і саме це

значення автор реалізує контекстуально, позаяк ними називають борців, захисників Арченланда від непрошених чужинців. У свою чергу середньоанглійське *durren, daren* має дуальну природу: від першої та третьої особи однини давньоанглійського *durran*, а також проміжного значення «*наважуватися, припускати*» від прагерманського *ders-*, що є спільним джерелом походження для давньоскандинавського *dearr*, давньовірхньонімецького *giturran* та готського *gadaursan*.

Друга пара іменувань *Cole-Colin* утворена від індоєвропейського *kom-* зі значенням «*поруч, біля*», яке в подальшому розвинулося у давньоанглійське та німецьке *ge-*.

Основа третьої пари імен *Cor-Corin* пройшла декілька етапів запозичень, однак первинно походить від спільноіндоєвропейського кореня *kerd* - «*серце*» та надалі зустрічається у багатьох мовах у тій самій або ж частково видозміненій формі, однак завжди у ідентичному значенні (латинське *cor*, старофранцузьке *coeur* та інші).

Для більшості нарнійських персонажів К.С. Льюїс обирає короткі, лаконічні власні назви, що попри свою мало примітну форму є свого роду іменуваннями-айсбергами. Їхній глибокий зміст та багату етимологію можна декодувати лише в контексті розвитку подій твору, опису окремих епізодів, авторських коментарів та пояснень. Саме таким є іменування *Bern*, яке походить від староанглійського *berne/beorn*, що означає «*воїн, герой*» і є результатом злиття з іншим словом цього ж періоду, що передає значення «*дворянин*». Можна також зробити припущення, що воно може походити і від германського *Bär* «*ведмідь*». Така варіативна етимологія одного імені вдало реалізована автором для позначення одного з найвідважніших визволителів Нарнії.

Окрім чисельної групи власне антропоетонімів з індоєвропейськими та германськими паралелями, К.С. Льюїс розширює поетонімосферу циклу повістей за рахунок іменувань на позначення олюднених тварин та міфічних істот, елементи яких запозичує із тих самих джерел.

Група зоопетонімів представлена невеликою кількістю одното двокомпонентних власних назв. Іменування *Fledge* утворене з англо-саксонського *flycge*, що первинно мало форму прикметника зі значенням «*той, що має крила і вміє літати*». На підтвердження цьому знаходимо слова автора, який актуалізує це значення у контексті: «*Next moment the country dropped away beneath them, and whirled round as Fledge, like a huge pigeon, circled once or twice before setting off on his long westward flight... Soon the wind was in their faces and Fledges wings settled down to a steady beat*» [9, с. 85]. Попри свою прикметникову природу, цей поетонім функціонально представлений

нарівні з іншими власними назвами і характеризується категоріальними ознаками іменника, що можна підтвердити вживанням цього імені у формі присвійного відмінку та синтаксичних функціях, типових саме для іменників: «*As they came down nearer to the earth and among the hills, the air grew warmer and after travelling so many hours with nothing to listen to but the beat of Fledge's wings*» [там само, 60], «*All day Fledge flew steadily with untiring wings*» [там само, 66], «*Fledge glided down, spread out his four legs, closed his wings, and landed cantering*» [там само, 67]. Форма авторського поетонімного новоутворення походить від давньоанглійського прикметника *-flycge* (кентське - *flecge*), що має значення «*придатний для польоту*», від прагерманського *flugja* - «*перо*» (є спільним джерелом також для середньоголландського *vlugge*, нижньонімецького *flügge*), яке походить від спільноіндоевропейського *pluk* зі значенням «*літати*».

Власна назва *Glimfeather* (разом зі своїми інваріантами *Master Glimfeather*, *Glimfeather the Owl*) є ще одним прикладом поетонамстичної майстерності досліджуваного автора. Ім'я-композиція утворено, спираючись на зовнішні характеристики: *той, чії крила виблискують* – від староанглійського *glæm* «*яскравість, блиск, сяйво*».

Прикладом суфіксального способу творення поетонімів є ім'я лиса *Slinkey*, що гармонійно підібране автором та виступає ключовим елементом у літературному портреті персонажа. Його етимологія говорить нам про паралель з давньоанглійським дієсловом *slican* «*повзати*» та з прагерманським *slinkan*, що є також основою для шведського *slinka* «*ковзати*», голландського *slinken* «*змещуватися, зморщуватися*». Важливим компонентом імені виступає саме прикметниковий суфікс *-у*, що несе значення «*повний або ж той, що має певну ознаку*». Цей суфікс походить від староанглійської *-ig*, від прагерманського *-iga-*, який у свою чергу походить від спільноіндоевропейського *-(i)ko-*. Він є однокореневим із елементами в грецькій *-ikos* та латинській *-icus*, і має свою градацію вживання. Первинно у староанглійській додавався до іменників, проте згодом почав використовуватися з дієсловами та з іншими прикметниками.

Ім'я *Destrier* повністю відповідає своїй етимології і походить від *destrer* «*верховий кінь благородної породи, бойовий кінь*», що у свою чергу утворене від спільноіндоевропейського *deks-* «*право; південь*». На перший погляд, недотична первинна конотація, набуває ширшого змістового наповнення, якщо уточнити, що перш ніж задіювати коня у битві, германці вели його по праву руку. К.С. Льюїс наділяє цим іменем коня Принца Каспіяна, сильного та вірного соратника та надійного помічника на полі бою: «*Destrier bolted in good earnest. Caspian was a good rider, but he had not the strength to hold him back*» [9, с. 23].

Іменування міфічних створінь займають вагоме місце серед поетонімосфери досліджуваного циклу повістей і також мають декілька прикладів із спільноіндоевропейськими, германськими та староанглійськими паралелями. Кентавр на ім'я *Roonwit* хоч і є персонажем другого плану, однак отримав одну з найбільш влучних характеристик, представлену в іменуванні. Воно містить значення з прямою вказівкою на свою етимологію : «той, хто вмiє читати священну мову», що відповідає неймовірним здібностям денотата.

Назва *Ettin* є архаїчною формою зі значенням «гігант», що зникла в період Середньовіччя. Вона походить від давньоанглійського слова *eoten* «гігант, чудовисько», від прагерманського *itunoz* «гігант» (слугує джерелом також для давньоскандинавського *iotunn* та датського *jætte*) та «людоджер», від форми кореня спільноіндоевропейського *ed-* «істи».

Іменування *Glenstorm* етимологічно слід розглядати на основі двох компонентів *glen+storm*. Припускаємо, що перший елемент походить від давньоанглійського *giellan* та його варіативних форм, всі з яких об'єднуються за значенням «кричати, лунати». Другий елемент має прозору етимологію і походить від давньоскандинавського *gol* «вітерець» або давньодатського *gal* «поганій, розлючений», які споріднені з давньоскандинавським *galinn* «лютий, зачарований» та *gala* «снів».

Ще одним іменем із влучною етимологією є *Rogin*, утворене від германського *rogue*, ключовим зі значень якого є «той, хто має злу вдачу». Воно дароване автором одному з яскравих представників нарнійських гномів, які славляться у своєму світі крутим норомом.

Промовистим і вартим нашої уваги є поетонім на позначення злої чародійки *The Lady of the Green Kirtle* загалом і компонент *kirtle* зокрема. Давньоанглійське слово *cyrtel* означає «чоловічу туніку/жіночу спідницю», що споріднене з давньоскандинавським *kyrtill* «туніка». Ці слова, вірогідно, походять від латинського слова *curtus*, сформованого на основі спільноіндоевропейського кореня *sker* («різати») та зменшувальний суфікс *-el*.

Вигадані К.С. Льюїсом істоти, що мають зовні схожість із людьми та жабами виконують усю роботу пов'язану з рибним та водним промислом, отримують двокомпонентну назву *Marsh-wiggle*. Аналіз з етимологічної точки зору кожного з компонентів є актуальним для здійснюваної розвідки. *Marsh* – «вологий, болотистий ґрунт» запозичене автором із середньоанглійської, утворене від слова *marsh*, від давньоанглійської *mersc* «болото», від прагерманського *mari-* «море», що у свою чергу походить від спільноіндоевропейського кореня *tori* - «вода». Варіантів походження другої частини

слова є декілька: з середньоголландської, середньоніжньонімецької чи середньофламандської від слів *wigelen/wiegen*, що містять значення «гойдатися, рухатися вперед і назад». Джерелом цієї форми є прагерманське *wig-*, а етимологічні паралелі вподальшому знаходимо у німецькій мові у слові *Wiege* «колиска» та у давньофризській у наближеному до нього *widze*. Можемо припустити, що усі вищепераховані споріднені форми походять від спільноіндоевропейського кореня *wegh* – «іхати, пересуватися».

Варіативність власних назв на сторінках повістей, джерела запозичених для них елементів із різних мов і епох та авторська поетонімна багатогранність проявляються не тільки в розмаїтих англізованих іменуваннях персонажів. Вагому частину авторської поетонімофери складають власні назви на позначення географічних об'єктів.

Авторський топопоетонім *Muil* – «зволожувати, пропитувати» базується на французькому *moil*, від латинського *mollis* «м'який». У ході етимологічного аналізу було встановлено, що форма латинського *mollis* походить від спільноіндоевропейського кореня *mel-* зі значенням «м'який».

На нашу думку, цікавим є і детальне вивчення походження інсулопоетоніма (назви острова) *Brenn* і його основного портового міста *Redhaven*. Власна назва *Brenn* утворена автором від кельтського слова *brenno* – «гній» або від старогерманського *brennanan* – «горіти». Назва астіоніма (іменування міського поселення) *Redhaven* має спільний конотативний ряд (вогнь-полум'я-червоний-горіти). Елемент *haven* базується на протогерманському *hafno-*, що походить від спільноіндоевропейського кореня *kar-* «ханати» або ж від старонорвезького *haf* та наближеного до нього староанглійського *hæf* «море».

Наявність великої кількості досконало підбраної варіативної авторської поетонімії є однією з ознак приналежності твору до літературного жанру фентезі. Використання великої кількості авторських поетонімів із добре продуманою етимологією (численними староанглійськими, германськими та індоевропейськими паралелями) є запорукою кращого заглиблення читача у сюжет та підтвердженням логічно побудованого вигаданого світу.

Висновки з дослідження. У ході проведеного дослідження було встановлено, що власні назви літературного жанру фентезі мають свою етимологічну специфіку. Усі проаналізовані поетоніми обраного матеріалу дослідження є результатом авторської творчості, проте їхні компоненти запозичені з різних мов та історичних епох. Можна зробити висновок, що звернення до староанглійських, германських та індоевропейських паралелей у іменуваннях персонажів та географічних об'єктів уявного світу, стимулює читачів до етимологічних

пошуків та декодування змісту прихованих значень, відтак, підтримує інтерес до зображуваного. Акумуляовані у поетонімах культурні відомості є необхідними для розуміння твору, належної емоційної оцінки та дають змогу відтворити мовну картину авторського світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глюдзик Ю.В. Особливості поетонімії літературного жанру фентезі. *Південний архів (філологічні науки)*. 2019. № 77. С. 32–34.
2. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики = Opera in onomastica : збірник наукових праць*. Одеса, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
3. Карпенко О., Серебрякова В. Функції поетонімів у фентезійній прозі. *НЗ ТНПУ. Сер: Мовознавство*. 1(27). 2017. С. 147–153.
4. Старостенко Т.М. Феномен імені у романі Дж.Р.Р. Мартина “Гра Престолів” за циклом “Пісня льоду і полум’я”. *Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2014. С. 128–136.
5. Debus F. Functions of names in literary text. *Onomastica*. 2003. V.48. P.5–15. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.8eef9afed8be31c9-b842-8650db7b0114>.
6. Flynn J. L. A Historical Overview of Heroes in Contemporary Works of Fantasy Literature. Part I : The hero myth. URL: <http://archiver.rootsweb.ancestry.com/th/read/IRELAND/2001-01/0980631526>
7. Lewis C. S. Prince Caspian. The Chronicles of Narnia. London : HarperCollins Publishers, 2010. P. 311–418.
8. Lewis C. S. The Horse and His Boy. The Chronicles of Narnia. London : HarperCollins Publishers, 2010. P. 199–310.
9. Lewis C. S. The Magician’s Nephew. The Chronicles of Narnia. London : HarperCollins Publishers, 2010. P. 7–106.
10. Online Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>.

Наталія Дячук,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та прикладної лінгвістики,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0002-5905-6813>
м. Житомир, Україна

До питань адекватності перекладу технічних інструкцій

To the issues of technical instructions adequate translation

Анотація. У статті окреслено деякі з найважливіших питань щодо точності перекладу технічних інструкцій. Матеріалом дослідження слугували англомовні тексти, що належать до науково-технічного стилю англійської мови. У статті зазначено, що при перекладі технічних інструкцій основну увагу слід приділяти комунікативній цінності та внутрішньому змісту тексту, що забезпечується певним набором лексичних одиниць, які здатні викликати певні асоціативні ланцюги. Доведено, що основна увага при перекладі повинна приділятися прагматичному аспекту лексичних одиниць і граматичній структурі інструкції. При перекладі термінів з англійської мови на українську найефективнішим способом є застосування функціонального аналога. Мени вживаними, але досить частими є прийом експлікації та описового перекладу. Було встановлено, що іноді трапляється скорочення. Під час лінгвістичного аналізу технічних інструкцій не було виявлено ані професійних термінів, ані жаргонізмів. Результати дослідження засвідчують, що на синтаксичному рівні характерне часте вживання повних речень в англійських інструкціях з їх відповідністю в українському перекладі. Нечасто трапляється заміна повних речень на неповні. При перекладі модальних дієслів та наказових моделей, що використовуються в технічних інструкціях, перекладачі вдаються до функціонального аналога. Оціночні маркери в англійській мові завжди передаються відповідними аналогами в українській мові. Пасивні конструкції англійських інструкцій, як правило, передають своє значення і форму в перекладених текстах. Окремі поодинокі випадки свідчать про перехід активних конструкцій у пасивні і навпаки. Більшість виявлених засобів формальної когезії в англійській мові перекладаються відповідними українськими еквівалентами.

Ключові слова: експлікація, конкретизація, генералізація, функціонального аналога, описовий аналіз, емфатичність.

Summary. The article outlines some of the paramount issues on accuracy of technical instructions translation. Realities in the field of computer technologies have been assimilated by representatives of different linguistic backgrounds along

with its rapid development. The study was based on English texts belonging to the scientific and technical style of the English language. On translating technical instructions, a central concern should be given to the communicative value and inner nature of the text ensured by a certain set of lexical items that touch upon certain associative chains. The main focus in translation should be on the pragmatic aspect of the lexical units and grammatical structure of the instructions. When translating terms from English into Ukrainian, the most efficient way is to use loan translation. Then come the techniques of explication and descriptive translation. It has been noted that reduction occasionally happens. Neither professionalisms nor jargons have been found during the linguistic analysis of the technical instructions. At the syntactic level the result characterizes the widespread use of complete sentences in English instructions with their full correspondence in Ukrainian. Yet rare replacement of complete sentences with incomplete ones occurs. When translating modal verbs as well as imperatives used in technical instructions, translators find it necessary to opt for loan translation. Evaluation markers in English are always rendered with their corresponding analogues in Ukrainian. The passive constructions of the English instructions generally convey their meanings and forms in the translated texts. Some singular cases indicate that active structures turn into passive ones and vice versa. Most of the identified means of formal cohesion in English are translated by their corresponding Ukrainian equivalents.

Key words: *explication, reduction, expansion, loan translation, descriptive analysis, emphatics.*

Вступ. Прагматичні способи перекладу відіграють значну роль у роботі з науково-технічною літературою. На підставі аналізу прагматичних прийомів перекладу інструкцій потенційно можливим стає створення англо-українського словника термінів, реалій та спеціальної лексики. Саме в необхідності виявити існуючі зараз тенденції при їх перекладі українською мовою, а також розуміння питань, пов'язаних з передачею комунікативного змісту інструкцій, що допомагає уникнути помилок при їх перекладі і полягає **актуальність** цього дослідження.

Серед останніх досліджень у лоні науково-технічних текстів помітними є імена Н. Гладуш [2] (аспекти вивчення текстів технічного спрямування); Л. Осіпа [8] (мовні жанри науково-технічного стилю); Я. Житін [3] (розрізнення термінології та терміносистеми); В. Карабан [4] (граматичні, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми англійської наукової і технічної літератури); Н. Нікуліна [7] (теоретичне осмислення загальних понять сучасного термінознавства), А. Бірюков [1] (якості автоматизованого перекладу) та інші.

Об'єктом дослідження виступають англійські технічні інструкції. Предметом дослідження є прагматичні прийоми перекладу технічних інструкцій. Дослідження проводиться на матеріалі текстів англійських технічних інструкцій у сфері інформаційних технологій та їхніх перекладів українською мовою.

Мета роботи – вивчити та прояснити основні особливості перекладу інструкцій з англійської мови на українську. Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**: дослідити еквівалентність та адекватність перекладу науково-технічних текстів; проаналізувати особливості перекладу текстів технічних інструкцій.

Методологія та методи дослідження. У роботі були використані різні **методи** дослідження, зокрема під час аналізу прагматичних прийомів перекладу інструкцій використано метод суцільної вибірки. При аналізі англійських інструкцій та їх перекладних варіантів використовувався описовий метод, порівняльний метод та перекладацький аналіз. При підрахунку реалій, спеціальної лексики та термінів використовувався метод виміру.

Виклад основного матеріалу дослідження. До прагматичних способів перекладу відносимо експлікацію (експлікація, тобто заповнення відсутніх фонових знань шляхом додавання до тексту інформації, що бракує. Експлікації можуть потребувати реалії, яких у разі інструкцій у сфері комп'ютерних технологій відносяться назви компаній, операційних систем, мов програмування тощо [4; 8]. У прикладі слід звернути увагу на переклад функцій апарату: *Tap "Go-home" або "Cancel". – Натисніть Go Home (Повернення).... Або Cancel (Скасувати), щоб продовжити політ.* Під час перекладу також зустрічається додавання додаткової інформації, оскільки кожен україномовний користувач може зрозуміти сенс функцій *Cancel* чи *Go Home*. У дослівному варіанті перекладу функція *Go Home* звучить як додому. Ось тому перекладач вдався до експлікації, тобто пояснив суть функції апарату.

Наступні прагматичні адаптації – генералізація та конкретизація. Процес перекладу нерідко супроводжується певними втратами, і перекладачі замінюють лексичну одиницю варіантом з ширшим значенням (генералізація), або, навпаки, з вузьким значенням (конкретизація). Дослівний переклад може стати причиною нерозуміння основної сутності текстового повідомлення [5;7]

Розглянемо кілька прикладів з інструкції та позначимо випадки неадекватного перекладу: *Skip to the next or previous chapter. – Перехід до наступного або попереднього розділу.* У цьому дослівному варіанті перекладу немає сенсу. Якби перекладач скористався прийомом генералізації, і вибрав варіант *частина відео файлу*, фраза набула б сенсу.

Так, обраний варіант більше відноситься до книги, а не до відеофайлів, про які йдеться в даному розділі інструкції. Ще один приклад, який не відповідає ситуації і не відображає всіх вимог до перекладу технічних текстів: *Select a different audio language. – Вибір*

альтернативної мови звукового супроводу.

В даному випадку можна було б використати прийом генералізації, і фраза звучала б так: *Вибір звукової доріжки* – такий варіант більш зрозумілий і відображає комунікативний сенс фрази.

Використання функціонального аналога є важливими прийомом [2; 6]. Дана прагматична трансформація є заміною реалії або будь-якого лінгвістичного явища словом або фразою мови перекладу, яка викликати у читача ту ж реакцію, що й у носія мови оригіналу. Розглянемо наступний приклад: *Silence your alerts. Go to Settings > Do Not Disturb. You can also use Siri to turn Do Not Disturb on or off. Say “Turn on Do Not Disturb” or “Turn off Do Not Disturb.* – *Беззвучні сповіщення. Виберіть «Параметри» > «Не турбувати».* Можна також вмикати та вимкати функцію «Не турбувати» за допомогою Siri. Скажіть: «Увімкни “Не турбувати”» або «Вимкни “Не турбувати”» У цьому прикладі, в якому представлені аналоги функцій телефону, словосполучення «silence your alerts» передано за допомогою функціонального аналога «беззвучні повідомлення». Ці фрази прагматично рівноцінні, і тому викликати будуть однаковий комунікативний ефект у носіїв обох мов.

Так, користувач може легко розібратися, як використовувати вказані функції телефону. Однак варіант слова Siri, яке залишено у вихідному варіанті, викликає сумніви, оскільки не кожен користувач розбереться в його значенні. Доречніше було б використовувати таку прагматичну трансформацію як експлікація: персональний помічник і питання-відповідь система (Siri). Вибір функціонального аналога зазвичай використовується в інструкціях для передачі функцій апаратів.

Представимо ще один приклад вибору функціонального аналога при перекладі інструкцій до квадрокоптеру PHANTOM 3: *The DJI Pilot app display will flash red and the aircraft will start to descend. The remote controller will sound an alarm.* – *Екран DJI Pilot заблимає червоним, літальний апарат розпочне посадку. Пульт керування дасть попереджувальний сигнал.*

У цьому прикладі вибір функціонального аналога пульт управління обумовлений сферою використання цього словосполучення. По-перше, це словосполучення є термінологічним, і в різних сферах має різні значення. Наприклад, у сфері телекомунікацій *the remote controller* перекладається як *дистанційний регулятор*, у гірничій справі як *віддалений контролер* тощо. У разі варіант *пульт управління* є найбільш адекватним.

Прийом описового перекладу включає опис, пояснення та тлумачення реалії і використовується, коли транскрибування реалії неможливе. При цьому національний колорит реалії читач може зрозуміти

лише в тому випадку, якщо перекладач вибере для опису відповідні мовні засоби [3; 9].

Описовий метод не є адекватним перекладом. Розберемо наступний уривок: *Get government alerts. In some areas, you can turn on alerts in the Government Alerts list. Go to Settings>Notifications. – Оповіщення про урядові тривоги. У деяких районах можна додати повідомлення про тривогу до списку повідомлень. Виберіть «Параметри» > «Сповіщення».*

У цьому прикладі прийом описового перекладу використаний у відображенні сутності словосполучення *alerts list*. Так, якщо звернутися до дослівного варіанту перекладу: список тривог, бачимо, що він не відображає комунікативної сутності фрази, і саме тому в даному випадку описовий переклад найточніше відображає особливості вихідного варіанту.

Ще один приклад: *Voice Control for the Music app is always on, but you can keep Voice Control from dialing when iPhone is locked. – Голосове керування для програми «Музика» завжди увімкнене, але при заблокованому iPhone можна відключити голосовий набір телефонних номерів.*

У разі прийом описового перекладу використано через розбіжності у значення дієслова *to dial*, який означає *набирати номер*. За своєю сутністю це дієслово перекладається словосполученням, яке повністю відображає комунікативну інтенцію цієї лексичної одиниці.

Наступними прагматичними прийомами є емпатизація та нейтралізація. Перший використовується для підвищення емоційності тексту, другий для її зменшення. Прийом емпатизації – це заміна вихідних нейтральних одиниць на лексичні одиниці важчого лексичного рівня (літературний рівень мови), що сприяє підвищенню емоційності всієї фрази. Однак, прийом емпатизації значною мірою впливає на зміст комунікації і в деяких особливо суперечливих та дискусійних випадках можна вдатися до прямо протилежного прийому нейтралізації емоційно-оцінного компонента значення.

Емпатизація або нейтралізація вихідного повідомлення визначаються, головним чином, такими соціолінгвістичними факторами, як розбіжність у традиціях організації емоційно-оцінної інформації та необхідне для культури перекладу виділення чи навпаки, приглушення лексичної одиниці у конкретному контексті [4].

Так, звертаючись до тексту інструкції, представимо кілька прикладів прийомів, що розглядаються: *Delete a note. Swipe left over the note in the list of notes. – Видалити примітку. Прогорніть ліворуч по нотатці в списку нотаток.* У цьому прикладі представлений прийом емпатизації, який, замість розкриття комунікативної сутності фрази

робить її безглуздою, оскільки дієслово *swipe* має різні значення. У ході перекладу, вибираючи із усіх варіантів, для тексту інструкції найбільш адекватним був варіант перегортати, оскільки він стилістично нейтральний і відображає комунікативну інтенцію фрази.

В інструкції до квадрокоптера PHANTOM 3 представлений приклад нейтралізації: *When the Critical battery level warning is triggered and the aircraft begins to land automatically, you may push the throttle upward to make the aircraft hover at its current altitude, giving you an opportunity to navigate to a more appropriate landing location.* – При увімкненні попередження про критично низький заряд літальний апарат почне автоматично приземлятися. Ви можете підняти ручку керування, щоб літальний апарат завис у повітрі на нинішній висоті. Це дозволить направити апарат до відповідного місця посадки. Цей приклад слід розглядати комплексно. Так, у вихідному варіанті представлені лексичні одиниці високого регістру, до яких відносяться *to trigger/включати, throttle/ручка управління газом, current altitude/ноточна висота, to navigate/керувати, appropriate landing location/підходяще місце посадки*, які при дослівному перекладі не зможуть передати комунікативну спрямованість фрази, і її загальний зміст буде незрозумілий читачеві. Переклад із використанням нейтральних лексичних одиниць, на зразок *відповідне місце посадки* і сленгових варіантів, на кшталт *завис у повітрі* представляється більш адекватним та доцільним у представленій інструкції.

Позначені прагматичні трансформації найчіткіше забезпечують відображення комунікативної інтенції тексту інструкцій під час передачі її з англійської на українську.

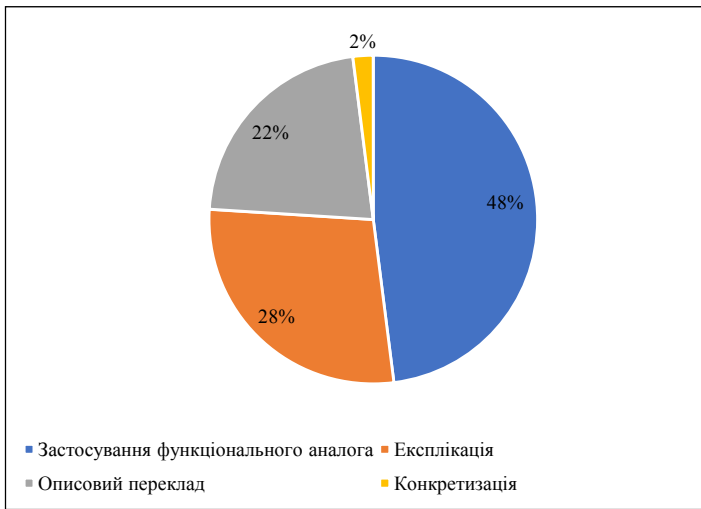
У деяких випадках під час прагматичної обробки текстів інструкцій досить складно провести межу між реаліями та термінами, які нерідко можуть співпадати за своєю графічною формою [1; 9]. Завдання перекладача полягає в тому, щоб використовувати таку прагматичну трансформацію, яка найбільш адекватно відображала б сенс тієї чи іншої лексичної одиниці. Однією з особливостей інструкцій є використання в них спеціальної лексики, до якої належать терміни, професіоналізм та жаргонізми. Під час прагматичного аналізу текстів англійських інструкцій у сфері комп'ютерних технологій виявлено 16 форм термінів. У разі відсутності еквівалента терміна в українській, найбільш продуктивним способом перекладу було застосування функціонального аналога. Загальна кількість термінів, перекладених цим способом, дорівнює 12, що становить 48%. Наприклад: *Mute your mic (the caller can see but not hear you).* / *Вимкнути мікрофон (співрозмовник зможе бачити, але не зможе чути Вас).* *Block unwanted callers* – *Блокування небажаних*

абонентів. У цих двох прикладах *caller* має різні значення, перекладач у кожному наведеному випадку скористався методом підбору функціонального аналога, оскільки його завдання полягало в тому, щоб реципієнт тексту перекладу отримав таку ж інформацію, яка закладена у тексті оригіналу.

На другому місці за частотністю прийом експлікації, який представлений такими прикладами: *AirPrint – технологія AirPrint*; *Activation Lock – Функція «Блокування активації»*; *Find My iPhone – Функція «Знайми iPhone»*. Загальна кількість термінів, перекладених цим способом, становить 13 (28%).

На третьому місці за частотністю використання був прийом описового перекладу: *Airplane mode is on – you can't make phone calls, and other wireless functions may be disabled. – Авіарежим увімкнено – не можна здійснювати дзвінки. Інші функції, що вимагають використання бездротових мереж також можуть бути відключені*. У цьому прикладі переклад словосполучення *wireless functions* як бездротові функції був би невдалим, тому перекладач скористався прийомом описового перекладу, щоб донести потрібну інформацію до реципієнта. Загальна кількість термінів, перекладених у такий спосіб – 10, тобто 22%.

Рідкісним прийомом під час перекладу термінів є прагматичний прийом конкретизації. Виявлено лише один термін, перекладений

Діаграма 1. Частотність вживання прагматичних способів передачі англійських термінів українською мовою

за допомогою цього прийому. *The blue light indicates that Wireless is on.* – Блакитний світловий індикатор відповідає увімкненому бездротовому з'єднанню.

На підставі отриманих кількісних результатів представлено діаграму, що відображає частотність вживання прагматичних способів передачі англійських термінів українською мовою:

Щодо професійних жаргонізмів, то результати дослідження показують, що випадків їх використання не зафіксовано. Оскільки інструкції належать до наукового стилю, для них характерна нейтральна лексика. На синтаксичному рівні прагматичний потенціал тексту створюється здебільшого за допомогою використання повних речень. Лінгвістичний аналіз досліджуваного матеріалу показує, що автори англійських інструкцій переважно використовували повні речення, які українською мовою перекладалися таким же способом. Їх використання обумовлене прагматикою наукового стилю, спрямованої на донесення до читача повної інформації про програмне забезпечення чи прилад. Наприклад: *Microsoft and Windows are trademarks of Microsoft Corporation in the United States, other countries, or both.* – *Microsoft та Windows є товарними знаками корпорації Microsoft Corporation у США та/або інших країнах.*

У деяких випадках повні англійські речення передавалися за допомогою неповних. Наприклад: *We do not recommend charging the Intelligent Flight Battery and remote controller with the standard charger at the same time, otherwise the charger may overheat.* / *Не рекомендується одночасно заряджати батарею коптера та пульт керування за допомогою стандартного зарядного пристрою. Це може призвести до перегріву зарядного пристрою.* Англійське речення є складнопідрядним, в якому виражені супротивні логіко-семантичні відносини. В українському еквіваленті головне речення виражене неповним безособовим реченням. Підрядна частина при перекладі українською мовою виділена в окреме речення. Якби перекладач виконав переклад із збереженням складнопідрядного зв'язку, речення виявилось б громіздким і складним для розуміння.

Представимо увазі інший приклад: *Tap on onscreen keyboard, then speak. Tap Done when you finish.* – *Торкніться екранної клавіатури та говоріть. Після завершення торкніться «Готово».* *To start the BIOS setup utility: 1 Shut down the computer. 2 Press the Novo button and then select BIOS Setup.* – *Щоб запустити програму BIOS, виконайте такі дії: 1 Вимкніть комп'ютер. 2 Натисніть кнопку Novo і виберіть BIOS Setup (Налаштування BIOS).* Використання неповних речень в інструкціях дозволяє донести до відома реципієнта послідовність виконання покрокових маніпуляцій.

Висновки з дослідження перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. У ході лінгвістичного аналізу англійських інструкцій у сфері комп'ютерних технологій виявлено, що їх зміст переважно передається нейтральною лексикою, характерною для наукового стилю. Під час перекладу інструкцій на українську мову перекладач, як правило, користується нейтральною лексикою. Це іменники: *instruction/інструкція, camera/камера, button/кнопка, flight/ноліт, list/список, map/карта, computer/комп'ютер, functions/функції* тощо; дієслова: *to use/використовувати, to press/натискати, to see/дивитися, to select/вибрати, to read/читати, to choose/вибирати, to set up/налаштовувати*; прикметники: *unreadable/нерозбірливий, long/тривалий, important/важливий, safe/безпечний, available/доступний, new/новий* тощо.

Основна функція технічних інструкцій – спонукання до певних дій. В ході прагматичного аналізу інструкцій було встановлено, що в текстах їх перекладів ця функція повністю збережена. В текстах інструкцій присутні оцінні маркери, виражені вступними словами або вступними фразами, що позначають різну міру впевненості: *probably/ймовірно, it seems/здається, certainly/звичайно, definitely/безумовно; логічні відносини та послідовність: first/спочатку, to begin/для початку, to illustrate/як ілюстрація тощо*. У ході лінгвістичного аналізу оціночних маркерів з'ясувалося, що англійські маркери завжди передаються їх відповідними українськими еквівалентами.

У подальшому вивченні прагматичного рівня текстів інструкцій плануємо звернути увагу на передачу українською мовою таких граматичних явищ, що забезпечують необхідну когнітивну інформацію, а саме вживання модальних дієслів, імперативу та когезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюков А. Система оцінки якості автоматизованого перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Філологічні науки*. Суми : СумДУ, 2004. № 3. С. 42–48.
2. Гладуш Н. Ф. Прагматика перекладу : навчальний посібник. К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. 104 с.
3. Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми. *Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2009. С. 116–121.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького тексту для студентів факультету перекладачів : підручник. К. : Ленвіт, 2010. 175 с.
6. Нестеренко Н., Лисенко К. A Course in Interpreting and Translation: посібник для викладачів та студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2006. 248 с.

7. Нікуліна Н. В. Теоретичне осмислення загальних понять сучасного термінознавства у концепціях видатних лінгвістів. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. К. : КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 45–48.
8. Осіпа Л.В. Переклад технічних текстів з використанням систем автоматизованого перекладу. *Вісник національного транспортного університету. Серія «Технічні науки»*. Вип. 1(34). Київ. 2016. С. 328–333.
9. Ребрій О. В. Основи перекладацького скоропису: навч. посіб. / за ред. : Л. М. Черноватого, В. І. Карабана. Вид. 4, стер. Вінниця : Нова книга, 2012. 152 с.

УДК 811.111'22

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.43-50>

Марта Карп,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-7332-7739>
м. Львів, Україна

Засоби когезії і когерентності у мультимодальному художньому прозовому тексті

Modes of cohesion and coherence in multimodal fictional prose texts

Анотація. Розвиток мультимодальної комунікації збудив зацікавленість сучасних лінгвістів традиційними текстоорієнтованими категоріями когезії та когерентності, які потребують новітньої інтерпретації. Обидві текстотвірні категорії експлікують зв'язки між вербальними та невербальними складниками художнього прозового тексту сучасності. Мова репрезентує вдосконалену й детально напрацьовану сукупність зв'язків усіх семіотичних систем. Когезійні та когерентні зв'язки становлять сукупність лінгвальних відношень в нелінгвальних семіотичних систе-мах. Відмінні мультимодальні засоби різних семіотичних систем можуть забезпечити неоднакові шляхи ідентифікації когезії та когерентності в сучасному художньому прозовому тексті. Модель взаємозв'язку між мультимодальними засобами когезії та когерентності відмінних семіотичних систем одночасно застосовується в комунікації між адресантом та адресатом на сторінках сучасного художнього прозового тексту [29, р. 9–10]. У полі зору цього дослідження: а) контамінація вербального і невербального складників у системі засобів когезії та когерентності в художньому прозовому тексті англійських мультимодальних літературних казок; б) схожість та відмінність способу ідентифікації мультимодальних засобів когезії і когерентності; в) ступінь кореляції між засобами когезії та когерентності різних семіотичних систем. Типам

засобів когезії в художньому прозовому тексті англійських мультимодальних літературних казок, які пересікаються, властиві спільні властивості. Вони виражаються формально, мають лінійний характер та зазвичай корелюють з мовними одиницями. Когерентність актуалізується сукупністю засобів. Її типи засобів взаємодоповнюються та створюють мережу сплетін.

Ключові слова: когезія, когерентність, англійська мультимодальна літературна казка (АМЛК), мультимодальний художній прозовий текст (МХПТ), вербальний складник, невербальний складник, GeM model.

Summary. *The development of multimodal communication has sparked the interest of modern linguists in the traditional text-oriented categories of cohesion and coherence, which require new interpretation. Both text-making categories reflect the links between verbal and nonverbal components of modern fictional prose texts. Language represents the perfect and meticulously crafted set of relationships between all semiotic systems. Cohesive and coherent links constitute a set of linguistic relations in non-linguistic semiotic systems. Different multimodal modes of various semiotic systems can provide diverse paths for identifying cohesion and coherence in modern fictional prose texts. The model of connection between multimodal modes of cohesion and coherence of different semiotic systems is applied simultaneously in the communication between addresser and addressee on the pages of modern fictional prose texts [351, p. 9–10]. In the field of view of this study: a) the contiguity of verbal and nonverbal components in the system of modes of cohesion and coherence in fictional prose texts of English multimodal literary fairy tales; b) the similarity and difference of the ways of identifying multimodal modes of cohesion and coherence; c) the degree of correlation between the modes of cohesion and coherence of different semiotic systems. The types of cohesive modes in English multimodal literary fairy tales that intersect have common features. They are expressed formally, have a linear character, and usually correlate with linguistic units. Cohesion is actualized by the set of modes. Its types of modes are mutually complementary and create a network of connections.*

Key words: cohesion, coherence, English multimodal literary fairy tale, multimodal fictional (prose) text, verbal component, nonverbal component, GeM model.

Вступ. Поєднання і зближення нехарактерних складників у тексті дають поступ для виникнення нових смислових зв'язків і нових текстів [23; 24]: по-лікодових, креолізованих, мультимодальних художніх прозових текстів (далі МХПТ). До полікодових текстів у семіотичному смислі треба віднести випадки поєднання природного мовного коду з кодом іншої семіотичної системи (зображення, музика тощо) [21]. Креолізований текст аналізують як різновид тексту, фактура якого складається з двох негомогенних частин: вербальної та невербальної (малюнок), що належить до інших знакових систем, аніж природна мова [17]. Мультимодальні художні прозові тексти володіють семіотичними, семантичними та когнітивними властивостями мультимодальних засобів, котрі зумовлюють спосіб свого групування у структурі тексту, особливо наголошується на динаміці творення значення [12; 14; 18; 19; 25]. У творенні мультимодальних текстів засоби і їхні відповідні додаткові засоби купажування (*blend*), зсуву (*shift*) і змішування (*mix*) поєднуються міріадою розмаїтих шляхів. І тільки завдяки багатогранному й інтегрованому

аналізу всіх рівнів тексту, які піддаються динамічним процесам «міжсеміотичних зсувів» [13, р. 42], можна відтворити/реконструювати творення значення (meaning-making) [28, р. 27] (див. Таблиця 1). Розглянемо типи засобів когезії і когерентності, властиві художньому прозовому тексту англійської мультимодальної літературної казки (далі **АМЛК**) [2; 3; 4; 5; 6; 15].

Таблиця 1

**Типи засобів когезії і когерентності
у мультимодальному художньому прозовому тексті**

SENSORY CHANNEL	CORE MODES	MEDIAL VARIANTS	PERIPHERAL MODES	SUB-MODES	FEATURES
Visual	Image	Static		Elements Vectors Colour	Value, saturation, purity, modulation, differentiation, hue
				Size Distance Angle/ perspective Composition	
			Non-verbal means	Gesture Posture Body language	Eyes, arms, head...
Language	Writing	Typography/ layout		Type size	Skeleton form, style (weight, contrast, tension, ending) modus (ruled, striped, dotted)
				Font	
				Colours/shadings Ornaments Spacing Paragraphing Margins	
				Topics Speech acts	
Lexis Syntax Rhetorical figures					

Методологія та методи дослідження ґрунтується на загальних положеннях методології функціоналізму з використанням *структурно-семіотичного* (для розгляду сучасного художнього прозового тексту як мультимодального структурного утворення, сформованого на основі зв'язку вербальних і невербальних складників), *наративного* (для вияву структурних ознак мультимодального художнього прозового тексту і внутрішніх механізмів дієвості сучасних літературних казок), *поетико-інтерпретаційного аналізу* (для тлумачення змісту казок на основі розкриття структурно-семантичних зв'язків мультимодальних засобів когезії та когерентності) із залученням *GeM model* (Дж. Бейтман, Дж. Делін) [10; 11] для синхронного аналізу вербальних і невербальних складників у багаторівневій структурі АМЛК. Висвітлення аспектів структури, семантики, функції АМЛК у ракурсі вивчення семіотико-нарративного потенціалу текстотвірних категорій когезії й когерентності акцентовано крізь призму семіотики знака і його функційного тлумачення [1; 7; 8; 16]. *Кількісний аналіз* проведено з метою з'ясування та встановлення тенденцій взаємозалежності вербальної й іконічної, параграфемної, графічної складових частин в оповідних структурах АМЛК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Когезія – це граматичні, семантичні, лексичні форми зв'язку між окремими частинами тексту, що визначають перехід від одного контекстно-варіативного членування тексту до іншого. Засоби когезії в тексті поділяють на *традиційно-граматичні* (сполучники, сполучні речення, дейктичні засоби, дієприкметникові звороти), *логічні* (форми перерахування, графічні засоби), *асоціативні* (ретроспекція, конотація, суб'єктно-оцінна модальність, алюзії), *образні* (розгорнута метафора, розвиток характеру персонажа), *композиційно-структурні* (відступи, вставки, часовий та просторовий опис явищ, подій, дій), *стилістичні* (паралелізм: ідентичність структур; хіазм; повтор, порівняння, алюзії, метафори), *ритмотвірні* (метр, анжамбеман, рифма) [20].

Когерентність – це об'єднання всіх частин тексту для досягнення його ціліснооформленості. Когерентність може втілюватися засобами когезії та ґрунтуватися на асоціативних і пресупозиційних зв'язках. Вона актуалізується формально-граматичними і семантико-тематичними засобами зв'язку. Категорія когерентності реалізується: у формах підпорядкування одних частин тексту іншим, формах, що збігаються і не збігаються з формами підпорядкування, характерними для речення; у стилістичних прийомах; у синонімічних повторах [27].

У процесі рефлексії над текстом адресат сприймає мовні знаки, що взаємодіють між собою. Текст повідомляє адресату про те, чого

не повідомляє сукупність мовних знаків у мовних зв'язках. Аналізуючи художній прозовий текст, види когезії можна ранжувати відповідно до обсягу тексту. Когезія, яка реалізується засобом умовних знаків, є пріоритетною для художнього прозового тексту. Когезія, що ґрунтується на повторі власних назв, властива текстам, які складаються з множини надфразових єдностей. Для текстів, які збігаються з надфразовими єдностями за обсягом, та для ключових фрагментів текстів важливі види когезії, які актуалізуються різними типами тематичної прогресії, пресупозиціями, імплікаціями, граматичними формами, фонетичними засобами [9; 20].

Когерентність тексту – це властивість, яка об'єднує текст з іншими складними системами. Текст як ціле «переважає» суму своїх частин. Незважаючи на те, що когерентність є змістовною властивістю, зміст тексту не дорівнює сумі його смислів. Заголовок, цитата, текст у тексті, метатекст характеризуються більшою протяжністю, ніж слово чи речення, тому вони менш формальні, їхні межі тяжіють до невизначеності, їхні визначені межі ґрунтуються на семантиці та вимагають зосередження уваги адресата на когерентності тексту. Одиниці когерентності в тексті взаємопов'язані та об'єднані семантичними й інколи формальними повторами [27].

Лінгвісти доводять, що окрім лексичної та граматичної синтагматики, наявна синтагматика тексту завдяки фразеологічній сполучуваності у внутрішньотекстових зв'язках. Текст – це багаторівневий феномен, який відображається у внутрішньотекстових зв'язках відповідно до його рівнів. Він є складним знаком, який має гнучку систему внутрішньотекстових зв'язків. Домінантою внутрішньотекстового зв'язку є семантична узгодженість. Усі компоненти тексту семантично співвіднесені з глобальним змістом тексту. Семантичний зв'язок – фундамент тексту, що визначає його когерентність. Лексичні й формально-граматичні засоби когезії зумовлені семантичною ідеєю тексту. Когезію класифікують як сукупність *внутрішньотекстових* зв'язків відповідно до семантичного, граматичного та прагматичного рівнів тексту, виокремлюючи текстотвірну логіко-семантичну когезію (типи: повний тотожний повтор, частковий лексико-семантичний повтор, тематичний, синонімічний, антонімічний, дейктичний повтор, вираження універсальних логіко-сміслових зв'язків: контраюкції (зіставлення, протиставлення)); текстотвірну граматичну когезію (типи: узгодженість граматичної семантики дієслів, використання дієприслівникових зворотів, синтаксичний паралелізм, частковість синтаксичних конструкцій (еліipsis, парцеляція, скорочення, сегментація)); текстотвірну прагматичну когезію (типи: асоціативна (образно-метафоричні, культурологічні, соціальні

асоціації), образна (епітет, метафора, порівняння), стилістична когезія) [22; 26; 27].

На думку науковців, одиницями лінгвістики тексту та об'єктами її вивчення є надфразова єдність (мікротекст) і цілий мовленнєвий твір (макротекст). Дослідники зосереджують увагу на надфразовій єдності (особливим способом організований закритий ланцюжок речень, які являють собою єдине висловлення). Взаємозв'язок складників тексту виражається смисловою/змістовою, комунікативною і структурною когерентністю, які співвідносяться як зміст, функція і форма [27].

Смислова/змістова когерентність тексту полягає в єдності його теми. Тема – смислове ядро та узагальнений зміст тексту. Єдність теми надфразової єдності виражається рекурентністю (регулярними повторами), тотожністю референції, імплікаціями. Комунікативна когерентність надфразової єдності виявляється в тому, що кожне наступне речення спирається, у комунікативному плані, на попереднє, рухає висловлення від відомого, «даного» до нового для утворення тема-рематичного ланцюжка, який має кінцевий характер та моделюється (моделі: лінійна тематична прогресія, наскрізна тема, похідні теми). Структурна когерентність полягає в наявності у тексті зовнішніх сигналів зв'язку між реченнями (лексичних повторів, синтаксичних паралелізмів, займенників, займенникових прислівників, артиклів, уживання дієслів одного часу), які беруть участь у встановленні лівосторонніх (анафоричних) і правосторонніх (катафоричних) зв'язків між складниками надфразової єдності [27].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, типам засобів когезії в художньому прозовому тексті АМЛК, які пересікаються, властиві спільні властивості. Вони виражаються формально, мають лінійний характер та зазвичай корелюють з мовними одиницями. Когерентність актуалізується сукупністю засобів. Її типи засобів взаємодоповнюються та створюють мережу сплетінь. Перспективою виконаного дослідження вважаємо залучення запропонованої семіотико-наративної інтерпретації засобів когезії та когерентності АМЛК із використанням *GeM model* у подальші текстолінгвістичні розвідки, які доцільно здійснювати на матеріалі інших категорій текстів різножанрової типології у вимірах новітніх лінгвостилістичних, лінгвокогнітивних та дискурсних студій.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АМЛК – англійська мультимодальна літературна казка

МХПТ – мультимодальний художній прозовий текст

ЛІТЕРАТУРА

1. Карп М. А. Методологічні засади вивчення мультимодальних засобів когезії та когерентності в літературних казках. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. Чернівці : Вид. дім «РОДОВІД», 2014. Вип. 690/691 : Германська філологія. С. 248–252.
2. Карп М. А. Когезія та когерентність як сукупність текстового зв'язку у британських художніх мультимодальних творах. *Мова і культура (науковий журнал)* : матер. XXIII Міжнар. наук. конф. «Мова і культура» імені Сергія Бурого, 23–26 червня 2014 р. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2014. Вип. 17, т. II (170). С. 182–189.
3. Карп М. А. Інтегральний потенціал когезії та когерентності у структурно-смысловій організації британського художнього тексту. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. Чернівці : Вид. дім «РОДОВІД», 2014. Вип. 708/709 : Германська філологія. С. 86–89.
4. Бехта І. А., Карп М. А. Мультимодальні засоби когезії та когерентності у сучасних літературних казках: теоретико-методологічна інтерпретація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Філологія»*. Одеса, 2014. № 12/13. С. 87–90.
5. Карп М. А. Когезія і когерентність у взаємодії з іншими категоріями тексту. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : збірник наукових праць / за ред. проф. О. П. Левченко. Видавництво Львівської Політехніки, 2019. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). С. 90–93.
6. Карп М. А. Теоретичні передумови вивчення текстотвірних категорій когезії і когерентності. *Сучасна філологічна наука: актуальні питання та вектори розвитку* : колективна монографія / відп. за випуск М. В. Мамич. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. 512 с. С. 87–105.
7. Карп М. А. Методологічна база аналізу засобів когезії і когерентності в англійських мультимодальних літературних казках. Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов [Львівського національного університету імені Івана Франка] за 2021 рік. *На пошану доктора філологічних наук, професора Катерини Яківни Кусько* : тези (Львів, 3–4 лютого 2022 р.) 2022. С. 102–104. 320 с.
8. Карп М. А. Методика вивчення засобів когезії і когерентності в англійських мультимодальних літературних казках Філіпа Арда. *Moderní aspekty vědy: XVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika* : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. S. 102–114. 473 s.
9. Baldry A., Thibault P. J. *Multimodal Transcription and Text Analysis: A Multimedia Toolkit and Coursebook*. Equinox Textbooks and Surveys in Linguistics. London ; Oakville : Equinox, 2006. 270 p.
10. Bateman J. *Text and Image: A Critical Introduction to the Visual / Verbal Divide*. London ; New York : Routledge, 2014. 292 p.
11. Delin J., Bateman J. Describing and critiquing multimodal documents. *Document Design*. 2002. № 3 (2). P. 140–155.
12. Gibbons A. *Multimodality, Cognition, and Experimental Literature*. Routledge Studies in Multimodality. London ; New York : Routledge, 2012. 274 p.
13. Iedema R. Multimodality, resemiotization: extending the analysis of discourse as multi-semiotic practice. *Visual Communication*. 2003. Vol. 2 (10), № 1. P. 29–57.

14. Jewitt C. *Technology, Literacy and Learning: A Multimodal Approach*. London ; New York : Routledge, 2012. 192 p.
15. Karp M. Cohesion in English texts. *European Applied Sciences: Philology and Linguistics*. Stuttgart : ORT Publishing, September, 2013. № 9–2. P. 10–11.
16. Karp M. Multimodal text analysis regarding cohesion and coherence. Proceedings of the 1st International Sciences Conference *Science and Education in Australia, America and Eurasia: Fundamental and Applied Science*. International Agency for the Development of Culture, Education and Science. Australia, Melbourne, 2014. (Australia, Melbourne, 25 June 2014). Vol. II. Melbourne IADCES Press. Melbourne, 2014. P. 361–363.
17. Kress G. R., Leeuwen Van Th. *Multimodal Discourse: The modes and media of contemporary communication*. Bloomsbury Academic, 2001. 142 p.
18. Lemke J. L. *Metamedia Literacy: Transforming Meanings and Media* / ed. by Jay L. Lemke, David Reinking, Linda D. Labbo, Michael C. McKenna, Ronald D. Kieffer. *Handbook of Literacy and Technology: Transformations in a Post-Typographic World*. Hillsdale ; New Jersey : Erlbaum, 1998. P. 283–301.
19. Lemke J. L. Travels in Hypermodality. *Visual Communication*, 2002. № 1 (3). P. 299–325.
20. Masterman M. *Language, Cohesion, and Form* / ed. by Tarick Wilks. New York : Cambridge University Press, 2005. 313 p.
21. *Multimodal Semiotics: Functional Analysis in Contexts of Education* / ed. by Len Unsworth. Bloomsbury Academic, 2011. 270 p.
22. *Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains* / ed. by Kay L. O'Halloran, Bradley A. Smith. London ; New York : Routledge, 2011. 267 p.
23. *New Directions in the Analysis of Multimodal Discourse* / ed. by Terry D. Royce, Wendy Bowcher. London ; New York : Routledge, 2013. 416 p.
24. *New Perspectives on Narrative and Multimodality* / ed. by Ruth Page. London ; New York : Routledge, 2010. 229 p. (Series in Routledge Studies in Multimodality; first edition).
25. O'Halloran K. L., Tan S., Smith B. A. Challenges in Designing Digital Interfaces for the Study of Multimodal Phenomena. *Information Design Journal*, 2010. № 18 (1). 12 p.
26. *Perspectives on Multimodality* / ed. by Eija Ventola, Cassily Charles, Martin Kaltenecker. Document Design Companion Series. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2004. 249 p.
27. Sanders T., Maat H. P. Cohesion and Coherence: Linguistic Approaches. London : Elsevier, 2006. P. 1–201. (*Encyclopedia of Language and Linguistics Series; second edition*).
28. Stöckl H. In-between language and image in printed media. In Eija Ventola *Perspectives on Multimodality*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2004. P. 9–30.
29. *The Pragmatics of Discourse Coherence: Theories and Applications* / ed. by Helmut Gruber, Gisela Redeker. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2014. 295 p. (Pragmatics and Beyond New Series).

Larysa Kim,

PhD, Maître de conférences,
maître de conférences de la chaire
des langues romano-germaniques,
Université nationale Oles Hontchar de Dnipro
<https://orcid.org/0000-0002-2432-9981>
Dnipro, Ukraine

Sens sémantique des phraséologismes avec un composant numérique

Семантичне значення фразеологізмів із числовим компонентом

Semantic meaning of phraseologisms with a numeric component

Résumé. Les phraséologismes sont des expressions figées, des constructions idiomatiques dont les sens ne se définissent pas de façon littérale. Ces significations sont contextuelles et surtout figurées et imagées. Plusieurs types de classifications des unités phraséologiques sont connus en linguistique moderne. L'un d'eux est basé sur la fusion sémantique de ses composants. L'objectif poursuivi de l'étude menée est l'identification des modèles généraux et des caractéristiques spécifiques de la sémantique des unités phraséologiques avec des composants numérogiques "un", "deux", "trois", "quatre", "cinq" dans des langues différentes. L'article présente des différences et des ressemblances sémantiques des unités phraséologiques avec un composant numérogique en trois langues: le français, le français canadien et l'anglais. L'auteure cherche à identifier ces similitudes et dissimilitudes en utilisant le matériel collecté dans des dictionnaires phraséologiques et des manuels de phraséologie des langues analysées en comparant la divulgation de certains sujets, la fréquence de la parution des composants numériques dans des unités phraséologiques, leurs types et leurs signification en fonction des images linguistiques du monde différentes. Lors de la recherche nous avons utilisé des méthodes différentes parmi lesquelles: la recherche transversal, la recherche descriptive, la recherche relationnelle, la recherche comparative, l'approche descriptive et explicative. La base des données reçues nous a permis de conclure qu'avec des unités phraséologiques dans lesquelles le composant numérique garde sa signification originale du nombre, il existe, également, des unités phraséologiques dans lesquelles la signification de ce composant est complètement ou partiellement désémantisée, ce qui est dû au reflet de l'histoire, de la mythologie, de la religion et des superstitions du peuple.

Mots-clés: l'unité phraséologique, la sémantisation, la désémantisation complète, la désémantisation partielle, la fonction de signe primaire, la fonction de signe secondaire, le nombre.

Анотація. Фразеологізми – це стійкі (усталені) вислови, ідіоматичні конструкції, значення яких не визначені буквально. Вони сприймаються як єдине ціле і вживаються носіями мови в усталеному оформленні. Іншими словами фразеологізми – це семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не виникає в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання лексем, а відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції. Ці значення є контекстуальними та, перш за все, переносними та образотворчими. У сучасному мовознавстві відомо кілька видів класифікацій фразеологічних одиниць. Одна з них заснована на семантичному злитті його компонентів. Метою проведеного дослідження є виявлення загальних закономірностей та особливостей семантики фразеологічних одиниць з нумерологічними компонентами «один», «два», «три», «чотири», «п'ять» у різних мовах. У статті представлено семантичні відмінності та подібності фразеологічних одиниць із нумерологічним компонентом у трьох мовах: французькій, канадській французькій та англійській. Автор цієї статті прагне виявити всі подібності та відмінності, використовуючи матеріал, зібраний із фразеологічних словників та посібників з фразеології аналізованих мов, порівнюючи розкриття окремих тем, частоту появи числових компонентів у фразеологізмах, їх види та значення відповідно до різних мовних образів світу. Під час дослідження ми використовували різні методи, включаючи: пореєксьне дослідження, описове дослідження, реляційне дослідження, порівняльне дослідження, описовий та пояснювальний підходи. База отриманих даних дозволяє зробити висновок, що поряд з фразеологізмами, в яких числовий компонент зберігає своє первісне значення числа, існують також фразеологізми, в яких повністю або частково демонтовано значення цього компонента, що зумовлено відображення історії, міфології, релігії та забобонів народу.

Ключові слова: фразеологізм, семантизація, повна десемантизація, часткова десемантизація, первинна знакова функція, вторинна знакова функція, число.

Summary. Phraseological units are stable sayings, idiomatic constructions, the meaning of which is not defined literally. They are perceived as a single whole and are used by native speakers in a fixed format. In other words, phraseological unit is a semantically related combination of words, which, unlike similar syntactic structures (phrases or sentences), does not arise in the process of speech in accordance with the general grammatical and semantic patterns of the combination of lexemes, but is reproduced in the form of an established, indivisible, integral structure. These meanings are contextual and above all figurative and figurative. In modern linguistics, several types of classifications of phraseological units are known. One of them is based on the semantic fusion of its components. The purpose of the research is to identify the general regularities and peculiarities of the semantics of phraseological units with numerological components “one”, “two”, “three”, “four”, “five” in different languages. The article presents the semantic differences and similarities of phraseological units with a numerological component in three languages: French, Canadian

French, and English. The author of this article seeks to identify all similarities and differences, using material collected from phraseological dictionaries and phraseology manuals of the analyzed languages, comparing the disclosure of individual topics, the frequency of the appearance of numerical components in phraseological units, their types and meanings according to different linguistic images of the world. During the research we used different methods including: cross-sectional study, descriptive study, relational study, comparative study, descriptive and explanatory approaches. The database obtained allows us to conclude that along with phraseological units in which the numerical component retains its original number value, there are also phraseological units in which the meaning of this component is completely or partially dismantled, which is due to the reflection of the history, mythology, religion and superstitions of the people.

Key words: *phraseological unit, semanticization, complete desemantization, partial desemantization, primary symbolic function, secondary symbolic function, number.*

Introduction. La langue est un moyen d'exprimer un certain sens. Lors de son utilisation, une personne choisit des unités de langage distinctes – des mots, en tenant compte de leur signification. Avec le développement progressif de la grammaire traditionnelle, il est devenu habituel de distinguer le sens d'un mot et la "chose" ou les "choses" qui sont "nommées", "appelées" par un mot donné.

La tradition philosophique et logique d'interprétation du sens des mots remonte à l'Antiquité (Aristote), elle était largement représentée aux XVIIème et XVIIIème siècles (Locke, Leibniz, Spinoza) et elle est toujours d'actualité. Dans les œuvres typiques de cette direction, le concept exprimé par le mot est analysé comme faisant partie d'un énoncé global et en relation avec la situation décrite par celui-ci, tandis qu'une tentative est faite pour réduire un grand nombre de concepts complexes à un petit nombre de concepts simples. et distinguer efficacement deux concepts [1]. Le sens que porte chaque mot est la sémantique lexicale.

La sémantique est un système qui est vaguement déterminé. La cellule où il est plus ou moins facile à l'observer est un mot à sens plein (par exemple: un nom, un verbe, un adverbe, un adjectif). Ces mots sont généralement organisés selon le principe du "triangle sémantique": un élément externe (signifiant) est une suite de sons ou de signes graphiques qui forme un mot; un référent – un objet de la réalité (chose, phénomène, processus, signe) qui est lié dans la conscience et dans le système de langage avec un élément externe (signifiant); le sens (signifié) – un concept ou une idée sur ce sujet [2, p. 123].

Ce schéma résume les relations sémantiques. Puisqu'il n'est possible d'associer un mot à un objet qu'à condition que l'objet ait été en quelque sorte reconnu par une personne, alors la dénotation, comme le signifiant, est un certain reflet d'une classe d'objets homogènes dans

l'esprit, cependant, contrairement à le signifiant, c'est une réflexion avec un nombre minimum de signes reconnaissables, souvent non systématique et ne coïncidant pas avec le concept. La corrélation de la sémantique d'un mot avec certains "segments" de la réalité, avec des objets et des phénomènes, l'établissement des liens entre eux entraîne inévitablement l'interprétation correspondante des signes lexicaux grâce auxquels certaines unités du système se diffèrent des autres.

Les unités phraséologiques reflètent le monde intérieur, la culture, les coutumes et les traditions d'un peuple particulier, inscrits dans la langue. Charles Bally a noté que "la situation avec les unités phraséologiques est la même qu'avec les mots individuels: s'ils ne sont pas considérés comme ils sont perçus dans la langue maternelle, l'étude ira dans le mauvais sens dès le début". Les unités phraséologiques (Unités phraséologiques) avec un composant numérique ne font pas exception, ils rendent la parole plus expressive et figurative. Les Unités phraséologiques donnent souvent une certaine appréciation de l'actualité, et leur caractère évaluatif permet de se faire une image linguistique du monde de chaque langue [3, p. 12].

C'est un fait bien connu que la principale caractéristique du fonds phraséologique d'une langue est sa figurativité, reflétant la vision du monde des personnes qui l'utilisent. Les Unités phraséologiques avec un composant numérique complètent l'image linguistique du monde des peuples, puisque chaque nation a une attitude particulière envers les nombres, elle peut être associée à certains stéréotypes et concepts qui se reflètent dans la langue. Le rapport dépend aussi des événements historiques qui se déroulent autour d'une personne. Les Unités phraséologiques ont une capacité unique à révéler "les significations cachées des chiffres qui sont associées aux particularités des facteurs extralinguistiques et à la mentalité des locuteurs d'une langue particulière" [4, p.189]. La spécificité nationale et culturelle des unités phraséologiques se reflète à l'aide d'un "socle figuratif qui inclut les réalités figuratives et culturelles", qui sous-entend les unités phraséologiques dans l'espace linguo-culturel. Comme conséquent, on peut parler du nombre comme d'un symbole, qui est associé à l'interprétation de divers phénomènes de la réalité par les gens, à propos desquels l'évaluation quantitative se transforme progressivement en une évaluation qualitative [5].

Méthodologie et méthodes de recherche. Nous avons analysé 45 unités phraséologiques avec les composants numériques «un», «deux», «trois», "quatre" et "cinq" en français canadien, 58 unités phraséologiques en français et 41 unités phraséologiques en anglais. Les unités phraséologiques ont été sélectionnées par la recherche transversal des dictionnaires et des manuels de phraséologie de l'anglais, du français et du français canadien. La recherche descriptive a été menée lors l'analyse

contextuelle et la classification des unités phraséologiques, la recherche relationnelle a permis d'identifier des caractéristiques structurelles et sémantiques des unités phraséologiques, la recherche comparative a servi pour l'identification des similitudes et des différences entre la sémantique des unités phraséologiques avec le composant numérique en français, en français canadien et en anglais.

Présentation de l'étude menée. La sémantique des unités phraséologiques avec un composant numérique a ses propres caractéristiques: d'une part, le nombre peut conserver son sens original, c'est-à-dire réaliser sa fonction de signe primaire, d'autre part, il peut désigner n'importe quel symbole et ainsi réaliser, d'une certaine manière, sa secondaire fonction langagière. Si dans les unités phraséologiques le nombre est utilisé dans son sens original, nous sommes confrontés à une sémantique plus ou moins similaire des unités phraséologiques dans différentes langues, mais si la fonction de signe secondaire est implémentée, le symbole qui est associé au nombre sera différent chez les peuples différents, puisque le symbolisme numérique reflète l'histoire originale de chaque groupe ethnique. La forme interne des unités phraséologiques numérolinguistiques se base sur l'identification des caractéristiques culturelles et typologiques du concept de nombre qui s'y reflètent.

Ayant analysé la sémantique et le symbolisme des unités phraséologiques avec un composant numérique, nous pouvons parler des modifications sémantiques suivantes:

- 1) sémantisation – préservation du sens quantitatif;
 - 2) sémantisation partielle – perte partielle du sens quantitatif, réalisation du sens indéfiniment quantitatif;
 - 3) désémantisation complète – perte totale de valeur quantitative.
- De nombreux chercheurs de ce problème dans les langues de différents systèmes notent que le composant numérique perd souvent sa signification d'un nombre spécifique et acquiert une signification symbolique supplémentaire.

Voici une analyse des fonctions des signes primaires et secondaires des composants numériques du fonds phraséologique du français canadien, ainsi que leur comparaison avec les unités phraséologiques en français et en anglais. Le nombre "un" se retrouve dans les unités phraséologiques de trois langues: en français canadien – 7 unités phraséologiques, en français – 6 unités phraséologiques, en anglais – 15 unités phraséologiques. Le composant "un" est utilisé comme chiffre dans les unités phraséologiques suivantes: français canadien: *de première classe* 'le meilleur/la meilleure', *avoir sa robe de première communion* 'jouir d'une bonne réputation'; français: *ne faire qu'un* 'être la même personne'; anglais: *number one* (numéro un) 'soi-même', *two heads are better than one* 'une

tête c'est bien, mais deux c'est mieux', *one fool makes many* 'un imbécile en fait beaucoup', 'la bêtise est contagieuse'. Il est à noter que le composant désémantisé "un" en trois langues véhicule le sens de "rapidité, célérité". Par exemple, en français canadien: *sans faire ni un ni deux* 'vite, sans tarder'; en français: *ne faire ni un ni deux* 'agir de manière décisive, ne pas réfléchir longtemps'; en anglais: *at one fell swoop* 'd'un seul coup'. De plus, le nombre "n" désigne quelque chose d'entier, d'indivisible, ainsi que le début de quelque chose. En anglais, le nombre "one" remplace le nom pour éviter la répétition, ce qui n'est pas typique en français. Néanmoins, dans la version canadienne de la langue française, il existe de telles unités phraséologiques dans lesquelles il n'y a pas de nom, mais il n'y a qu'un article féminin indéfini correspondant au nombre "un": *en devoir une à qn* 'être redevable d'une somme à qn'. Cette unité phraséologique est née de l'omission du nom "la monnaie", qui est tombé hors de la circulation en raison d'une distorsion étymologique populaire [6; 7; 8].

Le composant numérique "deux" est le plus productif et est inclus dans le plus grand nombre d'unités phraséologiques dans les trois langues comparées: 19 unités phraséologiques en français canadien, 28 unités phraséologiques en français et 20 unités phraséologiques en anglais. Dans différentes cultures, le nombre "deux" symbolise l'opposition, la séparation. Le composant "deux" implémente une fonction de signe secondaire dans trois sens principaux, dont le premier signifie une petite quantité. Par exemple, en français canadien: *pour deux cennes* (pour deux cents) 'peu', *marcher en deux* 'marcher en se courbant'; en français: *être à deux doigts de...* 'être à une distance très proche, à deux pas', *en deux temps trois mouvements* 'très vite'; en anglais: *not to care two pence / two straws* 'ne pas se soucier de deux pences / deux pailles – ne pas être intéressé', *in two shakes (of a lamb's tail)* 'pour deux coups de queue d'agneau – instantanément'. La deuxième valeur signifie l'intensité de l'action: en français canadien: *en deux quatre* 'beaucoup'; en français: *faire en deux coups six trons* 'faire des progrès rapides'; en anglais: *in two twos* 'bref'. Le troisième sens met l'accent sur l'appariement: en français canadien: *un homme à deux visages* 'hypocrite', en français: *nager entre deux eaux* 'pour servir à la fois le nôtre et le vôtre'; en anglais: *as like as two peas in a pod* 'ressembler beaucoup à qn' [6; 7; 8].

Le composant numérique "trois" fait partie de 5 unités phraséologiques en français canadien, 7 unités phraséologiques en français et 2 unités phraséologiques en anglais. Dans les trois langues comparées, le nombre "trois" dans la composition des unités phraséologiques est associé à la désignation du principe spirituel, la divinité. Considérons d'abord les unités phraséologiques dans lesquelles le composant "trois" est utilisé comme chiffre. En français: *jamais deux sans trois* 'Dieu aime une trinité';

en anglais: *three golden balls* ('trois boules d'or', qui étaient représentées sur les armoiries des premiers usuriers) – signe de l'usurier, en français canadien dans toutes les unités phraséologiques, le composant "trois" est désémantisé. Dans les langues comparées, les unités phraséologiques avec un composant désémantisé "trois" signifient des concepts différents et n'ont pas toujours d'analogues dans d'autres langues. En français canadien, le composant "trois" a un sens négatif: *pleuvoir au troisième étage* 'il/elle n'a pas toute sa tête', *dans la semaine de trois jeudis* 'jamais' ou signifie un grand nombre: *manger trois pains sur la tête de qn* 'être beaucoup plus grand que quelqu'un autre'. En français, le composant "trois" a un sens négatif: *tomber dans le troisième dessous* 'faire face à des problèmes, s'appauvrir'; *l'hôte et le poisson en trois jours sent poison* 'l'invité et le poisson deviennent poison après trois jours'. Une autre signification du composant "trois" en français est une petite quantité: *haut comme trois pommes*; *trois francs six sous*; *il n'y avait que trois pelés et un tondu* 'il y avait trois canailles et un lichen' – une déformation de la phrase de F. Rabelais "Trois teigneux et un pelé"; *trois fois rien* 'insignifiance complète; bagatelle, non-sens'. En anglais, le composant "trois" signifie "un petit nombre": *the three tailors of Tooley Street* (les trois tailleurs de Tooley Street qui au 18ème siècle ont fait appel au Parlement avec une pétition au nom de tout le peuple) "un petit groupe de personnes qui se considèrent comme les représentants de tout le peuple". Les unités phraséologiques au sens négatif dans la langue anglaise n'ont pas été trouvées au cours de nos recherches [6; 7; 8].

En français canadien il y a 10 unités phraséologiques avec le composant "quatre", en français – 15, en anglais – 3. Donnons des exemples des unités phraséologiques où ce composant est utilisé dans son sens direct. En français canadien: *ça bat quatre as!* 'c'est incroyable !', *se mettre à quatre pattes devant qn* 's'agenouiller, s'humilier devant quelqu'un', *donner son quatre pour cent à qn* 'licencier, démissionner qn' (selon la loi québécoise, lors d'un licenciement l'employeur verse à l'employé.e une indemnité de 4 % du salaire). Il y a quelques unités phraséologiques du sens équivalent en français et en anglais: *entre quatre murs/ in four walls* 'à l'intérieur', *aux quatre coins du monde /to the four winds* 'partout'. Dans les cas où le composant "quatre" est désémantisé, l'unité phraséologique a le sens "un grand nombre, beaucoup". Par exemple, en français canadien: *manger comme quatre* 'manger beaucoup, comme quatre personnes' (ce phraséologisme est également trouvé en français); en français: *se mettre (se couper) en quatre* 'travailler sans relâche', *dire ses quatre vérités* 'parler, exprimer son opinion'. Un autre sens est négatif: en français canadien: *habillé comme quatre chiens* 'être mal ou ridiculement habillé', *ne pas valoir les quatre fers d'un chien* (ne vaut pas quatre fers

à cheval pour les chiens, parce que les chiens ne sont pas chaussés) ‘ne coûte rien’; en français: *être ficelé comme quatre sous* ‘s’habiller comme un épouvantail’; en anglais: *no simile runs on all fours* ‘les comparaisons sont toujours relatives’ [6; 7; 8].

Le composant “cinq” est improductif dans les langues comparées: 4 unités phraséologiques en français canadien, 2 unités phraséologiques en français, 1 unité phraséologique en anglais. Ce composant s’utilise dans les unités phraséologiques comme un nombre: en français canadien: *présenter/recevoir ses cinq frères* ‘donner/recevoir une claque’, en français: *la cinquième roue de la charrette* ‘inutile’, en anglais: *know how many beans make five* ‘comprendre ce qui est quoi’.

Il existe des unités phraséologiques où ce composant est désémantisé, et en français canadien le composant “cinq” a le sens de “rien”: *ne pas valoir cinq cennes*, tandis qu’en français il porte la valeur d’une petite quantité (un peu): *moins cinq* [6; 7; 8].

Conclusions. Les composants numériques qui font partie des unités phraséologiques ont une structure sémantique complexe. Dans les trois langues comparées, il existe des unités phraséologiques dans lesquelles celui-ci garde sa signification originale du nombre, mais il existe également des unités phraséologiques dans lesquelles la signification de ce dernier est complètement ou partiellement désémantisée, ce qui reflète l’histoire, la mythologie, la religion et les superstitions du peuple, le nombre associé à un symbolisme ou à une imagerie. Les principales significations des composants numériques dans les trois langues comparées sont les significations de “beaucoup”, “peu”, “intensité d’action”, “faible degré de qualité”. Dans ces trois langues, on peut trouver à la fois des équivalents complets de l’image et du symbole, ainsi que des incohérences, qui peuvent s’expliquer par la différence dans les images linguistiques du monde.

RÉFÉRENCES

1. Anna Wierzbicka. Understanding cultures through their key words. New York : Oxford University Press, 1997. P. 263–305.
2. Oswald Ducrot, Tzvetan Todorov. Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage. Paris : Éditions du Seuil, 1972. 468 P.
3. Ladreyt Alexis. Les unités phraséologiques pragmatiques à fonction expressive de l’oral : une étude d’expressions évaluatives autours du motif de l’étonnement. *HAL science*: ve6-caïr. URL: <https://hal.science/hal-02158430> (date d’application: 13.02.2023)
4. Isabel González-Rey. La phraséologie du français. Toulouse : Presses universitaires du Mirail, coll. Interlangues, linguistique et didactique, 2002. 268 p.
5. Cristelle Cavalla, Dominique Legallois. Caractériser et identifier les unités phraséologiques pour leur enseignement. *HAL science* : ve6-caïr. URL: <https://hal.science/hal-03171264> (date d’application: 10.02.2023)

6. Dictionnaire des francophones. *DDF* : веб-сайт. URL: <https://www.dictionnairedesfrancophones.org/> (date d'application: 12.02.2023)
7. Expressions avec des chiffres. *SAVOUR.EU*sement : веб-сайт. URL: <https://savour.eu/portfolio/expressions-avec-des-chiffres/> (date d'application: 12.02.2023)
8. 30+ English idioms with numbers. *English-at-home*: веб-сайт. URL: <https://english-at-home.com/idioms-with-numbers/> (date d'application: 10.02.2023)

Lesia Kushmar,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Foreign Philology and Translation,
Kyiv National University of Trade and Economics
<https://orcid.org/0000-0003-0407-6267>
Kyiv, Ukraine*

Iryna Hrachova,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of English Philology,
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-6963-3936>
Vinnytsia, Ukraine*

Victoria Nikiforova,

*Senior Teacher of the Department
of Foreign Philology and Translation,
Kyiv National University of Trade and Economics
<https://orcid.org/0000-0002-6606-1127>
Kyiv, Ukraine*

The experiment in linguistics

Експеримент в лінгвістиці

Summary. *The article deals with the role and significance of the experiment in linguistics. Human perception of the world largely depends on language to provide a semantic connection between different spheres of human existence. Language is a social phenomenon. Language acts as a means of communication because language units are realized, coded and accepted by a human. Language is a special phenomenon with its own secrets. The language itself expresses various human worldviews, which are reproduced in the language with the help of vocabulary. The world in the mind of the speaker is reflected linguistically and conceptually. The structure of the conceptual worldview is reproduced by the system of associative connections. The linguistic worldview is formed by the lexical meaning of the corresponding word concepts. Phenomena in language can be investigated with the help of experiments as the most productive method to obtain material in this way. The goal of an experimental study is to investigate how some element or elements, the independent variable(s), affect some behavior or outcome, the dependent variable. There are four types of association experiments: pair associations; serial associations; verbal differentiation; free*

associations. There are following steps in carrying out an experimental: formulate the hypothesis; determine the experimental design; get participants and run the study; analyze and interpret the data. The obtained data can be studied with the help of various techniques involving digital media. Using the experiment has advantages: the concept of active dictionary implies an assessment of the degree of mastery of relevant words, which can naturally be obtained by interviewing an average speaker; the experiment can be used when other methods are not very effective; it is easier to conduct an experiment than to do a painstaking analysis of dictionaries. The worldview is a fundamental concept that expresses the specificity of human existence. Its formation is influenced by all types of human mental activity and takes place in the language. The results of the experiments make it possible to reproduce the worldview and reveal specific features in the language. The prospect of further research is in a detailed study of the experiment in linguistic practice.

Key words: experiment, language, linguistic, data, participants, worldview.

Анотація. Стаття стосується ролі та значення експерименту в лінгвістиці. Сприйняття світу людиною значною мірою залежить від мови, яка забезпечує смисловий зв'язок між різними сферами людського існування. Мова – явище суспільне. Вона виступає як засіб спілкування, оскільки мовні одиниці усвідомлюються, кодуються та сприймаються людиною. Мова – особливе явище зі своїми тасмніцями. Мовні засоби створюють різноманітні світоглядні уявлення людини, що віддзеркалюються в мові за допомогою лексики. Світ у свідомості мовця відображається лінгвально та концептуально. Структура концептуальної картини світу відтворюється системою асоціативних зв'язків. Мовна картина світу формується певним значенням відповідних словесних понять. Мовні явища можливо досліджувати за допомогою експерименту як найпродуктивнішого методу отримання матеріалу у цьому напрямку. Мета експериментального дослідження полягає в тому, щоб дослідити, як певний елемент або елементи, незалежна змінна(и), впливають на певну поведінку чи результат, залежну змінну. Розрізняють чотири види асоціативних експериментів: парні асоціації; серійні асоціації; словесна диференціація; вільні асоціації. У проведенні експерименту є наступні етапи: формулювання гіпотези; визначення плану експерименту; залучення учасників для проведення дослідження; аналіз та інтерпретація дані. Отримані дані можна вивчати за допомогою різних методик із застосуванням цифрових носіїв. Застосування експерименту має ряд переваг: концепція активного словника передбачає оцінку ступеня володіння релевантними словами, яку, природно, можна отримати шляхом опитування середньостатистичної людини; експеримент можна використовувати, коли інші методи не дуже ефективні; легше провести експеримент, ніж аналізувати словники. Світогляд є фундаментальним поняттям, яке виражає специфіку людського буття. На його формування впливають усі види психічної діяльності людини і він відображається у мові. Результати експериментів дають змогу відтворити картину світу і виявити особливості мови. Перспектива подальших досліджень полягає у детальному вивченні значення експерименту в лінгвістичній практиці.

Ключові слова: експеримент, мова, лінгвістика, дані, учасники, світогляд.

Introduction. Language as a form of thinking activity covers all spheres of individual and social life of a person and is an integral part of human nature. Studying linguistic processes in the human psyche, the researcher receives material for the analysis of individual phenomena. Thus, the study of associations and the establishment of associative links between concepts in the minds of respondents, it makes possible to reveal individual perception of the world around, to find out the semantic structure of words, to reproduce the associative meaning of concepts, and to build a fragment of the worldview. Human perception of the world largely depends on language to provide a semantic connection between different spheres of human existence. The most productive method to obtain material in this way is an experiment.

The aim of the article is to define the role of experiments in linguistics as a practical introduction for the linguist who is beginning to conduct experiments as well as for readers of experimental papers. The object of research is an experiment as one of the methods of collecting material in linguistics. The subject of research is the role of the experiment and the stages of the organization of the experiments.

A descriptive method was used at all stages of the research (continuous sampling, linguistic observation, comparison, and generalization). To determine the content of concepts is the analysis of lexicographic definitions, elements of component analysis, as well as methods of comparative and historical-etymological analysis.

Research analysis. The experiment is one of the oldest and most popular methods of experimental linguistics. The first to conduct this experiment in practice at the end of the 1970s was the English psychologist F. Galton. The next ones who also used the free association method were W. Wundt, H. Münsterberg, D. Kettel, and others. In the second half 20th century, associative studies based on comparison began to develop intensively. Ukrainian researchers N. Butenko and D. Terekhova worked in this direction. Recently, many studies have appeared on associative material (O. Horoshko, N. Dmytriuk, T. Nedashkivska, O. Zahorodnia, O. Denysiuk, and others). However, there is a need to analyze those aspects that have been left out of the attention of linguists or have been little researched. It includes the phenomenon of an experiment in linguistics, its role and its significance, which determines the relevance of our research.

Results and discussion. Language is neither a mechanism nor an organism, nor a living thing, nor a dead thing. A physical object is understood under this term. This is not a thing at all. ‘... language is not ergon, it is energy’. ‘... not just a collection of words. ... we cannot create meaning by arranging words in sequence. Language consists of sounds, words, and possible sentences. Knowing our language means that we also know the

sounds, words and their combination rules in that language” [7, p. 1339]. ‘Language is a social phenomenon. ... language, which is the wealth of the masses, is the only means of expression for them’ [3, p. 75]. Language is a very complex and at the same time multifaceted institution”. It is both an individual and a collection of society, and in a sense an abstract being. Therefore, the role of language in speech and hearing, which is one of the important aspects for the existence of human language, is great. This means that language should be accepted as a leading tool in the communication process. Language acts as a means of communication because language units are realized, coded and accepted by a man. Listening plays a leading role in the language communication as well as speaking. Depending on the strength and frequency of the sound, air waves enter the listener’s ear, become a mechanical process, reach the nerves, and the nerves create arousal in the same auditory center. Thus, the transmitted information is understood and the communicative function of language is fulfilled. In the communication model, 4 components must be distinguished from each other: the linguistic base of communication; articulatory base of communication; acoustic communication base; perceptual base of communication [7, p. 1339].

Language is a special phenomenon with its own secrets. Phenomena in language can be investigated with the help of experiments.

The goal of an experimental study is to investigate how some element or elements, the independent variable(s), affect some behavior or outcome, the dependent variable. The independent variable defines groups across which we look for differences, and we can intentionally manipulate these groups to test our hypothesis. The independent variable in this case is the quantifier; that is, we compare participants’ behavior with one quantifier to their behavior with the other. Each quantifier represents a level of the independent variable, and the segment of the experimental procedure testing each level is called a condition. Dependent variables are the outcome measures of the experiment – their value depends on the independent variables – and are specific, measurable behaviors. Dependent variables common in linguistics include reaction time (RT) and direction of eye gaze. Some dependent measures are on-line measures, which tap into language processing as it is happening, and others are off-line measures, which tap into the outcomes of that processing. RTs, obtained while the participant reads a sentence phrase-by-phrase, are an on-line measure. Acceptability ratings, which the participant provides after having read and processed a sentence, are an example of an off-line measure. Both measures are useful and can in fact be used in the same experiment, with online measures used to study the time course of interpretation, and off-line measures used to identify what interpretation was ultimately arrived at [5, p. 222].

Experiments study the effects of one variable on another. The main idea is to systematically vary conditions in order to determine their effects onto measures of language processing. Those variables which are measured (in dependence on the experimental conditions) are called dependent. Those which are manipulated directly by the experimenter and constitute the experimental conditions are called independent. The aim is to reveal causal or conditional relations between independent and dependent variables. Accordingly, the idea is to deliberately produce occurrences [8].

Linguists are increasingly embracing experimental methods to augment traditional approaches. Well-designed experiments can offer insight beyond that available from grammaticality judgments alone, for example by providing converging evidence from multiple types of data, or testing subtle phenomena for which grammaticality judgments are difficult. Experimental work also contributes to a complete cognitive model extending beyond the competence–performance divide to investigate not only the nature of linguistic representations but also the computations involved when speakers, hearers, and readers access and manipulate these representations [4, p. 221].

Conducting an experiment, we create the appropriate state – the state of causing potential answers; sequences of responses reflect a temporally related selection among these potential ones.

In the article, the associative experiment is defined as a project experimental method.

Studying the history of experimental research, it was noticed that at the beginning of the XX century a free associative experiments become means to penetrate into the subconscious layers of the human psyche. Diagnosis using associative techniques is similar to the technique of hypnosis, but during associative techniques the patient's consciousness is not turned off by force. Only silence is required from consciousness, and deeper layers of the psyche are invited to speak [2, p. 22–23].

An important place in the history of the development of the association method is occupied by the research of linguist A. Thumb and psychologist K. Marbe, which demonstrated that verbal association is not only a psychological, but also a linguistic phenomenon. Scientists believed that verbal associations reveal connections not only between represented languages, but also between representations of language elements. In their opinion, the problem of formation of linguistic analogies is related to associative processes. The study made it possible to draw a conclusion about the existence of individual differences between the interviewees in reactions and in the grammatical coincidence of stimulus and reaction categories [2, p. 24].

Word for a speaker exists as a unity of all connections that intersect and with the help of which there is a transition to an individual world-view, which ensures mutual understanding in the process of communication. At the same time, the associative experiment is the tool that helps to look at a small slice of the associative component of the real and non-verbal meaning, preserved in the bottom and to which the individual himself sometimes cannot reach.

There are 4 types of association experiments: pair associations; serial associations; verbal differentiation; free associations.

O. Horoshko interprets the associative experiment as a technique aimed at revealing the associations formed by an individual in his previous experience and defines three types of the associative experiment:

- free, where the interviewee is offered to answer with the word R (reaction), the first thing that came to mind when presenting the word S (stimulus), without limiting either the formal or semantic features of the word R;
- targeted, in which the experimenter limits R's choice in some way (for example, to respond only with nouns or verbs);
- chain, when the interviewee answers with an unlimited number of R words, without limiting either the formal or grammatical features of the words in any way [2].

Each experiment could have single/multiple and free/controlled associations. Depending on their combinations one could differ such kinds of associations: single-response free association (the respondent is asked to write the first word that comes to his/her mind); single-response controlled association (the difference from previous one is that the respondent is asked to write specific type of association, e.g. synonym or antonym); multiple-response free association (the respondent could use any number of words); multiple-response controlled association (almost the same as previous one, but with some limitations on the type of response) [6].

Analysis of all types of experiments makes it possible to state that each of them has its own disadvantages and advantages. Thus, a directed associative experiment significantly limits the freedom of association and seems to direct associations in the right direction, for example, the interviewee must answer with a word that is opposite in meaning. In a chain associative experiment, the interviewee is asked to answer in a certain period of time with possible words. A chain associative reaction is understood as an uncontrolled, spontaneous process of reproduction of the content of the subject's consciousness and unconsciousness. In the chain associative experiment, the total volume of productive associations per unit of time (1 min.) is measured, without taking into account the duration of the latent period of association formation. The main indicator

of quality in this case is the structure of the associative series. But there is one significant drawback of this type of experiment – we can observe the dependence between consecutive subsequent reactions. A free associative experiment requires the subject to respond as quickly as possible with the first word (reaction) that came to mind in response to the proposed stimulus word. The free associative experiment is the simplest of the described associative experiments and at the same time quite effective. During a free associative experiment, depending on the goal and tasks, the type of reaction, the frequency of the same type of reactions, the amount of mathematical periods (the time that passed between the word (stimulus) and the answer (reaction) of the interviewee), physiological reactions are recorded [2, p. 17–18].

Our experience in conducting experiments defines the following steps in carrying out an experimental study:

1. Formulate the hypothesis.

Research hypotheses are at the very heart of the experimental method. Performing experiments means basically testing hypotheses about the effects of independent variables onto dependent variables. Where do the hypotheses to be tested come from? They can arise out of singular observations, practical needs, qualitative research, or pilot studies. However, more often than not they are derived from psycholinguistic theories and models of language processing [8].

It is worth involving material with the following characteristics: contextual conditioning (words and combinations of words that are the centers of the conceptual system); frequency (words that occur most often in textbooks); informativeness (words characterized by sufficient saturation of content); presence of the word in dictionaries and encyclopedias, because it is in such literature that both general and specific knowledge is accumulated for each separate field of research.

2. Determine the experimental design.

The parameters used for capturing aspects of human language processing include both offline and online measures. Offline measures register the results of language processing after completion of the process under investigation. Examples include frequency of production or selection of a linguistic form or structure, ratings of suitability or grammaticality, and psycholinguistic test performance. Online measures in contrast tap into the involved processes and representations in the course of processing, i.e., while language is constructed in real time. More often than not they are time-sensitive and indirect – sometimes supplemented by spatial information. Examples include reaction time measures reflecting aspects of processing such as difficulty or activation, discrimination or confusability data, eyetracking techniques, as well as neuroimaging and

neurophysiological measures. In addition to providing insight into processing steps, online measures are more sensitive with respect to group differences [8].

Our own experience shows that for experiments it is better to use a mixed form of questionnaire with oral and written elements.

3. Get participants and run the study.

Taking as basis world standards for the selection of recipients, we believe that it is worth involving about a thousand respondents to participate in the linguistic experiments. All age categories should be included in the number of respondents. In order to obtain reliable results, it is necessary to involve people of various specialties and occupations to participate in the experiment. This selection of interviewees ensures universal material.

4. Analyze and interpret the data.

The obtained data can be studied with the help of various techniques involving digital media.

The results of an experiment performed are subject to data analysis using inferential statistics. The rationale behind performing inferential statistics is to determine whether, in the population, the independent variable (in terms of the values that it takes in the experiment) has differential effects onto the dependent measures. There are two important aspects involved here. First, the experimental hypothesis predicts a difference between conditions (i.e., levels of the independent variable). This conforms to the “method of differences” proposed by John Stuart Mill as a method of experimental inquiry. Second, data analysis refers to the population from which a particular sample was drawn, and the question is whether a particular difference found in the sample can be generalized to the whole population [8].

Using the experiment has advantages: the concept of active dictionary implies an assessment of the degree of mastery of relevant words, which can naturally be obtained by interviewing an average native speaker; the experiment can be used when other methods are not very effective; it is easier to conduct an experiment than to do a painstaking analysis of dictionaries – the research price.

Conclusion. The worldview is a fundamental concept that expresses the specificity of human existence. Its formation is influenced by all types of human mental activity and takes place in the language. The language itself expresses various human worldviews, which are reproduced in the language with the help of vocabulary. The world in the mind of the speaker is reflected linguistically and conceptually. The structure of the conceptual worldview is reproduced by the system of associative connections. The linguistic worldview is formed by the lexical meaning of the corresponding word concepts. The results of the experiments make

it possible to reproduce the worldview and reveal specific features in the language. The prospect of further research is in a detailed study of the experiment in linguistic practice.

REFERENCES

1. Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 230 с.
2. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента : монографія. Харьков : «РА – Каравелла», 2001. 320 с.
3. Akhundov A. General Linguistics. Baku : Maarif, 1988. 263 p.
4. Arunachalam S. Experimental Methods for Linguists. *Language and Linguistics Compass*, 2013. 7/4 : 221–232, 10.1111/lnc3.12021.
5. Blume A. A learning-efficiency explanation of structure in language. *Theory and Decision*, 2005. 57(3), 265–285.
6. King J. W., Riggs, L. A. Experimental Psychology. Vol. II. Holt, Rinehart and Winston Inc, 1972. 740 p.
7. Mustafayeva S. The Role of the Experiment in the Study of the Language Material. *Theory and Practice in Language Studies*, 2020. Vol. 10, No. 10. Pp. 1337–1342.
8. Vorweg C. Experimental methods in psycholinguistics. 2012. URL : file:///C:/Users/Win7/Desktop/10.1515_9783110275681.363.pdf.
9. Weber R., Camerer C. Cultural conflict and merger failure: An experimental approach. *Management Science*, 2003. № 49. Pp. 400–415.

Myroslava Ladtschenko,
*Dozentin Doktor des Lehrstuhls für deutsche Philologie
der Nationaluniversität Uschhorod
<http://orcid.org/0000-0002-4007-5467>
Uschhorod, Ukraine*

Semantic features of onomatopoeic verbs in German spoken language

Семантичні особливості оноματοпоетичних дієслів у німецькій розмовній мові

Summary. *Onomatopoeic verbs belong to the language phenomenon, which in linguistics is called onomatopoeics. The peculiarity of word formation of verbs is that a significant part of them is formed from onomatopoeic exclamations, which are also referred to as onomatopes. They originate from environmental noises and sounds (water, waves, trees), as well as natural phenomena (wind, lightning, thunder). Sounds can also be produced by people and animals. Onomatopoeia convey a specific meaning by naming a concrete sound. Onomatopoeias are the basis for word formation of verbs and nouns. Compared to neo-onomatopoeic vocabulary, onomatopoeia is characterized by specific semantics. An essential feature of the semantics of sound imitations is that they are phonetically motivated: the sounds themselves are a direct imitation of the corresponding phenomenon or action. The basis for such motivation seems to be within the onomatopoeic word. Thus, their meaning differs from the lexical semantics of other words. The sound motivation of the lexical meaning is a specific feature of onomatopoeia. Onomatopoeic vocabulary is present in both literary and colloquial German. The word formation, usage and semantics of onomatopoeic verbs in spoken German have specific features. The most important semantic feature of onomatopoeic verbs in spoken German is that they are characterized by transferred meanings. Therefore, colloquial verbs are characterized by a high degree of expressiveness. Semantically, all verbs are divided into several groups. The largest group includes verbs with speech meanings. A large number of them come from the sound imitation of animals and birds. Many verbs denote the meaning of movement. There are verbs that indicate the use of food and alcohol, heavy breathing, snoring, loud laughter.*

Key words: *sound imitation, onomatopoeics, emotions, type of word formation, environmental sounds and noises, vocabulary enrichment.*

Анотація. *Звуконаслідувальні дієслова належать до мовного явища, яке у лінгвістиці позначається як оноματοпоетика. Особливістю словотворення дієслів є те, що значна їх частина утворена від звуконаслідувальних вигуків, які позначаються також як ономатопоети. Вони походять від шу-*

мів і звуків навколишнього середовища (вода, хвилі, дерева), а також явищ природи (вітер, блискавка, грім). Звуки можуть спричиняти також люди та тварини. Ономапти передають конкретне значення, називаючи те чи інше конкретне звучання. Ономапти є основою для словотворення дієслів та іменників.

Порівняно з неономатопоетичною лексикою звуконаслідування характеризуються специфічною семантикою. Дуже важливою особливістю семантики звуконаслідувань є те, що вони фонетично вмотивовані: самі звуки становлять собою пряме наслідування відповідного явища чи дії. Основа для такої вмотивованості знаходиться ніби всередині звуконаслідувального слова. Цим їх значення відрізняється від лексичної семантики інших слів. Звукова вмотивованість лексичного значення – специфічна риса звуконаслідувань. Звуконаслідувальна лексика наявна як у німецькій літературній, так і у розмовній мові. Словотворення, вживання та семантика ономаптоетичних дієслів у німецькій розмовній мові мають специфічні особливості. Найважливішою семантичною особливістю звуконаслідувальних дієслів німецької розмовної мови є те, що для них характерні перенесені значення. Тому для більшості розмовних дієслів притаманний високий ступінь експресивності. За семантикою всі дієслова поділено на кілька груп. До найбільшої групи належать дієслова зі значенням мовлення. Велика їх кількість походить від звуконаслідування тварин та птахів. Багато дієслів мають значення пересування. Наявні дієслова, які позначають вживання їжі та алкоголю, важке дихання, соніння, голосний сміх.

Ключові слова: звуконаслідування, ономаптоетика, емоції, вид словотворення, звуки та шуми навколишнього середовища, збагачення словникового складу.

Einleitung. Die Abhandlung ist einer der Wortbildungsarten des deutschen Wortschatzes gewidmet. Das ist die Lautnachahmung oder Onomatopöie. Diese Termini sind am populärsten, obwohl auch andere Bezeichnungen vorkommen: Lautmalerei, Klangmalerei, Schallnachahmung, Onomatopöie usw [3, S. 1098]. Unter dieser Erscheinung ist die „Wortprägung durch Nachahmung natürlicher Laute“ zu verstehen [2, S. 484].

Diese Wortbildungsart ist meistens für die Verben und Substantive kennzeichnend, die von den Lauten der Tiere, Vögel, Menschen, den Gegenständen und Erscheinungen der Umwelt stammen. Der lautmalenden Lexik ist die direkte natürliche Verbindung zwischen der Bedeutung und Lautung eigen. Das Thema dieser Forschung betrifft die Semantik der deutschen lautnachahmenden Verben in der Umgangssprache. Die Aktualität des Forschungsthemas basiert darauf, dass die Wortbildung und der Gebrauch der onomatopöetischen Verben sowohl in der deutschen Hoch- als auch Umgangssprache bestimmte grammatische, wortbildende und semantische Besonderheiten haben. Die Neuigkeit der vorliegenden Erforschung besteht darin, dass es hier die Wechselbeziehungen der

Wortbildungsprozesse und deren Semantik im Bereich der deutschen Lautmalerei am konkreten Sprachmaterial entdeckt und analysiert werden.

In der Linguistik gibt es nicht so viele Untersuchungen auf dem Gebiet der Lautnachahmung anhand verschiedener Sprachen. Der konfrontativen Untersuchung der Lautmalerei im Deutschen und Sorbischen ist der Artikel von H.H. Bielfeldt gewidmet [1]. J.V. Jussyp-Jakymowytch erforscht Onomatopoetika in den Mundarten der Karpaten [15]. I. O. Hazenko behandelt typologische Besonderheiten der lautnachahmenden Lexik aufgrund der ukrainischen, russischen und englischen Sprachen [9]. M. Ladtschenko untersucht onomatopoetische Lexik in der deutschen Sprache [4; 5; 6; 7]. Zusammen mit der Erforscherin der Onomatopöie in den slawischen Sprachen J.V. Jussyp-Jakymowytch veröffentlichte M. Ladtschenko kontrastive Untersuchungen der deutschen und slawischen onomatopoetischen Verben [11; 12]. Diese Autorin beschäftigte sich auch mit der Erforschung der onomatopoetischen Lexik im Deutschen und Ungarischen [10]. Es gibt auch Publikationen in Internet-Quellen, in denen die Probleme der lautnachahmenden Lexik in verschiedenen Sprachen dargelegt werden [8]. Was die deutschen onomatopoetischen umgangssprachlichen Verben anbelangt, so bleibt dieses Problem fast unerforscht.

Material und Forschungsmethoden. Das Forschungsobjekt ist deutsche Lexikologie. Der Gegenstand der Erforschung sind die onomatopoetischen Verben aus dem Duden-Wörterbuch und dem deutsch-ukrainischen Wörterbuch von V. Müller [3; 13]. Das Ziel der Erforschung ist es, semantische Besonderheiten der lautnachahmenden Verben aufzudecken und zu beschreiben. Bei der Untersuchung wurden solche Verfahren der wissenschaftlichen Forschung wie die Methode des Recherchierens, Bearbeitens und der linguistischen Analyse des Stoffes verwendet.

Ergebnisse und Diskussion. In der deutschen Umgangssprache gibt es eine große Zahl der lautmalenden Verben, die ihre spezifischen Besonderheiten haben. Die Semantik der meisten Verben lässt sich motivieren, weil sie mittels der Nachahmung der Laute der Umwelt gebildet sind. Die wichtigste semantische Besonderheit der lautnachahmenden Verben ist es, dass sie direkte und übertragene Bedeutungen haben. Umgangssprachliche Verben haben übertragene Semantik. Nach diesem Kriterium lassen sich alle Verben in zwei Gruppen einteilen.

Die erste Gruppe umfasst die Verben, die nur übertragene Bedeutungen haben. Das heißt also, dass sie in der deutschen Hochsprache nicht vorhanden sind. Sie kommen nur in der Umgangssprache vor. Man kann einige Beispiele nennen: *bähen/ bläken* (бекати), *brabbeln* (бурмотити), *bibbern* (легко стукати), *bummeln* (прогулюватися, вештатися), *dudeln* (довго і неприємно грати на чому-небудь), *gackeln/ tratschen* (теревенити, пліткувати), *hatschen/ humpeln* (кульгати,

тягтися), *huscheln* (вислизнути, шаснути), *klackern* (клацнути), *kleckern* (неохайно їсти; крапати, ляпати), *knickern* (скупитися (на щось), тисктися), *tinkeln* (перешіптуватися), *ratschen* (хлопатися), *rusten* (дмухати, дуги), *rummeln/ rumpeln* (шуміти), *scherrern* (деренчати).

In der zweiten Gruppe gibt es die Verben, die sowohl direkte als auch übertragene Bedeutungen haben. Direkte Bedeutungen sind den Verben der Hochsprache (Punkt 1) und übertragene der Umgangssprache (Punkt 2) eigen: *bellen* (1. дзвякати, гавкати; 2. лаятися, сваритися), *böllern* (1. голосно стріляти; 2. гримотіти; голосно стукати), *brüllen* (1. мукати (про корову), гарчати; 2. ревіти, горлати), *brummen* (1. ричати (про ведмедя), мукати (про корову); 2. буркотати, бурмотіти), *fauchen* (1. сичати, шипіти (про кішку); 2. прошипіти щось), *gackern* (1. кудкудакати; 2. хихотіти; теревенити), *grollen* (1. гуркотати; 2. сердитися на когось), *heulen* (1. вити, завивати; 2. скиглити, ридати, голосити), *knallen* (1. тріщати, грюкати; 2. стріляти), *knurren* (1. гарчати (про собаку); 2. бурчати, буркотіти), *meckern* (1. бекати, мекати; 2. бурчати), *schnattern* (1. гелготіти, крякати; 2. торохтіти, базікати).

In vielen Fällen werden die umgangssprachlichen Verben mit übertragenen Bedeutungen mittels der Suffixe *-eln*, *-ern* von den hochsprachlichen Verben mit dem Suffix *-en* gebildet. Oft haben sie abwertende Semantik. Die folgenden Beispiele können das illustrieren: *brummen* – *brummeln/ brümmeln*, *glücken* – *gluckern*, *hatschen* – *hätscheln*, *huschen* – *huscheln*, *husten* – *hüsteln*, *klacken* – *klackern*, *klappen* – *klappern*, *kläppern*, *klicken* – *klickern*, *knicken* – *knickern*, *latschen* – *latschern*.

Nach der Semantik und dementsprechend dem Gebrauch lassen sich die analysierten Verben in einige Gruppen einteilen. Zur größten Gruppe gehören die Verben, die das menschliche Sprechen bezeichnen. Sie sind durch die Bedeutungsübertragung der Handlungen gekennzeichnet, die den Menschen, Gegenständen und Sachen eigen und mit den Lautprozessen verbunden sind. Die Verben dieser Gruppe drücken die Eigenschaft der Menschen, viel zu reden und zu klatschen oder scherzhaftes Verhalten zum Sprechen aus. Zum Beispiel: *abschwatzen/abschwätzen* (випросити умовлянням); *anquatschen* (заводити розмову); *ausplappern /ausplaudern/ ausplauschen/ ausquatschen/ ausschwatzen/ ausschwätzen* (розтеревенити); *babbeln/ bubbeln/ plappern/ quackeln / quäckeln/ ratschen/ rätschen/ quasseln/ quatschen* (базікати); *beklatschen* (судачити, лихословити); *belatschern / belatschen/ bequasseln/ bequatschen / beschwatzen/ beschwätzen* (обговорювати що-небудь); *brabbeln / murmeln* (бурмотіти, нечітко говорити); *flüstern / munkeln /säuseln/ tuscheln* (шухукатися); *gackeln/ gackern / kakeln/*

klatschen / plappern/plauschen//schnacken/ schwadern/ tratschen/ vertratschen (теревенити, пліткувати); nachplappern/ nachschwätzen / nachschwätzen (повторювати); prahlen (вихвалятися).

Eine große Zahl von Verben des Sprechens hat negative Emotionen, die Verben haben also abwertenden Inhalt. Sie beinhalten Bedeutungen in Bezug auf das Sprechen der Personen mit stark ausgeprägten bestimmten Eigenschaften. Das ist kein gewöhnliches Sprechen, es ist meistens aggressiv und grob: *anhauchen/ anhusten/ anknarren/ anniesen/ anplärren (нагримати на когось, вилаяти когось); anquatschen/anquasseln (грубо звернутися до когось); blubbern (бурчати, гарчати); bullern/ donnern /grölen/ johlen/ plärren/ poltern (пенетувати, розкричатися); herumtrampeln (ображати когось); kläppern (голосно лаятися); sich krachen / sich verkrachen/ zusammenknallen (сперечатися, сваритися); losbrausen/ losdonnern (розкричатися, розійтися сваркою); tuckern (пискнути, гарчати); niederdonnern (розкритикувати когось); schwabbeln/ schwätzen / schwätzen/ vorquasseln/ vorquatschen/ vorschwätzen (верзти нісенітницю).*

Es gibt die Verben des Sprechens, die in der Umgangssprache anhand des Vergleichs des menschlichen Sprechens mit den Lauten und Geräuschen der Tiere und Vögel gebraucht werden. Diese Wortbildungsart ist bei der Bildung der umgangssprachlichen Verben sehr produktiv. Das ist eine der größten Gruppen der umgangssprachlichen Verben des Sprechens, die durch die Lautnachahmung der Tiere gebildet sind. Die Verben haben vorwiegend negativen Inhalt und werden abwertend und sogar salopp verwendet. Gerade mit diesem Ziel wird die Lautmalerei der Hunde und mancher Raubtiere gebraucht. Sie drücken abschätziges Verhalten zum Gesprächspartner und seinem Sprechen aus. Allen Verben sind mindestens zwei Bedeutungen eigen. Direkte Bedeutungen stellen die Lautmalerei der Tiere dar und übertragene werden bezüglich des menschlichen Sprechens verwendet. Das Ziel der übertragenen Bedeutungen ist der emotionelle Einfluss auf den Gesprächspartner. Diese Gruppe der Verben ist ziemlich zahlreich. Zum Beispiel: *anblaffen/ anbrüllen/ brüllen/ herumbrüllen/ anbrummen/brummen/ anbelln/ bellen/ anheulen/heulen/ losheulen/ ankläffen/ klaffen/ kläffen/ loskläffen/ anknurren/knurren/ anturren/ murren (накричати на когось, вилаяти когось); anfauchen / fauchen/ anzischen (шипіти, сичати на когось); anmeckern (чіплятися до когось); aufbrummen (забурчати, загарчати); bähen/ bläken/blöken (бекати, мукаму); belfern/ bläffen/ bläffen/ kollern (кричати, лаятися); beteckern (критикувати); losbrüllen (розкричатися, розсваритися); mähen /meckern/ herummeckern (бекати, незадоволено бурчати); quieken / quieksen/ quietschen (пицати, верещати); schnattern (зелготити, торохтити).*

Eine große Gruppe umfasst die Verben mit der Bedeutung der Fortbewegung. Es ist damit verbunden, dass die Bewegung oft mit Geräuschen begleitet wird, die von verschiedenen Lauten der Umwelt gebildet werden. Die Verben werden von den Geräuschen gebildet, die von Menschen, Tieren und Vögeln verursacht werden. Das sind oft Geräusche trappelnder Schritte der Menschen oder Pferdehufe:

abrausen/ absausen (помчати); abdonnern/ abrauschen/ lospoltern (помчати (з гуркотом і шумом); ablatschen/ abschwirren /abtraben/ abzischen / abzwitschern (відходити); anbrausen/ andonnern/ anratern (наближатися з гуркотом); ankleckern (приходить по одному); anlatschen/ anschurfen /anschwirren / antraben (прийти, припертися); anrauschen (наближатися із шумом); ansausen (щодоуху примчати); auskneifen (кинутися навтікача); auslatschen/ verlatschen/ tapsen (важко ступати); betrampeln (наслідити, натоптати); bummeln / durchbummeln/ herumbummeln (бродити, прогулюватися); durchbrausen/ rasseln/ rappeln/ sausen (рухатися з шумом, нестися); durchrutschen/ flutschen/ durchwitschen/ huscheln/ forthuschen (вислизнути, втікати); durchsausen (проскочити, проїхати мимо); durchwuzeln/ wuzeln (протиснутися); fortbrausen (із шумом від'їхати); gluckern (рухатися зі звуками); hatschen (кульгати); hereinplatzen/ hineinplatzen (нечекано припертися); heruntappen (тинятися); herumtrampeln/ niedertrampeln/ trampeln/ trappeln (розтоптати); herunterrutschen/ rutschen (повзти, зсуватися вниз); hinterherkleckern/humpeln/ nachhumpeln (плентатися у хвості); hopsen (підстрибувати); kleckern (повільно рухатися); latschen/ latschern (шльопати, волочити ногами); lostraben (побігти руссю); loszwitschern (помонати); matschen/ schlappen (човгати під час ходьби); tippeln (бродити); traben (повільним темпом бігти).

Man kann eine große Gruppe der Verben aussondern, die die Bedeutung des Geräusches, des Klangs, des Krachs haben. Es kann der Klang einer Glocke oder eines Musikinstruments sein. Das Geräusch kann entstehen, wenn zwei Gegenstände oder Teile aneinanderschlagen. Nicht nur Gegenstände sondern auch Menschen können diese Geräusche verursachen. Wenn der Mensch hinfällt, kann ein Geräusch entstehen. Man kann etwas zerbrechen, zerschlagen, und dabei entstehen auch Geräusche. Zum Beispiel: *abklingeln (дзвонити по черзі біля багатьох дверей); abknipsen/ knipsen (пробити (квиток), клацнути (фотоапаратом); abtippen (передрукувати); anknacksen (надломлювати); anknipsen (ввімкнути (світло); aufkrachen (із тріском відкриватися); ausknipsen (вимикати (світло); ballern/ bullern/ donnern (зримотити, голосно стукати); batteln (дзвонити); bumsen/ hindonnern/ niederdonnern (падати з гуркотом); einkrachen (з тріском провалитися); herumklimpern /*

klimpern (бренькати, погано грати); *klappern* (торохкотіти); *klötern* (бити, стукати); *knacken* (розламатися); *knacksen/ knarren/ knistern* (клацати, тріщати, хрустіти); *knallen/ zuknallen* (з тріском грюкнути дверима, стріляти); *losknallen* (вистрілити, випалити); *losplatzen* (розриватися, лопати); *ratschen* (хлюпатися, плескати); *rummeln/ rumsen* (цуміти); *rumpeln* (гуркотіти); *scherpern* (деренчати, брязкати); *schwarpen* (хлюпатися); *tippen* (друкувати; ударяти м'ячем по підлозі); *wimmern* (гуркотати, барабанити); *zusammenschnurren* (дзижчати, гудіти).

Unter den analysierten Verben gibt es solche, die Essen, Trinken und besonders Alkoholtrinken umgangssprachlich wiedergeben. Sie sind von verschiedenen Lauten der Gegenstände und Erscheinungen der Umwelt gebildet und besitzen emotionelle Schattierungen, die durch besondere lautnachahmende Bildungsweise zu erklären sind. Dazu gehören die folgenden Verben: *abknabbern* (відгризати, обгризати); *ablutschen/ lutschen* (смоктати, обсмоктувати); *ansäuseln* («нализатися», напитися); *anzwitschern* (захмеліти, «окосіти»); *aufknabbern* (згризти, з'їсти); *auslutschen* (висосати); *sich besäuseln* (підвинути, „піддати“), *dudeln/ kneipen* (пиячити); *gluckern* (пити); *kleckern* (неохайно їсти); *knabbern* (лакомитися, їсти, гризти, обгризати); *schlabbern* (гучно сьорбати); *zutschen* (ссати, смоктати); *zutschen* (ссати, смоктати).

Die lautnachahmenden Verben können schweres Atmen, lautes Lachen, Lächeln oder Weinen bezeichnen. Dabei entstehen auch Geräusche, z. B.: *aufschnaufen* (зімхнути); *auspusten* (загасити (свічку)); *bewiehern/ gackeln/ gackern/ gacksen/ kichern/ loslachen/ wiehern* (хихотіти); *glucksen* (схлипувати); *heulen* (скизлити, ридати); *japsen* (переривисто дихати); *losheulen* (розплакатися, завити); *losprusten* (розсміятися, пирскаючи); *pusten* (дмухати, дуги); *schnaufen* (сопіти, важко дихати).

Es gibt die Verben mit der Bedeutung „jmdn. schlagen“, die negative Semantik haben. Sie erfolgt als Resultat der übertragenen lautnachahmenden Prozesse der Gegenstände der Umwelt und Naturerscheinungen. Zum Beispiel: *eintrommeln* (лунити, дубасити); *hineindonnern* (ударити з силою, вліпити); *klapsen* (давати ляпаса); *(sich) kloppen* (бити, битися); *verklappen* (нобити когось); *vertrommeln* (нобити, поколотити когось).

Man kann eine Reihe von Verben mit negativem Inhalt aussondern, die nach dem Duden-Wörterbuch stark ausgeprägte abwertende Bedeutungsschattierungen haben: *abknallen*, *anblaffen*, *ankläffen*, *anplärren*, *anquasseln/anquatschen*, *aufdonnern*, *ausschnüffeln*, *ausschwätzen/ausschwätzen*, *beklatschen*, *beschnüffeln*, *betrampeln*, *dudeln*, *grölen*,

herumklimpern, herummeckern, herumnörgeln, herumschnüffeln, herumtrampeln, hinterherkleckern, huscheln, johlen, kläffen, kläppern, klatschen, klimpern, knickern, meckern, nachplappern, nachschwätzen / nachschwätzen, niedertrampeln, pfuschen, plappern, plärren, quaken, quäken, quasseln, quatschen, quieken / quieksen, schlabbern, schnüffeln, schwabbeln, schwätzen / schwätzen, tatschen / tätschen, trampeln, tratschen, tuscheln, verbummeln, verquasseln, verquatschen, vertratschen, vorlamentieren, vorquasseln, vorquatschen.

Es lässt sich feststellen, dass die umgangssprachliche Lexik persönliches Verhalten des Sprechers zu deren Inhalt im Allgemeinen und zum Sprechen beinhalten. Das betrifft besonders onomatopoetische Wörter. Es liegt daran, dass deren Wortbildung Besonderheiten aufweist, die der Lexik eigenartige Spezifik verleihen. Das ist gerade die Grundlage der umgangssprachlichen Semantik der lautnachahmenden Lexik, darunter natürlich auch der analysierten Verben. Man kann auch konstatieren, dass die umgangssprachlichen Verben Expressivität unterschiedlichen Grades besitzen.

Schlussfolgerungen und Forschungsperspektiven. Infolge der durchgeführten Analyse der lautnachahmenden Verben kann man sich davon überzeugen, dass die Onomatopöie eine höchst interessante linguistische Erscheinung ist. Die Lautnachahmung ist eine besondere Wortbildungsart, bei der die Wörter infolge der Nachahmung der Naturlaute entstehen. Das ist eine absolute universelle Einheit, die in den meisten Sprachen der Welt vorhanden ist. Mittels der Lautnachahmung werden Verben und Substantive gebildet. Die Onomatopöie ist auch eine semantische Einheit. Eine der semantischen Besonderheiten der lautnachahmenden umgangssprachlichen Verben ist es, dass sie übertragene Bedeutungen haben. Gerade darum ist für die onomatopoetischen Verben relativ hoher Grad der Expressivität kennzeichnend. Onomatopoetische Lexik ermöglicht ihre Bedeutungsschattierungen gründlich und ausdrucksvoll auszudrücken. Dementsprechend ist es zweckmäßig, die Erforschung der Erscheinung der Onomatopöie anhand der deutschen Umgangssprache weiter fortzusetzen.

LITERATUR

1. Bielfeldt H. H. Onomatopoetika im Sorbischen und Deutschen. *Zeitschrift für Slavistik*. 1982. N 3. S. 323–331.
2. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft.-Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2002. 783 S.
3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim: Dudenverlag, 2011. 2112 S.
4. Ladtschenko M. Onomatopoetische Verben des Sprechens in der deutschen Umgangssprache. *Germanistik in der Ukraine*. 2011. Вип. 12. S. 109–112.
5. Ladtschenko M. Wortbildungsprozesse in der deutschen Onomatopöie. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 101–105.

6. Ladtschenko M. Deutsche Substantive onomatopoeischer Herkunft. *Мова та культура* : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (Одеса, 20–21 листопада 2015 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2015. С. 89–92.
7. Ladtschenko M. Wortbildende und semantische Besonderheiten der deutschen onomatopoeischen Fortbewegungsverben. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 80–86.
8. Onomatopoeika im Deutschen und Slowakischen. URL : <http://www.grin.com/de/e-book/208976/> (Zuletzt aufgerufen am: 15. 09. 2021).
9. Гаценко І.О Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2003. 19 с.
10. Ладченко М., Вашкі Е. Контрастивний аналіз відономатопоеитичних дієслів мовлення: на матеріалі німецької та угорської мов. Ужгород : Патент, 2010. С. 298–307.
11. Ладченко М.М., Юсип-Якимович Ю.В. Слов'яно-германські семантичні універсалії в галузі ономатопоеитики. *Studia Slavistica*. 2014. Вип. 14. С. 92–103.
12. Ладченко М.М., Юсип-Якимович Ю.В. Онматопоеитичні утворення як система універсалій в індоєвропейських та угро-фінських мовах. *Acta Hungarica*, 2018. Вип. 23. С. 189–201.
13. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький шлях, 2005. 792 с.
14. Юсип-Якимович Ю. В. Онматопоеитика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність онматопів. Ужгород : Гражда, 2007. 268 с.

Halyna Onyshchak,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
State University «Uzhhorod National University»
<https://orcid.org/0000-0002-5133-4313>
Uzhhorod, Ukraine

The peculiarities of political discourse interpreting

Особливості перекладу усного політичного дискурсу

Анотація. Переклад усного політичного дискурсу є складним та багатогранним процесом, який вимагає глибокого розуміння соціополітичного контексту та його труднощів. Пропонована стаття досліджує особливості перекладу усного політичного дискурсу, розкриваючи проблеми, з якими часто стикаються перекладачі. Залучаючи різні лінгвістичні методи, дослідження спрямоване на порівняльний аналіз текстів першоджерела та цільової мови для виявлення спільних та відмінних ознак у передачі політично зумовлених значень. Крім того, стаття підкреслює значущість ролі перекладача у подоланні мовних та культурних розбіжностей. Перший виступає посередником між мовцями та слухачами і сприяє їхній ефективній взаємодії. Проведений комплексний аналіз оригінального тексту та тексту перекладу доводить, що політичний дискурс передбачає широке використання спонукальної риторики, емотивної лексики та стилістичних засобів. Політичні діячі часто використовують політичну мову та дискурс для формування громадської думки, виклику емоційних реакцій та ефектної передачі своїх повідомлень. Результати проведеного дослідження показують, що політична мова часто містить непрямі значення, виражаючи інформацію імпліцитно. Отже, компетентність та вміння перекладача розкривати приховану інформацію та правдиво її передавати у мові перекладу стають вирішальними. Крім того, дослідження підкреслює значну роль політичної термінології, яка часто містить негативні конотації, у формуванні світогляду аудиторії. Стилiстичні засоби, зокрема гіпербола, іронія та насмішка, часто застосовуються у політичному дискурсі для підсилення образності та риторичного впливу. Тому, перекладачам слід враховувати ширший контекст, політичну атмосферу та конкретні події, щоб точно відчувати приховані підтексти та наслідки політичних тверджень.

Ключові слова: політично зумовлені значення, лінгвістичні і культурні розбіжності, спонукальна риторика, імпліцитна інформація, політична термінологія, компетентність та вміння перекладача.

Abstract. Political discourse interpreting is a complex and multifaceted field requiring a deep understanding of the socio-political context and its

intricacies. The proposed article explores the peculiarities of political discourse interpreting, shedding light on the unique challenges faced by interpreters. Using various linguistic methods, this research delves into the comparative analysis of source language messages and corresponding target language ones to uncover similarities and differences in conveying politically embedded meanings. Furthermore, the article highlights the significance of the interpreter's role in bridging linguistic and cultural gaps, facilitating effective interaction between speakers and listeners. The conducted analysis reveals that political discourse involves the use of persuasive rhetoric, evocative lexical items, and stylistic devices. Political figures frequently employ political language and discourse to shape public opinion, evoke emotional responses, and effectively convey their messages. The research results demonstrate that political language often employs indirect meanings, leaving certain information unexpressed explicitly. Consequently, the interpreter's expertise and skills in deciphering implicit information and conveying it appropriately in the target language become crucial. Moreover, the study highlights the significance of political terminology in shaping the audience's worldviews, often carrying negative connotations. Stylistic devices such as hyperbole, irony, and mockery are commonly employed in political discourse to enhance imagery and rhetorical impact. Thus, interpreters must consider the broader context, encompassing the political atmosphere and specific events, in order to accurately capture the underlying connotations and implications of political statements.

Key words: *politically embedded meanings, linguistic and cultural gaps, persuasive rhetoric, implicit information, political terminology, interpreter's expertise and skills.*

Introduction. Political discourse interpreting occupies a dominant role in bridging linguistic and cultural gaps. Since societies are becoming increasingly interconnected and globalized, the need for effective interpretation of political communication is becoming ever more pressing. However, the issues interpreters face in this realm are multifaceted and require a deep understanding of the peculiarities inherent in political discourse. The formation of interpreters' language competence "should be aimed at developing the ability to use language material in the process of obtaining certain information during intercultural communication" [3, p. 241]. One of the key aspects shaping political discourse today is the concept of national identity. J. Rozenfeld claims that «postmodernism operates with the concept of nation that revolves around culture, geographical positioning, and language therefore cannot offer a suitable apparatus for redefining its meaning in the era of the digitalized transnational world» [6, p. 57]. Thus, redefining the meaning embedded in socio-political contexts in the contemporary era demands a clear understanding that transcends highly conventional boundaries.

The significance of political language is preeminent since it constructs powerful rhetoric and communicates intricate meanings embedded within

socio-political settings. M. Bánhegyi maintains that «the way translated texts are used (or misused and even abused) for political purposes has very complex social, psychological and textual implications» [2, p. 140]. In this respect, interpreters are entrusted with the onerous task of faithfully rendering complex political ideologies, concepts, beliefs, and rhetoric into the target language while ensuring the accurate transmission of the source language speaker's communicative intent.

Political discourse is a multifaceted and influential communication means reaching far beyond national boundaries. The former is a compelling research subject for scholars in interpretation and cross-cultural communication. S. Balogun and M. Murana assert that political speech, although delivered at intervals of several years, has far-reaching national and international implications, and «so listeners to it essentially cross borders» [1, p. 64]. In other words, political speeches attract audiences from various cultural backgrounds seeking to comprehend the complex messages embedded within them. In this respect, political interpreting is significant due to «its sensitivity and specificity, as well as the national ideology» [7, p. 218].

The current study aims to explore the peculiarities of political discourse interpretation, focusing on its unique challenges and strategies. By examining the latter, the paper can shed light on the interpreter's role in facilitating effective cross-cultural understanding within socio-political realms. The research seems relevant since it contributes to understanding of political discourse interpreting as a distinct field of the interpreter's activity. Furthermore, it can provide profound insights into the specific translation challenges and strategies that can inform the interpreters' training and professional development in this domain.

Methods and material. Different research methods have been applied to accomplish the intended aim. The comparative method made it possible to juxtapose the source language oral texts with the corresponding target ones, revealing both similarities and differences in conveying contextually embedded meanings. Correspondingly, contextual analysis has proven invaluable in examining the situational, cultural, and discursive factors surrounding political communicative acts. The descriptive method has helped make observations and generalizations of the obtained results.

In addition to linguistic methods, the study of political discourse interpreting has employed various materials to support the comprehensive analysis. A corpus of political speeches from different cultural and political contexts has been compiled. The former served as a valuable resource for examining the linguistic features, rhetorical strategies, and cultural references embedded in political discourse. The speeches under consideration encompass diverse topics, ranging from electoral campaigns

and policy announcements to international relations and negotiations. Furthermore, video recordings of the interpreted political speeches have been collected to capture the interpreting process's intricacies and assess the interpretation's faithfulness. The transcripts of the interpreted speeches and their corresponding translations helped to make the detailed textual analysis and scrutinize the interpreters' linguistic choices and their impact on the overall interpretation.

Results and discussion. The interpreter emerges as a crucial facilitator in bridging the inherent linguistic and cultural divides, promoting effective interaction and understanding between speakers and listeners. Pöchhacker F. believes that «if what the interpreter says must make sense against the listener's horizon of socio-cultural knowledge, and if the interpreter is the only person capable of assessing that knowledge, he or she may well have to paraphrase, explain or simplify in order to achieve the communicative effect desired by the speaker» [5, p. 57]. The interpreter's expertise and sensitivity in striking this delicate balance contribute significantly to the efficacy and impact of the interpreted discourse, enabling meaningful exchanges and fostering mutual understanding.

When people from diverse cultural backgrounds gather and rely on interpreters to fulfill their communicative needs, «cultural differences can be reflected both in the language and in the way of thinking and behaviour of the participants» [4, p. 57]. In this regard, interpreters must navigate the intricate landscape of political language, balancing fidelity to the source message while adapting it to the target cultural context. In the realm of oral interpreting, political language assumes overriding importance as it actively constructs rhetoric and communicates the elaborate meanings embedded within political speeches. The former is indispensable «in convincing, mobilising, persuading and enlightening the citizenry» [1, p. 65]. Interpreters have devolved the stringent responsibility of faithfully rendering intricate political ideologies, concepts, beliefs, and rhetoric into the target language while ensuring the faithful transmission of the source language speaker's communicative intent.

A notable feature of political language lies in its tendency to employ indirect meanings, whereby not all information is explicitly stated. For instance, *His invasion cemented his long-running failure to diversify Russia's economy, to strengthen its human capital, to fully integrate the country into the global economy* [12]. The word «cement» is naturally used as a technical term meaning «to put cement on a surface or stick things together using cement». However, in political discourse it assumes a metaphoric function (*the invasion reinforced the persistent inability to achieve economic diversification*). It can be assumed that the target language equivalent successfully retained the pathos of the source

message: *Його вторгнення **закріпило** його тривалу неспроможність диверсифікувати економіку Росії, зміцнити її людський капітал, повністю інтегрувати країну у світову економіку.*

Upon decoding the implicit information retrieved in the message during interpreting, the interpreter often exerts to convey it in the appropriate target language units: *Russia is estimated to have suffered more than 100,000 casualties in the last six months alone, as Putin sends wave after wave of Russians into **a meat grinder** of his own making* [12]. – *За оцінками, лише за останні шість місяців Росія зазнала понад 100 тис. втрат, у той час як Путін кидає росіян хвиля за хвилю у створену ним **м'ясорубку**.* The translated version in Ukrainian accurately delivers both the explicit and implicit information expressed in the source language sentence. It maintains the metaphorical meaning of «*a military action, process, or campaign that results in a great amount of death, destruction, or devastation*». The interpretation strongly reflects A. Blinken's communicative intention to emphasize negative consequences of Putin's actions.

Political terminology forcefully transmits the complex and pressing nature of sociopolitical processes. The former takes an essential role in shaping a definite worldview among the potential audience. This is particularly evident in the choice of the lexis assigned to reporting events during the war in Ukraine: *Russia's invasion and **seizure** of Crimea* [15]; *Russia's purported **annexation*** [15]; *Russia's **occupation authorities*** [9]; *Russian soldiers collect votes for **self-styled 'referendums'*** [11]. The aforementioned expressions attach a strongly negative connotation, tarnishing an adversary image within the global audience and highlighting the illegitimacy of Russia's actions. The complexity of interpreting political terms often arises from their polysemy. While the meaning of a polysemous word belonging to other semantic fields can be clarified within a definite context, the meaning of a political term often remains ambiguous.

Politicians employ the first-person plural pronoun «we» to identify themselves with the audience, foster unity, and encourage the audience to adopt a trustworthy attitude towards them: ***We** have learned again that democracy is precious. So now, on this hallowed ground where just days ago violence sought to shake this Capitol's very foundation, **we** come together as one nation, under God, indivisible, to carry out the peaceful transfer of power as **we** have for more than two centuries. **We** look ahead in our uniquely American way – restless, bold, optimistic – and set our sights on the nation **we** know **we can be and we must be*** [13]. The repetition is frequently applied to set an emotional tone in the message and provoke intellectual responses by evaluating issues and actions.

Rendering such sentences generally does not pose difficulties for an expert in the field of interpretation. However, the sentence fragment containing repetition is neutralized in the target language text and, as a result, due to the omission loses its stylistic loading: *Ми знову дізналися, що демократія дорогоцінна. Тому зараз, на цьому священному місці, де всього кілька днів тому насильство намагалося розхитати саму основу Капітолію, ми зібралися разом, як одна нероздільна збережена Богом нація, щоб здійснити мирний перехід влади, так, як ми робили це понад два століття. Ми дивимося вперед на наш унікальний американський шлях, невтомний, сміливий, оптимістичний, і встановлюємо наші цілі, цілі нації, котрої – ми знаємо – ми можемо і повинні бути.* Thus, while interpreting political discourse, it becomes evident that interpreters do not make sufficient efforts to utterly uphold the pragmatics of the original text.

Politicians' speeches exhibit a persuasive rhetoric through a deliberate selection of evocative lexical items and syntactic structures heightening the emotional impact of the message. The public speeches delivered by V. Zelensky provide a notable example of this rhetorical approach. The next example demonstrates that the source language text aligns with the underlying citizens' message of being tired of politicians and their activity and adds a critical tone: *І моє обрання доводить – громадяни втомились від досвідчених, системних, надутих політиків, які за 28 років створили країну можливостей. Можливостей «відкатів», «потоків», «дерібанів»* [16]. However, an improper selection of interpretation strategies has resulted in a significant loss of the source language text's emotional intensity and rhetorical flourishes in the target language: *My election proves that our citizens are tired of the experienced, pompous system politicians who over the 28 years, have created a country of opportunities – the opportunities to bribe, steal and pluck the resources.* The faithfulness to the pragmatic function of the source language cultural references is not fully achieved.

Certain challenges arise from political realities pertaining to a particular political system and encompass unique with no counterparts in other systems: *На тимчасово окупованому Кримському півострові ось уже котрий день лунають вибухи – лише за 20 серпня відомо про «бавовну» в Євпаторії, поблизу Бахчисараю, в Севастополі та Заозерному* [14]. For the interpreter to fully adapt the text to the target language cultural context while maintaining the distinctive national identity of the source language culture, it is advisable to employ transcoding: *Explosions have been going off in the temporarily occupied Crimean peninsula for a day now – on August 20 alone, there were known «bavovna» in Yevpatoria, near Bakhchisaray, Sevastopol, and Zaozerne.*

Politicians express negative evaluations of their political opponents either directly or indirectly. They resort to invectives, labelling, constructions with negative connotations, and adopt similar tactics to convey criticism. Their strategic objective is to acquire or maintain power by exerting influence over the electorate through their discourse. The examples of direct insults can be observed in the statements made by presidential candidates in 2016 US debates: *She's done a **terrible job** for the African-Americans. She wants their vote, and she **does nothing**, and then she comes back four years later. It's **a horrible thing** she's doing. She's got **bad judgment**, and honestly, so bad that she **should never be president** of the United States. That I can tell you* [8]. The direct insult is primarily realized through expressions with negative evaluative adjectives, positively-marked lexical units combined with negation and threats containing semantic anchors.

Sometimes the sentence context itself may convey a negative connotation. Politicians may employ stylistic devices and expressive means such as hyperbole, irony, and mockery to strengthen the imagery: *Now, there may be some **new voices** in the presidential Republican choir, but **they're all singing the same old song**... A song called «Yesterday.» You know the one – **all our troubles look as though they're here to stay**... and we need a place to hide away... **They believe in yesterday** [10].*

The interpreter should consider the broader context in which the statements were made. It presupposes understanding the political atmosphere, the involved personalities, and the specificity of events. Contextual understanding helps to capture the underlying connotations and implications. Interpreters should be aware of the intention and tone expressed behind the statements: *Тепер у президентському республіканському хорі можуть з'явитися **нові голоси**, але всі вони **співають ту саму стару пісню** ... Пісня називається «Yesterday». Ти знаєш її – **всі наші неприємності виглядають так, ніби вони ніколи не зникнуть** ... і нам **потрібне десь сховатися** ... Вони **вірять в учораїшній день**.*

In this case, the reference to the Republican presidential choir and the song «Yesterday» signifies the emergence of new voices within the choir but implies that they will merely echo the same outdated beliefs. The statement implies a sense of frustration and a desire to find the escape from persistent difficulties. The interpreter's awareness of these subtleties is crucial in accurately conveying the intended meaning to the target audience.

The complex nature of political language, with its embedded meanings and implicit information, poses challenges for interpreters, who must navigate through polysemy and decode hidden connotations. Furthermore, interpreters need to be sensitive to the employed persuasive

rhetoric, syntactic structures, stylistic devices and expressive means. Contextual understanding and awareness of underlying intentions and tones are essential for accurately capturing the political statements' connotations. Thus, interpreters play a crucial role in ensuring the faithful transmission of political ideologies, beliefs, and rhetoric while adapting them to the target language and cultural context.

Conclusions. The peculiarities of political discourse interpreting encompass various aspects, including the use of persuasive rhetoric, the selection of evocative lexical items, and the strategic use of stylistic devices. Political figures often use language and discourse to shape public opinion, provoke emotional responses, and convey messages persuasively. Political language often employs indirect meanings, where not all information is explicitly stated. The former necessitates the interpreter's expertise and skill in deciphering implicit information and conveying it appropriately in the target language. Political terminology occupies a conspicuous place in shaping the audience's worldviews and can carry negative connotations. Stylistic devices such as hyperbole, irony, and mockery are often employed to enhance imagery. Interpreters must consider the broader context, including the political atmosphere and specific events, to capture the underlying connotations and statements' implications.

The **prospects** for further research lie in the deeper comprehensive analysis of political rhetoric and peculiarities of rendering persuasive and manipulative strategies in interpreting.

REFERENCES

1. Balogun S., Murana M. O. Language in Political Discourse: A Pragmatic Study of Presupposition and Politeness in the Inaugural Speech of President Donald Trump. *Bulletin of Advanced English Studies*. 2018. Vol. 1, no. 1. P. 64–76.
2. Bánhegyi M. Translation and Political Discourse. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. 2014. Vol. 6, Issue 2. P. 139–158.
3. Fabian M., Bartosh O., Shandor F., Volynets V., Kochmar D., Negrivoda O., Stoika O. Using The Anthology Of Learning Foreign Languages, In Ukraine In Symbiosis With Modern Information Technologies Of Teaching. *International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL. 21, No 4, 2021. P. 241- 248.
4. Kadrić M., Rennett S., Schäffner C. Diplomatic and Political Interpreting Explained. London – New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2022. 191 p.
5. Pöchhacker F. Introducing Interpreting Studies. London – New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2004. 252 p.
6. Rozenfeld J. The Concept of a New Nation or the New Concept of a Nation. *English Studies in Albania*. 2018. Vol. 1. P. 57–70.
7. Xiong B. A Study on Strategies in Chinese-English Political Translation and Interpretation. *Proceedings of the 2022 4th International Conference on Literature, Art and Human Development (ICLAHD 2022)*. 2023. P. 218–225.

LIST OF ILLUSTRATIVE SOURCES

8. Clinton vs. Trump (2nd debate) : веб-сайт. URL: <http://kfor.com/2016/10/10/full-transcript-and-video-fromsecond-2016-presidential-debate/> (дата звернення: 02.06.2023).
9. Day of Deportation of Crimean Tatars. U.S. Embassy in Ukraine : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-7STA41n150> (дата звернення: 02.06.2023).
10. Obama B . Weekly Address: Honoring Those Who Served in Iraq, as the War Comes to An End : веб-сайт. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/12/17/weekly-address-honoring-those-who-served-iraq-war-comes-end> (дата звернення: 02.06.2023).
11. Russian Soldiers Collect Votes for Self-styled ‘Referendums’ in Ukraine – BBC News. BBC News : веб-сайт. URL: https://www.youtube.com/watch?v=n_ZHt9T6UQs (дата звернення: 02.06.2023).
12. Russia’s Strategic Failure and Ukraine’s Secure Future. U.S. Department of State : веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/russias-strategic-failure-and-ukraines-secure-future/> (дата звернення: 02.06.2023).
13. Watch President Joe Biden’s full inauguration speech. CNN : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LGukNIEIhTU> (дата звернення: 02.06.2023).
14. Вибухи у Севастополі, Євпаторії, під Бахчисараям та у Заозерному – що відбувається у Криму. Lviv News : веб-сайт. URL: <https://news.lviv-company.in.ua/vibuxi-u-sevastopoli-uevpatori%D1%97-pid-baxchisarayem-ta-u-zaozernomu-shho-vidbuvayetsya-u-krimu.html> (дата звернення: 02.06.2023).
15. Заява Держсекретаря США Блінкена до 7-ої річниці захоплення Криму Росією. U.S. Embassy in Ukraine : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jPLar5XHE44> (дата звернення: 02.06.2023).
16. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ, Офіційне інтернет-представництво : веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489> (дата звернення: 02.06.2023).

Natalia Petiy,
*Senior teacher of English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-3999-0932>
Uzhhorod, Ukraine*

Yevhenia Popovych,
*Lecturer of English Philology
Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0003-2279-2750>
Uzhhorod, Ukraine*

Olesya Reshetar,
*Senior teacher of English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-8567-1203>
Uzhhorod, Ukraine*

Idioms denoting derogatory attitudes toward a person in the English mass media

Ідіоми на позначення зневажливого ставлення до людини в англomовних ЗМІ

Анотація. Ідіоми не лише втілюють народну мудрість та вічні істини, але й відіграють важливу роль у сфері засобів масової інформації. Ці вирази, часто засвоєні ще в дитинстві, дають мовцям можливість без особливих зусиль передавати свої думки в стислій і доступній формі. Використання ідіоматичних виразів у мас-медіа не лише сприяє мовній економії, але й підсилює образність та виразність мовної комунікації.

В англійських засобах масової інформації ідіоми часто використовуються для вираження ставлення до людей. Переважна більшість ідіоматичних виразів відбивають зневажливе ставлення до групи людей. Ідіоми, що позначають певні групи людей, часто зображують їх у негативному світлі та передають почуття презирства, зверхності або зневаги до людей, на яких вони спрямовані.

Інший спосіб позначення зневажливого ставлення в ідіомах полягає у використанні негативних конотацій, пов'язаних з певними професіями, переконаннями чи соціальними групами. Такі одиниці можуть містити вказівку на приховані плани, поведінку або маніпуляції з боку осіб, які належать до цих груп. Ці висловлювання використовуються для вираження скептицизм-

му, критики або недовіри до референтів, позначених ідіомою.

Ідіоматичні вирази можуть містити негативну оцінку, засновану на таких ознаках, як стать, вік, раса чи соціальний статус. Одиниці, що належать до цієї групи, містять зневажливі та принизливі висловлювання чи порівняння. Вживаючи такі ідіоми, мовці або автори висловлюють негативні думки або упередження щодо осіб, на яких вони спрямовані. Варто зазначити, що ідіоми, які позначають негативне ставлення до чоловіків, відносно нечисленні порівняно з тими, що стосуються жінок. Однак, негативні ідіоми, спрямовані на чоловіків, часто посилюють традиційні гендерні стереотипи та асоціюють жіночність зі слабкістю або неповноцінністю. Ці одиниці увічнюють дискримінацію за ознакою статі і вважаються образливими.

Отже, ідіоми в медійному просторі слугують потужним інструментом для вираження зневажливого ставлення до окремих осіб чи груп. Вони забезпечують лаконічну та ефективну комунікацію, виражаючи презирство, скептицизм, критику чи упередження. Однак важливо пам'ятати про наслідки та потенційну шкоду від використання таких ідіом, особливо тих, що увічнюють стереотипи або дискримінують певні статі чи соціальні групи.

Ключові слова: ідіома, ставлення до людини, зневажливе ставлення, мова ЗМІ.

Abstract. *Idiomatic expressions do not only embody popular wisdom and timeless truths but also play a significant role in the realm of mass media. These expressions, often learned during childhood, equip speakers with the ability to effortlessly convey their thoughts in a concise and accessible manner. The use of idiomatic expressions in mass media not only contributes to linguistic economy by replacing lengthy explanations with a single phrase but also enhances the vividness and imagery of language communication.*

In the English mass media, idioms are frequently employed to express attitudes toward individuals in various ways. Some idioms express a derogatory attitude towards a group of people. For example, certain idioms target specific groups, portraying them in a negative light. These idioms can convey a sense of disdain, superiority, or dismissiveness towards the targeted individuals.

Another way idioms denote derogatory attitudes is through the use of negative connotations associated with certain professions, beliefs, or social groups. Such idioms may suggest hidden agendas, secretive behavior, or manipulation by individuals belonging to these groups. These idioms are used to convey scepticism, criticism, or mistrust towards the targeted individuals.

Idioms can also carry negative evaluations based on factors such as gender, age, race, or social status. Some idioms use derogatory language or comparisons to belittle or mock individuals based on these attributes. Invoking such idioms, speakers or writers express negative opinions or prejudices towards the targeted individuals. It is worth noting that idioms denoting negative attitudes towards males are relatively scarce compared to those targeting females. However, when negative idioms targeting males are used, they often reinforce traditional gender stereotypes and associate femininity with weakness or inferiority. These idioms perpetuate gender-based discrimination and may be considered offensive.

Thus, idioms in the mass media serve as an instrument for expressing negative attitudes towards individuals or groups. They allow for concise and impactful

communication, conveying disdain, scepticism, criticism, or prejudice. However, it is important to be mindful of the implications and potential harm caused by the use of such idioms, particularly those perpetuating stereotypes or discriminating against certain genders or social groups.

Key words: *idiom, attitude to a person, derogatory attitude, media language.*

Introduction. Language is a powerful tool for expressing attitudes, and idiomatic expressions serve as a rich resource for conveying nuanced meanings. In the context of mass media, idiomatic expressions serve as effective means for journalists, editors, and writers to effectively engage their audience. Idioms can captivate readers, evoke emotional responses, and communicate complex ideas with efficiency. Idioms enable media professionals to infuse their work with color and figurative language, making it more engaging and memorable for the audience. The English mass media frequently employs idioms to express attitudes toward individuals, effectively shaping public opinion. This article investigates the distinctive features of idiom usage in the English mass media concerning the portrayal of people and their associated attitudes.

Idioms have long been recognized as an integral part of everyday English communication, serving as a means to add depth, richness, and vividness to language. They are commonly used in spoken conversations, written texts, and various forms of media, including fiction, social media, publications, songs, movies, and TV shows. The prevalence of idiomatic expressions in the English language highlights their significance and impact on communication across different domains.

In the realm of mass media, idiomatic expressions take on a special role in shaping public opinion and influencing the audience's perception of individuals and events. Journalists, editors, and writers carefully select and employ idioms to convey their evaluations, opinions, and judgments concisely and impactfully. Leveraging idioms, media professionals can capture attention, evoke emotions, and enhance the overall persuasiveness of their messages. The idiomatic language used in media discourse contributes to linguistic economy by replacing lengthy explanations with a single phrase, making it more accessible and memorable for the audience. Furthermore, idioms infuse media content with vivid imagery, creating a more engaging and immersive experience for the readers or viewers.

According to R. Thyab, idioms are commonly utilized in everyday English conversation as they enhance the substance of communication and facilitate the speakers' ability to articulate their thoughts with clarity [7, p. 106]. Employing idiomatic expressions, individuals can add depth and richness to their speech, making it more engaging and effective in conveying nuanced meanings. Additionally, idioms serve as a means to succinctly convey complex ideas or emotions, enabling speakers to express themselves in a concise and impactful manner.

Idioms, characterized by their metaphorical or non-literal meanings, have been found to be prevalent in various forms of English communication, as highlighted by A. Müller et al. [4, p. 848]. These idiomatic expressions can be encountered in English fiction, social media, publications, songs, movies, and TV shows. Given the widespread use of English as a lingua franca (ELF) and the growing number of individuals learning English as a second or foreign language (ESL/EFL), English learners frequently come across idioms in their language journey.

In the realm of media, phraseology serves as a potent mechanism for communicating a particular attitude, enabling the recipient to perceive the surrounding reality and interpret the presented information. This is predominantly evident in article titles (in the case of informative, analytical, and feature journalistic genres) and slogans (in advertising and PR texts). According to D. Syzonov, employing manipulative techniques, phraseological units have the capacity to shape society's prevailing values within the mass circulation of information. In advertising, this influence is wielded with utmost precision and persuasiveness [3, p. 46]. The author believes that the category of evaluation in media phraseology is intrinsic to mass media, which not only informs but also persuades. Journalists employ linguistic resources to express their opinions, utilizing manipulation as a means to achieve their goals. Within this context, evaluation plays a crucial role. Undoubtedly, phraseology in the media aids in providing a more nuanced and qualitative assessment of the situation [3, p. 47].

S. Pomyrcha's article offers a comprehensive examination of phraseological units that convey various aspects of a person's character. The author delves into the semantics and structural characteristics of these units, specifically focusing on their portrayal of character traits. Through an analysis of the phraseological corpus, it becomes evident that the language primarily comprises phraseological with negative evaluation [2, p. 64]. Similar findings have been obtained by U. Bylytsia studying comparative idioms denoting moral and ethical personality traits in the English language world view. The author notes that from an axiological perspective, there is a notable quantitative prevalence of idiom units with a negative evaluation within the examined set [1, p. 14].

The relevance of the research lies in exploring how idiomatic expressions are used in the English mass media to convey negative attitudes toward individuals. Idioms play a significant role in the realm of mass media as they contribute to linguistic economy by replacing lengthy explanations with a single phrase and enhance the vividness and imagery of language communication. Examining the distinctive features of idiom usage in the mass media, the research aims to shed light on how idioms

are harnessed to express evaluations, opinions, and judgments concisely and impactfully.

The aim of the research is to investigate the distinctive features of idiomatic expressions used in the English mass media to denote negative attitudes toward individuals. The study seeks to explore how idioms are employed as linguistic devices to convey evaluations, opinions, and judgments in a concise and impactful manner. It aims to analyze various examples of idioms and their underlying linguistic mechanisms in order to shed light on how idioms are harnessed to communicate subtle nuances of opinion and evaluation. The research also aims to understand the pragmatic functions of idioms in the mass media, such as shaping public opinion, enhancing reader engagement, and facilitating economy of expression.

Material and methods. The methodology employed in this research involves a qualitative analysis of idiomatic expressions used in the English mass media to denote attitudes toward individuals. The analysis includes several approaches including definitional analysis of idiom meaning and contextual analysis.

The definitional analysis of idiom meaning is performed to determine the semantics of idioms and to uncover the underlying connotations and nuances conveyed by these expressions. This analysis helps in identifying the evaluative, metaphorical, or vivid nature of the idioms and how they contribute to the portrayal of individuals and their associated attitudes.

The contextual analysis is conducted to understand the usage of idiomatic expressions in their specific media contexts. It involves collecting a diverse range of idiomatic expressions from online publications of the prominent English newspaper “The Guardian”. These idioms are then analyzed within the broader context of the articles or headlines, in which they appear. Considering the surrounding text and the target audience, the researchers gain insights into how the idioms contribute to the intended message and attitude.

Results and discussion. Idioms are fixed expressions consisting of words whose combined meaning may differ from the individual meanings of the constituent words. They often carry cultural and contextual connotations, making them valuable resources for precise and efficient communication. In the context of mass media, idioms allow journalists, editors, and writers to convey attitudes toward individuals in a succinct and impactful manner.

In the English mass media, idioms are frequently employed to express attitudes toward individuals in various ways. Some idioms express a derogatory attitude towards a group of people, for example, “the chattering classes” [6, p. 50] denotes a derogatory stance towards

a specific group of people, namely articulate and educated individuals who express liberal opinions about society and culture. The use of the component “chattering” suggests that their opinions are seen as trivial, implying that they engage in empty talk without substantial action or impact. The term carries a negative connotation and dismisses their viewpoints as inconsequential: *“In the continuing fallout from the child benefit disc disaster, the government’s IT chiefs can draw one small consolation: the “transformational government” programme to join up public services through IT is now on the **chattering classes**’ agenda”* [5].

Describing the government’s IT program as being “on the chattering classes’ agenda”, the author implies that these individuals, known for expressing liberal opinions about society and culture, have now taken an interest in the program. The tone suggests that their involvement is seen as unwelcome or even problematic. It suggests that their concerns may be seen as excessive or uninformed, downplaying the significance of their viewpoints.

This idiom “the (great) unwashed” [6, p. 302] also expresses a derogatory attitude towards a group of people, referring to the mass or multitude of ordinary individuals. The term “unwashed” implies a lack of refinement, education, or social standing, suggesting that these people are perceived as ignorant, uncultured, or socially inferior. It can be used to demean or belittle them based on their perceived lower social status. The addition of “great” in parentheses intensifies the derogatory tone, emphasizing the speaker’s disdain or contempt for this group, for example: *“A subsequent Instagram video, in which Williams does the same thing after wishing a woman Happy New Year; suggests he might have been joking, but how concerned should a public figure be about contact with the **great unwashed**?”* [5].

The use of the phrase “the great unwashed” in the given example emphasizes a divide between the public figures and the general population. It suggests that public figures may perceive the public as unclean or potentially infectious, reinforcing the condescending attitude embedded in the term.

Idioms can carry a positive or negative evaluation of a certain group of people based on certain aspects such as race, age, gender, profession, political or religious beliefs. For instance, the idiom “gnomes of Zurich” [6, p. 124] refers to Swiss financiers or bankers and is often used in a derogatory manner to suggest that they have a secretive and sinister influence over financial matters. It implies that these individuals, like gnomes hiding in underground vaults, operate behind the scenes and manipulate financial markets for their own benefit: *“Harold Wilson blamed **the gnomes of Zurich**, a disparaging term for Swiss bankers,*

when his economic policies went awry, while John Major pointed the finger at currency speculator George Soros for wrecking his government's finances" [5].

In the examples provided, the idiom is used to portray Swiss bankers as powerful and influential figures in the world of finance. The example mentions Harold Wilson, a former British Prime Minister, blaming the "gnomes of Zurich" for his economic policies going wrong. The idiom is employed to convey a negative perception of Swiss financiers, depicting them as shadowy figures with significant control and influence over financial matters, often to the detriment of others.

The idiom "the unco guid" [6, p. 302] is an idiom coined by the Scottish poet Robert Burns. It refers to individuals who are self-righteous and excessively pious in their religious beliefs and behaviors. The term is often used in a derogatory or mocking manner to criticize those who are overly zealous in their religious convictions and impose them on others: "*Each book packs a fair wallop against the godly, which is singularly welcome to those of us who have suffered many dreary years having God's message stuffed down our throats by the religious self-righteous (the 'unco guid', as Burns called them)*" [5].

In the given context, the author employs the idiom to express their discontent with religious individuals who forcefully impose their beliefs on others. They refer to themselves and others who share similar sentiments as "doubters" and suggest that the religious self-righteous, or the "unco guid", have been imposing their religious messages on them for many years. The use of the idiom highlights the author's exasperation with individuals who exhibit an intense urge to proselytize and forcefully promote their religious convictions. Using the term, the author conveys a sense of annoyance and suggests that the behavior of the "unco guid" is unwelcome and undesirable. Thus, the idiom serves to criticize the self-righteous and proselytizing tendencies associated with some religious individuals, reflecting the author's scepticism and frustration with such behavior.

The attitude to gender is also a basis for many negative idioms, for instance, "call-girls", "ice queen", "a dumb Dora", etc., for example: "*The second minister, Lord Jellicoe, who was a cabinet minister and whose father had commanded the fleet at the battle of Jutland, told a secret security inquiry that he had started using call girls because of the 'exceptionally heavy burden of work' he faced, including preparing for the arrival of the Ugandan Asians*" [5].

In the given context, the idiom "call girl" refers to a prostitute or sex worker who is contacted by clients through a phone call. It is used to describe individuals involved in sexual scandals and affairs, specifically in the case of Lord Lambton and Lord Jellicoe, who were ministers in Ted

Heath's government and resigned due to their involvement with call girls. The idiom carries a negative connotation and is often associated with illicit or immoral activities. It implies paid sexual services and suggests secrecy, as the clients typically arrange meetings with the sex workers through phone calls. In the context of the article, the idiom highlights the scandalous behavior of the ministers and the impact it had on their political careers.

It should be noted that males are determined by fewer negative idioms in the media than women. One of such rare idioms is "big girl's blouse" [6, p. 30] used in a derogatory manner to insult someone, implying that they are weak, timid, or lacking in courage. It is typically used to mock a person, particularly a man, by comparing them to a woman's garment that is traditionally associated with femininity and perceived as delicate or non-threatening, for example: "*Boris Johnson's first Prime Minister's Questions was immediately embroiled in controversy after footage appeared to show him gesticulating towards Jeremy Corbyn, saying: "Call an election, you great big girl's blouse" [5].*

In the context of the article, Boris Johnson, the Prime Minister at the time, is shown gesticulating towards Jeremy Corbyn, the leader of the Labour Party, and uttering the phrase "Call an election, you great big girl's blouse" during Prime Minister's Questions (PMQs) in the UK Parliament. The insult is directed at Corbyn, suggesting that he is not bold or assertive enough to call for an election. The usage of this idiom sparked controversy, with social media users criticizing Johnson for employing a sexist and inappropriate comment within the parliamentary setting. The idiom has been previously used by Johnson to insult others, indicating a pattern of his choice of language. In this specific instance, the phrase is seen as an attempt to belittle Corbyn and undermine his position. It is important to note that the idiom "big girl's blouse" is considered offensive and reinforces negative gender stereotypes associating femininity with weakness or inferiority. Its usage perpetuates gender-based discrimination.

Conclusions. Idioms play a crucial role in language, allowing speakers to convey complex meanings efficiently. In the context of mass media, idiomatic expressions are frequently employed to express attitudes toward individuals. This article explores the features of idiom usage in the English mass media to convey attitudes toward a person. Analyzing various examples and their underlying linguistic mechanisms, we aimed to shed light on how idioms are harnessed to communicate subtle nuances of opinion and evaluation. Understanding these features can enhance our comprehension of media discourse and the persuasive power it wields.

The use of idiomatic expressions to denote attitudes toward a person in the English mass media is a prominent feature of media discourse.

Idioms serve as linguistic devices that convey evaluations, opinions, and judgments in a concise and impactful manner. They play a crucial role in shaping public opinion, influencing reader engagement, and facilitating economy of expression.

Understanding the features and pragmatic functions of idioms in the mass media can enhance our comprehension of media discourse and the persuasive power it wields. By analyzing examples of evaluative idioms, metaphorical idioms, and colorful idioms, we can discern the nuances and attitudes associated with individuals.

Thus, idioms are a powerful tool in the English mass media for denoting attitudes toward individuals. Their usage enhances persuasive communication, engages readers, and efficiently conveys complex evaluations. Exploring the features and pragmatic functions of idioms in media discourse provides valuable insights into the ways in which language shapes public opinion and influences our perceptions of individuals.

REFERENCES

1. Билиця У. Я. Компаративні фразеологічні номінації окремих морально-етичних рис характеру людини в англomовній картині світу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 3. С. 9–15.
2. Помирча С.В. Вербалізація фразеологічних одиниць на позначення якостей характеру людини. *Молодий вчений*. № 6.1 (46.1). Донецький держ. пед. університет, 2017. С. 64-67.
3. Сизонов Д.Ю. Оцінність як категорія сучасної фразеології. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2018. Вип. XXXVII. С. 39-53.
4. Müller A., Son J.-B., Nozawa K., Dashtestani R. Learning English idioms with a Web-based educational game. *Journal of Educational Computing Research*, 56(6), 2018. P. 848–865
5. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/>
6. The Oxford Dictionary of Idioms /ed. by Judith Siefring. Oxford University Press, 2004. 340 p.
7. Thyab R. A. The Necessity of idiomatic expressions to English Language learners. *International Journal of English and Literature*, 7(7), 2016. P. 106–111.

Михайло Подоляк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри української та іноземних мов
імені Якими Яреми,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького
<https://orcid.org/0000-0003-1482-488X>
м. Львів, Україна

Морфологія англійського ветеринарного терміна

Morphology of the English veterinary term

Анотація. Ветеринарна термінологія є важливою складовою професійної діяльності ветеринарного лікаря. Навчання ветеринарної термінології слід приділяти велику увагу, оскільки саме вона сприяє налагодженню комунікації та обміну інформацією між спеціалістами ветеринарної медицини у всьому світі. Таким чином метою статті є дослідити морфологію ветеринарного терміна в англійській мові з можливістю подальшого вдосконалення методики їх навчання у ЗВО. У статті визначено етимологію англійських ветеринарних термінів. Зокрема продемонстровано, що більшість таких термінів походить з грецької та латинської мови; також продемонстровано терміни, які походять з арабської, французької, німецької, мов Африки ітд. Визначено, що ветеринарна термінологія в англійській мові може утворюватися за допомогою суфіксів, префіксів та закінчень не латинського або грецького походження. Здебільшого це відбуватиметься при переході термінів з однієї частини мови в іншу. Завдяки конверсії термін набуває нового значення та відбуваються зміни в граматичних категоріях. В англійській ветеринарній термінології також існують терміни, які мають однакове написання, проте належать до різних частин мови. Такі перетворення зумовлені іношомовним походженням цих термінів. В статті розглянуто парадигматичні відношення ветеринарних термінів англійської мови – відношення між словами на основі спільності або протилежності їхніх значень. Серед таких відношень зазначено: синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія та терміни-епоніми. Досліджено ветеринарні терміни-омоніми в англійській мові; це терміни, які звучать та пишуться однаково, проте мають різні значення. Значення таких термінів буде залежати від контексту, в якому його використовують. Визначено, що в семантичному полі англійської ветеринарної термінології архісемою або спільним, узагальненим значенням є “animal” (тварина). Всі інші терміни ветеринарної медицини будуть мати пряме або опосередковане відношення до тварин та у своєму значенні будуть знаходитися або ближче до ядра семантичного поля (сема тварина) або даліше.

Ключові слова: ветеринарний термін, етимологія, утворення термінів, парадигматичні відношення, семантичне поле.

Summary. *Veterinary terminology is an essential component of the professional activity of a veterinarian. A great deal of attention should be paid to the study of veterinary terminology, as it facilitates the establishment of communication and exchange of information between veterinary medicine specialists worldwide. Thus, the article aims to investigate the morphology of the veterinary term in the English language with the possibility of further improving the methodology of their teaching in higher education institutions. The article defines the etymology of English veterinary terms. In particular, it is demonstrated that most of such terms come from Greek and Latin; terms derived from Arabic, French, German, African languages, etc., are also demonstrated. It was determined that veterinary terminology in the English language could be formed with the help of suffixes, prefixes, and endings not of Latin or Greek origin. Mostly, this will happen when terms are transferred from one part of the language to another. Due to conversion, the term acquires a new meaning, and changes in grammatical categories occur. In English veterinary terminology, some terms have the exact spelling but belong to different parts of speech. The foreign origin of these terms causes such transformations. The article examines paradigmatic relationships of veterinary terms in the English language – the relationship between words based on the commonality or oppositeness of their meanings. Among such relationships are synonymy, antonymy, hyper-hyponymy, and eponymous terms. Veterinary homonyms in English were studied; these terms sound and are spelled the same but have different meanings. The meaning of such terms will depend on the context in which they are used. It was determined that in the semantic field of English veterinary terminology, the archseme or common, generalized meaning is “animal”. All other terms of veterinary medicine will directly or indirectly relate to animals, and their meaning will be either closer to the core of the semantic field (seme animal) or further away.*

Key words: *veterinary term, etymology, formation of terms, paradigmatic relations, semantic field.*

Вступ. Ветеринарна термінологія є основою професійної діяльності ветеринарного лікаря. Знання та використання термінології сприяє комунікації між фахівцями та особистісному професійному розвитку. Тому навчання ветеринарної термінології є важливим складовим процесу підготовки висококваліфікованих кадрів для України.

Впродовж останніх років ветеринарна термінологія збагатилася багатьма неологізмами, які позначають нові хвороби, техніку та методи лікування. Утворення нових термінів базується на добре відомих методах, а саме: префіксальному, кореневому та суфіксальному. Більшість ветеринарних термінів утворенні з грецьких та латинських слів. Таким чином важливою умовою утворення і навчання ветеринарної термінології є дослідження їх етимології.

Питанням ветеринарної термінології займалися такі вчені: Е. Мишак, О. Сиротін, І. Карбовнік, В. Лисенко, Ю. Рожков, С. Амеїна, І. Вакулик, Т. Череповська, О. Бінкевич, М. Дмитрук та інші.

Методологія та методи досліджень. В процесі дослідження використовувалися такі методи: теоретичний аналіз наукової літератури щодо етимології ветеринарної термінології, аналіз, синтез та систематизація інформації українських науковців щодо етимології ветеринарного терміна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою ветеринарної термінології є етимологія термінів. Більшість ветеринарних термінів в сучасній англійській мові походить від латинської та грецької мов. На думку Ю. Рожкова це зумовлено тим, що більшість практикуючих в античному Римі ветеринарних лікарів були греками. Тому грецька та латинська термінологія включає в себе усі основні поняття і терміни медицини [8, с. 228].

Проте окремі терміни походять з інших мов, арабської, французької, мов Африки тощо. Такий процес переходу термінів з однієї мови в іншу, на нашу думку, відбувається в основному через те, що на позначення певного, раніше невідомого об'єкту одній мові, потрібно створити відповідний номен та його кодифікацію в рідній мові. Найчастіше це відбувається шляхом запозичення з іншої мови в рідну вимови або звучання та написання цього невідомого об'єкту. Так, наприклад англійське слово banana – банан можливо було запозичене іспанцями або португальцями в Західній Африці, від мови Волоф, якою розмовляють на території сучасних Сенегалу, Гамбії, Мавританії, Малі, Гвінеї, Гвінеї-Бісау та інших країнах Гвінейської затоки.

В цьому контексті Ю. Рожков зазначає: «...щодо факторів експансії англійської терміносистеми зараховуємо: а) потребу в найменуванні нового явища та розмежуванні змістовно близьких понять; ...д) сприйняття іншомовного слова як більш престижного, красномовного; г) обмеженість словозмінних та словотвірних засобів англійської мови» [10, с. 203]. Тому, одним із рішень стосовно позначення нових явищ чи понять в будь-якій мові є запозичення.

Стосовно запозичення, то тут варто зазначити, що за Т. Кравченко існують два види запозичень: пряме (оригінальне) та калька (переклад). Під час прямого запозичення переноситься в цільову мову значення, форма та звучання, а під час кальки – тільки значення або семантична структура [6]. Ю. Рожков наголошує: «Запозичення звуків та словотвірних елементів іншої мови відбувається через запозичені слова, які засвоюються мовою, пристосовуючись до її особливостей» [8, с. 228]. В англійській та українській етимології ветеринарної термінології більшість становлять запозичення з інших мов, особливо з латинської та грецької мов. Таку ж позицію розділяє М. Дмитрук, зазначаючи, що приблизно 95% ветеринарної термінології походять з грецької та латинської мов і лише 5% від інших мов світу [4].

Для кращої ілюстрації етимології англійських ветеринарних термінів вважаємо за необхідне подати декілька прикладів, поділених за мовою походження:

Латинська мова: Larynx (гортань), Epiglottis (надгортанник), Trachea (трахея), Nucleus (ядро), Tumor (пухлина), Cancer (рак), Vein (вена);

Грецька мова: Anaplasia (from Ancient Greek: ἀνά ana, “backward” + πλάσις plasis, “formation”) – анаплазія (порушення дозрівання клітин), Therapy (from Greek θεραπεία) – терапія, Surgeon (χειρουργός) – хірургія, Womb (κόλπος) – матка, Diaphragm (διάφραγμα) – діафрагма;

Грецько-латинське походження: embryo (Greek ἔμβρυον, Latin Embryo) – ембріон, Abdomen (Greek ἄστρον Latin abdomen) – живіт, Colon (Greek kolon, Latin colon) – товста кишка;

Німецька та староанглійська мови: ache (Old English ačan, German akanan) – біль, belly (Old English bælg, German Bagl) – живіт, body (Old English bodiġ) – тіло, calf (Old English cælf, German Kalb) – теля, Cat (old English catt, German Katze) – кіт;

Французька мова: rabbit (old French rabotte) – кролик, salmon (old French saumon) – лосось, eagle (old French aigle, Latin aquila) – орел, lizard (old French lesard) – ящірка, poultry (old French pouletrie) – птиця;

Арабська мова: Gazelle (غزال (ġazāl) – газель, Camel (جمال Jamal) – верблюд, giraffe (زرافات zaraafa) – жирафа;

Африканські мови: chimpanzee (Kivili ci-mpenzi) – шимпанзе, Gnu (Khoisan nu від Khoikhoi i-ngu) – антилопа гну, impala (Zulu im-pala) – імпала, mamba (Zulu or Swahili mamba) – мамба, Tilaria (латинізація слова «tlhari», від Тсвана на позначення слова «риба») – тілапія.

Ветеринарна термінологія в англійській мові може також утворюватися за допомогою суфіксів, префіксів та закінчень не латинського або грецького походження. Здебільшого це відбуватиметься при переході термінів з однієї частини мови в іншу. Такий спосіб словотворення називається морфологічно-синтаксичний. Завдяки конверсії термін набуває нового значення та відбуваються зміни в граматичних категоріях. Наприклад ветеринарні терміни, які утворюються за допомогою закінчень та суфіксів за схемою дієслово – іменник – прикметник: to infect (інфікувати) – infection (інфекція) – infectious (інфекційний); to digest (перетравлювати) – digestion (травлення) – digestive (травний); to inject (робити ін’єкцію) – injection (ін’єкція) – injective (ін’єкційний); to poison (отруювати) – poison (отрута) – poisonous (отруйний); to prevent (запобігати) – prevention (запобігання) – preventive (запобіжний); схема іменник – прикметник: anatomy (анатомія) – anatomical (анатомічний); morphology

(морфологія) – morphological (морфологічний); toxin (токсин) – toxicological (токсичний); bacteria (бактерія) – bacterial (бактеріальний); veterinary (ветеринар) – veterinarian (ветеринарний); intestine (кишечник) – intestinal (кишковий); іменник – прикметник: pain (біль) – painful/painless (болючий/безболісний); vein (вена) – venous/intravenous (венозний – внутрішньовенний); spine (спина) – spinal (спинний).

В англійській ветеринарній термінології також існують терміни, які мають однакове написання, проте належать до різних частин мови. Такі перетворення зумовлені іншомовним походженням цих термінів (здебільшого латинське або грецьке походження), наприклад: extract (екстракт) – to extract (витягувати, робити екстракт); equine (кінь) – equine (кінний); bovine (бик) – bovine (бичачий); animal (тварина) – animal (тваринний); poultry (птиця) – avian (пташиний). Також досить цікавими є ветеринарні терміни, які мають однакове значення, проте різне написання. Це також зумовлено латинським походженням цих термінів, наприклад: dog (собака) – canine (собачий); cat (кіт) – feline (котячий); cattle (велика рогата худоба) – bovine (бичачий, коров'ячий); pig (свиня) – porcine (свинячий); fish (риба) – piscine (рибний).

В цьому контексті також варто розглянути парадигматичні відношення ветеринарних термінів англійської мови. Це відношення між словами на основі спільності або протилежності їхніх значень. У межах таких зв'язків між словами можна виділити:

Синонімія – відношення смислової подібності. У ветеринарній термінології можуть бути два або більше термінів, які можуть позначати один об'єкт або предмет. Деякі дослідники зазначають, що синонімія є небажаною в будь-якій термінології, оскільки не сприяє порозумінню [11, с. 139].

Наводимо приклади ветеринарної синонімії: epizootology (епізоотологія) – veterinary epidemiology (ветеринарна епідеміологія), asthenia (астенія) – debility (слабкість), red blood-cells (червоні кров'яні тільця) – erythrocytes (еритроцити), bovine syncytial virus (синцитіальний вірус великої рогатої худоби) – calf pneumonia (пневмонія телят), cancer (рак) – tumor (пухлина), canine babesiosis (бабезіоз собак) – dog piroplasmosis (піроплазмоз собак), breast (груди) – mammary gland (молочна залоза), contagious (заразний) – infectious (інфекційний).

Антонімія – відношення смислового протиставлення, наприклад: asthenia (слабкість) – lustiness (живучість); tumor malignant – benign (пухлина доброякісна та злоякісна); inflammation acute – chronic (запалення гостре та хронічне); contagious – noninfectious (заразний

та незаразний); inflammation – ease (запалення та полегшення). Окрім цього антонімічні ветеринарні терміни в англійській мові можуть утворюватися за допомогою префіксів, наприклад: endo – echo (endotoxin (ендотоксин) – exotoxin (екзотоксин)); hyper – hypo (hyperthermia (гіпертермія) – hypothermia (гіпотермія)); pre – post (pre pandemic (перед пандемічний) – post pandemic (після пандемічний)); ab – ad (abduction (виключення) – adduction (додавання)); за допомогою префікса non- disease infectious – noninfectious (хвороби заразні та незаразні).

Гіперо-гіпонімія – відношення смислового включення. Включає в себе гіпероніми – терміни з ширшим значенням та гіпоніми – терміни з вузьким значенням. Наприклад: infectious diseases (інфекційні хвороби – гіперонім) – rabies (сказ – гіпонім), tetanus (правець – гіпонім), plague (чума – гіпонім), Lyme disease (хвороба Лайма – гіпонім); cancer (рак – гіперонім) – malignant (доброякісний – гіпонім), benign (злоякісний – гіпонім); pathology (патологія – гіперонім) – cytopathology (цитопатологія – гіпонім), dermatopathology (дерматопатологія – гіпонім), forensic pathology (судово-медична патологія – гіпонім), histopathology (гістопатологія – гіпонім), neuropathology (нейропатологія – гіпонім).

Іншим видом парадигматичного відношення англійської ветеринарної термінології вважаємо терміни-епоніми. М. Дмитрук стверджує, що найбільшу кількість українських термінів-епонімів виявлено у хірургічній ветеринарній практиці [4]. Вони позначають об'єкти, предмети або явища, в назві яких міститься власна назва (ім'я відкривача, локація тощо), наприклад: Aleutian disease (Алеутська хвороба), Arizona infection (Аризонська інфекція), Bowman's capsule (капсула Боумана), California mastitis test (Каліфорнійський тест на мастит), Chagas' disease (хвороба Шагаса), Danish red cattle (Червона данська порода), Glasser's disease (хвороба Гласера), Oregon muscle disease (Орегонська хвороба м'язів), Swedish red and white cattle (Червона шведська порода), Kimberley horse disease (хвороба коней Кімберлі).

Важливим аспектом вивчення англійської ветеринарної термінології є терміни-омоніми. Це терміни, які звучать та пишуться однаково, проте мають різні значення. Значення таких термінів буде залежати від контексту, в якому його використовують. Наприклад термін tissue зі словника Меріам-Вебстера означатиме: a piece of soft absorbent tissue paper used especially as a handkerchief or for removing cosmetics; an aggregate of cells usually of a particular kind together with their intercellular substance that form one of the structural materials of a plant or an animal; a fine lightweight often sheer fabric.

Тканина – шматочок м'якого, вбираючого паперу, який використовується спеціально як носова хустинка або для зняття косметичних засобів; сукупність клітин, як правило, певного виду разом з їх міжклітинною речовиною, що утворюють один із структурних матеріалів рослини або тварини; тонкий, легкий, часто прозорий матеріал. Як бачимо ветеринарним терміном тут очевидно буде виступати сукупність клітин. Інший приклад cell – small religious house dependent on a monastery or convent; one-room dwelling occupied by a solitary person (such as a hermit); single room (as in a convent or prison) usually for one person; small compartment, cavity, or bounded space: such as one of the compartments of a honeycomb; membranous area bounded by veins in the wing of an insect; small usually microscopic mass of protoplasm bounded externally by a semipermeable membrane, usually including one or more nuclei and various other organelles with their products, capable alone or interacting with other cells of performing all the fundamental functions of life, and forming the smallest structural unit of living matter capable of functioning independently; receptacle containing electrodes and an electrolyte either for generating electricity by chemical action or for use in electrolysis. Переклад значень такий: клітина – невеликий релігійний будинок, що залежить від монастиря; однокімнатне житло, яке займає одинока людина (наприклад, відлюдник); однокімнатна кімната (як у монастирі чи в'язниці) зазвичай для однієї особи; невеликий відсік, порожнина або обмежений простір; перетинчаста ділянка, обмежена жилками на крилі комахи; невелика, як правило, мікроскопічна маса протоплазми, обмежена зовні напівпроникною мембраною, зазвичай включає одне або кілька ядер та різноманітні інші органели з їх продуктами, здатні самостійно або взаємодіяти з іншими клітинами виконувати всі основні функції життя, і утворюють найменшу структурну одиницю, живої речовини, здатної функціонувати самостійно; посудина, що містить електроди та електроліт для виробництва електрики шляхом хімічної дії або для використання в електролізі. З цього прикладу також зрозуміло, що ветеринарний термін клітина буде мати значення невелика мікроскопічна маса протоплазми.

В контексті значень варто також і розглянути лексико-семантичні поля англійської ветеринарної термінології. Лексико-семантичним полем вважаємо сукупність пов'язаних лексичних одиниць, які мають спільний або подібний зміст та позначають подібність позначуваних явищ. К. Дашкова, розглядаючи ознаки лексико-семантичного поля зазначає: «В основі лексико-семантичного поля лежить ядерний компонент, з яким тією чи іншою мірою співвідносяться значення всіх членів поля. Лексико-семантичне поле – це

польова структура, що володіє ядром і периферією: в міру віддалення від ядра зв'язок між ядерним компонентом і семантикою одиниць поля слабшає» [3, с. 57]. Тобто в основі лексико-семантичного поля лежить певне поняття, яке називаємо ядром, або архісемою. Це спільна ознака, яка об'єднує всі одиниці поля, виражається лексемою з узагальненим для всіх семантичних полів значенням. Про існування такої спільної та узагальненої ознаки знаходимо в праці К. Дашкової: «Представлена теорія поля виявилася результативною, тому що за допомогою поняття «поле» лінгвістам удалося реалізувати ідею про наявність певної структурної величини, яка об'єднує лексику в лексико-семантичну систему, де кожна лексема пов'язана з іншою за якоюсь з ознак» [3, с. 59].

В семантичному полі англійської ветеринарної термінології архісемою або спільним, узагальненим значенням буде «animal» (тварина). Всі інші терміни ветеринарної медицини будуть мати пряме або опосередковане відношення до тварин та у своєму значенні будуть знаходитися або ближче до ядра семантичного поля (сема тварина) або далше. Приклад тематичних груп ветеринарної термінології англійської мови подаємо нижче:

Назви тварин: cow (корова), sheep (вівця), cattle (велика рогата худоба), goat (коза), rabbit (кролик), chicken (курка), duck (качка), pig (свиня), donkey (осел).

Особи, які мають відношення до тварин: farmer (фермер), groom (конюх), veterinarian (ветеринар), microbiologist (мікробіолог).

Ветеринарні науки: anatomy (анатомія), histology (гістологія), epizootology (епізоотологія), pharmacology (фармакологія), morphology (морфологія), pathology (патологія), surgery (хірургія), obstetrics (акушерство), therapy (терапія).

Симптоми хвороб: edema (набряк), redness (почервоніння), plaque (чума), increased TPR (temperature, pulse, respiration) – підвищена температура, пульс, дихання, polyuria (поліурія), convulsions (конвульсії), soreness of the affected areas (хворобливість уражених ділянок), hypersalivation (гіперсалівація), diarrhea (діарея), cough (кашель).

Хвороби: foot and mouth disease (ящур), rabies (сказ), endometritis (ендометрит), mastitis (мастит), fasciolosis (фасціольоз), toxocarosis (токсокароз), tempania (темпанія), urogenital disease (захворювання сечостатевої системи), iron deficiency anemia (залізодефіцитна анемія), toxicosis (токсикоз), diabetes (діабет), ascariasis (аскаридоз), psoroptosis (псороптоз), cardiovascular disease (серцево-судинні хвороби), liver disease (захворювання печінки).

Методи дослідження тварин: examination (дослідження), palpation (пальпація), percussion (перкусія), thermometry (термометрія),

examination of mucous membranes (огляд слизових оболонок), auscultation (аускультация), ultrasound (ультразвукова діагностика), system test (тест системи), autopsy (автопсія).

Апарати та інструменти: X-ray (рентген), microscope (мікроскоп), forceps (щипці), scalpel (скальпель), ultrasound machine (УЗД апарат), catheter (катетр), syringe (шприц), computed tomograph (комп'ютерна томографія), wound dilator (розширювач рани), clamp (затискач), sharp four-toothed hook (гострий чотири зубий гачок), spectrophotometer (спектрофотометр), biochemical analyzer (біохімічний аналізатор).

Стани тварин: depression (депресія), shock (шок), agitation (збудження), agony (агонія), coma (кома), anesthesia (анестезія), stress (стрес).

Лікарські речовини та фармацевтичні препарати: butaselmavit (бутаселмевіт), vitamin preparations (вітамінні препарати), manganese (магній), insulin (інсулін), hydrocortisone (гідрокортизон), macro/micro elements (макро/мікро елементи), hormonal preparations (гормональні препарати), chemotherapeutic (хіміотерапевтичні препарати), antimicrobial (антимікробні препарати), sulfanilamide (сульфаніламід), antibiotics (антибіотики), cholinomimetics (холіноміметики), acetylsalicylic acid (ацетилсаліцилова кислота), fenbendazole (фенбендазол), immunostimulants (імуностимулятори), antioxidants (антиоксиданти).

Лікування та маніпуляція тварин: resection (резекція), castration (кастрація), symptomatic (симптоматичне лікування), prophylactic (профілактичне лікування), surgical (хірургічне лікування), pathogenetic (патогенетичне лікування), etiological (етіологічне лікування).

Матеріали: gauze (марля), cotton wool (вата), alcohol (спирт), disinfectants (дезінфікуючі засоби), catgut (кетгут), litmus paper (лакмусовий папір), test tubes (пробірки), test systems (тест-системи), Petri dishes (чашки Петрі), microtubes Eppendorf (мікропробірки Еппендорф), gloves (рукавички).

Процеси у тварин: inflammation (запалення), regeneration (регенерація), digestion (травлення), degeneration (дегенерація), apoptosis (апоптоз), fermentation (ферментація), absorption (всмоктування), elimination (видалення), biotransformation (біотрансформація), detoxification (детоксикація), accumulation (акумуляція).

Органи та частини тіла тварин: liver (печінка), heart (серце), lungs (легені), pancreas (підшлункова залоза), spleen (селезінка), thymus (тимус), testes (яєчка), esophagus (стравохід), brain (мозок), intestines (кишківник), kidneys (нирки), hooves (копита), tail (хвіст), thyroid (щитовидна залоза), hypothalamus (гіпоталамус).

Висновки з дослідження. Підсумовуючи зазначимо, що англійській і українські ветеринарні терміни здебільшого походять з латинської та грецької мови. Вони утворюються префіксальним, кореневим та суфіксальним методами. Також ветеринарні терміни можуть запозичуватися з інших мов: арабської, французької, мов Африки.

Семантичні поля англійської ветеринарної термінології поділяємо на: назви тварин, особи, які мають відношення до тварин, ветеринарні науки, симптоми хворіб, хвороби, методи дослідження тварин, апарати та інструменти, стани тварин, лікарські речовини та фармацевтичні препарати, лікування та маніпуляції тварин, матеріали, процеси у тварин, органи та частини тіла.

До парадигматичних відношень ветеринарних термінів (відношення між словами на основі спільності або протилежності їхніх значень) відносимо: гіперо-гіпонімія – відношення смислового включення; синонімія – відношення смислової подібності; антонімія – відношення смислового протиставлення; терміни-епоніми – позначають об'єкти, предмети або явища, в назві яких міститься власна назва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний глумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/termin> (дата звернення 04.04.2022).
2. Великий глумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. Бусел В. Т. Київ : Ірпінськ : ВТФ «Перун». 2001. С. 1241.
3. Дашкова К. В. Поняття «Лексико-семантичне поле» та його структура. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* : збірник. 2020. № 33. С. 56–60.
4. Дмитрук М.В. Формування української ветеринарної лексики : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Українська мова. Запоріжжя. Запорізький державний університет. 2001. С. 23.
5. Карбовнік І.В. Латинська клінічна ветеринарна термінологія. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*. 2018. Т. 20. № 86. С. 161–166. doi: 10.15421/nvlvet8631.
6. Кравченко Т. П. Основні способи освоєння термінів-запозичень економіки АПК. *Наукові записки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2008. Вип. 75 (2). С. 231–234.
7. Лексикон загального та порівняльного літературознавства [інтернет] / Голова ред. А. Волков. Чернівці : Золоті Литаври, 2001. 634 с. URL: https://archive.org/details/leksykon_literaturoznavstva/page/451/mode/2up?view=theater (дата звернення 17.04.2022),
8. Рожков Ю. Г. Процеси запозичення в термінології ветеринарної медицини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2016. Вип. 60. С. 227–229.
9. Рожков Ю.Г. Термін та термінологія. Ветеринарна лексика. *Молодий вчений*. 2016. 12.1(40). С. 368–371.

10. Рожков Ю.Г. Термінологія ветеринарної медицини: когнітивний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 32(1). С. 203–205.
11. Рожков Ю. Г. Труднощі перекладу ветеринарної лексики з англійської на українську мову (на матеріалі довідників з анатомії свійських тварин). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 41(1). С. 137–140.
12. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=17955&action=show> (дата звернення 04.04.2022)
13. Black's Veterinary Dictionary. Ed. G.P. West. 14th edition with 220 illustrations. London : Adam & Charles Black. 1982. 902 p.
14. Merriam-Webster Dictionary. Available at: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/term> (дата звернення 04.04.2022)
15. Saunders Comprehensive Veterinary Dictionary. Ed. D.C. Blood. 3rd edition. Saunders Ltd. 2006: 2184 p.

УДК 811.112.2+81`38+82-92

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.106-113>

Ірина Пянкowska,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант Інституту філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-0818-644>
м. Київ, Україна

Мовне зловживання в німецькомовному політичному медіатексті

Linguistic abuse in German-language political media text

Анотація. Статтю присвячено аналізу способів мовного зловживання в мас-медіа на прикладі медіатекстів німецькомовних онлайн-видань. Дослідження має міждисциплінарний характер та базується на засадах політичної лінгвістики, медіалінгвістики, стилістичної семантики та медіаекології. У ході роботи використано метод спостереження, описовий метод, метод суцільної вибірки, функціональний підхід, семантико-стилістичний та контекстуальний аналіз. Зазначено, що персуазивна функція є однією з основних під час використання політичної мови в мас-медіа і має на меті впливати на конструювання та поширення ідеологій та формування світогляду. Політична лексика є одним із дієвих засобів мовного впливу й автори медіаповідомлень несуть відповідальність за публічне викори-

стання мови. Мовне зловживання є поширеним явищем у німецькомовному медіапросторі. Це підтверджує аналіз емпіричного матеріалу з німецькомовних медіатекстів, основою якого слугувала типологія способів мовного зловживання в медіа Х. Пьотткера: поширене використання суперлативів та гіперболізованих виразів; використання певних лексичних засобів з метою концептуального приховування неадекватності та відповідальності за зміст повідомлення; евфемістичний добір слів задля згладжування реальної ситуації та приховування негативних наслідків; стереотипність і шаблонність публічного мовлення шляхом повторюваного використання дієслів з префіксом *be-* на зразок *behandeln*. Проаналізовані способи мовного зловживання є прикладом негативного і дезінтеграційного впливу на читачів, які суперечать принципам медіаетики та медіаекології. Критичний аналіз мовного зловживання в мас-медіа сприятиме оптимізації мовних засобів впливу та регулюванню медіаекологічної комунікації.

Ключові слова: політичний медіатекст, мовний вплив, мовне зловживання, політична лексика, лексико-стилістичний засіб, медіаекологія.

Summary. *The article analyses the ways of language abuse in the mass media on the example of media texts of German-language online publications. The research is interdisciplinary and based on the principles of political linguistics, media linguistics, stylistic semantics and media ecology. In the study the observation method, descriptive method, continuous sampling method, functional approach, semantic-stylistic and contextual analysis were used. It is noted that the persuasive function is one of the main ones in the use of political language in the media and aims to influence the construction and dissemination of ideologies and the formation of worldview. Political vocabulary is one of the most effective means of linguistic influence, and the authors of media messages are responsible for the public use of language. Language abuse is a common phenomenon in the German-speaking media space. This is confirmed by the analysis of empirical material from German-language media texts, based on H. Pöttker's typology of language abuse in the media: widespread use of superlatives and exaggerated expressions; use of certain lexical means to conceptually conceal inadequacy and responsibility for the content of the message; euphemistic choice of words to smooth out the real situation and conceal negative consequences; stereotypical and patterned public speech through the repeated use of the same words; «inhumane Akkusativ» - the systematic use of verbs with the prefix *be-*, such as *behandeln*. The analysed methods of language abuse are examples of negative and disintegrating effects on readers that contradict the principles of media ethics and media ecology. A critical analysis of language abuse in the media will help to optimise linguistic means of influence and regulate media ecological communication.*

Key words: *political media text, language influence, language abuse, political vocabulary, lexical and stylistic means, media ecology.*

Вступ. Політичне використання мови пов'язане не стільки з відповідною професійною діяльністю користувачів мови, скільки з певними способами мовлення, які охоплюють публічну комунікацію

про політику як в суспільстві, так і в засобах масової інформації. Тісний взаємозв'язок між мовою і політикою підтверджує також той факт, що політична система існує виключно в контексті спілкування і що це відбувається значною мірою через мову [6, с. 48]. Поширеною є думка, що мова є найважливішим інструментом політичної дії, оскільки з її допомогою готують, легітимізують та обговорюють всі суспільно-політичні процеси і явища [5].

Вивчення політичної комунікації в німецькомовному середовищі є однією з нагальних тем міждисциплінарних досліджень, які інтегрують політологічний, соціологічний, філософський, риторичний підходи, а також знання у галузі теорії мовної комунікації, дискурсології, лінгвістики тексту тощо. Науковий аналіз мови націонал-соціалізму у ФРН наприкінці 1950-х років став поштовхом для виокремлення політичної лінгвістики як галузі мовознавства, спрямованої «на дослідження мовних засобів політичної сфери спілкування, політичної комунікації й маніпулювання, взаємодії мови, ідеології та влади» [1, с. 469]. Одним із завдань політичної лінгвістики є критичний аналіз політичної комунікації сучасності, який поширений зокрема в німецькомовному просторі і здійснюється на лексико-семантичному (ключові слова, метафори, політичні евфемізми) та прагматичному рівнях (аналіз мовленнєвих актів та пресупозиційний аналіз) [3]. Зокрема особливості і функції німецької мови в політичній сфері досліджували А. Буркхард, Х. Гіртт, Х. Хаузендорф та інші. Так само взаємозумовленим є співвідношення політичної системи і мас-медіа: політичні події є першочерговими у медіаконтенті, який, в свою чергу, може мати вплив на подальші політичні процеси в суспільстві [12, с. 22]. Таким чином, політична медіамова є однією з основних сфер політичної комунікації, має свої специфічні особливості, а отже, потребує окремих лінгвістичних розвідок. Окремі аспекти функціонування німецької мови в політичних медіатекстах висвітлено в працях Ш. Хабшайда, М. Клемма, Н.А. Россбах. Зважаючи на той факт, що медіамова в сучасному світі, по-перше, має неабиякий вплив на реципієнтів, а по-друге, розвивається дуже стрімко, то актуальним є лінгвістичний аналіз цих мовних процесів. Метою пропонованої статті є аналіз мовних засобів зловживання в німецькомовних політичних медіатекстах. Матеріалом дослідження слугували медіатексти сучасних німецьких, австрійських і швейцарських онлайн-видань.

Методологія та методи дослідження. Дослідження здійснюється на перетині медіалінгвістики, політичної лінгвістики та стилістичної семантики. Методологічне підґрунтя наукової розвідки становлять принципи медіаекології, основними завданнями якої є

виявлення та вивчення проблем медіа-комунікації та пошук шляхів оптимізації взаємодії суспільства і мас-медіа. Під час аналізу мовного матеріалу задіяно метод спостереження, описовий метод, метод суцільної вибірки, функціональний підхід, семантико-стилістичний та контекстуальний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Елементарною ознакою політичної мови є насамперед її специфічна цілеспрямованість у формі спонукальної, інтегративної та регулятивної функції. Найважливішою функцією є персуазивна, тобто намагання мовними засобами вплинути на думку та ставлення адресатів і викликати довіру до висловлювання [5]. У цьому контексті політичні сили в Німеччині так чи інакше мають вплив на мас-медіа, навіть якщо цей політичний контроль є непрямим. Хоча німецькі засоби масової інформації існують у демократичному суспільстві, вони рідко відображають реальність неупереджено та об'єктивно. На додаток медіа-джерела як специфічні та самостійні системи мають власні інтереси й наміри, які також відбиваються в публікаціях. Використання мови зумовлене відповідними інтересами політиків, журналістів і редакторів газет і таким чином впливає на конструювання та поширення ідеологій і картини світу [12, с. 26]. Мова в політиці означає перш за все мовну дію, яка, в свою чергу, має певні функції та наслідки. Наприклад, вираз *Rücktritt erklären*, висловлений президентом, не лише виконує функцію повідомлення, а й передбачає безпосередні дії [4].

Для реалізації функції мовного впливу використовують певні лінгвістичні засоби, зокрема політичну лексику, різні типи політичного тексту та різноманітні формати взаємодії. Поза контекстом політичний вокабуляр важко відрізнити від повсякденної мови чи іншої фахової лексики. Лише в певному контексті такі слова як *Klimawandel*, *Atomkraft* або *Stuttgart 21* стають політично значущими, оскільки факти, на які вони посилаються, є предметом суперечливих дебатів у публічно-політичній комунікації [5]. Журналісти відіграють визначальну роль у цьому процесі, оскільки здійснюють чималий вплив на формування суспільної моралі й етики, а отже несуть політичну відповідальність щодо публічного використання мови і мають дотримуватися певних мовно-етичних принципів. Якщо в публічному просторі висловлюються суперечливі або провокативні погляди, вони з часом укріплюються і стають загальноприйнятими. Натомість, якщо в мас-медіа висловлюються кращі альтернативи, то така мовна політика принаймні стримує динаміку негуманної або недемократичної взаємодії в суспільстві [16, с. 336].

Під мовним зловживанням у мас-медіа розуміємо незбалансоване, негативне або неправильне чи неточне використання понять чи позначень, коли автори приховують інформацію з певною метою,

перебільшують або перекручують факти задля досягнення політичних цілей. Подібні способи мовного впливу порушують етичні та моральні норми, а також принципи медіаекології [13], які постулюють відповідальні дії в медіапросторі, які сприятимуть гуманізації суспільства. Х. Пьотткер виокремлює п'ять основних способів мовного зловживання в медіа, які прямо чи опосередковано відображають соціальні явища та процеси:

1. Поширене використання суперлативів, на зразок *unvorstellbar*, *zahllos*, *katastrophal*, *beispiellos*, *grauenhaft*, *dramatisch*, *welt-*, які занадто гіперболізують описувані події, що призводить до їх скептичного та недовірливого сприйняття. Цей прийом характерний насамперед для стилю пропаганди, коли для сильнішого враження і переконання використовується перебільшення обраних фактів замість вичерпної інформації та перевірених аргументів. Реципієнт у такому контексті не сприймається як серйозна, розсудлива особистість, а розглядається як об'єкт впливу [16, с. 338-339]. Таке стилістичне використання суперлативів є характерним і для сучасної німецькомовної преси, наприклад: *Der Streit und das Ringen um die Macht in der SPÖ lassen Wählerschaft und Medienkonsumenten vielfach ratlos zurück* [2]; *Bersets Generalsekretariat sagt auf Anfrage vom Blick, dass die Einflechtung der Altersvorsorge 2020 im Parlament schon chancenlos gewesen sei, „aber das EFD kann es nochmals versuchen“* [9]; *Esken lehnte eine weitere Erhöhung des Renteneintrittsalters kategorisch ab* [15]; *Nach Prognosen des Finanzministeriums droht von Anfang Juni an ein beispielloser Zahlungsausfall der Regierung* [7].

Розповсюдженим є також використання гіперболізованих виразів на зразок *Totschlagargument* [10] (так охарактеризовано аргумент Федеральної радиці ВДП Швейцарії Карін Келлер-Саттер щодо необхідності зміни мінімального податку); *der direkte Weg in die Altersarmut* [15] (так голова СДП Німеччини Саскія Ескен критикує подальше підвищення пенсійного віку в країні); *die letzte Hoffnung auf eine gute wirtschaftliche Zukunft rauben* [8] (висловлювання опозиційного політика Вольфганга Штефінгера про новий закон про опалення в Німеччині); *Die Kliniken machten teils horrende Verluste* [14] (такої думки міністр охорони здоров'я Німеччини Карл Лаутербах про ситуацію в медичних закладах). Надмірна драматизація подій через використання таких прикметників та перебільшень не посилює емоційність впливу на читачів, а справляє прямо протилежне враження, оскільки стає буденною або викликає сумніви щодо достовірності цих фактів.

2. Концептуальне приховування неадекватності та відповідальності за зміст повідомлення здійснюється шляхом використання низки лексичних засобів на зразок *Akzeptanz*, *Aufschwung*,

Entwicklung, Herausforderung, Lage, Maßnahmen, Situation, Voraussetzung, Probleme lösen, profilieren, unverzichtbar, unabdingbar замість конкретної інформації (*schlechte Konjunktur, steigende Arbeitslosigkeit – Lage / Entwicklung; das Wirtschaftswachstum zunimmt, die Arbeitslosigkeit sinkt – Aufschwung / Durchbruch / Trendwende*) [16, с. 341–343]. Подібні приклади мовного зловживання є актуальними для сучасних медіатекстів, наприклад: *Dabei gehe es um „Klärung und Durchsetzung“* [2]; *ein Papier mit Empfehlungen für ein späteres Renteneintrittsalter* [15]; *Begründet wird der Zuwachs von der Bundesregierung damit, dass immer mehr Aufgaben hinzukämen* [8]; *Es gibt sehr viele Zahlen und sehr viele Power-Point-Folien* [14].

3. Евфемістичний добір слів задля згладжування реальної ситуації, приховування негативних наслідків [16, с. 344]. Особливо показовими прикладами є лексичні одиниці, які визначаються під час німецької щорічної громадської акції «Unwort des Jahres», метою якої є привернення уваги до публічних форм використання мови і тим самим сприяння мовній свідомості та мовній чутливості суспільства. Протягом року громадяни надсилають слова, які порушують принципи гуманності, демократії, дискримінують окремі соціальні групи, применшують важливість фактів, вводять в оману тощо. Компетентне журі розглядає й обговорює всі надіслані пропозиції і обирає слова, які викликали найбільшу критику в суспільстві [18]. За результатами 2022 року одним з таких слів стало *Sozialtourismus*, яке використовується на позначення українських громадян, які шукають прихистку від війни. Журі розглядає таке використання слова як дискримінацію тих людей, які тікають від війни та шукають захисту в Німеччині. Підступність слововживання полягає в тому, що основне слово *Tourism* означає добровільну подорож заради задоволення та відпочинку. Модифікатор *social* зводить значення імміграції до бажання отримати користь від німецької соціальної системи та ставить втечу від війни та пошук захисту на другий план. Ще одним словосполученням, яке було критично сприйняте німецьким суспільством, стало *defensive Architektur*, яке використовують для позначення форми будівництва, спрямованої проти конкретних незахисних груп людей (переважно бездомних) у громадських місцях. Журі критикує антигуманний метод будівництва, який націлений витіснити маргіналізовані групи населення з громадського простору. З-поміж інших слів, які були критично сприйняті суспільством і журі, варто зазначити *militärische Spezialoperation* на позначення агресивної війни Росії проти України, яке використовує російський уряд, що ввести в оману не тільки своїх співвітчизників, але й увесь світ [11].

4. Стереотипність і шаблонність публічного мовлення, яка виявляється в повторюваному використанні одних і тих фраз та призводить до одноманітності текстових повідомлень, зниження їхньої якості і як наслідок читачі втрачають інтерес до повідомлюваного [16, с. 346], наприклад у коментарі речника генсека ООН А. Гутерреша Стефана Дюжаррика стосовно захисту екоактивістів: *Protestierende hätten in „entscheidenden Momenten maßgeblich dazu beigetragen, Regierungen und Wirtschaftsführer dazu zu bewegen, viel mehr zu tun“... Ohne sie wären die weltweiten Klimaziele bereits außer Reichweite. Guterres' Sprecher gab aber auch zu bedenken, dass Regierungen trotz des Grundrechts auf friedliche Demonstrationen natürlich die Verantwortung hätten, Gesetze durchzusetzen und die Sicherheit zu gewährleisten* [17].

5. «Негуманний Аккусатив» – так називають систематичне використання дієслів з префіксом *be-* на зразок *behandeln, beherrschen, bekleiden, beliefern, beschützen, bestellen, betreuen*, які граматично позначають дію спрямовану на об'єкт, що називає особу, яка не є активним учасником подій. Більш доцільним буде використання синонімічних дієслів, як от *gegenüber j-m handeln, j-m etwas liefern, j-m treu sein, j-m helfen* [16, с. 348]. Наприклад: *Luxemburg wurde aber auch übel beschimpft und sexistisch beleidigt, und zwar von (gemäßigt) linker wie rechter Seite* [2]; *Künftig sollen Kliniken vorrangig für das Vorhalten bestimmter Leistungen bezahlt werden und nicht, wie bisher, pro Patient* [14].

Висновки. Проникнення мас-медіа в усі сфери життя людей суттєво збільшило вплив медіамови не лише на суспільну свідомість, а й на політичні процеси у певному лінгвосередовищі. Такий стан речей посилює відповідальність авторів медіатекстів за зміст повідомлень та вимагає ретельного добору мовних засобів. Способи мовного зловживання в німецькомовному медіапросторі, наведені в статті, є прикладом негативного і дезінтеграційного впливу на читачів, які суперечать принципам медіаетики та медіаекології. Критичний аналіз мовного зловживання в мас-медіа сприятиме оптимізації мовних засобів впливу та регулюванню медіаекологічної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Brickner I., Pohl R. Der Machtkampf in der SPÖ und seine historischen Vorläufer. *Der Standard*. 26. Mai 2023. URL: <https://www.derstandard.at/story/3000000128955/der-machtkampf-in-der-sp214-und-seine-historischen-vorl228ufer> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).

3. Burkhardt A. Politische Sprache: Grundbegriffe und Analysemethoden. *Die deutsche Literatur* / Hrsg. von der Gesellschaft für Germanistik der Kansai-Universität Osaka. Vol. 45. N. 2. 2001. S. 1–32.
4. Girth H. Einstieg: Sprache und Politik. URL: <https://www.bpb.de/themen/parteien/sprache-und-politik/42678/einstieg-sprache-und-politik/> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
5. Girth H. Politische Sprache / *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland*. Hrsg. von U. Andersen, W. Wichard. 8., aktual. Aufl. Heidelberg: Springer VS, 2021. URL: <https://www.bpb.de/kurzknapp/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/511475/politische-sprache> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
6. Hausendorf H. Politikersprache. Zur Politisierung von Kommunikation am Beispiel der Auseinandersetzung um gentechnikrechtliche Genehmigungsverfahren / *Sprachhandeln und Medienstrukturen in der politischen Kommunikation*. Hrsg. von St. Habscheid, M. Klemm. Berlin, Boston: Max Niemeyer Verlag, 2007. S. 45–62.
7. Im Schuldenstreit soll sich eine baldige Einigung abzeichnen. *Süddeutsche Zeitung*. 26.05.2023. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/usa-schuldenstreit-biden-loesung-einigung-1.5882331> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
8. Ismar G., Roßmann R. Mehr als 30 000 Stellen, darunter 1710 neue Beamte. *Süddeutsche Zeitung*. 25.05.2023. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/bundesregierung-personal-beamte-neueinstellungen-1.5881425> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
9. KKS präsentiert neuen AHV-Sparplan – Bersets Departement reagiert spöttisch. *Watson*. 26.05.2023. URL: <https://www.watson.ch/schweiz/gesellschaft%20&%20politik/844526546-keller-sutter-hat-einen-neuen-ahv-sparplan> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
10. Lynch E. OECD-Mindeststeuer: Karin Keller-Sutter soll etwas verschwiegen haben. *Watson*. 25.05.2023. URL: <https://www.watson.ch/schweiz/oecd-mindeststeuer/966791481-oecd-mindeststeuer-karin-keller-sutter-soll-etwas-verschwiegen-haben> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
11. Pressemitteilung: Wahl des 32. „Unwort des Jahres“. URL: https://www.unwortdesjahres.net/wp-content/uploads/2023/01/Pressemitteilung_Unwort_2022_Januar_2023_Version_final.pdf (Anwendungsdatum: 20.05.2023).
12. Roßbach N. A. Die Sprache in Überschriften und Zwischenüberschriften deutscher Tageszeitungen. Ein Vergleich zwischen einer konservativen und einer linksliberalen Zeitung. Freie wissenschaftliche Arbeit zur Erlangung des Grades Master of Arts (M. A.) an der Philosophischen Fakultät der Universität Potsdam. 2016. 152 S.
13. Rothe K. Medienökologie – Zu einer Ethik des Mediengebrauchs. *Zeitschrift für Medienwissenschaft*. Heft 14: Medienökologien, Jg. 8. № 1. 2016. S. 46–57. DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/1714>.
14. Slavik A. Wie Lauterbach seine Reform der Krankenhäuser durchsetzen will. *Süddeutsche Zeitung*. 25.05.2023. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/lauterbach-reform-krankenhaeuser-bundeslaender-1.5881442> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
15. SPD-Chefin Esken wirft CDU „Kampfansage an die Rentner“ vor. *Spiegel*. 26.05.2023. URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/rente-saskia->

- esken-wirft-cdu-kampfansage-an-die-rentner-vor-a-0e28c416-82c9-4f92-92a3-ee96c02a5c16 (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
16. Stilistik für Journalisten / Kurz J., Müller D., Pötschke J., Pöttker H., Gehr M. Wiesbaden: Springer Fachmedien GmbH, 2010. 369 S.
 17. Uno nach deutscher Razzia: Klimaaktivisten müssen geschützt werden. Der Standard. 26. Mai 2023. URL: <https://www.derstandard.at/story/3000000134905/uno-nach-deutscher-razzia-klimaaktivisten-muessen-geschuetzt-werden?ref=rec> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).
 18. Unwort des Jahres. Kriterien und Auswahlverfahren. URL: <https://www.unwortdesjahres.net/unwort/kriterien-und-auswahlverfahren/> (Anwendungsdatum: 26.05.2023).

UDC 81'255:81'367.625.41

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.114-122>

Myroslava Slyvka,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of English Philology Department,

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0002-8673-7147>

Uzhhorod, Ukraine

Tetiana Madjara,

Graduate student of the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

Uzhhorod, Ukraine

Ways of translating infinitive sentences

Способи перекладу інфінітивних речень

Summary. *Modern translation studies are characterized by increased attention to research on grammatical aspects of translation activity. Due to the general interest of modern linguistics to the study of semantic and functional aspects of grammatical phenomena, the problem of non-finite verb forms, including the infinitive, attracts growing attention of researchers in the sphere of linguistics. This article aims at identifying the problem of translating the infinitive sentences into English on the example of the the original novels “Recreations” («Рекреації») and “The Moscoviad” («Московіада») by Yuri Andrukhovych and their translation into English by Mark Pavlyshyn and Vitaly Chernetsky, respectively. The object of the study is infinitive sentences. The subject of the*

research is the ways of translating infinitive sentences. The goal of this work is to study the methods and means of translating the infinitive sentences from Ukrainian into English. The ways of translating the infinitive sentences are mostly determined by its form and its syntactical function. In the process of rendering Ukrainian infinitive sentences in English, translators use translation transformations, the most common of which is grammatical transformation of sentence type replacement, as the original one-member sentence is replaced by the target two-member sentence. Other transformations include part-of-speech substitution, transposition, omission, addition, and paraphrasing. Thus, our study has demonstrated that the most frequent translation of Ukrainian infinitive sentences of all types is by means of an English two-member sentence with the use of modal words in the structure.

Key words: the infinitive, infinitive construction, translation, grammatical competence, translation exercises.

Анотація. Сучасне перекладознавство характеризується посиленою увагою до досліджень граматичних аспектів перекладацької діяльності. У зв'язку із загальним інтересом сучасної лінгвістики до вивчення семантичних та функціональних аспектів граматичних явищ, проблема неособових дієслівних форм, у тому числі інфінітиву, привертає дедалі більшу увагу дослідників у галузі мовознавства. Метою цієї розвідки є дослідження проблеми перекладу інфінітивних речень у сучасній літературі на прикладі перекладу романів Юрія Андруховича "Recreations" («Рекреації») та "The Moscoviad" («Московіада») та їх перекладу англійською мовою Марком Павлишиним та Віталієм Чернецьким відповідно. Об'єктом дослідження є інфінітивні речення. Предметом дослідження є способи перекладу інфінітивних речень. Метою статті є вивчення способів та засобів перекладу інфінітивних речень українською та англійською мовами. Способи перекладу інфінітивних речень здебільшого визначаються формою інфінітива та його синтаксичною функцією. У процесі перекладу українських інфінітивних речень англійською мовою перекладачі використовують перекладацькі трансформації, найпоширенішою з яких є граматична трансформація заміни типу речення, оскільки вихідне одночленне речення замінюється цільовим двочленным. Інші трансформації включають заміну частин мови, транспозицію, пропуск, додавання та перефразування. Отже, наше дослідження показало, що найчастіше переклад українських інфінітивних речень усіх типів відбувається за допомогою англійського двочленного речення з використанням модальних слів у структурі.

Ключові слова: інфінітив, інфінітивна конструкція, переклад, граматична компетенція, перекладацькі вправи.

Introduction. The infinitive belongs to non-finite forms of the verb in the English language. It is the non-finite form of the verb which combining the characteristics of the verb with those of the noun, serving as the verbal name of a process. The infinitive is considered as the head-form of the whole paradigm of the verb. It is used in a range of infinitive constructions.

Understanding of the text in English is connected with the knowledge of peculiarities of its construction in comparison with the grammatical structure of Ukrainian. These features of English are its analytical nature, extensive use of function words, established word order in English in comparison with relatively free word order in Ukrainian, extensive use of clauses with non-personal forms of the verb, etc. Consequently, in order to adequately translate English infinitives and infinitive constructions into English, it is necessary to know the peculiarities of translation transformations, since there are differences between the structure of Ukrainian and English syntactic structures, the knowledge of which allows the most accurate and concise translation of their content and originality.

Infinitive constructions are a unique type of complexes with their structural, semantic and functional specificity in English and Ukrainian. They are a peculiar semantically and grammatically complex phenomenon. Their structural conciseness is accompanied by semantic capacity and syncretism, strong modal saturation and special expressiveness. The general issues of the infinitive and infinitive complexes have been researched in the works of I. Korunets, V. Karaban, L.S. Shevtsova [3] and I. Shkitska [8]. The issue of translation of Ukrainian infinitive complexes and sentences into English has been addressed by S.V. Yeriomenko [6]. Nevertheless, the problem of infinitive complexes of Ukrainian and English in the translation aspect is still one of the little-studied areas of linguistics. The necessity of developing a comparative grammar of Ukrainian and English as well as a thorough study of methods for translating infinitive sentences allows stating that our research is extremely relevant.

The object of the study is infinitive sentences. The subject of the research is the ways of translating infinitive sentences from Ukrainian into English.

The aim of this article is to study the methods and means of translating the infinitive sentences into English.

The material for the study includes infinitive sentences sampled from the original novels “Recreations” («Рекреації») and “The Moscoviad” («Московіада») by Yuri Andrukhovych and their translation into English by Mark Pavlyshyn and Vitaly Chernetsky, respectively.

Methodology/Methods. The present research has been performed within the anthropocentric linguistic paradigm. Anthropological linguistics is the provisional name of a branch of linguistic research that puts forward the ‘anthropological principle’ (language as part of a person) as its methodological basis and studies linguistic phenomena in the dyad ‘language – person’.

Linguistics, which studies human beings in language, is an integral approach to the analysis of text, which leads to the use in linguistic

research of data from various sciences involved in the study of the person, his/her external and internal world. The anthropocentric paradigm is a switch of interests of the researcher from objects of cognition to the subject, in other words, the person in the language and the language in the person are analyzed.

The correctly chosen method of research provides a reasonable result of the study. The following methods are used in the study: a) methods of paradigmatic analysis of syntactic phenomena; b) comparative analysis of structures in languages with different structure systems; c) methods of syntactic modeling; d) elements of transformational analysis; e) descriptive method.

In our research, we have also used the translational method. P. Newmark believes that there are two types of translation: communicative translation tries to give its readers an impression as close as possible to the one they could have felt from the original. Semantic translation tries to give the exact contextual meaning of the original as close as the semantic and syntactic structures of the second language allow [3].

In addition to the singled-out translation methods, the transformational method is also used. The transformational method, which is the basis of the transformational translation model, aims to determine the adequacy and equivalence of the translation text based on the transformations used by the translator at different linguistic levels to realize the goal of translation, i.e., creating an adequate translation of a certain text or message of the original.

Infinitive sentences in our work are subdivided according to their communicative purpose into imperative, interrogative, declarative, and optative infinitive sentences.

Results and Discussion. Knowledge of grammatical synonyms, shades of meaning of different grammatical forms, register, stylistic coloring, frequency of use in different communicative situations, and the ability to choose a variant or a way to arrange the natural sounding utterance in the language that in a particular situation of communication are mandatory requirements for a professional translator.

The translation process involves the translator's ability to understand, interpret, penetrate into the content of the original message. The prerequisites of this process are knowledge about the participants in the translation process, extralinguistic knowledge, and the initial basis, the primary base on which the process of understanding is grounded and with which it begins, is the linguistic knowledge, in particular, the grammatical system of language. It should be noted that English syntactic analogues convey mainly two main components of the semantics of Ukrainian infinitive sentences: their modal meaning and their content

equivalents by means of special syntactic constructions characteristic of the English language. It should be mentioned that only a small number of Ukrainian infinitive sentences are rendered using English infinitive sentences proper, for example: «**Потрапити до Москви на цілих два роки! Потрапити до Москви, де, безсумнівно, нарешті помітять і вознесуть! Потрапити до Москви, аби лишитися в ній навіки! Бути в ній похованою (кремованою!). Потрапити до Москви, де генералів, секретарів, іноземців, патріотів, екстрасенсів – як гівна!**» [4, p. 3] – “**To get to Moscow for an entire two years! To get to Moscow where, doubtlessly, one will at last be noticed and elevated! To get to Moscow and to stay there forever! To be buried (cremated) there! To get to Moscow where there are shitloads of generals, secretaries, foreigners, patriots, ESP’s!**” [1, p. 5]

This situation occurs mainly if the infinitive sentence has no secondary members (it is unextended), for example: «**Заради цього варто було йти всіма пекельними колами засраних провінцій. Інтригувати. Дзвонити. Частувати. Спати з імпотентами**» [4, p. 3]. – “**For this sake alone it was worth it to go through all the circles of shitty-provincial hell. To intrigue. To make phone calls. To throw dinner parties. To sleep with impotents**” [1, p. 5].

Possibility, necessity, duty, demand, expediency, desirability, request are expressed by lexical and grammatical means in English. Modal verbs *must, shall, should not, ought, may, might, need, can, could, will, would, have to, to be, and dare* have an important role in the semantic evaluations of the expression of modality in English when translating Ukrainian infinitive sentences, which were used in the translation of 42% of all selected sentences, for example: “– **І рости, і діяти нам треба**” [5, p. 33]. – “**We must grow and we must act**” [2, p. 72].

The ways of translating Ukrainian infinitive sentences into English depend on the models, on the presence or absence of the pronoun component, on the meanings expressed by the infinitive constructions.

Declarative infinitive sentences with the modal meaning of possibility and impossibility of performing an action in the communicative function of evaluating possibility, frustration, annoyance are rendered into English using a two-member sentence, and the means of expressing modality include *can (cannot), could, shall, shall not*, for example: «...а вона благально дивиться на тебе, мовляв, кажи щось чи роби щось, **як мені витримати ці її благальні погляди, ну знайди якийсь вихід ...**» [5, p. 25] – “... and she’s giving you that imploring look that says say or do something, **how can I stand this pleading look of hers, well work something out ...**” [2, p. 58]

Infinitive sentences with structurally obligatory components – the verb «бути» (“to be”) and the dative case of the pronoun with the modal meaning of obligation, necessity and inevitability in the communicative function of advice, suggestions, wishes are usually translated into English with the help of two-member sentences with constructions of the future tense, for example: «... нехай навіть звучать промови їхні впереміш із віршами Єсеніна, нехай! – але ж тобі вже не бути ось тут, завтра, на цій землі!» [5, p. 24] – “... even if their speeches alternate with Esenin’s verses, even if all this!–you still won’t be here tomorrow on this earth!” [2, p. 58]

Infinitive sentences with negative pronouns *ніде, ніколи, ні з ким, нема чого, нема що, нема про що, нема де*, etc. with the modal meaning of impossibility and unnecessary action in English correspond to two-member sentences with the formal introductory subject there is (there are) + negative pronoun + infinitive structure, for example: «Кажуть, у Чортополі нема що їсти» [5, p. 9]. – “My family in Lviv packed this for they say **there’s nothing to eat in Chortopil**” [2, p. 32]

One of the characteristic features of the Ukrainian infinitive sentence is the use of the infinitive in combination with adverbs (*варто, приємно, тяжко, легко* etc.). Such infinitive sentences are translated in English translation by means of a two-member sentence with a formal subject it + adjective. This method of translating infinitive sentences is quite common in our factual material, e.g.: «– Нема сенсу, – знизав плечима Хомський. – Легше пересидіти ці пару годин. А потім підемо на ярмарок. Чи ще кудись» [5, p. 61]. – “There’s no point”, said Khomsky, shrugging his shoulders. “**It’s easier to sit out the couple of hours that remain**” [2, p. 118].

In the above examples we see the absence of the pronoun component in the sentence and its extension only by the object, which allowed the translator to resort to calquing the structure of the original sentence in translation.

The main way of rendering interrogative infinitive sentences with and without the interrogative word with the pronoun component in the form of the dative case with the modal connotation of the necessary action is the two-member sentence with the modal verbs *can, shall, should*, for example: «Покуримо вдвох. Тобі лишити?» [5, p. 59] – “We can both smoke this. **Shall I leave you some?**” [2, p. 116]

Interrogative sentences with the structure «навіщо» + infinitive with a modal connotation of necessity, requirement, expediency are translated into English using a one-member sentence with the construction *why + notional verb*, for example: «...я й не шукав такої нагоди, бо навіщо переконуватися в тому, в чому ти і так упевнений, отже,

тепер ми йдемо середньовіччям, поверхом нижче – дохристиянські часи, потім – мамонти ...» [5, p. 17] – “... I didn't try, **why check up on what you're certain about anyway**, so now we're walking through the Middle Ages, a floor below is the pre-Christian era, then the mammoths ...” [2, p. 2].

Interrogative infinitive sentences with particles *чи не, чи, хіба, невже*, which impart a connotation of doubt, hesitation, indecision, dislike, indignation, etc., are translated into English using the following constructions:

two-member personal sentences: «**Але невже йому так залежить на тому, щоб я їхала?**» [5, p. 4] – “**But does he really care so much whether I go?**” [2, p. 24].

two-member personal sentences with the predicate-verb in the subjunctive mood: «**Невже йому нецікаво їхати без мене?**» [5, p. 4] – “**It's not as though he'd be bored without me**” [2, p. 24].

The infinitive interrogative sentence, which makes up the Ukrainian colloquial formula, is translated by the English correspondence, a two-member sentence: «– **Вибач, як тебе звати?** – доброзичливо спитав Мартофляк» [5, p. 22]. – “Excuse me, **what's your name?**” Martofliak asked genially” [2, p. 55].

We observe the combination of the infinitive with modal lexemes «доводилось» and «можна». Such sentences are translated using English two-member sentences with or without a modal verb, e.g.: «– **А що, японські тасьми у вас теж можна придбати?** – склав зброю Немурич» [5, p. 44] – “What, **can you get Japanese tapes where you come from?**” capitulated Nemyrych” [2, p. 91].

In the above example, we observe the use of an indefinite-personal sentence with a generalized subject “you”.

Imperative infinitive sentences with the modal sense of obligation in the communicative function of an order, command, suggestion, advice, request are mostly conveyed into English by sentences with a predicate verb in the form of the imperative, e.g.: «– **Кинути в он ту бочку з голими дівчатами – хай витверезується, – пропонує Гриць**» [5, p. 30]. – “**Throw him into that barrel full of naked girls–let him sober up**”, suggests Hryts” [2, p. 68].

Infinitive sentences expressing an order are translated using imperative English sentences: «**Стоять і не двігаться!** – крикнув наркоман їм у спину, доводячи цілковиту Мартину неправоту» [5, p. 54] – “**Stop and don't move!**” shouted the junkie, proving Marta wrong” [2, p. 106].

Infinitive imperative sentences can express permission, for example: «**На цьому можете розходитись і продовжувати забави**» [5, p. 65]. – “**You may now fall out and continue amusing yourselves**” [2, p. 126].

The analysis of the translation proves that the translator uses grammatical transformations of sentence type replacement, part-of-speech replacement, lexical-grammatical transformation of paraphrasing.

Optative infinitive sentences with the meaning of desirability, expediency, and usefulness are conveyed in English by two-member sentences with lexemes that have the modal meaning “need”, “hope”, for example: «**А мені тільки б на другий берег перейти, от і все, чого прагну від цього світу**» [5, p. 39]. – “**All I need is to get to the opposite bank, that’s all I want in this world**” [2, p. 83]

There have also been recorded instances of the translation of optative sentences with the help of imperative sentences in English, e.g.: «**Якби мені відняти отих сім років, то я, може, й підтримала б цю гру з тобою – гру поглядів, очей, натяків, ти ж бо красунчик, певно, студентик...**» [5, p. 6] – “**Take these seven years away and maybe I’d play this game of looks and eyes and hints with you, because you’re a very pretty boy, likely a student ...**” [2, p. 26]

An infinitive sentence with the meaning of desirability in a compound sentence is rendered by transforming it into an object of a simple sentence, for example: «**Тим часом Білінкевич, котрий зажурено думав, як би йому реабілітувати себе в очах товариства, нарешті знайшов вихід: – Можна, я запрошу Петю до нашого столу?**» [5, p. 23] – “**Meanwhile Bilynkevych, who had anxiously been trying to think of ways to rehabilitate himself in front of everyone, finally had an idea**” [2, p. 55].

Consequently, in the translation of the above sentence, the translator resorts to paraphrasing (*в очах товариства – in front of everyone*) and type of sentence substitution.

Conclusions. The analysis of the translation of declarative sentences allows to assert that the ways of rendering Ukrainian infinitive sentences into English depend on the structural patterns, on the presence or absence of a pronoun component, on the meanings embodied by the infinitive constructions. A limited number of Ukrainian infinitive sentences are translated into English using proper infinitive sentences. Modal verbs play an important role in translating Ukrainian infinitive sentences including *must, shall, should not, ought, may, might, need, can, could, will, would, have to, to be, dare*. Infinitive sentences with structurally obligatory components – the verb «бути» and the dative case of the pronoun with the modal meaning of obligation, necessity and inevitability in the communicative function of advice, proposal, wish are mostly translated into English using two-member sentences with constructions of the future tense.

Infinitive sentences with negative pronouns *ніде, ніколи, ні з ким, нема чого, нема що, нема про що, нема де*, etc. with the modal meaning of impossibility and unnecessary action in English correspond to two-member sentences with the formal introductory subject *there is (there are)* + negative pronoun + infinitive structure. Infinitive sentences with adverbs (*варто, приємно, тяжко, легко* etc.) are translated into English by means of a two-member sentence with a formal subject *it* + adjective.

The main way of translating interrogative infinitive sentences with and without the interrogative word with the pronoun component in the form of the dative case with the modal connotation of the necessary action is the two-member sentence with the modal verbs *can, shall, should*. Interrogative sentences with the structure «*навіщо*» + infinitive with a modal connotation of necessity, requirement, expediency are translated into English using a one-member sentence with the construction *why* + notional verb.

Imperative infinitive sentences with the modal meaning of obligation in the communicative function of order, command, suggestion, advice, request are usually translated into English by sentences with a predicate verb in the form of the imperative. Optative infinitive sentences with the meaning of desirability, expediency and usefulness are translated into English by two-member sentences with the lexemes having the modal meaning “need”, “hope”.

In the process of rendering Ukrainian infinitive sentences in English, translators use translation transformations, the most common of which is grammatical transformation of sentence type replacement, as the original one-member sentence is replaced by the target two-member sentence. Other transformations include part-of-speech substitution, transposition, omission, addition, and paraphrasing. Thus, our study has demonstrated that the most frequent translation of Ukrainian infinitive sentences of all types is by means of an English two-member sentence with the use of modal words in the structure.

The investigation of the infinitive compared with other verbals in the English language as well as in translation into Ukrainian can be carried out as a further elaboration of our work.

REFERENCES

1. Andrukhovych Yu. *The Moscoviad* / translated by Vitaly Chernetsky. New York : Spuyten Duyvil, 2008. 189 p.
2. Andrukhovych Yu. *Recreations* / translated by Marko Pavlyshyn. Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1998. 134 p.
3. Newmark P. *Approaches to Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press. 2001.
4. Андрухович Ю. *Московіада, Роман жажів. Івано-Франківськ* : Лілея-НВ, 2000. 140 с.
5. Андрухович Ю. *Рекреації*. Київ : Фабула, 2017. 240 с.

6. Срьоменко С. В. Передача українських безособових речень англійською мовою. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Вип. 2. С. 29–35.
7. Шевцова Л.С. Інфінітивні речення та їх синонімічні паралелі. *Україністика на порозі нового століття і тисячоліття*. Оломоуць, 2001. С. 56–59.
8. Шкіцька І. Безособово-інфінітивні речення в синтаксичних дослідженнях : проблемні питання. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2006. Вип. 276–277. С. 42–452.

УДК 81'373.611

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.123-131>

Лариса Соловійова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики,
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0001-5574-5251>
м. Житомир, Україна

Ірена Сніховська,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики,
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0001-6775-274X>
м. Житомир, Україна

Метафоричні дієслівні композити в сучасній англійській мові

Metaphorical verb composites in modern English

Анотація. Запропоноване дослідження висвітлює особливості функціонування метафорично мотивованих дієслівних композитів в сучасній англійській мові. Актуальність вивчення проблем словоскладання обумовлена необхідністю розширити і посилити теоретичну і практичну базу для подальшого дослідження особливостей функціонування складних та складнопохідних лексичних одиниць, опису стилістичної диференціації метафоричних дієслівних композитних компонентів. Метою дослідження є визначення семантики метафоричних дієслівних композитів, виявлення їхнього стилістичного потенціалу та комунікативної релевантності. У цьому контексті особливої значущості набуває розгляд становлення особливостей дієслівних композитів; визначення семантики метафоричних дієслівних композитів; виявлення стилістичного потенціалу дієслівних структурно-складних номінантів та їх комунікативної релевантності. У межах розвідки композитні лексеми розглянуто з позицій функціонально-орієнтованої

композиції через призму системного структурно-семантичного і стилістичного аспектів, що передбачають їх широке використання в живій розмовній мові. З'ясовано, що як засіб непрямой мовної номінації, композити-метафори досягають високого конотативного ефекту і продуктивності не тільки в усально-мовленнєвому стилі невимушеного спілкування, а й у газетно-публіцистичному стилі. Продемонстровано, що дієслова-композити поширені не тільки в усально-мовному стилі, але й у мові англійської преси, в науковій і технічній літературі, в художній літературі. Зроблено висновок про те, що адекватне розуміння композитів зумовлено високим соціоприматичним потенціалом та інформаційною цінністю структурно-складових дієслівних лексем у системі словотвору англійської мови нашої епохи.

Ключові слова: словоскладання, композит, дієслівна композит, складне слово-метафора, семантика, стилістичний потенціал.

Summary. *The proposed study highlights the peculiarities of the functioning of metaphorically motivated verb composites in the modern English language. The urgency of studying the problems of word formation is due to the need to expand and strengthen the theoretical and practical base for further research into the functioning of complex and compound lexical units, the description of the stylistic differentiation of metaphorical verbal composite components. The purpose of the research is to determine the semantics of metaphorical verb composites, to reveal their stylistic potential and communicative relevance. In this regard, consideration of the formation of verb composites features becomes particularly topical as well as the definition of metaphorical verb composites' semantics and identification of the stylistic potential of structurally complex verbal nouns and their communicative relevance. Within the scope of research, composite lexemes are considered from the standpoint of functionally oriented compositology through the prism of systemic structural-semantic and stylistic aspects, which provide for their wide use in present-day language. It was found that as a means of indirect language nomination, composite metaphors achieve a high connotative effect and productivity not only in the usual speech style of casual communication, but also in the newspaper and journalistic style. It has been demonstrated that composite verbs are widespread not only in the usual language style, but also in the language of the English-language press, in scientific and technical literature as well as in fiction. The conclusion was made that an adequate understanding of composites is drawn on the high sociopragmatic potential and informational value of structural-syllabic verb lexemes in the word-formation system of the present-day English language.*

Key words: word formation, composite, verb composite, complex word-metaphor, semantics, stylistic potential.

Вступ. Словоскладання досягло значного розвитку в нашу епоху, яка характеризується збільшенням складних понять у різних сферах людського спілкування, соціально-політичного й економічного життя, багатогранної діяльності людини, її внутрішнього світу, емоціональних переживань і раціональних оцінок. Разом з тим, незважаючи на величезну кількість праць із різномітних

аспектів складного слова, простежується недостатня розробленість проблеми функціонування метафорично мотивованих дієслівних композитів в англійській мові. Актуальність вивчення проблем словоскладання обумовлена необхідністю розширити і посилити теоретичну і практичну базу для подальшого дослідження особливостей функціонування складного і складнопохідного слова, що найплідніше може проводитись у межах соціально-орієнтованого напрямку в теорії композитології.

Словоскладання вирізняється значною кількістю досліджень продуктивних процесів утворення нових слів і є колом наукових інтересів ряду лінгвістів (Д. І. Квеселевич, Л. Ф. Омельченко, М. М. Полюжин, Л. Г. Марчанд, Н. Фабб [10; 12; 15; 19; 20] та ін.

У загальнотеоретичному аспекті проблема композитів отримала детальне висвітлення у фундаментальних працях, присвячених композитам-метафорам [5], композитам-колоративам [1; 8], композитам з першим дієслівним компонентом [11], субстантивним композитам-бахувріхі [4], композитам з агентивним суфіксом -er [6], соціо-дискурсивному аспекту композит прямої та непрямої номінації [7], питанням визначення семантики слів-композитів [9], семантичної конденсації лексики [14], композитам у спортивному англійському медіадискурсі [2].

Методологія та методи дослідження. Під функціонально-орієнтованою композитологією в статті розуміється той напрям у вивченні композитних лексем, який відбувається через призму системного структурно-семантичного і стилістичного аспектів, що передбачають їх широке використання в живій розмовній мові [13, с. 7].

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей вживання метафоричних дієслівних композитів у сучасній англійській мові. Мета розвідки зумовлює виконання низки завдань: 1) уточнення поняття «словоскладання»; 2) встановлення особливостей дієслівних композитів; 3) визначення семантики метафоричних дієслівних композитів, виявлення стилістичного потенціалу дієслівних структурно-складних номінантів та їх комунікативної релевантності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складне слово посідає особливе місце в ієрархії лінгвістичних одиниць. Тому воно має бути описане в особливому циклі лінгвістичних дисциплін – у вченні про складне слово, або композитології. Композита – це поліфункціональна синхронно-релевантна узуальна або оказіональна одиниця (прямої або непрямої) номінації, різновид деривата, утвореного за стандартною моделлю (з двох або більш кореневих морфем), за аналогією, а також шляхом номіналізації, «згущення» (семантичної конденсації) синтаксичного словосполучення або речення.

Складні слова-метафори демонструють той випадок, коли обидва члени метафори (антецедент і носій метафори) є наявними в контексті, у контактній позиції, у рамках одного слова. Тим самим окреме слово перетворюється на мікроконтекст, де реалізуються всі умови метафоризації: подвійна співвіднесеність, порушення звичних валентних зв'язків між денотатами, які зіставляються (контрдетермінація за Г. Вейнріхом), і поява нового зв'язку – спільної ланки, яка об'єднує далекі одне від одного поняття, створення нового цілого, що самою силою слова покликане виконувати функцію номінації, а крім того, як і будь-який троп, функцію образно-естетичну.

Важливим для нас є напрям досліджень людського чинника як такого, що визначається роллю людської особистості, її індивідуальністю та її неповторними здібностями. Тут постає завдання приховати природу творчого, встановити поєднання стереотипного та нового, визначити межі можливих інновацій та описати методи креативного мислення (зокрема мовної гри), яке вивчається на аналізі мовленнєвої діяльності [17, с. 16].

Метафорична деривація, зумовлена переносним вживанням слів в умови повсякденного побутового спілкування, також заслуговує на пильну увагу лексикологів, бо набуття мовленнєвою композитом переносної значущості, як правило, гарантує їй місце на сторінках словників.

Перевага метафоричного переносу при створенні просторічних одиниць може бути пояснена тим, що з усіх функцій слова, а саме: номінативної, сигніфікативної, комунікативної та прагматичної – стилістично маркованої, просторічній лексиці притаманна прагматична функція, тобто функція експресивного вислову та емоційного впливу, що досягаються саме завдяки використанню метафоричного переносу. Адже мета метафори – не проста назва денотата, а його експресивна характеристика.

Дієслівна композиція відіграє важливу роль у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови, слугуючи потужним джерелом розвитку та поповнення словникового складу за рахунок наявного арсеналу функціонально-структурних одиниць [12].

Багато метафоричних дієслів-композитів являють собою жартівливі стилістично знижені утворення, що мають негативну (пейоративну) експресію, іронічне забарвлення, мають гостро сатиричний характер і виникають у повсякденно-мовленнєвому стилі. Наприклад: *backbite* – злословити (про відсутнього), обмовляти за чиєюсь спиною; *bootlick* (амер. жарг.) – підлещуватися, підлабузнюватися, лизати п'яти; *clockwatch* – поглядати на годинник, намагатися

не перепрацювати; *henpeck* – тримати чоловіка під підборами; *browbeat* – залякувати, лякати; *gum-shoe* (амер. розм.) – крастися, йти крадькома.

Під час передачі емоційно-оцінних моментів часто виявляється недостатність системи виразних засобів книжкового мовлення і виникає необхідність запозичення лексико-фразеологічних одиниць із багатого на емоційно-експресивні елементи живого мовлення.

Як засіб непрямой мовної номінації, композити-метафори досягають високого конотативного ефекту і продуктивності не тільки в узально-мовленнєвому стилі невимушеного спілкування, у сленгу, а й у газетно-публіцистичному стилі.

До поширених газетних жаргонізмів належать такі дієслова, як *back-pedal* 1. гальмувати велосипед; 2. (жарг.) 1) зволікати, зупинити, гальмувати (справу); 2) відступати назад; *soft-pedal* 1. муз. брати ліву педаль; 2. жарг. пом'якшувати, згладжувати, зменшувати (значення тощо); спускатися на гальмах; *gate-crash* 1. приходити запрошеним; проходити без квитка «зайцем»; 2. проникати без квитка на зовнішній ринок; *feather-bed* 1. проникати без квитка «зайцем»; 2. спускатися на гальмах; *gate-crash* 1. приходити непроханим; проходити без квитка «зайцем»; 2. проникати на зовнішній ринок; *feather-bed* 1. балувати, зніжувати; 2. амер. жарг. штучно роздавати штани (на вимогу профспілок для зменшення безробіття).

Експресивність та етико-стилістична зниженість складних дієслів-жаргонізмів досягається подекуди за рахунок валентних норм поєднання структурних компонентів, а інколи за рахунок семантичного ускладнення словотвірного акту метафоричними переносами значення складників дієслівних композитів [16].

У дієслівних композитах може затриматися «прихований» соціальний компонент значення, коли метафоричне переосмислення значення дієслова супроводжується «детехнізацією» дієслівної лексики, тобто міграцією їхньої сфери технічної у сферу громадсько-політичної та повсякденно-розмовної лексики: *sky-rocket*; 1) прямувати вгору; злітати, як ракета; 2) стрімко підніматися, швидко зростати (про ціни тощо).

Надзвичайно великий інтерес являють собою дієслова – фразеологічні деривати, що виникають в результаті морфологічної (конверсивної) деривації. Вони утворюються тільки від фразеологічних єдностей, зберігаючи їхній образний стержень, який виступає носієм значення всього фразеологізму. Цікаво, що композитні деривати «наслідують» функціонально-стилістичну характеристику похідних фразеологізмів.

Фразеологічне морфологічно-складне дієслово *to hijack* вступає в колокації з широким колом лексем, що свідчить про його семантичну смність: *hijack* амер. розм. 1) зупинити на дорозі й пограбувати (автомобіль і т. ін.), силою забирати (будь-що у будь-кого); 2) займатися повітряним піратством.

Дієслова-композиції широко поширені не тільки в узуально-мовному стилі, але і мові англійської і американської преси, в науковій і технічній літературі (у різних мовних галузях), а також в художній літературі (де вони часто є індивідуально-художніми новоутвореннями за стандартною моделлю).

You've *black-marketed* here all the war and you're *black-marketing* still (D. Cusack). I just *black-coffeed* my way through (R.P. Wilmot). Tom *buttermilked* a minute (S. Leacock). I am not *hot-footing* after Jose (T. Capote). Clark's booming laugh *keynoted* a general outburst of mirth (F. Knebel, Ch. Bailey).

Цікаво дослідити явище синонімії у сфері емотивних дієслів-композицій. Пор. напр.: *to soft-soap* – *to apple-polish* – догоджати, лестити, задобрювати, *to belly-ache* – *to poor mouth* – жалітися; *to black wash* – *to backbite* – лихословити.

В досліджуваному корпусі метафоричних дієслівних композиційних одиниць привертає увагу явище полісемії. Будучи мовною універсалією, явище полісемії відображає процеси узагальненої людської діяльності. Проте сьогодні полісемія, під якою традиційно розуміють здатність слова мати два або більше пов'язаних між собою значень слова, трактується чимраз громіздкіше й складніше: то як «результат зсуву інформаційного фокусу з одного конститuenta фреймової моделі на інший» [3], або ж як семантичний зсув імплікації (метонімія) і симіляції (метафора) в структурі лексемних значень; *poor-mouth* – амер. 1) прибіднятися, жалітися на бідність; 2) клянчити, канючити, 2. зменшувати; *to poor-mouth a candidate's chances* – занижувати (недооцінювати) кандидата на перемогу; *buttonhole* 1. обкидати петлі; 2. розм. затримувати когось для стомливих та нудних звірень почуттів. He buttonholed people in the street and related details of his child's miraculous progress (M. Mitchel). Lionel, standing right at the door, buttonholed him (H. Wonk). *pigeon-hole* 1. розкладати папери по шухлядках, відділеннях; 2. перен. класти під сукно, відкладати у довгий ящик; his plan was pigeon-holed його план поклали під сукно; 3. класифікувати, *to pigeon-hole facts* класифікувати факти.

Для семантики емотивності релевантними є «рольові» відомості, а також ті конкретні умови ситуації (у житті та тексті), що «штовхають» мовця до вибору експресивно-оцінкового найменування

завдяки його здатності викликати в адресата емотивну реакцію, тобто усвідомлення образного або стереотипного «підґрунтя» метафори. У ширшому плані можна говорити про те, що «інтелектуалізація» мови спричиняє до життя процес детермінологізації дієслівних композит, який відбувається у сфері повсякденного спілкування, у яке влітаються розширено зрозумілі науково-технічні терміни.

Значення багатьох дієслів ускладнене конотацією оцінно-емоційного характеру (зневаги, презирства, осуду, співчуття, іронії тощо): *muck-rake* – старанно розслідувати та викривати темні адміністративні й політичні махінації, «розгрібати бруд»; *pussy-foot* 1) іти крадькома, котячою ходою, крастися котячим шляхом, крастися по-котячому; 2) амер. розг. діяти обережно, з оглядкою, виляти, темнити; *to pussy-foot on disarmament* – «виляти» в питаннях роззброєння; *brainwash* «промивати мізки», піддавати політичній обробці.

До узуально-мовленнєвого стилю нерідко належать професійні та технічні слова, роль яких зумовлена прагненням тих, хто розмовляє, до експресії за допомогою оновлення лексичного фонду, бажанням подолати «автоматизм» стилістично нейтрального мовлення. Використовуючись у повсякденному усному спілкуванні, ці термінологічні одиниці набувають емоційно-оцінних відтінків значення і виконують різні експресивно-стилістичні функції. Значна частина цих лексичних одиниць міцно увійшла в повсякденний побут носіїв мови. Багато з них втратили свій спеціально-термінологічний характер і широко використовуються в розмовній мові в переносному значенні: *railroad* – 1) транспортувати залізницею; 2) їхати поїздом, їздити залізницею; 3) будувати залізницю, прокладати рейкову колію; 4) працювати на залізниці, бути залізничником; 5) вправно провести або проштовхнути в спішному порядку чиясь справу; нав'язати свою думку, рішення; 6) жарг. засадити (у в'язницю за хибним звинуваченням, у божевільню тощо); засудити; *sidetrack* – 1. 1) з.-д. переводити або ставити на запасну колію; 2) з.-д. переходити на запасну колію; 3) перекл. переводити на інші рейки; 4) відкладати розгляд чого-небудь; 5) перекл. уводити вбік, відволікати від мети (кого-небудь); 6) ухилитися, ухилитися; 2. авт. з'їхати з дороги на узбіччя.

Використання подібних професіоналізмів у розмовній мові, по-перше, нерідко виходить за межі даної професійної сфери (залежно від характеру останньої – більш-менш далеко), по-друге, воно перебуває на стику двох основних процесів, що визначають загальну стилістичну тенденцію розвитку сучасної розмовної мови – зближення з книжковою стихією і з просторіччям. Це відбувається тому, що одна частина професіоналізмів виникає в умовах виробничого побуту, а інша слугує мовною базою даної професії. Високе або знижене

вихідне забарвлення професіоналізму залежить від специфіки самої професійної галузі. А ступінь його нейтралізації – від більш-менш широкого проникнення цієї царини в інші сфери суспільного побуту. Значна роль радіо і телебачення в культурній, виробничій і політичній галузях життя людського суспільства призводить до поступового стирання меж між різними шарами лексичної системи англійської мови та сприяє популяризації й термінологізації дієслів-комполітів, пов'язаних із бурхливим зростанням науково-технічних досягнень. Цим наочно демонструється відсутність непрохідних меж між двома, здавалося б, протилежними стилістичними процесами, що спостерігаються в сучасному розмовному мовленні, та кінцеву спільність їхніх результатів: дифузність усередині жанрових кордонів та нейтралізацію стилістичних протиставлень.

Структурно-складні дієслівні композити, що виникають у повсякденно-мовленнєвому спілкуванні, можуть слугувати ілюстрацією процесу нейтралізації просторічних елементів, субколоквіалізмів, сленгізмів та жаргонізмів у літературному розмовному мовленні, задовольняючи соціальну потребу не тільки в інтелективних, а й емоційно-експресивних одиницях.

Висновки з дослідження. Адекватне розуміння і швидкість сприйняття дієслів-комполітів, що використовуються у сфері мовленнєвого спілкування, гарантується тим, що основна маса дієслівних комполітів та їхніх компонентів широко відома, семантично прозора і має установку на конкретні дії з боку учасників комунікативного акту, що зумовлено високим соціопрагматичним потенціалом та інформаційною цінністю дієслівних лексем у системі словотвору англійської мови нашої епохи.

Перспективними представляються дослідження дискурсивних характеристик метафоричної дієслівної комполітної номінації в лінгвокогнітивному ключі, а також з позицій контрастивної лінгвістики (в англломовному дискурсивному просторі через призму контрастивно-культурологічного підґрунтя феномена міжкультурної комунікації). Необхідно відзначити важливість і маловивченість екстралінгвістичного, конотативного і соціокультурного аспектів семантики номінативних мовних одиниць, які можуть слугувати основою для подальших досліджень у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрій Г. А., Русінко Л. Колоративна композита в англійській мові. *The II International Science Conference on Science and Practical Technologies*, January 26–29, 2021, Luxembourg. С. 420–421.
2. Бойко Ю. П. Композити як продуктивний спосіб словоскладання у спортивному англломовному медіадискурсі. 2019. URL: http://78.152.183.36/bitstream/123456789/8886/1/apftp_2019_15_3-2.pdf

3. Васильєва О. Г. Концептуальні засади лексичної полісемії: метафоричні зв'язки в семантичній структурі багатозначного іменника. 2007. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1593/1/24.pdf>.
4. Васильєва О. Г. Концептуальна семантика субстантивних композитів-бахуврїхї : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2006. 20 с.
5. Гонта І. А. Структурні та семантичні особливості композит-метафор у американському сленгу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київськ. держ. лїнгв. ун-т. К., 2000. 190 с.
6. Гончарова Т. В. Лїнгвоаксіологічна семантика агентивних номїнативних одиниць із формантом -er у сучасній англїйській мовї : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2005. 237 с.
7. Дембовська Л. М. Пряма і непряма композитна номїнація в англїйській мовї: соціодискурсивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2011. 233 с.
8. Деменчук О. В. Колоративна композита в англїйській мовї: когнїтивно-ономасіологічний аспект : дис. ... канд-та філол. наук : 10.02.04. К., 2001. 240 с.
9. Дубравська Д. М. Ванївська О. І. Сучасні підходи до аналізу семантики композитів в англїйській мовї. *Науковї записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Фїлологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 107–110.
10. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. К. : Вища школа, 1983. 84 с.
11. Країняк Л. К. Композити з першим дієслївним компонентом у сучасній англїйській мовї: семантико-когнїтивний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський національний лїнгвістич. ун-т. К., 2001. 19 с.
12. Омельченко Л. Ф., Максимчук Н. М., Онищенко І. А. Функціональні характеристики дієслївної композитної номїнації в англїйській мовї. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесї Українки*, 2010. С. 153–157.
13. Омельченко Л. Ф., Самохіна В. О., Соловїйова Л. Ф. Метафора і метонїмія в архїтектонїці композитних апреїзорів (на матеріалї англїйської мови). *Вїсник Харківськ. нац. ун-ту іменї В.Н. Каразіна, № 954. Серія: Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Вип. 66. Харків, 2011. С. 6–14. URL: http://foreign-languages.karazin.ua/resources/81a24b45feed7063aea4e9b0262f103_0.pdf
14. Онищенко І., Яновець А. Композити в сучасній англїйській мовї як складова семантичної конденсації лексики. *New pedagogical thought*. 2020. Т. 103. № 3. С. 114–117. DOI: 10.37026/2520-6427-2020-103-3-114-117.
15. Полюжин М. М. Функціональний і когнїтивний аспекти англїйського словотворення. Ужгород : Закарпаття, 1999. 240 с.
16. Смоляр Н. П. Функціонально-стилістичний компонент конотації дієслївних композитів у сучасній німецькій мовї. 2012. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1735/1/stylistic.pdf>
17. Сніховська І.Е. Механїзми, засоби та прийоми мовної гри в сучасній англїйській мовї : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Запорїз. нац. ун-т. Запорїжжя, 2005. 20 с.
18. Ayto J. *Twentieth Century Words*. Oxford University Press, 1999. 640 p.
19. Fabb N. *Compounding*. URL: <http://www.ai.mit.edu/projects/dm/bp/fabb-compounds.pdf>.
20. Marchand H. *The Categories and Types of Present-Day English Word Formation: a Synchronic-Diachronic Approach*. 2nd edition. München : Beck, 1969. 545 p.

Tetiana Soroka,
PhD of Philological Science,
Associate Professor of The Department
of English Philology and World Literature,
Izmail State University of Humanities
<https://orcid.org/0000-0002-7680-6604>
Izmail, Ukraine

The problem of forming a linguistic personality in the context of European cross cultural communication

Проблема формування мовної особистості в умовах європейської міжкультурної комунікації

***Summary.** The purpose of the article is to analyze the problem of linguistic personality as an interdisciplinary object of research and to consider the personality-oriented approach as the most perspective one in the process of organizing cross-cultural communication. The whole set of “personal” phenomena, systemically correlated with language and speech has been brought in into the system according to which a) a person who speaks is regarded as an individual whose one of the types of activity is a speech activity (including both the process of speech generation and the process of perception of speech works); b) a linguistic personality is a person who manifests oneself in the speech activity and possesses a certain set of knowledge and ideas; c) a speech personality is a person who realizes oneself in communication, chooses a particular strategy and tactics of communication, as well as a particular repertoire of means (both linguistic and extra-linguistic ones); d) a communicative personality is a specific participant in a specific communicative act, actually acting in real communication. Theoretical readiness for cross-cultural communication is the ability to understand and produce a large number of linguistically and culturally correct monological and dialogical utterances with the help of consciously acquired language signs, the rules of their connection with the cultural, speech and ethnic characteristics of the country of the language being studied. The important component of cross-cultural communication is practical readiness including cross-cultural communicative orientation and cross-cultural communicative competence. The cross-cultural communicative orientation is a system of motives, beliefs, and the basis of the value orientation of a student personality in foreign socio-cultural communicative behaviour. The cross-cultural communicative competence includes a set of knowledge, behavioural skills, mental, personal qualities ac-*

quired in the process of mastering the system of cultural values associated with linguistic, pragmatic and cultural competence and regulating the process of tolerant communication.

Key words: linguistic personality, speech personality, communicative personality, student personality, cross-cultural communication, cross-cultural communicative orientation, cross-cultural communicative competence.

Анотація. Метою статті є аналіз проблеми визначення феномену мовної особистості, яка виступає міждисциплінарним об'єкт дослідження і актуалізація особистісно-орієнтованого підходу як найбільш перспективного у процесі організації міжкультурної комунікації. Вся сукупність "особистісних" феноменів, системно співвіднесених з мовою і мовленням, була приведена в систему, згідно з якою мовець розглядається як індивід, одним з видів діяльності якого є мовленнєва діяльність, що включає як процес породження мовлення, так і процес сприйняття мовленнєвих творів; мовна особистість тлумачиться як людина, що проявляє себе в мовленнєвій діяльності і володіє певною сукупністю знань і уявлень; мовленнєва особистість експлікує людину, яка реалізує себе в спілкуванні, вибирає певну стратегію і тактику спілкування, а також певний репертуар засобів (як мовних, так і екстралінгвістичних); комунікативна особистість – це учасник конкретного комунікативного акту, який фактично проявляє власну дієвість у реальному спілкуванні. Теоретична готовність до міжкультурної комунікації визначається здатністю розуміти і продукувати велику кількість релевантних в лінгвістичному і культурологічному відношеннях монологічних і діалогічних висловлювань за допомогою свідомо засвоєних мовних знаків, правил їх зв'язку з культурно-мовленнєвими та етнічними особливостями країни мови, що вивчається. Важливим компонентом міжкультурного спілкування є практична готовність, що вміщує міжкультурну комунікативну орієнтацію і міжкультурну комунікативну компетенцію. Міжкультурна комунікативна орієнтація – це система мотивів, переконань і основа ціннісної орієнтації особистості студента в іншокультурній комунікативній поведінці. Міжкультурна комунікативна компетенція складається із сукупності знань, поведінкових навичок, ментальних, особистісних якостей, набутих в процесі оволодіння системою культурних цінностей, пов'язаних з лінгвістичною, прагматичною та культурологічною компетенціями і регулюючих процес толерантного спілкування.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва особистість, комунікативна особистість, особистість студента, міжкультурна комунікація, міжкультурна комунікативна орієнтація, міжкультурна комунікативна компетентність.

Introduction. The concept of “linguistic personality” (further – LP) still remains an active component of the modern linguistic paradigm, although there is still no single, accepted and universally-recognized interpretation. The scope of the concept is extremely wide – from a subject, an individual, a native speaker, the author of texts and even just an informant (passive or active) to a linguistic picture of the world and

language consciousness, (national) self-consciousness and mentality of people. LP is understood as a set of a person's abilities and characteristics determining the creation and perception of speech works (texts), which differ in a) the degree of structural and linguistic complexity, b) the depth and accuracy of reflection of reality, c) a certain target orientation.

Methodology. And although the doctrine of LP has recently become increasingly popular in linguistics (F.S. Batsevych, O.Y. Blynova, V.V. Vorobiov, S.V. Ivanova, M.I. Onyshchuk, O.O. Selivanova, C. James, H.W. Kirkwood, G. Nickel, A. Wierzbicka), it should be remembered that the concept was based on the concept of personality in general, acting as a set of social and individual psychological properties. Therefore, it is quite natural that LP becomes the object of research in a number of fields of knowledge related to linguistics. In the works of modern linguists, several approaches can be identified to the problem of the formation and development of communicative culture in general and cross-cultural communication in particular: normative and stylistic; communicative-activity; personality-oriented [4, p. 199]. From our point of view, the personality-oriented approach is the most promising in the formation of LP in the process of organizing cross-cultural communication, since it allows to concretize the mentioned approach in relation to the three-level structure of LP which is differentiated a) by the degree of proficiency at one or another language level; b) by types of speech activity; c) by speech situations, in which cross-cultural communication takes place [5, p. 37].

The purpose of the article is to analyze the problem of LP as an interdisciplinary object of research and to consider the personality-oriented approach as the most perspective one in the process of organizing cross-cultural communication.

Results and Discussion. Since psycholinguistics deals with the correlation of language categories with psychological ones, LP considered in an individual psychological aspect, becomes the direct object of psycholinguistics study. However, the social component is significantly represented in the structure of LP. A personality is formed in society, bears the distinctive features of the society in which its formation takes place, and can, in turn, influence it. The interests of sociolinguistics lie in the field of determining the features of the relationship between consciousness and human social activity, social being and LPs' life. The analysis of empirical material allows us to identify more than twenty classifications of LP based on various complementary reasons. Thus, only from the standpoint of sociocultural linguistics, the types of LP are distinguished by objective status characteristics – age, gender, level of education, life-style, etc. [1, p. 11]. Since the national language plays an important role in the formation of any social characteristics, each LP is a carrier of a set of

features of a particular linguistic community, a particular culture. In other words, a LP is a full – fledged object of linguo-culturology research.

It is deeply specific that the representation of the features of LP is carried out primarily in the text, which makes it an object of interest in the linguistics of the text and hermeneutics. The personality of an author, which manifests itself in the text, primarily in the fiction one, can be represented as structurally consisting of an author's image and one's LP. The narrowing of the scope of the concept of LP leads to the concept of "speech personality" (further – SP).

A fiction text as a complete speech work is permeated with anthropocentric aspirations, which are not least of all expressed in characters speech and in the subjective-modal component. In this regard, intentionality is manifested in the text for the implementation of a subjective-evaluative modality. The individuality of a fiction text is formed not only by the author's image and one's point of view, but also by the expression of intentional emotive meanings that contribute to a more complete disclosure of the author's image. Many researchers of the textual subjective modality pay attention to the presence in the text of explicit and implicit ways of expressing the "author's self", which includes the parameters of the linguistic or speech (often the concepts are not differentiated) author's personality.

In connection with the development of the problem, LP turned out to be relevant again, which has been identified since the time of F. de Saussure the question of the relationship between language and speech. In modern linguistics, this problem is considered through the prism of LP. The logical result of such studies was the thought about the representation of not only the phenomenon of LP, but also the phenomenon of speech personality (SP). At the same time any LP can be regarded as a multi-layered and multicomponent paradigm of SPs. In other words, if a LP is a paradigm of SPs, then, on the contrary, a SP is a LP in the paradigm of real communication [3, p. 237]. Both a LP and a SP are paradigmatic phenomena, and if a LP is the paradigm by itself, then a SP is an element of such a paradigm.

However, as it is known, the system manifests itself in functioning, therefore, in addition to the system aspect, it is necessary to take into account the functional aspect. The completeness of the functions of a LP corresponds not to the concepts of a LP and a SP, but to a personality involved in communication, and not in a simulated and predictable process, but in a real one, that is, in the individual's versatile communicative activity which is represented by various types reflected, for example, in the proportion: listening – 50%, speaking – 30%, reading – 15%, writing – 5% [9, p. 34]. This means that the concept of a communicative personality (CP) in a certain sense expands the boundaries of the concept of

a LP, since it assumes characteristics associated not only with the analysis of various types of speech activity, but also with the choice of verbal and non-verbal communication codes, with usage of artificial and mixed communication codes.

The CP, according to N.V. Huivaniuk [2], is understood as one of the aspects of personality manifestation due to the totality of its individual properties and characteristics, which are determined by the degree of its communicative abilities, cognitive range and proper communicative competence – the ability to choose a communicative code providing adequate perception and purposeful transmission of information in a specific situation.

The defining characteristics for CP are based on three parameters – motivational, cognitive and functional. The central place in the CP structure is occupied by the motivational parameter. The cognitive parameter includes many aspects forming an individual's inner world in intellectual and emotional terms in the process of cognitive experience. At the same time, it is essential to know the communicative systems (codes) guaranteeing adequate perception of semantic and evaluative information, and influence the partner in accordance with the communicative attitude. An extremely important characteristic of CP is the ability to observe one's "language consciousness" (introspection), as well as reflection – awareness not only of this ability, but also an assessment of the very fact of such awareness.

Understanding the relationship between linguistic consciousness and linguistic personality is variable. There is a tendency to consider these phenomena in relation to the competence sphere of LP. In accordance with this approach, language consciousness, which is a reflection of all the systemic connections of linguistic units, is a component of the speech communicative competence possessed by LP. As a result of the interaction of language consciousness with communicative competence, understood as a complex of adequate behaviour in a certain situation, speech communicative competence is formed [1, p. 27]. Considering the characteristics of LP, researchers distinguish language, speech and communicative consciousness. Language consciousness is understood as an expression and representation of logical consciousness, speech consciousness as a reflection and representation of language consciousness through subjective awareness of personal experience [3, p. 127]. Communicative consciousness is defined as a set of communicative knowledge and communicative mechanisms that provide the whole complex of human communicative activity [8, p. 67]. As a result of the functioning of all types of consciousness, a LP is formed and developed as a carrier of cultural-linguistic and communicative-activity values, knowledge,

attitudes and behavioural reactions [9, p. 65]. In a different perspective, the linguistic personality appears as a result of the functioning of language ability and communicative competence. Language ability is understood as a multicomponent functional system, which is a consequence of reflecting elements of the native language system. The language ability includes specific prescriptive type rules, according to which the selection of means necessary for solving communicative tasks is carried out. The functional parameter includes three characteristics that define such a personality property as a communicative (linguistic) competence: a) practical possession of an individual stock of verbal and non-verbal means for updating information; b) the ability to vary communicative means in the process of communication due to changes in communication conditions; c) the construction of statements and discourses in accordance with the norms of the communicative code and the rules of speech etiquette. Over time, each individual develops own "communicative style": dominant, dramatic, argumentative, calm, attentive, open, etc.

In the structure of cross-cultural communication proper, theoretical and practical readiness of an individual are distinguished as two organically-connected integrative components.

Theoretical readiness for cross-cultural communicative activity includes: a) linguistic (language) competence as knowledge of the language system, the ability to construct and analyze formally correct sentences that meet the norms of a given language, as proficiency in language means, i.e. language units and grammatical rules, as proficiency in the rules of speech formation and in linguistic terminology; b) discursive competence as the ability to build a coherent text of a dialogical or monological nature of a culturological orientation using appropriate means of language communication; c) pragmatic competence as the ability to correctly formalize speech acts that meet the norms of modern language, communicative intentions and communication situations; d) linguocultural competence as the ability to understand culture and be able to "connect" through the text to a different linguistic picture of the world [6, p. 74].

Based on the above, theoretical readiness for cross-cultural communication can be represented not only as the ability to use language in the process of communication, but also the ability to recognize the studied cultural phenomena, to analyze them in accordance with the phenomena in the studied language and culture. This can be achieved on the basis of conscious assimilation of knowledge about language and culture expressed in culturological texts. Recent psychologists' researches of cognitive activity in the educational process has shown that if any circle of knowledge is clearly differentiated and fixed in consciousness during practical activity, this knowledge, entering into new systems at subsequent

stages of learning, “is not lost”, but reveals a tendency to develop. This position is especially important for those who have a predominant verbal-logical thinking based on analytically-synthesizing activity, on the logical understanding of the material [9, p. 200].

In order for the introduction of theoretical material to optimally meet the requirements of students’ theoretical readiness, it is necessary to comply with certain conditions, namely: completeness of the description of the studied linguistic phenomenon; relevance, when it becomes essential to highlight the characteristic features of the linguistic phenomenon in question, taking into account its function in speech; the minimum number of positions for memorization and the maximum number of positions aimed at active speech-thinking activity; the degree of accessibility of the descriptive apparatus by students at a certain stage of the formation of the LP, its correlation with the level of theoretical and linguistic students’ erudition, taking into account the type and stage of learning; the degree of correlation of the description of the language system of the studied language with the language system that students themselves create in the process of mastering a foreign language. When forming a LP in the process of teaching cross-cultural communication, the following phases in the formation and development of theoretical readiness should be taken into account: 1) the first phase is the observation phase, during which a kind of accumulation of the studied material occurs; 2) the second phase is the phase of comprehension of the accumulated information; 3) the third phase is the phase of processing the received information in short-term memory and “storing” the spent material in long-term memory; 4) the fourth phase is the phase of realization of the received and processed information in a communicative situation. These phases should be taken into account when compiling a system of exercises and tasks aimed at the formation of cross-cultural communication. Each phase corresponds to a certain type of exercise. For example, the observation phase – language exercises of an analytical nature; the comprehension phase – language structurally-semantic exercises; the processing phase – educational and speech exercises for constructing and reconstructing as well as transformational, reconstructive-situational and reconstructive-predictive ones; the implementation phase – speech exercises [7, p. 230].

The next important component of cross-cultural communication is practical readiness, including: 1) cross-cultural communicative orientation as the need of a student personality (SP) in communicative activity with others, interest stability and the desire for it. The communicative orientation determines the attitude of SP to communicative activity and leaves a kind of imprint on one’s communicative behaviour; 2) cross-cultural

communicative competence as ensuring the effectiveness and efficiency of cross-cultural communication of the personality of a philologist student [9, p. 191].

Cross-cultural communicative orientation means: a) an hierarchy of needs and interests; b) the system of dominant motives of behavior; c) the prevailing tendency of behavior that determines a person's attitude to others, to oneself, to the future; d) the system of individual's value orientations. On using a level-based approach to the formation of the cross-cultural communicative orientation of the personality of a philologist student, it is possible to differentiate the degree of its formation and development: passive cross-cultural communicative orientation – a low level; sufficiently active cross-cultural communicative orientation – a medium level; creative cross-cultural communicative orientation – a high level. The criterion of cross-cultural communicative orientation of a student's LP can be defined as a value-semantic sphere of personality (an internal component of quality) that characterizes a person's value orientations in the field of a foreign language and a foreign cultural communication.

At the same time, cross-cultural communicative orientation, in our opinion, includes: a) motivation of the need to teach cross-cultural communication in order to learn the cultural and speech specifics of native speakers of the language and culture; b) strategic ability to effectively participate in communicative activities, to choose the right strategy of communicative tolerant behaviour with representatives of a foreign culture; c) expressive ability to indicate SP in the process of cross-cultural communicative activity; d) the interactive ability to adequately influence the partner in the process of cross-cultural communication.

Cross-cultural competence includes the following components: linguoculturological knowledge – a set of knowledge related to the generalized experience of a certain national community, reflected in the consciousness in a linguistic form (knowledge of the traditions and customs of the people; knowledge of the peculiarities of the mentality of a particular national community); linguoculturological skills – the ability of a student to consciously, quickly and accurately reflect certain situations related to the communicative process with representatives of a particular culture; linguoculturological proficiency – the ability of a student to correctly use the theoretical knowledge and skills acquired to express one's thoughts in the process of a communicative act with representatives of a foreign cultural community [5, p. 38]. Since the theoretical and practical readiness of the LP is manifested in the process of speech activity, it is possible to concretize the definition of cross-cultural communication of the "secondary" LP as follows: cross-cultural tolerant communication is an integral quality of the LP, including the structures of theoretical and

practical readiness that determine the linguistic, discursive, illocutionary, communicative position of the “secondary” LP.

Conclusions. Consequently, practical readiness for cross-cultural communication is regarded to be a combination of cross-cultural communicative orientation and cross-cultural competence of SP, ensuring the effectiveness and efficiency of the communicative activity of philology students, the included form of education in a different linguistic and cultural society. Thus, comprehending the national and cultural specifics of speech communication of native speakers, philology students move to a new, higher level of intercultural communication, where language and culture interact, which is aimed at forming theoretical and practical readiness for cross-cultural communication with native speakers of the studied language and culture. The realized review of the dynamics of the problem space of the study of LP suggests that the emergence of new aspects of the representation of speech and communicative personality is also in a state of continuous expansion, defining new research perspectives.

REFERENCES

1. Вовк О.І. Мовна особистість як науковий феномен. Мовна особистість: лінгвістика і лінгводидактика. Київ – Черкаси, 2018. Вип. 4. С. 27–31.
2. Гуйванюк Н.В. Слово Речення Текст. Вибрані праці. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. 664 с.
3. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 320 с.
4. Космеда Т.А., Карпенко Н.А. Індекс комунікативної компетенції та психотип як параметри диференціації мовної особистості. Комунікативна лінгвістика. *Лінгвістичні дослідження* : Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2011. Вип. 31. С. 196–205.
5. Лукашук М. Співвідношення мовної і мовленнєвої компетенції. Іноземні мови сьогодні і завтра : тези до науково-практичної конференції. Тернопіль, 1999. С. 37–38.
6. Слухай Н.В. Сугестивна лінгвістика: лінгвістичне програмування поведінки людини: навчально-методичний посібник для аспірантів. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 248 с.
7. Ansari H., and E. Babaii. A Cross-Cultural Analysis of English Newspaper Editorials. In *RELC Journal*, Vol. 40(2). 2009. P. 211–249.
8. Korolyov I. Discursive Practices as Sign Constructs of Communicative Consciousness. *LOGOS-VILNIUS*, 102, 2020. p. 61–69.
9. *Communication and Language: Surmounting Barriers to Cross-Cultural Understanding* / Eds. Yeung, A., Brown, E., Lee, C. Charlotte : Information Age Publishing Inc., 2012. 399 p.

Юрій Стежко,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов за фахом,
Національний авіаційний університет
<https://orcid.org/0000-0002-0226-8081>
м. Київ, Україна

Мовне вираження культури: комунікативна толерантність

Linguistic expression of culture: communicative tolerance

Анотація. Просування України по шляху євроінтеграції актуалізує проблему формування міжкультурної комунікативної толерантності. Тож за мету статейної розвідки ми обрали висвітлення засадничих принципів комунікативної толерантності в широкому спектрі її проявів, окреслення теоретичних положень та практичних шляхів її формування. У статті розкривається зміст та значення толерантності в процесі комунікації за технологією проектного навчання. Стверджується, що соціальний модус буття людини наражає її на конфліктність з оточенням, тож толерантність є необхідною умовою та запорукою продуктивності комунікації співрозмовників. Виказуються судження про культурні та ментальні відмінності представників різних народів, врахування яких обумовлює взаємопорозуміння. Наводиться зіставлення мовленнєвого вираження культури, ментальності англо-американських та слов'янських народів. Проводиться думка, що культурні відмінності, як і інші способи осягнення дійсності, становлять нездоланні перепони для порозуміння різномовних комунікантів. Завдання по формуванню комунікативної толерантності полягає у поєднанні навчання мові з оволодінням фоновими знаннями – знанням соціальних цінностей, культурних та релігійних імперативів комунікантів – носіїв іншої мови. Зауважується, що культурологічні знання, знання зі зіставної лексикології та крайнознавства мають не менш важливе значення, ніж оволодіння іноземною мовою. Наводиться перелік якостей, яким має володіти толерантна особистість. Толерантність ґрунтується на здатності до саморефлексії, за якої власне «Я» постає одночасно і суб'єктом, і об'єктом аналізу. Обґрунтовується універсальність комунікативної толерантності щодо будь-якої професійної компетентності та командної роботи. Наводяться доступні програми для міжнародного співробітництва університетів з реалізації спільних проектів.

Ключові слова: толерантність, комунікація, проектне навчання, культура, мова, ментальність.

Summary. *The article is opening to us the tolerance role and content in the process of communication within the technology of the project-based teaching. It's asserted, that the social modus of human existence makes possible its to conflict with an environment, therefore the tolerance is a necessary condition and guarantee for a productive communication of interlocutors. It is pointed on a thinking of various nations representatives about cultural and mental difference, considering of which stipulate a mutual understanding of English-speaking American and Slavic peoples. It is a given idea that the cultural difference, as well as other ways of reality comprehending, are insurmountable obstacles to understanding multilingual communicators. The task about forming communicative tolerance lies in combining a language learning with the realizing of background knowledge - know of social values, cultural and religious imperatives of communicators- a foreign language speakers. For a professional competence (like the competence of a specialist in aviation) it also means a mastering of the subculture of a certain socium slice and mastering, excluding The Oxford English, of special thesaurus needed for solidarity activities within the project-based learning technology. It's noted that knowledge in the culturology, knowledge in the comparative lexicology and country study are no less important than learning a foreign language. It is given the list of features that a tolerant person should have is given. Tolerance is based on the ability to self-reflect, in which "I" becomes both a subject and an object for analysis. It is emphasized that the universality of communicative tolerance is a necessary condition for the productivity of any professional competence and teamwork. Available programs for international cooperation of universities on the implementation of joint projects are provided.*

Key words: *tolerance, communication, project-based learning, culture, language, mentality.*

Вступ. Ключовою умовою продуктивності комунікації, дискурсу, встановлення міжособистісних стосунків є толерантність комунікантів. Соціальна сутність людини передбачає комунікацію. «Особистість, – пише Ф. Бацевич, – можна (радіше, треба – Ю.С.) розуміти як продукт і результат її спілкування з іншими людьми, тобто як інтерсуб'єктивне утворення» [3, с. 108]. Водночас соціальність особистості, на думку психологів, не відмінняє егоїзм «Я», яке з неминучістю наражає людину на конфлікти з оточенням [13]. Відтак, формування комунікативної толерантності як складової професійної компетентності є надзвичайно важливою умовою здатності до командної роботи випускника університету.

Вищий модус людини – особистість – є продуктом та результатом спілкування, і толерантність дає таку можливість. Мовиться про терпимість до способу життя, звичок, культури поведінки співрозмовника, здатності поєднувати власну національну самоідентифікацію з повагою до національних особливостей інших. Формування зазначених особистісних якостей студентів для комунікації з іншомовними співрозмовниками є не менш важливим завданням, ніж

навчання іноземній мові. Тож тема толерантності комунікації є актуальною в усіх своїх проявах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури з означеної теми статті та суміжних з нею свідчить, що проблема толерантності є предметом уваги провідних українських науковців. Вона знайшла своє відображення у фундаментальних дослідженнях Г.О. Балла, І.Д. Бежа. Маємо також відзначити публікації вітчизняних вчених, таких як Ф. Бацевич – лінгвістичні та культурологічні проблеми комунікації; І.М. Гапеева, О.В. Коваль, З.О. Митяй – проблематика кореляції понять «національний характер» та «мовна особистість» у контексті міжкультурної комунікації; Л. Єфименко – форми, методи та засоби формування толерантності; О.С. Матієнко, О.О. Дакалюк – поняття «толерантність» та його смислове наповнення; С.І. Мірошник – сутність соціально-філософської категорії «толерантність», чинники формування толерантності; Т.М. Поночовна-Рисак – типологія методу проєктів у процесі вивчення іноземних мов та шляхи формування професійного спілкування; Ю.Г. Стежко – комунікація, діалогічність як засіб формування толерантності.

Серед зарубіжних публікацій особливу увагу привертають роботи таких авторів як О.Г. Асмолов – психологічні засади толерантності; Н.Н. Єфремова – формування толерантності студентів у процесі вивчення іноземної мови; M.N. Kokarevich, N.Z. Sizova – роль культури у формуванні ментальних домінант; M.V. Rubtcova, O.V. Ravenkov – методика формування толерантності як основи міжкультурної комунікації; Z. Sándorová – різновиди компетенцій та їх значення; С. Тер-Минасова, – комунікація як вияв соціальної інтеграції; І. Стернін – поведінковий вияв толерантності;

Проте в дослідженнях ми віднайшли лакуну, яку й маємо намір заповнити.

Мета. Висвітлення засадничих принципів комунікативної толерантності в широкому спектрі її проявів, окреслення теоретичних положень та практичних шляхів її формування.

За методи дослідження маємо зіставний аналіз, методи сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізації, порівняння та соціометрії.

Методологічну основу становлять фундаментальні здобутки у висвітленні співвідношення мови, мислення та культури в працях видатних лінгвістів В. фон Гумбольдта, Е Сепіра, О. Потебні.

Також дослідження значною мірою ґрунтується на теоретичних здобутках відомих українських та зарубіжних лінгвістів, психологів та матеріалах педагогів-практиків, викладачів іноземних мов українських університетів.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай мовні розбіжності лінгвістами розглядаються у плані соціальних відмінностей – ментальним рисам приділяється зовсім мало уваги. Тому саме на них ми маємо намір зосередитися, беручи за відправну точку слова Е. Сепіра: «Мова є те, як думають».

Шляхи до порозуміння комунікантів – представників різних культур з відмінними способами осягнення дійсності та її вербального вираження – пролягають через етичне виховання та навіть формування здатності до емпатії. Ці якості становлять “*existential competence*” – складову комунікативної компетентності (як її визначає Z. Sándorová [12, с. 183]). Ми говоримо про емпатію, позаяк у досягненні взаємопорозуміння важливу роль відіграє морально-психологічний клімат. Толерантність ґрунтується на здатності до саморефлексії, за якої власне «Я» постає одночасно і суб’єктом, і об’єктом аналізу.

Ознаки толерантності є спільними в характеристиках представників різних народів, але їх застосування як педагогічних засобів різняться, позаяк вони мають бути адекватними культурі та різним способам осягнення дійсності. Адже різні народи мислять по-різному. Не буде помилкою сказати, що англومовним народам більше притаманний логічний раціоналізм, слов’янським народам – ірраціональне мислення, яке поєднується з релігійним. Але щодо комунікативної толерантності – це не має стати перепорою. Чинники, які формують етнопсихологію одних народів – раціоналізм, прагматизм тощо – не є комунікативно несумісними із ірраціоналістичною, емоційно-чуттєвою духовністю інших народів. «Толерантність як особистісна якість ґрунтується на визнанні різних форм осягнення дійсності, відмові від беззаперечного панування раціоналізму на користь аксіологічної паритетності з ірраціоналізмом» [14, с. 225].

Проте зазначені відмінності істотно проявляються у мовленні, вербалізації мислення. «Різні мови це не різні звуки позначення того самого предмета, а «різні бачення» його» (В. фон Гумбольдт). Наприклад, привітання – «*Hello*, яке вони (американці – авт.) використовують скрізь і всюди, навіть із незнайомими особами. З привітанням *Hi* или *Hi, folks!* ... може звернутися викладач до своїх студентів чи навіть колег» [8, с. 25–26] – незнайомому з традиціями, мовною культурою американців українцю може видатися занадто фамільярним, втратою «мовної міри» [там само]. Але чи варто таке звернення розцінювати як непошану? Звісно, – ні. Воно є лише проявом національної ментальності, культури. Тож й сприймати таку форму звернення варто з розумінням того, що «*Realization*

of tolerance principle supposes the overcome of cultural exclusiveness at the theoretical and practical levels at temporary perspective» [7]. Також нам імпонує наступне бачення принципів толерантності: «Tolerance implies a willingness to accept other people as they are and to interact with them on the basis of consent. However, tolerance should not be reduced to infringement of one's own interests» [11]. Це є слушним застереженням від отожднення толерантності та конформізму. Але й надмірна твердість переконань, непоступливість частіше є свідченням убозтва мислення, ніж його здобутком.

У наративній практиці толерантність проявляється не в самій культурі, а в її мовленнєвих проявах. Тому вона є «байдужою» до інших форм поведінки, звичаїв тощо, до самовизначення стосовно «чужої» ментальності без приниження власної. Варто враховувати, що взаємообумовленість ментальності та мовлення проявляється як у напрямку руху від ментальності до її проявів у мовленні, так і навпаки – у способі мовленнєвого відображення дійсності, де розкривається ментальність народу. В контексті нашої розвідки «розуміння та сприйняття національного характеру і є необхідною передумовою для усвідомлення і сприйняття інакшості чужого, що робить можливою міжкультурну компетенцію» [5, с. 27].

Отже, завдання викладача полягає у формуванні вторинної мовнокультурної особистості, здатної вийти за межі власної «самості», тобто перейти у «чужий» духовний світ та смисловий континуум, здатної співвідносити різні способи концептуалізації дійсності та її мовного вираження. У професійній компетентності, наприклад, авіаспеціаліста це означає ще й засвоєння культурної специфіки певного прошарку соціуму та оволодіння спеціальним тезаурусом.

Завдання по формуванню толерантності як складової комунікативної компетентності полягає у поєднанні навчання мові з оволодінням так званими фоновими знаннями – знаннями соціальних цінностей, культурних та релігійних імперативів носіїв іноземної мови. «It is a well-known fact that an indispensable condition for the implementation of any communicative act must be a mutual knowledge of realities by the speaker and the hearer, which is the basis of language communication» [9], – пише М. Mahkamova. В цьому контексті видається слушною пропозиція Z. Sándorová говорити про «intercultural communicative competence» [12, с. 179].

У конкретному вираженні комунікативна толерантність, окрім глибоких знань іноземної мови, а в окремих випадках й професійно-орієнтованої лексики, передбачає:

- здатність сприймати точку зору опонента, не принижуючи його, але і аргументовано вказувати власну;

- схильність до командної роботи над розв'язанням наукової проблеми чи проектного завдання, – але уникаючи непорозумінь та конфронтації;
- спроможність враховувати національно-культурні погляди представників інших народів, – але і відстоюючи політичні, релігійні, ідеологічні пріоритети власної нації;
- здатність до корекції власної думки під тиском неспростовних аргументів опонента, – але з виявом власної гідності та визнанням гідності візаві;
- націленість на пошук компромісів та способів вираженого реагування на розмаїте самовираження інших суб'єктів;
- уміння долати лексичні лакуни популярними аналогами іншої мови – зі збереженням референції;
- уміння формувати позитивну лексику діалогу, проявляти расову, гендерну та міжетнічну терпимість;
- знання основ історії, літератури та фольклору іншомовних комунікантів;
- володіння навичками зі зіставної лексикології.

У практичній площині комунікативна толерантність випробовується навчанням за проектною технологією (*project-based learning*). Лінгводидактична продуктивність проектного навчання полягає у солідарній участі в реалізації реальних проєктів, у можливості спілкування зі стейкхолдерами (*stakeholder*) як вітчизняного, так і закордонного бізнесу. Крос-культурний менеджмент у розв'язанні проектного завдання представниками різних націй стає додатковим мотивом на вивчення іноземної мови. За оцінками провідних освітян, у проектній моделі концентруються інноваційні ідеї та методи навчання іноземним мовам. «Суть методу проєктів, – пише Т.М. Поночовна-Рисак, – стимулювати інтерес студентів до окремих проблем й через проектну діяльність, яка передбачає вирішення однієї чи цілого ряду проблем, показати практичне застосування отриманих знань» [10, с. 117]. Застосування технології проектного навчання іноземній мові переслідує прагматичну мету – оволодіння, окрім Oxford English, різними варіантами та варіаціями сучасної англійської мови. Але і цих знань недостатньо для продуктивного спілкування. Сучасність вимагає, окрім знань літературної мови, ще й знань молодіжного, студентського сленгу. А стосовно підготовки фахівців з іноземної мови за фахом, ще й професійного сленгу. Кожна соціальна група, як і кожне покоління, напрацьовує свою мову, нові слова для позначення усталених понять та є відбитком соціального стану, виду діяльності та освіченості учасників комунікації. Не вдаючись до аналізу способів утворення сленгізмів,

відзначимо лише, що найбільшого поширення набув іронічний, метафоричний підхід. Скажімо, така американська манера мовлення як невимушеність, розкутість породжують відповідні сленгізми на кшталт *roaddog, dude, boogerhead–chap, bud, guy, chum, mate, friend, associate, loot–money, stupidperson, raizedarroof*. За декотрими свідченнями (Д.А. Каверина), завдяки експресивності, лаконічності на сленгізми припадає десятина американського словника. Це наводить на думку про необхідність вивчення англійської мови у більш тісному зв'язку із засвоєнням культури, літератури англomовних країн.

Наразі широкі можливості для втілення проектного навчання надає Національний фонд досліджень проектів України (НФДУ) та щойно підписана за результатами двадцять третього саміту «Україна – Європейський Союз» від 12 жовтня 2021 року угода про доступ України до програми «Горизонт Європа» (<https://ukraina.ru/news/20211012/1032447590.html>), метою якої є міжнародне співробітництво українських закладів вищої освіти з провідними університетами Європи у галузі інноваційної діяльності, інтеграції до Європейського дослідницького простору задля виконання спільних проектів. За такого партнерства українським університетам доведеться комунікувати не лише українською мовою, а й мовами європейського освітнього простору, коли толерантність у поєднанні зі знаннями іноземної мови становить провідним чинником у командній роботі над реалізацією проекту. Проектна співпраця на міжнародному рівні передбачає знання національно-культурних традицій учасників проекту. Важко заперечити слова К. Aniroh про те, що «entrepreneurship can be achieved through foreign languages and intercultural skills. This is because the ability to communicate with team members, the mastery of language and cultural skills of different nationalities is needed in global business» [1]. Програмний матеріал університетів, як правило, орієнтований на вивчення класичної англійської. Проте міжнародна комунікація передбачає володіння мовою метафор, фразеологізмів та навіть жаргонізмів. Скажімо, якщо англomовний учасник проекту застосує фразеологізм *when pigs fly*, або ж *cash cow*, то український студент має знати, що українським аналогом може бути щось на кшталт: «коли рак свисне» або «курка, яка несе золоті яйця».

За проектного навчання розкриваються додаткові соціальні впливи на формування толерантності. Відтак, проектне навчання передбачає володіння навичками як мовно-культурної комунікації, так і навичками з ІТ чи *public relations*. У практичній площині потреби комунікації за технологією проектного навчання на рівні міжуніверситетської співпраці цілком задовольняють, скажімо, соціальна мережа LinkedIn, платформа ZOOM, які надають можливості для міжнародної співпраці не лише з англomовними комунікантами.

З практики випробовувань навчання англійській мові студентів економічних спеціальностей за проектною технологією маємо певні показники, які свідчать про позитивні особистісні зміни у процесі колективної діяльності у бік підвищення відповідальності за ефективність комунікації та про вмотивованість на оволодіння предметами, пов'язаними із засвоєнням англійської мови та англо-американської культури. Значна частина студентів виказала зацікавленість до солідарної роботи над культурознавчими проектами. Підсумковий контроль знань показав 16-процентний ріст якості, що свідчить про ефективність поєднання комунікативної компетентності із фаховою за технології проектного навчання.

Висновки з дослідження. Викладений матеріал дозволяє зробити висновки, що комунікативна толерантність становить універсальну якісну характеристику професійно компетентної особистості, запоруку продуктивності спілкування. Толерантність передбачає здатність до корекції власної думки з врахуванням аргументів співрозмовника, а отже є виявом високої внутрішньої духовності, інтелектуальної розвиненості, виявом власної гідності та визнання гідності опонента.

Поєднання лінгводидактики з практикою співпраці над проектами забезпечують синергію впливу на формування комунікативної толерантності у процесі навчання іноземній мові. Формування толерантності як типу соціальних стосунків та засадничого принципу міжкультурної комунікації є надзвичайно важливим педагогічним завданням, розв'язання якого потребує поглибленого вивчення феномену толерантності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aniroh K. Cultural Traits in Language Teaching: A Review of English Language Teachers and Entrepreneurs. *TESOL International Journal*. Vol. 13 Issue 4. 2018. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1244135.pdf>.
2. Балл Г.О. *Раціогуманістична орієнтація в методології людинознавства*. Київ : ПП «СДК», 2017. 204 с.
3. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. *Соціо-гуманітарні проблеми людини*. 2010. № 5. С. 108–119.
4. Бех І.Д. *Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія*. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
5. Гапесва І.М., Коваль О.В., Митяй З.О. Принцип толерантності в комунікативному діалозі культур. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. № 204. С. 25–28. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-204VII60-05>
6. Єфименко Л. Структурні компоненти та рівні вихованості комунікативної толерантності майбутніх педагогів дошкільного профілю. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 31, том 3, 2020. С. 165–170. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/31.214107>

7. Kokarevich M.N., Sizova N.Z. Model of Tolerance of Intercultural Communication. *International Conference on Research Paradigms Transformation in Social Sciences*. 2015, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.584>
8. Манакін В.М. *Зіставна лексикологія*. К. : Знання, 2004. 388с.
9. Mahkamova M. R. Modern Problems of Linguistics and Methods of Teaching English. Оpubліковано 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modern-problems-of-linguistics-and-methods-of-teaching-english/viewer>
10. Поночовна-Рисак Т.М. Проектна методика навчання професійного спілкування в процесі вивчення іноземних мов. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. №1. 2018. С. 117–119. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/issue/view/1/1>
11. Rubtcova M.V., Pavenkov O.V. Teaching Tolerance as the Basis of Effective Cross-Cultural Communication. *ISETE International Conference on Innovative Research Practices in Economics, Business and Social Sciences (ICIRPEBS)*. Kanyakumari, Tamil Nadu, India. 2019. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3459504
12. Sándorová Z. The intercultural component in an EFL course-book package. *Journal of Language and Cultural Education*. 4(3). 2016, P. 179–203. <https://doi.org/10.1515/jolace-2016-00>
13. Стежко Ю.Г. Комунікація як засіб розв'язання соціальних конфліктів. Педагогічні науки. *Науковий журнал. Випуск 73. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*. Полтава. 2019. С. 18–23. <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.73.180852>
14. Тьопенко Ю.А., Стежко Ю.Г. Діалогічність як спосіб формування толерантної особистості. «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти». Частина I. Монреаль–Сєверодонецьк, 2016. С. 223–226.

Ярослава Хижун,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням,
Український державний університет імені М.П. Драгоманова
<https://orcid.org/0000-0002-1932-6655>
м. Київ, Україна

Світлана Дишлева,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу,
Національний авіаційний університет
<https://orcid.org/0000-0003-4151-0288>
м. Київ, Україна

Неологізми сучасної англійської мови: мовознавчий статус та параметри класифікації

Neologisms of the modern English language: linguistic status and classification parameters

***Анотація.** Стрімкий розвиток новітніх технологій у сучасному світі та, як результат, виникнення нових можливостей людського життя, забезпечує постійне збагачення мови новими лексичними одиницями, а необхідність їхнього дослідження обумовила створення та розвиток окремої галузі лінгвістичної науки – неології. Дослідження у галузі неології охоплюють питання тлумачення самого поняття неологізму, процес виникнення нових слів, а також змін, які новітня лексика вносить у розвиток мови. З метою вивчення всіх аспектів дослідження появи і функціонування неологізмів, сформувалися підходи до вивчення цього явища, які детально аналізуються у даній статті. Зокрема, в сучасній англійській неології доцільно виокремити два основних напрями дослідження неологізмів: вивчення специфіки оновлення словникового складу мови та виявлення і вивчення проблематики, пов'язаної з лексикографуванням неологізмів. Тому метою даного дослідження є детальний аналіз ключових проблем неології, такі як виявлення способів номінації, визначення поняття «неологізм», узагальнення різних підходів до класифікації неологічної лексики тощо. Задля досягнення мети, задачі даного дослідження визначаються як дослідження тих прийомів, що є типовими при перекладі новоутворень, зокрема, транслітерація (транскрипція), калькування, описовий переклад, а також встановлення зв'язку між способом утворення неологізму та його перекладом. Аналізується класифікація неологізмів за формою мовної одиниці, походженням, способом номінації, призначенням, характером взаємодії плану вираження та змісту,*

ступенем градації, сферою вживання, стилістичним забарвленням. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що різноманітність класифікаційних параметрів неологізмів в американському варіанті сучасної англійської мови свідчить про досить потужні потенційні ресурси неонімації, а також підтверджує їх периферійний статус в системі мови, що забезпечує можливість їх переміщень в межах мовної системи.

Ключові слова: неологізм, семантична інновація, словотвір, транснамінація, транслітерація (транскрипція), описовий переклад.

Summary. *The rapid development of the latest technologies in the modern world and, as a result, the emergence of new opportunities for human life, ensures the constant enrichment of the language with new lexical units, and the need for their research determined the creation and development of a separate branch of linguistic science, neology. Research in the field of neology covers the interpretation of the very concept of neologism, the process of the emergence of new words, as well as the changes that modern vocabulary brings to the development of the language. In order to investigate all aspects of the emergence and functioning of neologisms, approaches to the study of this phenomenon were formed, which are analyzed in detail in this article. In particular, in modern English neology, it is suggested to single out two main areas of neologism research: the study of the specifics of updating the vocabulary of the language and the identification and study of issues related to the lexicography of neologisms. Therefore, the purpose of this study is a detailed analysis of the key problems of neology, such as identifying methods of nomination, defining the concept of "neologism", summarizing different approaches to the classification of neological vocabulary, etc. In order to achieve the goal, the tasks of this study are defined as the study of those techniques that are typical in the translation of neologisms, in particular, transliteration (transcription), tracing, descriptive translation, as well as establishing a connection between the way a neologism is formed and its translation. The classification of neologisms is analyzed according to the form of the linguistic unit, origin, purpose, nature of the interaction of the plan of expression and content, degree of gradation of novelty, sphere of use, stylistic coloring. In particular, it was established that according to the form of the linguistic unit, neologisms are divided into separate words, components of nouns, and new stable combinations, according to their origin they are divided into words belonging to the proper English vocabulary and borrowed words, according to the method of nomination neologisms are divided into phonological, borrowing, semantic and syntactic, with respect to the purpose, four groups are distinguished, in particular, (1) neologisms-nominations of new concepts and realities that did not exist before in the socio-cultural experience of the people, (2) which already existed in the socio-cultural experience of the people and did not have one or the reasons for their name were not existed, (3) those that do not exist in real life, but are predicted, possible in fantasies, with the further development of science and technology and, finally, (4) neologisms-synonyms, complete or ideographic, which are identical in meaning and stylistic coloring of words already present in the English language. Further, according to the nature of the interaction between the plan of expression and the content, neologisms can be divided into neologisms, transnominations and semantic innovations, according*

to the degree of gradation of novelty there are strong and weak neologisms, as well as neologisms of the transitional type, which combine the signs of strong and weak innovations. It is shown that neologisms are mostly inter-stylistic lexical units in the field of use, and neologisms are mostly stylistically neutral in terms of stylistic peculiarity. The results of the study allow us to conclude that the variety of classification parameters of neologisms in the American version of the modern English language testifies to quite powerful potential resources of neonomination, and also confirms their peripheral status in the language system, which provides the possibility of their movement within the language system.

Key words: *neologism, semantic innovation, word formation, transnomination, transliteration (transcription), descriptive translation.*

Вступ. Словниковий склад будь-якої мови не є постійною константою, він змінюється та еволюціонує під впливом щоденних реалій, і це є необхідною умовою існування будь-якої мови, англійської зокрема. Стрімкий розвиток технологій у сучасному світі, виникнення нових можливостей людського життя забезпечує постійне збагачення мови новими лексичними одиницями, а необхідність їхнього дослідження обумовила створення та розвиток окремої галузі лінгвістичної науки – неології [1]. Дослідження у галузі неології охоплюють питання тлумачення самого поняття неологізму, процес виникнення нових слів, а також змін, які новітня лексика вносить у розвиток мови [2]. З метою вивчення всіх аспектів дослідження появи і функціонування неологізмів, сформувалися підходи до вивчення цього явища [3–5], які варто розглянути детальніше.

Методологія та методи дослідження. В сучасній англійській неології доцільно виокремити два основних напрями дослідження неологізмів: вивчення специфіки оновлення словникового складу мови та виявлення і вивчення проблематики, пов'язаної з лексикографуванням неологізмів [6; 7]. В рамках першого напрямку, дослідження проводилися в руслі сучасної теорії номінації, яка розвивалася як теорія, спрямована на пояснення шляху від поняття до його позначення в мові [8]. В межах першого напрямку плідно працювали такі філологи-дослідники, як Н.Д. Арутюнова, В.Г. Гак, Е.С. Кубрякова, Б.С. Серебренніков, В.Н. Телія, А.А. Уфімцева та ін. [9]. Саме неологія стала тією частиною загальної теорії слова, розробка якої уможливила виокремити найважливіші напрямки і тенденції розвитку лексичної структури мови. В рамках системного опису словникового складу англійської мови, використовуючи структурно-семантичні методи опису моделей нових слів [10; 11], а також з позицій діяльнісного і комунікативно-прагматичного підходів [12; 13], когнітивної лінгвістики [13; 14], лінгвісти досліджували різні аспекти нової лексики сучасної англійської мови [15–17]. У зарубіжній

неології даний напрямок представлено численними словниками та монографіями [11; 18–22].

Лексикографічний напрямок дослідження неологізмів активно розвивається в Сполучених Штатах Америки та у Великобританії [18; 23–27]. Зарубіжні лексикографи, автори словників англійських неологізмів, мають на меті не лише зафіксувати всі новоутворення, описати їх лексичне значення, граматичний статус, спосіб створення, а й дати найбільш повне тлумачення їх концептуального змісту. Причому найбільш прискіпливо ця робота ведеться в тому випадку, якщо неологізм служить для позначення відкриттів в науці, нових понять в соціальному і культурному житті нації, нових течій в політиці та економіці [28].

Виклад основного матеріалу дослідження. Неографія, як нова лінгвістична дисципліна в мовознавстві, сформувалась на межі XX–XXI століть, є складовою частиною неології та займається розробкою принципів лексикографічного опису неологізмів. Принципи та методи реєстрації нових лексичних одиниць сучасної англійської мови в словниках і довідниках дозволяють не тільки виявити динаміку розвитку словникового складу сучасної англійської мови, а й звернутися до вивчення лінгвокультурних аспектів неонімації. Дослідницький потенціал словників нових слів на зразок Oxford Dictionary of New Words, The Third Barnhart Dictionary of New English, The Rice University Neologisms Database, Macmillan Dictionary, Dictionary.com, Cambridge Dictionary, Urban Dictionary [5; 12; 13; 29; 30], дає змогу висвітлити не лише синтагматичні етимологічні та парадигматичні зв'язки нової лексики, а й зміст ключових концептів, що входять в концептосферу сучасного американського соціуму [31; 32]

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій протягом останніх десятиліть XX століття та особлива увага зарубіжних вчених до досліджень в області корпусної лінгвістики [8; 14; 15; 27] послужили значними стимулами до вдосконалення англійської неографії. Традиційно лексикографи, що займаються пошуком і реєстрацією англійських неологізмів, використовують матеріали з масмедіа, проте в останні роки існує тенденція все частішого використання таких електронних баз даних, як Oxford Learner's Dictionary, Cambridge Dictionary та ін. [16; 17], які містять інформацію про ступінь вживаності слова, типові контексти, та інтенсивність використання даної лексичної одиниці в певний період часу. Поряд з традиційними джерелами фактичного матеріалу представленого на паперових носіях, лексикографам стали доступні електронні версії словників нових слів (Merriam Webster Dictionary), а також спеціалізовані

Інтернет-сайти, такі як Worldwidewords під редакцією Майкла Квінона (Michael Quinon) [29].

Отже, неографія, як певна галузь лексикографії, поєднує в собі новизну матеріалу з принципами його лексикографічної обробки. В свою чергу неографія є розділом неології – науки про вивчення нових слів. В англomовній неографії виокремлюються два типи словників нових лексичних одиниць: *власне словники неологізмів*, які доповнюють існуючі тлумачні словники загального або спеціального призначення та *словники-довідники* (напр., «Словник неологізмів. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник», “The Oxford Dictionary of New Words”, “Barnhart New Words Concordance”).

В англomовній неографії є досі дискусійними питання реєстрації нової лексики та підбору надійних ілюстративних джерел. Автори і редактори словників нових слів традиційно пропонують при створенні неословників враховувати такі моменти, як частотність використання певної лексичної одиниці, різноманітність джерел, соціальна значимість та період часу, протягом якого використовується нова мовна одиниця.

Найбільш очевидними формальними показниками неологізму як лінгвістичної одиниці, яка має окремий статус в системі мови, є кількість цитат та термін активного цитування неологізму. Чим більший коефіцієнт цитувань, тим зрозуміліша картина того, наскільки висока адаптованість нової лексичної одиниці та який діапазон її значень і сфери вживань.

Отже, думки з приводу реєстрації нових мовних одиниць і їх співвідношення з динамікою розвитку словникового складу сучасної англійської мови з очевидністю підтверджують актуальність звернення до дослідження неосфери, оскільки саме пріоритети культурного та громадського життя сьогочасного суспільства служать індикатором появи нових найменувань.

Слід зазначити, що в останні десятиліття в зв'язку зі зміною лінгвістичних парадигм виникають термінологічно оновлені підходи до розгляду неосфери [23]. Так, концепт «нове» позначається лексемами неологізм, новоутворення, інновація, неолексема, а також словосполученням – нове слово. Щодо визначення самого поняття «неологізм», то воно тлумачиться, як поняття, що позначає нові реалії і з'являється в зв'язку з розвитком науки, техніки та ін.. Походить воно від двох грецьких слів νέος (молодий, новий) і λογισμός (судження, вислів) [18].

Існує декілька основних підходів стосовно віднесення тієї чи іншої лексичної одиниці до розряду неологізмів. Відповідно до першої точки зору, нові слова є особливою стилістичною категорією,

внаслідок того, що сприймаються носіями як ті, що мають «свіжість і новизну» [5]. «Неологізм залишається новим або несе відчуття новизни до тих пір, поки люди не перестають використовувати його не замислюючись або, до тих пір, поки слово не вийде з моди і люди перестануть вживати його взагалі» [12]. Але не слід забувати про те, що недостатня переконливість експресивно-стилістичного критерію полягає в тому, що він заснований на суб'єктивному чиннику – на відчутті, яке знаходиться в прямій залежності від ступеня лексичної компетенції осіб. Оскільки різні особи по-різному оцінюють «неогенне» слово, об'єктивної думки про новизну словникової одиниці сформулювати не вдасться.

Прихильники другого підходу, який можна визначити, як функціональний, пропонують вважати новими слова, що позначають ту нову реалію, котрої не було раніше, висуваючи екстралінгвістичні збагачення словникового складу мови в якості ключового параметра неонімації. У «Словнику лінгвістичних термінів» неологізм визначається як «слово або зворот, створене для позначення нового (раніше невідомого) предмета або для вираження нового поняття» [4]. Думка про те, що до неологізмів відносяться слова, не зафіксовані словниками, випадково пропущені або з яких-небудь причин свідомо ігноровані авторами загальних словників, також є досить переконливою, оскільки об'єкт необхідно визначити не за методами його виявлення, тим більше за таким ненадійними, яким є лексикографічна фіксація, а за іманентними та релевантними ознаками. Крім того, за частотою вживання неологізми належать до низькочастотної лексики, так само, як і номінації на зразок діалектизмів, професіоналізмів та термінологічної лексики.

Ще однією важливою особливістю є те, що об'єктивними маркерами визначення неологізмів у лінгвістичній практиці домінуючим є маркер тимчасовий, що підтверджують дослідники неосфери. Так, наприклад, дослідники Е.В. Сенько Е.В. Розен, С.І. Алаторцева [1] включають в лінгвістичний статус неологізму тимчасовий конкретизатор (тобто конкретизація за параметром «час», вказівку точок відліку в часі і тимчасових співвідношень періодів). Завдяки цьому визначається ступінь новизни неологізму, що з'явився вперше або «відродився» в новому значенні через певний проміжок часу. В.І. Заботкіна підкреслює в зв'язку з цим довільність і відносність терміну «неологізм», відзначаючи, що новими словами в лексикології і лексикографії вважаються одиниці, які з'являються в мові пізніше якоїсь часової межі, яку вважають за вихідну [1].

До найбільш суттєвих чинників, що спричинили появу неологізмів в сучасному американському варіанті англійської мови слід визначити

такі: зростаюча інформатизація та комп'ютеризація суспільства (geobragging, noob, egosurfer, etc.); екологічна політика (*biogeocoenose*); глобалізація (*globoboss*); а також, нові форми діяльності соціально-економічних і правових структур (*crowdsourcing, to version*).

Не слід забувати і про внутрішньомовні причини появи неологізмів, зокрема такі, як: похідна функція мовної системи, коли потенційно можливі слова утворюються за вже існуючими в мові моделями. Так, наприклад, відоме слово *google* послужило причиною появи нових словотворів, таких, як *Googlable*, процес використання пошукової системи для пошуку потрібної інформації в мережі Інтернет (*to google*) та працівника компанії Google (*googler*). Ще однією причиною є тенденція до мовної економії, - прагнення мовців відбирати найбільш раціональні для цілей спілкування мовні засоби (запозичення – *gonzo (crazy)*, скорочення і абрєвіатури – *BFF (best friends forever)*, складні і складноскорочені слова – *staycation (a vacation at home or in the immediate local area)*, семантичні інновації – *unagi (full awareness of the art of dueling)* та інші. Крім того, існує зрозуміле прагнення мовців порушити мовний автоматизм (один знак – одне значення). Дана прагматична установка служить причиною появи величезного пласту нової лексики, що складається з номінативно надлишкових одиниць, які створюються в силу потреби в нових емоційно-експресивних позначеннях і за допомогою яких мовна особистість характеризує певні відомі поняття та явища. Наприклад, різнопланове найменування людини, що постійно використовує мобільний телефон (*cellcoholic, smombie, nomophobe, technophile, preoccupied, Cell Fish*). І, нарешті, певна тенденція до родо-видової диференціації, яка має на меті виокремити кожний вид певного роду з метою встановлення ієрархії змістового поля. Так, у сфері масової культури з'явилися численні найменування різновидів відео (*vlog, tutorial, ASMR, stream, letsplay*).

Саме поняття «неологізм» містить декілька чинників, в зв'язку з цим лінгвістами пропонуються різні принципи класифікації нової лексики. Узагальнюючи різні думки провідних теоретиків-неології (Н.З. Котелової, В.І. Заботкіної, А.А. Брагіної, В.Г. Гака, С.І. Алаторцевої, Е.В. Сенько, Є.І. Розена, Ю.К. Волошина, Л.А. Хахам [1]), взявши за основу типологію неологізмів української мови, неологізми пропонується класифікувати з різних позицій.

За формою мовної одиниці нові лексичні одиниці сучасної англійської мови являють собою або окремі слова (*app*), або складові найменування (*lab lit fiction*), або нові стійкі поєднання (*anti-habit*). Нові слова і складові найменування отримали назву лексичних неологізмів, а неологізми, що представляють собою стійкі словосполучення і фразеологізми, називаються лексико-фразеологічними.

За походженням неологізми здебільшого належать до власне англійської лексики і до запозиченої. Перші утворені різними способами з англійських морфем або формантів. Запозичення можуть бути як зовнішні – з інших мов (*ayatollah – Shiites supreme spiritual title*), так і внутрішні, наприклад, з соціальних діалектів-молоді (*spam – flooding the Internet with many copies of the same message, in an attempt to force the message on people who would not otherwise choose to receive it*), або професійних жаргонів, наприклад, фотографів (*bottletop – a cheap, low-quality lens*). Внутрішні запозичення називають функціональними [19] або відносними неологізмами [18] (*coin – another way to refer to money*). Зовнішні запозичення, в свою чергу, представлені варваризмами, кальками.

За способом номінації можна розділити неологізми на:

- 1) фонологічні;
- 2) запозичення;
- 3) семантичні;
- 4) синтаксичні, які розділяються на морфологічні (словотвір) і фразеологічні (словосполучення) [1].

За своїм призначенням неологізми можна розділити на чотири групи:

1) неологізми-номінації нових понять і реалій, що не існували раніше в соціокультурному досвіді народу (*cyberterrorism – a deliberate, politically motivated attack on information, computer systems, programs and data*);

2) неологізми-номінації явищ, які вже існували в соціокультурному досвіді народу і не мали з тих чи інших причин свого найменування (*wild cycling – the activity of exploring the countryside by bicycle, using only small paths and lanes*);

3) неологізми-номінації реалій, що не існують в реальному житті, але прогнозовані, можливі в фантазіях, при подальшому розвитку науки і техніки (*cultured meat – meat grown from cells in a controlled environment*);

4) неологізми-синоніми, повні або ідеографічні, які є тотожними за значенням і стилістичним забарвленням вже наявним в англійській мові словам (*yucky – disgusting, zizz – nap*).

За характером взаємодії плану вираження і плану змісту неологізми можна розділити на:

1) новоутворення, де новизна форми поєднується з новизною змісту (*troll – an individual who posts inflammatory, rude and obnoxious comments to an online community*);

2) трансномінації, які поєднують новизну форми зі значенням, були передані раніше іншою формою (*rainbowlicous – bright, colorful*);

3) семантичні інновації, або переосмислення (нове значення позначається формою, вже наявної в мові) (*on point – outstanding, perfectly executed*).

За ступенем градації новизни на рівні матеріальної організації виділяють:

1) сильні неологізми, новизна яких виражена в самій формі, в силу незвичайного порядку проходження фонем, морфологічної нероздільності. До сильних неологізмів відносяться запозичення, фонологічні неологізми;

2) слабкі неологізми, складені зі споконвічних або широко відомих іншомовних морфем і в силу цього характеризуються прозорою структурою, яка робить слово зрозумілим і, немов раніше відомим, складні і афіксальних неологізми);

3) неологізми перехідного типу, що поєднують в собі ознаки сильних і слабких інновацій (злиття, акроніми).

За сферою вживання неологізми здебільшого являються міжстильовими лексичними одиницями, інакше кажучи, що вживаються у всіх функціональних стилях мови. Однак багато неологізмів більш властиві певному функціональному стилю: науковому (*dark biology, facial technology*), діловому (*mitthead*), розмовному (*Bye Felicia, epic*). Деяка частина неологізмів має ще більш вузьку сферу вживання: в економіці (*recommerce*), в політиці (*republican 'ts*), в інформатиці (*404, spam*), в масовій культурі (*Brangelina*), в спорті (*Tebowing*), в релігії (*rickwad*) і т.д. [1].

За стилістичним забарвленням неологізми в своїй більшості стилістично нейтральні. Однак частина нових лексичних одиниць має відтінок пониженості або піднесеності. До перших відносяться просторічні одиниці, жаргонізми. До других належать неологізми, які мають відтінок книжності (*mapographic*), офіційності (*digital disconnect*). Лексичні одиниці, які мають оціночні та емоційні властивості, можуть висловлювати зневагу (*errorist, dumbwalking*), іронію (*muffin top*).

Висновки з дослідження. Таким чином, до найбільш суттєвих чинників, що спричинили появу неологізмів у сучасному американському варіанті англійської мови слід визначити такі: зростаюча інформатизація та комп'ютеризація суспільства (*geobragging, noob, ego surfer, etc.*); екологічна політика (*biogeocoenose*); глобалізація (*globoboss*); а також, нові форми діяльності соціально-економічних і правових структур (*crowdsourcing, to version*). Різноманіття класифікаційних параметрів неологізмів в американському варіанті сучасної англійської мови свідчить про досить потужні потенційні ресурси неонімації, а це також підтверджує їх периферійний статус

в системі мови, що забезпечує можливість їх переміщень в межах мовної системи. Неологізми варто класифікувати з різних позицій, зокрема, за формою мовної одиниці, походженням, способом номінації, призначенням, характером взаємодії плану вираження і плану змісту, ступенем градації новизни, сферою вживання, та стилістичним забарвленням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неологізми у сучасній англійській мові URL: <http://sinp.com.ua/work/208462/Neolog-zmi-usuchasn>
2. Андрусак І. В. Спосіб життя та дозвілля: фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття. *Вісник Запорізького національного університету Серія «Філологічні науки»*, 2010. № 2. С. 282.
3. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет. 1998.
4. ШUTOVA M. O. Неологізми в сучасній англійській мові. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2010. Вип. 21. С. 79–85.
5. Cook C. P. Exploiting linguistic knowledge to infer properties of neologisms. Toronto : University of Toronto. 2010.
6. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС. 2007.
7. Хижун Я. В. Інтерактив у практиці вивчення іноземної (англійської) мови: переваги та недоліки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2017. Вип. 58. С. 157–162.
8. Beheral V., Mishra P. The Burgeoning Usage of Neologisms in Contemporary English. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*. 2013. Vol. 18, Issue 3. P. 25–35.
9. Ткачик О. В., Великодська О. О. Особливості способів утворення та перекладу неологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. № 59. С. 211–213.
10. Мурко І. І. Американський варіант як джерело лексично-семантичних інновацій англійської мови. *Вісник ЗДУ сучасної філологічної науки*. 2002. № 1. С. 99–104.
11. Barnhart K. R., Steinmetz S., Barnhart C.L. Third Barnhart dictionary of new English. New York: Hw Wilson Co. 1990.
12. Barnhart K. R. Prizes and pitfalls of computerized searching for new words for dictionaries. *Dictionaries*. 1985. No. 7. P. 253–260.
13. Green J. Neologisms. New words since 1960. London : Bloomsbury Publishing Plc. 1994.
14. Sijns N. *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook*. Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. 2009.
15. Бондар Л. А. Механізми перекладу англійських термінів-новоутворень українською мовою. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету*. Кривий ріг : Криворізький національний університет. 2011. № 6. С. 81–87.

16. Драбов Н. До питання перекладу англійських неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія Мовознавство. Літературознавство.* Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка. 2015. № 13. С. 176–181.
17. Куц Е. Способи та прийоми перекладу англійських неологізмів. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія Філологія.* Маріуполь: Видавництво Маріупольського державного університету. 2010. № 2(4). С. 139–145.
18. Ayto J., Simpson J. *The Oxford Dictionary of Modern Slang.* Oxford, New York: Oxford University Press. 1999.
19. Crystal D. *The Cambridge encyclopedia of the English language.* Cambridge: Cambridge University Press. 2003.
20. Green J. *Dictionary of New Words.* London : Bloomsbary. 2002.
21. Metcalf A. *Predicting New Words.* Boston : Houghton Mifflin Company. 2002.
22. Stevenson A. *Oxford Dictionary of English.* Oxford : Oxford University Press. 2010.
23. Al-Jafr R. Translation Students' Difficulties With English Neologisms. *Analele Universității "Dunărea De Jos" Din Galați Fascicula. Analele, Romania : Europlus Publishing.* 2010. XXIV ANUL III (2). P. 431–437.
24. Ayto J. *The Longman Register of New Words.* Harlow, Essex : Longman. 2000.
25. Adams V. *An Introduction to Modern English Word-Formation.* London : Longman. 1987.
26. Barnhart K. R. Some thoughts about neologisms before starting BDNE IV. *Dictionaries. Neology Forum.* 1995. Vol. 16. P. 50–63.
27. Tulloch S., Knowles E., Elliott J. *Oxford Dictionary of New Words.* Oxford: Oxford University Press. 1999.
28. Вдовиченко Л. Ф. Основні ознаки та вимоги до терміна. XXVI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку». Загреб (Хорватія). 2022. С. 260–265.
29. World Wide Words URL: <http://www.worldwidewords.org/index.htm>
30. Грицай І. С. Сучасні підходи до вивчення неологізмів. URL: <http://www.kamts1.kpi.ua/node/1010> (дата звернення: 02.02.2022).
31. Зацний Ю. А., Янков А. В. *Інновації англійської мови XXI століття : Англоукраїнський словник.* Вінниця : Нова книга. 2008.
32. Головка О. М. Неологізми і процеси розвитку мови. *Нова філологія.* Запоріжжя: Запорізький державний університет. 2009. № 33. С. 203–207.

Ірина Ходикіна,

доктор філософії, кандидат економічних наук,
викладач кафедри іноземних мов і методики викладання,
Бердянський державний педагогічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-4350-6664>
м. Бердянськ, Запорізька область, Україна

Лексико-семантичні засоби емоційного забарвлення німецькомовних текстів на воєнну тематику

Lexical and semantic means of emotional coloring of German military texts

***Анотація.** Це спроба виокремити та класифікувати основні принципи та підходи щодо способів емоційної оцінки та забарвлення. Виділені та проаналізовані три рівня імплементації авторської оцінки текстів – лексичний, граматичний, синтаксичний. Проаналізовані всі три. Лексичний реалізується за рахунок семантичного значущих слів – прикметників, іменників, дієслівних лексем. Другий рівень – це граматичний. Полягає у взаємодії різних частин мови, перехід однієї частини мови в інший, використання слів у переносному значенні, залучення в письмові тексти часток, вигуків та їх еквівалентів, фразеологізмів та фразеологічних зворотів.*

Третій рівень – синтаксичний – проявляється у живанні в мові сталих синтаксичних конструкції, безособових речень, різної кількості простих та складних речень, відповідно різної кількості складно-сурядних та складно-підрядних речень, інфінітивних зворотів, поширених атрибутивів, а також за допомогою використання пунктуації і розділових знаків у різних текстах по-різному. Зроблені висновки, що всі вказані елементи є інструментами реалізації пропагандистської кампанії у широкому сенсі, або вони передають приватну точку зору самого неупередженого автора, тому що автор перш за все людина та не може у своєму творі чи публікації не підсвітити свою власну думку на тему написаного матеріалу. Газетні тексти – найкраще поле реалізації всіх вказаних засобів та способів передачі емоційної точки зору автора, що і доведено прикладами. Проведене дослідження та зроблена класифікація дають можливість прикладного застосування вказаних засобів з метою планування та проведення заходів проти пропагандистського впливу та вмілому використанню вказаних елементів у створенні власної пропагандистської компанії.

***Ключові слова:** емоційне забарвлення, комунікативна функція, модальність, підкреслення, узагальнення.*

***Summary.** This is an attempt to identify and classify the main principles and approaches to the methods of emotional evaluation and colouring. Three levels of implementation of the author's evaluation of texts are identified and analysed: lexical, grammatical, and syntactic. All three are analysed. The lex-*

ical level is realised through semantically significant words – adjectives, nouns, verbal lexemes. The second level is grammatical. It consists in the interaction of different parts of speech, the transition of one part of speech to another, the use of words in figurative meanings, the use of particles, interjections and their equivalents, phraseological units and phraseological turns in written texts.

The third level – syntactic – is manifested in the use of stable syntactic constructions, impersonal sentences, different numbers of simple and complex sentences, respectively different numbers of complex and compound sentences, infinitive phrases, common attributes, as well as through the use of punctuation and punctuation marks in different texts in different ways. It is concluded that all of these elements are tools for implementing a propaganda campaign in a broad sense, or they convey the private point of view of the author himself, because the author is first and foremost a human being and cannot but highlight his own opinion on the topic of the written material in his work or publication. Newspaper texts are the best field for the implementation of all these means and ways of conveying the author's emotional point of view, which is proved by examples. The study and classification make it possible to apply these tools for planning and conducting full-scale counter-propaganda activities and skilfully use these elements in creating your own propaganda campaign.

Key words: emotional colouring, communicative function, modality, emphasis, generalisation.

Вступ. Останні дослідження лінгвістики базуються вже не на суто лінгвістичному підході, а у симбіозі із психологією, філософією. Таке поєднання відкриває нові ракурси для подальших досліджень, дозволяє оцінити стандартні погляди з нової точки зору.

Флагманом у цьому процесі є новітні дослідження семантики слів та емоційного забарвлення мови, вивчення семантичного потенціалу емоційно-забарвленої лексики, зв'язок лінгвістичної теорії про взаємодію частин мови із суб'єктивно-оціночною лексикою. Вченими синтезуються мовні засоби, за допомогою яких можна виразити суб'єктивну оцінку на текст в цілому, ведуться спостереження за способами оформлення модальності, та на інші теми.

Дослідження в цьому напрямку вели такі вчені як А.Н. Шрамм, О.І. Садлівська, Н. Непійвода, Ч. Стивенсон, В.А. Чабаненко, Н.А. Ковальська, С. Радецька та інші. Але як відомо, мова це живий організм, та вона постійно розвивається, підлаштовує під реалії буття. Сьогоднішні реалії – повномасштабна війна Росії проти України, однією із частин якої є масована пропаганда населення з обох сторін конфлікту. Неупереджену аналітику в цьому випадку повинні надавати не учасники конфлікту – тобто західно-європейські та американські видання. Чи насправді зберігається неупередженість, чи навпаки ці видання так само передають через свої тексти суб'єктивну оцінку на події, що відбуваються. Якщо так, то за допомогою яких саме засобів, ця передача здійснюється. Коло цих питань – є темою нашого дослідження, яке наразі є актуальним та своєчасним.

Методи та методики дослідження. За допомогою вибіркового аналізу, спостереження та зіставлення та компонентного аналізу нами було проаналізовано десять газетних публікацій за період січня-лютого 2023 року з метою визначити об'єктивні та приховані, ненаочні засоби лексико-семантичного забарвлення на різних рівнях мови- лексичному, граматичному, синтаксичному.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу попередніх досліджень можна зробити висновок, що не має класичної класифікації всіх способів вираження емоційної складової або оціночного забарвлення будь-якого тексту. Деякі вчені зосередили свою увагу на твердженні, що суб'єктивне відношення автора може бути виражено: оцінкою цілого тексту, тобто цілісним поєднанням багатьох компонентів на різних граматичних рівнях – на лексичному, граматичному, синтаксичному, а також семантичними засобами на рівні окремих лексичних одиниць за допомогою функцій заміщення.

Головне призначення ціннісних суджень не повідомляти про факти, а чинити вплив. Можна говорити про два способи вживання мови. Перший полягає в тому, щоб фіксувати, прояснювати і повідомляти наші погляди. Другий полягає в тому, щоб давати вихід нашим почуттям, створювати настрої або спонукати людей до дій і переконань.

Розрізняють раціональну, емоційну та естетичну оцінки. Емоційна оцінка пов'язана зі ставленням до об'єкта оцінювання з погляду чуттєвого сприйняття його суб'єктом оцінки. Раціональна оцінка спрямована на згоду/незгоду з висловленим судженням. Естетична оцінка зв'язана наявністю/відсутністю певної естетичної вартості з погляду ставлення людини до дійсності, поняттями краси, гармонії, прекрасного, наявністю естетичних потреб. Сутність естетичної оцінки пов'язана із природою художньої творчості та загальними законами пізнання [1].

Оцінка відбувається як на рівні окремих слів, речень, так і на рівні тексту. «Оцінка може входити уже в семантичну структуру слова, однак у контексті, і нейтральні щодо оцінки лексичні одиниці можуть ставати оцінними, або оцінне значення може посилюватися, послаблюватися або змінювати знак на протилежний. Контекст уточнює, посилює аксіологічні характеристики, додає їм експресивного забарвлення; в умовах словесного оточення реалізується оцінний потенціал, додаткові градації цінностей. Тому для з'ясування чинників, пов'язаних з оцінюванням, обов'язково слід звертатися не до окремих речень, а до ширшого контексту» [1].

На рівні тексту, можна виокремити дві головні функції оцінки в тексті. На першому місці прагматична, яка полягає у формуванні інтенції слухача, «у бажанні зацікавити або переконати, «зачепити»

увагу співрозмовника». Друга функція – функція компенсації інформаційної недостатності. Оцінювальне висловлювання «дає змогу зрозуміти слухачеві позицію або реакцію мовця, якщо навіть той не дає достатньої інформації».

Це більш загальний підхід, сублімуючий огляд авторських методів передачі емоційного окрасу текстів. Цей підхід цікавий з точки зору використання мас-медіа в якості пропагандистких задумок самого автора, чи настанов з боку керівництва телеканалу, партії держави. За рахунок таких незначних нюансів автор привчає читача – споживача інформації не пірнати глибоко в текст прочитаного, навпаки від подає інформацію вже так, щоби читач вже знав як треба сприймати той чи інший факт у представленому тексті.

Деякі автори, більше приділяють увагу лексико-семантичній складовій. При такому підході основна увага на використанні слова як основного, а подекуди головного способу передачі емоцій. Їх увага більш зосереджена на поширенню вживання різноманітних слів з усної мови у письмових текстах, особливо у газетних статтях. Лексико-семантичну оцінку створюють передають за допомогою якісних прикметників, прислівників, які часто поєднуються з модальними словами, частками або прислівниками (*besonders, wichtig, nur einige charakteristische*). Це можуть бути також іменники із оцінною семантикою, дієслова, заперечні частки *nein, nicht*, заперечний артикль *kein*, синтаксичні засоби та стилістичні фігури.

У сучасній українській мові експресивність забезпечують мовноструктурні засоби (семантика, звуковий склад слова, наголос, афікси, частки тощо); різноманітні способи та прийоми стилістичної обробки мовних елементів (розтягування звука, алітерація, розбиття слова на склади); застосування синтаксичних фігур (парцеляція, приєднування, еліпсис та ін.); використання тропів (метафори, гіперболи тощо) [2, с. 149].

Тобто, якщо порівняти українську мову та німецьку щодо засобів вираження емоцій, то підходи мають схожі загалі характеристики, але вирізняються деталями.

Ми так само у своїх попередніх дослідженнях звертали увагу на вживання у мові часток в якості одного із способів передачі авторської оцінки до висловлюваного тексту [3], на використання скорочень та їх суміжність із авторською оцінкою газетних публікацій [4], та на синтаксичні особливості [5; 6], які так само допомагають сформувати оцінку автора на викладений ним матеріал на прикладі газетних публікацій про війну в Україні.

Базуючись на попередньому аналізі проведеному вченими-лінгвістами та враховуючи власний досвід досліджень в цьому

напрямку, ми зробили спробу класифікувати основні підходи та засоби, з використання яких автор може виразити свою власну оцінку до подій, які він презентує.

Досягається це за допомогою багатьох способів, які умовно можна розподілити за трьома рівнями. Перше – це на рівні підбору лексики. Цей аспект переключається із семантикою окремої лексичної одиниці.

Другий рівень – це граматичний. Полягає у взаємодії різних частин мови, перехід однієї частини мови в інший, використання слів у переносному значенні, залучення в письмові тексти часток, вигуків та їх еквівалентів, фразеологізмів та фразеологічних зворотів.

Третій рівень – синтаксичний – проявляється у вживанні в мові сталих синтаксичних конструкцій, безособових речень, різної кількості простих та складних речень, відповідно різної кількості складно-сурядних та складнопідрядних речень, інфінітивних зворотів, поширених атрибутивів, а також за допомогою використання пунктуації і розділових знаків у різних текстах по-різному.

На рівні семантики окремої лексеми звичайно найбільші варіації можливі на рівні використання емоційно-оціночної лексики. Домінантою тут виступають в першу чергу прикметники, але це звичайно можуть бути і лексеми на рівні іменників, прислівників чи дієслів.

Крім того, емоційне забарвлення окремих лексем може бути досягнуто за рахунок словотворення, використання слів у переносному значенні, використання афективних слів, слів-образ, тощо.

Наприклад, в реченні: *Die russischen Truppen machen geringfügige Geländegewinne im Nordosten, die Kämpfe um Bachmut gehen weiter* [7] (Російські війська здобувають незначні успіхи на північному сході, бої навколо Бахмута тривають) виділений прикметник *geringfügig* перекладається як «незначні, невагомі, малозначущі». Автор за рахунок поєднання прикметника «*gering*» (*малий*) та дієслова «*fuegen*» (з'єднувати) підлаштовувати передає емоційну значення – скільки не збирай зусиль- їх все одно не достатньо.

В реченні *In der Stadt selbst kontrollieren die Söldner der „Gruppe Wagner“ nur den Teil östlich des Flusses Bachmutka, sie stehen aber auch im Süden und Nordwesten am Stadtrand. У самому місті найманці «групи Вагнера» контролюють лише частину на схід від річки Бахмутка, але вони також знаходяться на околицях міста на півдні та північному заході* [8] – **die Söldner найманці** – несе негативне семантичне значення, тобто демонструє ставлення автора до вказаних вояк.

Прикладом другого рівня є такі речення: *Weiter nördlich, im Osten der Stadt Kupjansk, greifen russische Streitkräfte immer wieder*

die ukrainischen Stellungen an, der Frontverlauf scheint sich hier jedoch weiterhin kaum zu verändern Далі на північ, на схід від міста Куп'янськ, російські війська продовжують атакувати українські позиції, але лінія фронту, схоже, залишається **майже незмінною** [9]. Тут вираз *scheint sich weiterhin kaum zu verändern* дослівно можна ще перекласти як: *навряд чи зміниться*. Застосування частки *kaum* дає змогу зрозуміти на чістому боці незалежний воєнний експерт який неупереджено та без емоцій передає зведення з фронту.

На рівні синтаксису цікаво подивитися на назву наступної статті *Putin racken! Aber wie? Пакуйте Путіна! Але як?* [8]. Як і більшість газетних заголовків ці два речення цікаві з лінгвістичної точки зору. Вони нагадують фразу з діалогу, тобто наявний перехід усної мови у письмову. Реченні ємні за змістом, інформативні: в чотирьох словах передано багато позатекстової інформації, що і є елементом емоційного забарвлення мови.

В наступному прикладі – *Experten gehen fest davon aus, dass der Leopard 2 im Gefecht gegen russische Panzertruppen deutlich überlegen ist. Ein Grund ist, dass er eine stabilisierte Waffenanlage hat und damit auch aus laufender Fahrt heraus schießen kann, der von den russischen Streitkräften vielfach eingesetzte T-72 für den Schuss aber stehen muss* **Експерти твердо переконані**, що «Леопард-2» має явну перевагу в боротьбі з російськими танковими військами. Однією з причин є те, що він має стабілізовану систему озброєння і може вести вогонь під час руху, в той час як Т-72, який широко використовується російськими військами, повинен стояти на місці, щоб вести вогонь [10] сильну роль відіграє семантична складова: слово «експерти» вже впливає вагомим чином на читача, у співвідношенні із «твердо переконані» дають нам чітку установку відносно того, на чийому боці автор статті, та в силі якої зброї вони вона впевнена.

Наступний приклад так само вже з перших слів дає зрозуміти завдяки використанню частки **fast ausschliesslich майже або практично виключно**, що саме хоче продемонструвати автор – слабкість нападника: *Die russische Offensive konzentriert sich fast ausschließlich auf zwei Städte* Російський наступ зосереджений **майже виключно на двох містах** [11].

В наступному прикладі із газети Morgenpost за рахунок своєрідної розбудови речення, а саме, за рахунок підрядного речення, що додається в середину головного в якості примітки, ми бачимо, думку західного світу до фальшивої пропаганди, що транслюється російським телебаченням:

Was hat Präsident Putin genau angekündigt?

*In Belarus sollen mit taktischen Atomsprengköpfen bestückbare Iskander-Raketen stationiert werden. Das Training beginnt in Belarus am 3. April. Die Bunkerdepots für die mit atomaren Sprengköpfen bestückbaren Iskander-Raketen sollen am 1. Juli fertiggebaut sein. **So verkündete es Putin nun, wie so oft, im Staatsfernsehen. Alle sollen es mitkriegen und verbreiten.***

Що саме оголосив президент Путін?

*Ракети «Іскандер», оснащені тактичними ядерними боєголовками, будуть розміщені в Білорусі. Навчання розпочнуться в Білорусі 3 квітня. Бункерні склади для ракет «Іскандер», які можуть бути оснащені ядерними боєголовками, мають бути завершені 1 липня. **Це те, що Путін оголосив на державному телебаченні, як він це часто робить. Кожен повинен це почути і поширити цю інформацію.***

В текстах про війну активно застосовується лексика з незвичною етимологією. У Berliner Morgenpost можна зустріти таке слово як unbemannte, що у даному контексті перекладається як безпілотні, а у розмовному ужитку таким словом називають незаміжню, позбавлену щастя бути заміжньою, тобто мати чоловіка, де un це заперечення, Mann це чоловік, be префікс, що використовується для створення дієслів, -te – суфікс, що вживається для створення дієрикетника (Partizip II)

*Die russische militärtechnische Gruppe “Zaren Wölfe” will nach eigenen Angaben vier “Marker” – Modelle im Donbass einsetzen. Dabei handelt es sich um **unbemannte** Schützenpanzer, die gegnerische Fahrzeuge erkennen und eigenständig angreifen – zum Beispiel den Leopard. За власною інформацією, російське військово-технічне угруповання «Царські вовки» хоче розмістити на Донбасі чотири моделі «Маркер». Це **безпілотні** бойові машини піхоти, які розпізнають ворожу техніку і самостійно атакують її – наприклад, «Барс-2» [12].*

У наступному прикладі, який так само можна знайти у цій же газеті – *Ukrainische und russische Truppen liefern sich im Donbass **blutige Gefechte** um die strategisch bedeutsame Stadt Bachmut. Українські та російські війська ведуть **кровопролитні бої** на Донбасі за стратегічно важливе місто Бахмут* – прикметник blutig несе у собі негативне семантичне навантаження, яке перекликається із важкістю, стражданнями і таке інше. Blutig автоматично не може означати щось приємне [13].

Висновки. Таким чином проведене нами дослідження довело, що існують різнорівневі способи емоційного забарвлення мови. Всі вони вкупі складають непомітну на перший погляд структуру

будь-якого тексту, за рахунок якої автор може виразити або нав'язати свою емоційну оцінку подій, які він описує, читачеві. Особливо це помітно на газетних та інтернет публікаціях та загалом на текстах масс-медіа, що дозволяє впливати на велику кількість людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Садлівська О.І. Роль оцінки у створенні тональності композиційно-мовленнєвої форми «статичний опис» у науково-популярному тексті. URL: <http://studntam.net.ua/content/view/8881/97/> (дата звернення: 19.03.2023)
2. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2002. 351 с.
3. Дімітрова А.П., Ходикіна І.В. Філологічні студії : зб. наук. ст. студентів / [гол. ред. С. О. Філоненко]. Бердянськ (Запоріжжя) : БДПУ, 2023. Вип. XVI.. С. 46–53.
4. Приходько А.Б., Ходикіна І.В. Філологічні студії : зб. наук. ст. студентів / [гол. ред. С. О. Філоненко]. Бердянськ (Запоріжжя) : БДПУ, 2023. Вип. XVI, С. 41–46.
5. Харченко К.Ю. Синтаксичні особливості газетних статей німецькою мовою на тему сучасної війни. *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці* : Збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, 30 березня 2023 року в дистанційному режимі, УДУ ім. Драгоманова, Київ, 30 березня 2023 р.
6. Ходикіна І.В. Роль та місце часток в німецькій мові на прикладах текстів про війну. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Випуск № 89. URL: <http://www.novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology>.
7. Aktuelle Situation an Tag 340. Sueddeutsche Zeitung. URL: <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/politik/krieg-in-der-ukraine-wo-die-front-aktuell-verlaeuft-e898286/?reduced=true>
8. Prantls Blick Putin packen! Aber wie? URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/putin-kriegsverbrechen-prantls-blick-1.5741156?reduced=true>
9. Heusgen für Lieferung von Kampfjets an die Ukraine. Sueddeutsche Zeitung. URL: <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/politik/krieg-in-der-ukraine-wo-die-front-aktuell-verlaeuft-e898286/?reduced=true>
10. Nadja Lissok EU-Streitkräfte sollen 30 000 ukrainische Soldaten ausbilden. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-krieg-newsblog-eu-ausbildung-soldaten-russische-offensive-gefechte-1.5739316>
11. Aktuelle Situation an Tag 343. Sueddeutsche Zeitung. URL: <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/politik/krieg-in-der-ukraine-wo-die-front-aktuell-verlaeuft-e898286/?reduced=true>
12. Rogozin berichtete auf Telegram Berliner Morgenpost. URL: <https://www.morgenpost.de/politik/article237527701/killerroboter-kampfroboter-ukraine-krieg-russland-putin-militaer.html>
13. Ukraine: Universität in Charkiw von russischer Rakete getroffen. Berliner Morgenpost. URL: <https://www.morgenpost.de/politik/ausland/article237551975/Krieg-gegen-die-Ukraine-So-ist-die-Lage.html>

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

•

Наталя Маторіна,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри полоністики і перекладу
факультету філології та журналістики,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0001-6012-5663>
Scopus-Author ID: 57290990800
м. Луцьк, Україна

**Особливості відтворення термінологічної лексики
в українськомовних перекладах оповідання Бруно Шульца
«Цинамонові крамниці»**

**Peculiarities of reproduction of terminological vocabulary
in Ukrainian translations of Bruno Schulz's short story
“Cinnamon Shops”**

***Анотація.** У статті проаналізовано термінологічну лексику в прозі Бруно Шульца. Джерельною базою розвідки є оповідання «Цинамонові крамниці», яке перекладали українською 6 разів: І. Гнатюк, А. Шкраб'юк, Т. Возняк, Ю. Андрухович, Т. Думан і Л. Скоп (у співавторстві) та Л. Герасимчук. До аналізу залучено лише такі спеціальні слова, які й дотепер зараховують до конфігурації терміносистеми і які відповідають основним термінологічним ознакам, завдяки чому читач сприймає їх особливість, тому вони зазвичай потребують з'ясування семантики. Насиченість термінологічною лексикою як міжгалузевою, так і вузькоспеціальною є своєрідною особливістю шульцівської прози; при цьому своєрідний шульцівський ідеоостиль вирізняється незалежно від ступеня термінологічності того чи того фахового слова і від прямого чи переносного його значення завдяки неповторному шульцівському метафоричному контексту, використанню «термінологічних оксюморонів», різних стилістичних фігур із поєднанням узвничасної номінативної функції фахових слів з інноваційною для таких лінгвістичних одиниць художньо-естетичною, емоційно-експресивною, символічною чи навіть «декоративною» функціями; надання спеціальним словам нових значень тощо. Порівняння польського оригіналу «Цинамонових крамниць» з українськомовними перекладами дає змогу зробити такі висновки: а) у термінологічній царині перекладений твір є тотожним оригінальній версії (співпадають майже 80% термінологічних номінацій); б) порушують шульцівську термінологію перекладачі стосовно 20% фахових слів через пропуск спеціальних слів чи добір з можливої кореляційної пари термін ↔ загальноживане слово саме нефахової лексики тощо. Загалом використання Бруно Шульцом термінологічних слів сприяє посиленню виразності й*

емоційності шульцівського літературного дискурсу, а також уможливило створення яскравих, нових, свіжих, оригінальних шульцівських образів.

Ключові слова: термінознавство, перекладознавство, польська література, Бруно Шульц.

Summary. *The article analyzes the terminological vocabulary in the prose by Bruno Schulz. The source base of the study is the short story “Cinnamon Shops”, which has been translated into Ukrainian 6 times: I. Hnatiuk, A. Shkrahbiuk, T. Vozniak, Yu. Andrukhovych, T. Duman and L. Skop (co-authors), and L. Herasymchuk. In the analysis, only such special words are involved, which have not gone beyond terminological systems yet and correspond to all the main terminological properties, due to which the reader feels their peculiarity, usually needs certain explanations about their meanings, etc. The abundance of terminological vocabulary, both interdisciplinary and highly specialized, is a peculiar feature of Schulz’s prose; at the same time, regardless of the degree of terminology of this or that special word and its direct or figurative use, it is observed Schulz’s peculiar ideostyle due to Schulz’s unique metaphorical context, the use of “terminological oxymorons”, various stylistic figures with a combination of the usual nominative function of special words with an innovative one for such linguistic units with artistic-aesthetic, emotional-expressive, symbolic or even “decorative” functions; giving special words new meanings, etc. Comparing the Polish original of «Cinnamon Shops» with the Ukrainian translations enables the following conclusions: a) in terms of terminology, the translated work is identical to the original version (about 80% of the terminological material coincides); b) the translators violate Schulz’s terminology in relation to 20% of special words due to the omission of special words or the choice of a term ↔ a commonly used word of a non-special lexeme from a possible correlation pair, etc. In general, Bruno Schulz’s use of terminological words helps to strengthen the expressiveness and emotionality of Schulz’s literary discourse and also helps to create Schulz’s bright, new, fresh, original images.*

Key words: terminology, translation studies, Polish literature, Bruno Schulz.

Вступ. Бруно Шульц – відомий у всьому світі польський письменник і художник першої половини ХХ ст. Через об’єктивні обставини з літературної спадщини митця збереглися лише дві збірки оповідань «Цинамонові крамниці» і «Санаторій під Клепсидрою», т. зв. «розпорошені» новели [20], нещодавно віднайдене українською дослідницею Лесею Хомич оповідання «Ундуля» [14] (разом 33 новели); із шульцівської епістолографії, яка часто ставала зав’язкою майбутніх оповідань, – листи до Бруно Шульца чи Бруно Шульца до друзів, колег, партнерів, освітянських установ, зібрані Єжи Фіцовським й опубліковані у «Книзі листів» у перекладі А. Павлишина [15], а також шульцівські рецензії на літературні твори, опубліковані в пресі, зібрані й опрацьовані М. Кітовською-Лисяк, перекладені В. Меньок і вміщені у збірці «Літературно-критичні нариси» [17]. Це власне й уся літературно-письменницька спадщина дрогобицького

мрійника. Більша частина літературної та епістолярної спадщини Бруно Шульца, на жаль, перетворилася на попіл у роки Другої світової війни.

Незважаючи на такі скрутні обставини Бруно Шульц здобув світове визнання, хоча й через багато років по трагічній загибелі від пострілу гестапівця в 1942 р., про що слушно зауважує один із видатних сучасних українських шульцознавців Андрій Павлишин: «... Бруно встиг залишити нам лише дві збірки оповідань і жменю листів. Якби був опублікований його пропалий роман, загибла у вогні третя збірка прози, наступні тексти, то він би утвердився, як живий класик» [цит. за: 9].

На сьогодні світова шульціана в частині опублікованих праць про письменника містить тисячі напрацювань, як-от: видання біобібліографічного спрямування, наукові розвідки й науково-популярні публікації, рецензії, монографії, ґрунтовні дисертації, збірники матеріалів шульцознавчих академічних конференцій [1–7; 13; 21] тощо. Дослідницький шульцівський дискурс суттєво перевищує шульцівський дискурс літературний, епістолярний і літературно-критичний, зокрема лише у Гданську щороку видають майже 10 різних книг, присвячених Бруно Шульцові (а ще ж є й інші видавництва); навесні 2021 р. у Кракові опубліковано шістсотсторінкову біографію Бруно Шульца тощо. Наразі, як слушно зауважує знана шульцологиня, співзасновниця й директорка «Полоністичного науково-інформаційного центру імені Ігоря Менька» Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Віра Меньок: «Можу сказати напевне – немає загрози, що теми довкола нього [Бруно Шульца–*Н.М.*] вичерпаються» [цит. за: 12, с. 105], а А. Павлишин додає: «... у вивченні, популяризації та мистецькій інтерпретації геніального Бруно місця вистачить усім» [цит. за: 9].

Такі висновки співвіднесені й з проблемою, окресленою у пропонуваній науковій розвідці: по-перше, термінологічну лексику в сучасному українському (і не лише) літературознавстві все активніше досліджують як складник художніх – прозових і поетичних – творів; цю проблему студіюють Г. Абакумова, Н. Бойко, Г. Городиловська, В. Карпова, Т. Катиш, А. Коваль, Т. Молодід, Є. Панаєва, О. Пономарів, Г. Рогачова, Я. Стецько, В. Ярмач та ін.; по-друге, в оповіданнях Бруно Шульца спеціальні слова трапляються досить часто; по-третє, ґрунтовних досліджень шульцівського термінологічного дискурсу, зокрема крізь призму українськомовних перекладів його прозових творів, наскільки нам відомо, немає; в окремих шульцознавчих розвідках трапляються побіжні зауваження щодо використання Бруно Шульцом фахових слів [10]. Отже, дослідження

спеціальних слів як компонентів шульцівського (перекладацького) ідеостилу вважаємо **актуальним**.

Метою наукової розвідки є онтологізація матеріалів термінологічного спрямування в шульцівському науково-дослідницькому просторі з актуалізацією на особливостях українськомовних перекладів фахової лексики прозових творів Бруно Шульца. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) укласти перекладацький термінологічний словник шульцівських спеціальних слів та їх українськомовних відповідників на матеріалі оповідання «Цинамонові крамниці»; 2) схарактеризувати шульцівські термінопоняття, систематизувавши їх за різними критеріями: за структурою; приналежністю до певної ЛСГ; особливостями тлумачення шульцівських термінопонять різними перекладачами тощо; 3) дослідити особливість, роль і місце спеціальної шульцівської лексики в аспекті характеристики ідеостилу письменника.

Методологія та методи дослідження. Мета й завдання статті зумовили застосування таких **методів**: описового; порівняльного; лексикографічного аналізу; аналізу та індуктивного узагальнення отриманих фактів; елементів кількісного аналізу; рецептивного аналізу, заснованого на суб'єктивних враженнях від сприйняття українськомовних шульцівських перекладів тощо.

Джерельна база наукової розвідки – оповідання «Цинамонові крамниці» з однойменної збірки. Новела має 6 перекладів, зокрема 5 одноосібних й 1 – у співавторстві (кількісно-статистичні дані взято з дослідження Н. М. Маторіної [11, с. 48]). Оповідання перекладали 7 перекладачів: І. Гнатюк [19]; А. Шкраб'юк (переклад у статті не аналізуємо); Т. Возняк [8]; Ю. Андрухович [20]; Т. Думан і Л. Скоп (назва новели в перекладі Т. Думан і Л. Скопа – «Склепи цинамонові») [18]; Л. Герасимчук (у перекладі Л. Герасимчука – «Корицеві крамниці») [16].

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від рівня спеціалізації серед фахових слів науковці виокремлюють лексеми загальнонаукові, міжгалузеві й вузькоспеціальні. Окремі терміни, здебільшого загальнонаукові, носії мови сприймають як загальноживані чи загальновідомі, зокрема це такі слова: пол. *labirynt* – укр. *лабіринт*, *sfera* – *сфера*, *monolog* – *монолог*, *teatr* – *театр*, *atmosfera* – *атмосфера*, *iluminacja* – *ілюмінація*, *firmanent* – *небосхил*, *kombinacja* – *комбінація*, *wnętrze* – *інтер'єр*, *konfiguracja* – *конфігурація*, *taras* – *тераса*, *loggia* – *лоджія* тощо. Перекладачі до таких слів добирають тотожні лексеми (за рідкими винятками; здебільшого це стосується українськомовного перекладу Л. Герасимчука: *сфера* – *світ*, *царина*; *небосхил* – *зорезвід*; *інтер'єр* – *приміщення*; *конфігурація* – *розташування* тощо).

Загальнонаукові терміни не створюють дискомфорт у художньому тексті, не ускладнюють читання й сприймання, не потребують додаткових дефініцій, роз'яснень чи коментарів автора чи перекладача тощо. Такі терміни у статті не аналізуємо, хоч і трапляються вони у прозових творах Бруно Шульца досить часто. Уживаючи загальноновживані терміни у прямому значенні, автор реально відтворює для читача конкретну інформацію про ті чи ті дії та наукові явища.

Доречно проілюструвати це на окремих прикладах: «*Kolorowa mapa niebios wyogromniała w kopułę niezmierną, na której spiętrzyły się fantastyczne lądy, oceany i morza, porysowane liniami wirów i prądów gwiazdnych, świetlistymi liniami geografii niebieskiej*» [18, с. 56]; відповідно в перекладі Ю. Андруховича: «*Кольорова небесна мапа збільшилася до розмірів неосяжного склепіння, на якому згромадилися фантастичні материки, океани й моря, покреслені лініями завихрень і зоряних течій, сяйливими лініями небесної географії*» [20, с. 75–76]. Отже, Бруно Шульцу вдається віртуозно створювати неперевершений метафоричний контекст навіть завдяки використанню загальноновживаних спеціальних слів у прямому значенні, і цій шульцівській властивості здебільшого не можуть «перешкодити» навіть перекладацькі версії його творів.

Для порівняння наведемо речення, насичені як міжгалузевими, так і вузькоспеціальними термінами: «*Transformacje nieba, metamorfozy jego wielokrotnych sklepień w coraz kunsztowniejsze konfiguracje nie miały końca. Jak srebrne astrolabium otwierało niebo w tę noc czarodziejską mechanizm wnętrza i ukazywało w nieskończonych ewolucjach złocistą matematykę swych kół i trybów*» [18, с. 63]; у перекладі Ю. Андруховича: «*Трансформації неба, метаморфози його множинних склепінь у все коштовніші поєднання тривали без кінця. Наче срібна астролябія, небо тієї чарівної ночі відкрило свої внутрішні механізми і в безконечних еволюційних змінах демонструвало золотосяйну математику своїх колобігів і законів*» [20, с. 77].

До аналізу залучаємо лише такі спеціальні слова із шульцівської прози, які й на сьогодні зарекомендувалися як конфігурації терміносистеми і які відповідають основним термінологічним ознакам, а саме: однозначність, точність, стилістична нейтральність, системність, відсутність синонімів чи омонімів, стислість у плані вираження тощо (усвідомлюємо, що такий підхід є дещо суб'єктивним); уживання у прямому, здебільшого вузькоспеціалізованому чи переносному значенні, завдяки чому читач сприймає «особливість» таких слів, зазвичай потребує певних пояснень щодо їх змісту тощо.

Дослідження щодо термінологічної лексики у творах Бруно Шульца можуть більш / менш відрізнятися залежно від того чи того українськомовного перекладу шульцівського оригінального тексту.

Узагальнити проаналізований термінологічний шульцівський дискурс за авторством різних перекладачів дає змогу матеріал, проілюстрований у таблиці 1.

В оповіданні «Динамонові крамниці» Бруно Шульц використовує такі фахові слова: *пензель, риштовання сцени, метафізичний, конфігурація, анатомічний препарат, езотерична усмішка, фоліант, гравюра, друковане видання, літографія, іхневмон, ноктюрн, фосфоресценція, резонанс, аркада, анфілада, арабеск, фриз, ліпнина, трансформація, метаморфоза, астролія, шестірня* тощо.

Презентуємо перекладацькі варіанти окремих шульцівських термінів:

... *dlugimi pędzłami* (оригінальний шульцівський текст, цит. за [18]; далі БШ) / *довгими пензлями* (переклад І. Гнатюка; далі ПГ) / *смичками* (переклад Т. Возняка; далі ТВ) / *довгими пучками* (переклад Ю. Андруховича; далі ЮА) / *довгими пензлями* (переклад Т. Думан і Л. Скопа; далі ТД/ЛС) / *довгими виростами* (переклад Л. Герасимчука; далі ЛГ); лінгвістичний коментар (далі ЛК) → пол. *pędzel* – укр. *пензель, пензлик* – «прикріплений до ручки пучок щетини, волосу або шерсті, що використовується для нанесення фарби, клею і т. ін. на якусь поверхню» [Словник української мови в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980]; скорочено СУМ-11, т. 6, с. 116;

... *na dudniących rusztowaniach sceny* (БШ) / *на гуркітливому риштованні сцени* (ПГ) / *на гулкому риштованні сцени* (ТВ) / *на лунких риштованнях сцени* (ЮА) / *під гудіння риштування сцени* (ТД/ЛС) / *на гучних риштованнях сцени* (ЛГ); ЛК → пол. *rusztowaniach* – укр. *риштовання, риштування* – «1. буд. тимчасове дерев'яне або трубчасте обладнання, що встановлюється біля стін споруди під час її відбудови, ремонту, реставрації і т. ін.»; СУМ-11, т. 8, с. 547;

... *w chwilach metafizycznych* (БШ) / *в метафізичні хвилини* (ПГ) / *в метафізичні хвилі* (ТВ) / *в метафізичну хвилину* (ЮА) / *у метафізичних хвилях* (ТД/ЛС) / *метафізично* (ЛГ); ЛК → пол. *metafizyczny* – укр. *метафізичний*: «1. Оснований на метафізиці (у 1 знач.)»; СУМ-11, т. 4, с. 687; *метафізика*: «1. Протилежний діалектиці спосіб мислення й метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їх внутрішнім зв'язком, відірвано одне від одного, в застиглому, незмінному вигляді.»; там само;

... *anatomicznych preparatach* (БШ) / *анатомічних препаратах* (ПГ) / *до анатомічних препаратів* (ТВ) / *анатомічних препаратах* (ЮА) / *в анатомічних складових* (ТД/ЛС) / *в анатомічних препаратах* (ЛГ); ЛК → пол. *anatomiczny preparat* – укр. *анатомічний препарат*: 1. Стос. до анатомії; СУМ-11, т. 1, с. 43; *анатомія*: Наука про будову, функції і розвиток живого організму; там само) +

препарат: «1. Частина рослинного або тваринного організму, призначена і підготовлена для дослідження. ... 2. спец. Речовина, приготовлена для хімічного аналізу. ... 3. спец. Хімічний або фармацевтичний продукт лабораторного чи фабричного виготовлення»; СУМ-11, т. 7, с. 538; *препарування* (не *препарація!*): обробляння, переробляння чого-небудь певним чином, надавання якомусь матеріалу, зразку певної форми, відповідного вигляду, необхідного, наприклад, для його дослідження; СУМ-11, т. 7, с. 539);

... *pelen ezoterycznych uśmiechów* (БШ) / *сповнений прихованих усміхів* (ІГ) / *повний езотеричних усмішок* (ТВ) / *езотерично усміхнений* (ЮА) / *повний езотеричних усмішок* (ТД/ЛС) / *увесь час езотерично усміхаючись* (ЛГ); ЛК → пол. *ezoteryczny* – укр. *езотеричний*: таємний, прихований); між іншим, в іншому випадку цей прикметник (*wśród ezoterycznych gestów*) перекладається всіма тлумачами тотожно, лише Іван Гнатюк обирає цього разу синонім *таємничий*: з *таємничими жестами*;

... *foliów, ... sztychów i druków* (БШ) / *фоліантів, ..., естамнів і книг* (ІГ) / *фоліантів, ..., естамнів та друків* (ТВ) / *фоліантами, ..., гравюрами та стародруками* (ЮА) / *фоліантів, ..., гравюр і стародруків* (ТД/ЛС) / *фоліантами, ..., гравюрами й рідкісними виданнями* (ЛГ); ЛК → пол. *folial* – укр. *фоліант*: «книга, форматом у половину паперового аркуша (заст.); взагалі велика товста книга»; СУМ-11, т. 10, с. 612; пол. *sztych* – укр. *гравюра*: «1. Вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком з малюнка, вирізьбленого або витравленого на спеціально підготовленій дошці або пластинці. 2. Вирізьблений або витравлений на спеціально підготовленій дошці або пластинці малюнок, а також відбиток такого малюнка на папері»; СУМ'11, т. 2, с. 152; пол. *druk(i)* – укр. *друковані видання*;

Pokazywał ... stare litografie (БШ) / *в метафізичні хвилини* (ІГ) / *Показував ... старі літографії* (ТВ) / *в метафізичну хвилину* (ЮА) / *Показував ... старі літографії* (ТД/ЛС) / *Показував ... старі літографії* (ЛГ); ЛК → пол. *metafizyczny* – укр. *літографія*: «1. Спосіб плоского друку, при якому для виготовлення форми використовують літографський камінь з нанесеним на нього малюнком. 2. Відбиток, одержаний у такий спосіб»; СУМ-11, т. 4, с. 531;

... *serie nokturnów, sztychów nosnych* (БШ) / *серії ноктюрнів, нічних естамнів* (ІГ) / *серії ноктюрнів, нічних штихів* (ТВ) / *серії ноктюрнів і нічних гравюр* (ЮА) / *серію ноктюрнів, нічних естамнів* (ТД/ЛС) / *серію ноктюрнів, нічних гравюр* (ЛГ); ЛК → пол. *nokturn* – укр. *ноктюрн*: «одночастинний музичний твір наспівного, ліричного, мрійливого характеру»; СУМ'11, т. 5, с. 440; як слушно зауважує Ю. Андрухович, у шульцівському контексті термін

ноктюрн уживається в значенні «нічний пейзаж або жанрова сцена з нічного життя, що часто зустрічається в мистецтві XVI–XVII ст. [20, с. 72];

fosforescencja, rezonansu, arkadami, amfilada, arabesek, fryzami, sztukateriach, sufity (БШ) / *фосфоренція, які благозвучно порипували, аркади, анфілада, арабесок, фризами, білих стель, загублених в оздобах* (П) / *фосфоресценція, резонансу, аркади, анфілада, арабесок, в ліпних прикрасах білих стель* (ТВ) / *світіння, лунко резонували зі мною, аркадами, анфілада, арабесками, фризами, в ліпнині білих склепінь* (ЮА) / *фосфоресценція, резонансу, аркади, анфілада, арабесок, фризами, штукатуриці, суфітів* (ТД/ЛС) / *фосфоресценція, резонансу, аркадами, анфіладою, арабесок, у ліпнині білих стель* (ЛГ); ЛК → пол. *sztukateria* – укр. *ліпнина, ліпні прикраси*;

на прикладі цілого речення: *Przez zarośla przewijały się bezgłośnie kuny, lasice i ichneumony, futrzane, wężące zwierzątka, śmierdzące kozuchem, wydłużone, na niskich łapkach* (БШ) / *Цими хащами безголосно перепливали куниці, ласиці та мустанги, хутрянні, нюхливі звірятка, з кожуховим запахом, видовжені на вузьких лапках* (П) / *Заростями прослизують і приножують пухнасті й витягнуті на своїх коротких лапках куниці, ласиці та їхневмони, від них чути кожухами* (ТВ) / *Гуцавиною безгучно лазили куниці, ласки та їхневмони, хутрясті нюхливі тваринки, що відгонили кожухиною, витягуючись на низьких лапках* (ЮА) / *Через зарослі пробирались безголосі куниці, ласиці* [лексема *ichneumony* в перекладі Т. Думан та Л. Скопа опущена – Н. М.] – *хутрові звірятка з гострим нюхом і смердючим кожухом, подовгасті, на низьких лапках* (ТД/ЛС) / *У гуцині беззвучно пробігали куниці, ласки, мангусты – довгасті, на низьких лапках хутрянні звірятка, що приножувалися й смерділи овчиною* (ЛГ); ЛК → пол. *kuna* – укр. *куниця*: «дрібна хижа тварина родини куницевих з цінним пушистим хутром»; СУМ-11, т. 4, с. 399; пол. *lasice* – укр. *ласка*: «невелика хижа тварина з тонким і гнучким тілом»; СУМ-11, т. 4, с. 450; пол. *ichneumon* – укр. *іхневмон*: хижі ссавці, які відрізняються хитрістю, неприємним запахом; фараоновий пацюк; *мангуст* тощо.

Особливістю термінологічного шульцівського дискурсу є наявність цілих уривків з фаховими словами, як-от:

Slabo oświetlone, ciemne i uroczyście ich wnętrza pachniały głębokim zapachem farb, laku, kadzidla, aromatem dalekich krajów i rzadkich materiałów. Mogłeś tam znaleźć ognie bengalskie, szkatulki cesarskie, marki krajów dawno zaginionych, chińskie odbijanki, indygo, kalafonium z Malabaru, jaja owadów egzotycznych, papug, tukanów, żywe salamandry i bazyliżki, korzeń Mandragory,

Таблиця 1

**Терміни з оповідання «Цинамонові краминці» Бруно Шульца та їх відповідники
в українськомовних перекладах шувальської новели**

БШ	УКР.	ПГ	ТВ	ЮА	ТД/ЛС	ЛГ
peźel	пензель, риштування,	пензель	смичок	пучок	пензель	вирост
rusztowanie	риштування,	риштування	риштування	риштування	риштування	риштування
metafizyczny	метафізичний	метафізичний	метафізичний	метафізичний	метафізичний	метафізично
anatomiczny	анатомічний	анатомічний пре- парат	анатомічний пре- парат	анатомічний пре- парат	анатомічна складова	анатомічні препарації
ezoteryczny	езотеричний	прихований	езотеричний	езотерично	езотеричний	езотерично
foliał	фоліант	фоліант	фоліант	фоліант	фоліант	фоліант
sztych	гравюра	естамп	естамп (штих)	гравюра	гравюра (естапм)	гравюра
druk(i)	(друковані) видання	книга	друк	стародрук	стародрук	рідкісне видання
litografia	літографія	літографія	літографія	літографія	літографія	літографія
ichneumon	іхневмон, мангуст	мустанг	іхневмон	іхневмон	—	мангуст
nocturn	ноктюрн	ноктюрн	ноктюрн	ноктюрн	ноктюрн	ноктюрн
(у новому значенні)						
fosforescencja	фосфоресценція	фосфоренція	фосфоресценція	світіння	фосфоресценція	фосфоресценція
rezonans	резонанс	—	резонанс	—	резонанс	резонанс
arkada	аркада	аркада	аркада	аркада	аркада	аркада
anfialada	анфілада	анфілада	анфілада	анфілада	анфілада	анфілада
arabska	арабеск	арабеск	арабеск	арабеск	арабеск	арабеск
fruz	фриз	фриз	—	фриз	фриз	—
szukateria	ліпнина, ліпні прикраси	оздоби	ліпні прикраси	ліпнина	штукатурка	ліпнина
sufit	стеля	стеля	стеля	склепіння	суфіт	стеля
astrolabium	астролябія	астролябія	астролябія	астролябія	астролябія	астролябія

norymberskie mechanizmy, homunculusy w doniczkach, mikroskopy i lunety, a nade wszystko rzadkie i osobliwe książki, stare folianty pełne przedziwnych rycin i oszalamiających historii [18, с. 24].

Відповідно в перекладі Ю. Андруховича:

Погано освітлені, тьмяні та врочисті їхні приміщення глибоко пахли фарбами, лаками, ладаном, ароматом далеких країн і рідкісних матеріалів. У них можна було знайти бенгальські вогні, чарівні шкатулки, поштові марки давно зниклих держав, китайські перебивні картинки, індиго, каніфоль із Маларабу, яйця екзотичних комах, папуг, туканів, саламандр і василісків, корінь мандрагори, нюрнберзькі механізми, гомункулісів у вазонах, мікроскопи й біноклі, а понад те – рідкісні й надзвичайні книжки, старі фоліанти, де повно дивовижних гравюр та приголомшливих історій [20, с. 68–69].

Для унаочнення аналізованого матеріалу представляємо його в табличному форматі (табл. 1).

Зібраний фактологічний матеріал дає змогу зробити певні узагальнення щодо особливостей використання термінологічної лексики в оповіданні Бруно Шульца «Динамонові крамниці» й подальшого відтворення фахових слів в українськомовних перекладах шульцівської прози:

1. Бруно Шульц був надзвичайно освіченою, ерудованою людиною; активно займався самоосвітою, зокрема «був фантастично начитаний у кращих здобутках німецькомовної філософії та красного письменства свого часу» [цит. за: 9]. Усе це пізніше знайшло відбиття в літературній творчості митця: літературні доробки письменника містять чисельні матеріали наукового спрямування, зокрема з лінгвістики, літературознавства, фізики, математики, філософії, біології, географії, астрономії, архітектури, будівництва, мистецтвознавства тощо, а в оповіданнях трапляються багаточисельні спеціальні слова і словосполучення.

2. Згідно з результатами здійсненого кількісного аналізу частка спеціальних слів у прозових творах Бруно Шульца дорівнює майже 15% від усього словникового загалу; як було зазначено вище, до цієї кількості загальноновживані й зрозумілі фахові лексеми незараховані; у перекладених текстах таке статистичне співвідношення порушено через уживання перекладацьких варіантів позначення термінологічного шульцівського слова чи словосполучення в українськомовному перекладі.

3. За структурними моделями серед шульцівських оригінальних термінів переважають однокомпонентні одиниці (85%), трапляються й багатокомпонентні, переважно двокомпонентні (15%).

4. Майже 30% від усієї кількості проаналізованих спеціальних слів перекладено завдяки тотожним фаховим словам:

буд. *rusztowanie* – риштування, риштування; філос. *metafizyczny* – метафізичний; мист. *folial* – фоліант, *litografia* – літографія, буд. *arkada* – аркада тощо. Якщо й трапляються певні розбіжності, то вони стосуються інших перекладацьких нюансів: прикметник **метафізичний** Л. Герасимчук переклав прислівниковою словоформою **метафізично**, форми множини в *chwilach metafizycznych* – формою однини в **метафізичну хвилину** у Ю. Андруховича тощо.

5. 40% перекладів термінологічних слів кваліфікуємо як комплексно-змішані: *anatomiczny preparat* – **анатомічний препарат** (ІГ, ТВ, ЮА); у перекладі Т. Думан і Л. Скопа використано синонімічне термінологічний лексемі загальноновживане слово **складник**, що так само знижує кількісні показники щодо наявності термінологічної лексики у творах Бруно Шульца; Л. Герасимчук, на нашу думку, послуговувався невідповідним оригіналу іменником *preparacji*; *ezoteryczny* – **езотеричний** (ТВ, ЛС), І. Гнатюк обрав синонімічне термінологічний лексемі загальноновживане слово **прихований**, яке сприймається як дефініція вузькоспеціального терміну, а Л. Герасимчук – прислівникову словоформу **езотерично**.

6. Майже 30% перекладених термінів мають конкретні відмінності, як-от: *peźel* – **пензель** → тотожний переклад (ІГ, ЛС); переклад-дефініція, тобто загальноновживане слово-синонім (ТВ – **смичок**, ЮА – **пучок**, ЛГ – **вирост**); *szytych* – **гравюра** (ЮА, ЛГ), естамп (ІГ); додано новий перекладацький штрих – термін трапляється двічі в оповіданні, й одні перекладають двічі однаково – **гравюра** (ЮА, ЛГ), у перекладі Т. Думан і Л. Скопа фіксуємо **гравюра** й **естамп**, у перекладі Т. Возняка – **естамп** і навіть полонізм *sztych*; *ichniewmon* – **іхневмон**, *manгут*: **іхневмон** (ТВ, ЮА), **мангут** (ЛГ), недоречно **мустанг** у перекладі І. Гнатюка; новий штрих – термін зовсім опущений Л. Скопом і Т. Думан; фіз. *rezonans* – **резонанс** (ТВ, ЛС, ЛГ); у перекладі І. Гнатюка зовсім далеке від оригінального тексту висловлювання *jakі благозвучно порипували*; у Ю. Андруховича – **лунко резонували зі мною**.

7. Порівняння оповідання «Цинамонові крамниці» з українськомовними перекладами дає змогу зробити такі висновки: а) у термінологічній царині перекладений твір є тотожним оригінальній шульцівській версії; б) перекладач порушив шульцівську термінологію завдяки пропуску спеціального слова чи, навпаки, добору з можливої кореляційної пари перекладу **термін** ↔ **загальноновживане слово** саме лексеми з термінологічними ознаками; статистична формула такого співвідношення – 80% ↔ 20%.

8. Кількісні показники термінопонять у шульцівських прозових творах відрізняються залежно від аналізованого тексту, оригінальний чи перекладений українською і ким перекладений тощо.

9. Насиченість термінологічною лексикою як міжнауковою, так і спеціальною є своєрідною особливістю шульцівської прози; при цьому незалежно від ступеня термінологічності того чи того фахового слова і від прямого чи переносного його значення в художньому тексті завжди наявний неповторний шульцівський ідеостиль завдяки неперевершеному метафоричному контексту, зокрема «термінологічним оксюморонам» – шульцівським словосполученням «термін + епітет», пор.: *небесна географія, золотосяйна математика, срібна астролія*, чи наданню спеціальному слову нового значення – термінологічного чи загальноживаного (*ноктюрн*) тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Бруно Шульц використовує терміни з різною метою, а саме: а) точно передати ті чи ті особливості технічного прогресу, історичні процеси, «дух епохи» тощо; б) послуговуватися термінами в стилістичних фігурах, поєднавши в них узвичаєну номінативну функцію фахових слів з інноваційною для таких лінгвістичних одиниць художньо-естетичною, емоційно-експресивною, символічною чи навіть «декоративною» функціями для набуття тропейного значення чи статусу компонента метафоричного контексту засобами творення певних, зокрема комічних, ефектів; в) іноді, за слушним зауваженням Ю. Андруховича, «можна здогадуватися, що Шульц радше грається нагромадженням термінів..., насправді не ставлячись до них надто поважно» [20, с. 49] тощо. Вочевидь, загалом використання спеціальних слів сприяє посиленню виразності й емоційності шульцівського дискурсу, а також допомагає створенню яскравих, нових, свіжих, оригінальних шульцівських образів. Перспективним вважаємо залучення до науково-дослідницького простору інших новел Бруно Шульца для вичерпної онтологізації шульцівських матеріалів термінологічного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія наукових матеріалів трьох міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі / за ред. Віри Меньок; Полоністичний науково-інформаційний центр ім. Ігоря Менька ДДПУ ім. Івана Франка. Дрогобич : Коло, 2008. 160 с.
2. Бруно Шульц (1892 – 1942): бібліограф. покаж. / уклад. Н. М. Рішаві; редактор С. Ю. Фартушок; рецензенти: В. В. Меньок; І. Юзефчук; відпов. за вип. М. М. Дмитрів; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Бібліотека. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 210 с.
3. Бруно Шульц і культура Пограниччя: матеріали двох перших едіцій Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / Польський Інститут у Києві, Полоністичний науково-інформаційний центр ім. Ігоря Менька ДДПУ ім. Івана Франка; наук. ред. В. Меньок. Дрогобич: Коло, 2007. 396 с.

4. Бруно Шульц і сучасна теорія культури: матеріали VII Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі / за ред. Віри Меньок. Дрогобич: Посвіт, 2018.
5. Бруно Шульц: тексти і контексти: матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі / редакція Віри Меньок; Полоністичний науково-інформаційний центр ім. Ігоря Менька ДДПУ ім. Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2016.
6. Бруно Шульц як літературний герой – Шульцівські інспірації та інтерпретації. Літературні та наукові нотатки IV Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі. Дрогобич: Швидкодрук, 2010. 208 с.
7. Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури: матеріали V Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / Полоністичний науково-інформаційний центр ім. Ігоря Менька ДДПУ ім. Івана Франка; редакція В. Меньок. Дрогобич: Коло, 2014. 782 с.
8. Возняк Т. Бруно Шульц. Повернення. Львів: «Ї», 2012. 218 с.
9. Мартинович Ю. День народження Бруно Шульца. Геній з Дрогобича, який міг би отримати по війні Нобелівську премію. *Еспресо. Захід*. 12 липня 2021 р. URL: <http://surl.li/hbogm>.
10. Маторіна Н. М. Термінологічна лексика у прозових творах Бруно Шульца. *Перспективи напрямки сучасної науки та освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і здобувачів вищої освіти Донбаського державного педагогічного університету, вчителів та учнів закладів загальної середньої освіти, працівників закладів позашкільної освіти (м. Слов'янськ – м. Дніпро, 18–19 травня 2023 р.)* / відп. ред.: Н. М. Маторіна, Б. І. Маторін. Слов'янськ – Дніпро: Вид-во Б. І. Маторіна, 2023. Вип. 14. Ч. 2. С. 22–28.
11. Маторіна Н. Українськомовні переклади шульцівської художньої прози: наукометричний аспект. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. Марія Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 52. С. 45–52.
12. Павлішин А. «Нам і далі загрожує вічність». Київ: Дух і Літера, 2021. Вид. 2-ге. 352 с.
13. Сучасна рецепція творчості Бруно Шульца: наук. матеріали III Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі / Полоністичний науково-інформаційний центр ім. Ігоря Менька ДДПУ ім. Івана Франка, Т-во «Фестиваль Бруно Шульца» у Любліні; за ред. Віри Меньок. Дрогобич: Коло, 2009. 302 с.
14. Шульц Б. (Верон Марселій). Ундуля / переклад з польської С. Бреславська. *Збруч*. 15.01.2022. URL: <https://zbruc.eu/node/109940>.
15. Шульц Б. Книга листів / укл. Єжи Фіцовський; пер. з пол. А. Павлішин. Київ: Дух і літера, 2002. 360 с.
16. Шульц Б. Корицеві крамниці / переклад з польської Леся Герасимчука. Харків : Фоліо, 2022. 189 с.: іл. (Зібрання творів).
17. Шульц Б. Літературно-критичні нариси / опрацювання та передмова Малгожати Кітовської-Лисяк. Пер. з польськ. та післямова Віри Меньок. Київ: Дух і літера, 2012. 176 с.

18. Шульц Б. Склепи цинамонові = Sklepy cynamonowe: оповідання / іл. Лева Скопа; пер. з польської Лева Скопа та Тетяни Думан. Дрогобич : Коло, 2020. 72 с.
19. Шульц Б. Цинамонові крамниці [повна збірка] / переклад з польської Іван Гнатюк. *Жовтень*. [Львів]. 1989. № 2 (532). С. 37–69.
20. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.
21. Шульцівські інспірації в літературі: наук. матеріали IV Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / за ред. Віри Меньок. Дрогобич : Коло, 2010. 359 с.

УДК 821-311.4.09(44)Гюго

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.184-194>

Тетяна Славич,

*старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-1928-3237>*

м. Ужгород, Україна

Ігор Гаврило,

*старший викладач кафедри романських мов
і зарубіжної літератури,*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-1782-7146>*

м. Ужгород, Україна

Михайло Рошко,

*кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету іноземної філології,*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-8024-8393>*

м. Ужгород, Україна

Мотив ініціації в романі В.М. Гюго «Знедолені»

The motive of initiation in V.M. Hugo's novel "Les misérables"

Анотація. Ініціація (від середньовічного лат. *initiatius*, від лат. *initium*, прикметник від *initiare* – «починати») – початок, початкова стадія чого-небудь. У первісних суспільствах це обряд, суть якого полягає у пере-

веденні в дорослі вікові групи представників молодшого покоління. Ми ж намагаємося обґрунтувати наявність цього явища в сюжетних лініях героїв художнього твору, відстежуючи процес переходу персонажа від однієї життєвої стадії до іншої, коли герой долає випробування, які допомагають йому усвідомити своє місце у світі та знайти нові знання та навички. У статті йдеться про твір видатного французького письменника-романтика XIX століття Віктора Марі Гюго. Предметом аналізу став роман-епопея «Знедолені». В наших попередніх розвідках, що торкалися проблеми ініціації в цьому романі, увагу було зосереджено на характері головного героя – Жані Вальжана [5]. Саме він долає чималі випробування, загартовує свій характер, відбуваються модифікації поглядів, обґрунтування вчинків та спостерігається перехід на новий ступінь розвитку героя. Проте, такий прискіпливий погляд на історію Вальжана дав нам підстави вважати, що в романі подібних впливів зазнали ще декілька персонажів, а саме Козетта, Фантіна, Жавер, які долають життєві негаразди, міняються під впливом життєвих обставин на краще. Якщо Жан Вальжан із відкинутого суспільством чоловіка перетворюється під впливом високоморального епископа Міріеля на того, хто жертвує собою заради інших, рятує життя кільком героям, обстоює канони справедливості, то його переслідувач, інспектор Жавер, переживає стадію «пробудження», коли усвідомлює благородство душі Вальжана. І для нього Вальжан стає своєрідним «добродієм Міріелем». Такий самий приклад виховання добром є показовим у сюжетних лініях Фантіни та Козетти. Будь-яка ініціація передбачає символічне перетворення, попереднє Я помирає – його позбавляються та народжується нова людина з новими якостями. Процес зміни характерів, поглядів, життєвих позицій, що стають причиною зміни героя/героїв на краще дозволяє розглядати мотив ініціації вищезгаданих персонажів.

Ключові слова: головний герой, сюжетна лінія, ініціація, перетворення, переродження, роман-епопея.

Summary. Initiation (from Medieval Latin *initiatuus*, from Latin *initium*, adjective from *initiare* – “to begin”) means the beginning, the initial stage of something. In primitive societies, this is a rite, the essence of which is the transfer of representatives of the younger generation to adult age groups. We are trying to substantiate the presence of this phenomenon in the storylines of the heroes of the work of art, tracking the process of the character's transition from one life stage to another, when the hero faces trials that help him realize his place in the world and find new knowledge and skills. The article is about the work of the outstanding French romantic writer of the 19th century, Victor Marie Hugo. The subject of analysis is the epic novel “*Les Misérables*”. In our previous researches that touched on the problem of initiation in this novel, attention was focused on the main character – Jean Valjean [5]. It is him who overcomes considerable trials, hardens his character, changes in views, justification of actions, and a transition to a new level of hero development is observed. However, such a meticulous look at Valjean's story gave us reason to believe that in the novel several other characters were subjected to similar changes, namely Cosette, Fantine, Javert, who overcome life's troubles, change under the influence of life circumstances for the better. If Jean Valjean from a man rejected by society turns under the influence

of the highly moral Bishop Myriel into someone who sacrifices himself for the sake of others, saves the lives of several heroes, upholds the canons of justice, then his persecutor, inspector Javert, goes through the stage of “awakening” when he realizes the nobility of Valjean’s soul. And for him, Valjean becomes a kind of “virtuous Myriel”. The same example of good upbringing is shown in the storylines of *Fantine* and *Cosette*. Any initiation involves a symbolic rebirth, the previous “I” dies/gets rid of it, and a new person with new qualities appears. The process of changing characters, views, and life positions, which become the cause of the change of the hero/heroes for the better, allows us to consider the motive for the initiation of certain characters.

Key words: main character, storyline, initiation, transformation, rebirth, epic novel.

Вступ. Французька література XIX століття, а особливо період романтизму, не уявляється без творів видатного її представника – Віктора Марі Гюго (Victor Marie Hugo, 1802–1885). Будучи гідно представленим поетичними, драматичними та прозовими формами, В. Гюго залишається неперевершеним майстром створення романтичного характеру. Світове визнання цьому геніальному автору принесли драми («Кромвель» – *Cromwell*, 1827; «Ернані» – *Hernani*, 1830; «Маріон Делорм» – *Marion Delorme*, 1831 тощо), поезія («Східні мотиви» – *Les Orientales*, 1829; «Споглядання» – *Les Contemplations*, 1856; «Грізний рік» – *L’Année terrible*, 1872; «Легенда віків» – *La Légende des siècles*, 1859, 1877, 1883 тощо) та романи («Собор Паризької Богоматері» – *Notre-Dame de Paris*, 1831; «Людина, що сміється» – *L’Homme qui rit*, 1869; «Знедолені» – *Les Misérables*, 1845–1862 тощо).

Дослідження та наукові розвідки щодо творчості В. Гюго присвячені питанням творчого методу письменника на різних етапах його діяльності, тематиці та проблематиці творів, історичній своєрідності тощо. Роботи українських науковців Постової Н.С., Наливайка Д.С., Дзюби І.М. відкривають глибинний світ творів французького митця.

Мета статті. Ми ж робимо спробу розглянути в романі В. Гюго «Знедолені» мотив ініціації, простежуючи зміни характеру та сюжетну лінію головного героя твору – Жана Вальжана (про що частково вже йшлося у попередніх наших публікаціях) [5], а також досліджуючи цю проблему на прикладі таких героїв роману «Знедолені», як Козетта – названа дочка Жана Вальжана, Фантіна – нещасна мати Козетти, Жавер – постійний переслідувач головного героя роману. Мотив ініціації чи мотив пробудження є важливим елементом цього твору.

Об’єктом дослідження виступає роман В.М. Гюго «Знедолені». Предметом дослідження є аналіз сюжетних ліній таких героїв твору, як Жан Вальжан, Козетта, Фантіна, Жавер.

Методологія дослідження. Методологічну основу наукової розвідки складає порівняльно-зіставний аналіз, психологічний та міфологічний методи наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постать Жана Вальжана з'являється лише на сторінках другої книги (перша частина епопеї), перша книга розповідає про праведника Міріеля. Та своєрідний контраст цих двох образів становить основу сюжету роману. Каторжник протистоїть праведнику. Показово, що ці дві іпостасі часом розгортаються всередині одного й того ж самого персонажа [7, р. 22–23]. Вальжан почергово перетворюється на каторжника-злочинця, злодія та праведника, рятівника, покровителя нужденних, чесного трудівника. Головний герой роману Жан Вальжан починає свій шлях як простий селянин, який був засуджений за крадіжку хліба і провів 19 років у в'язниці. Однак, коли герой виходить на волю та не знаходить місця для себе в суспільстві, він усвідомлює, що його минуле завжди буде переслідувати його, і він стає злочинцем-утікачем. До в'язниці молодий Вальжан потрапив чесною, наївною, доведеною до відчаю людиною. З в'язниці він вийшов зовсім іншим – таким самим запеклим злочинцем, що й інші каторжники. У нього бунтівний, нескорений характер. Водночас, це дуже терплячий, поміркований чоловік.

Доля приводить колишнього каторжника до будинку єпископа Міріеля, де героя приймають як найдорожчого гостя. Та в обмін на отриману вечерю, нічліг, дах над головою, він краде столові срібні предмети і тікає. Звісно, з такою здобиччю було б дивним не потрапити до рук поліції, й автор змальовує арешт цього зацькованого свободою чоловіка. Коли його спіймали і привели назад до єпископа Міріеля, той замість звинувачення Жана Вальжана, каже, що дав йому срібло в подарунок. Ця щедрість і доброта єпископа Міріеля мають глибокий ефект на Жана Вальжана, який усвідомлює, що йому дано другий шанс, і він має змінити своє життя. Так Вальжан почав життя чесною та гідною людиною. Він відмовляється від свого минулого і розпочинає нове життя під новим ім'ям Мадлен, стає доброю та щедрою людиною, присвячує себе боротьбі за справедливість та допомагає іншим людям.

Саме зустріч із Міріелем стає доленосною для головного «знедоленого», саме завдяки їй герой усвідомлює свою помилку та починає виправляти свої недобрі вчинки, думки, поведінку тощо.

Мотив ініціації у цьому романі полягає в тому, що Жан Вальжан переживає внутрішнє пробудження, яке змінює його життя та переконання. Він усвідомлює свою помилку і прагне виправити свої вчинки, щоб стати найкращою людиною. Цей мотив стає

центральною темою роману та символізує боротьбу за ідеали та кращі якості людської натури (не тільки через сюжетну лінію Жана Вальжана, а й ще кількох персонажів, про яких згадаємо далі).

Ставши мером міста Монтрея-Приморського, поважним громадянином, бувший каторжник Жан Вальжан приймає рішення здатися владі та відкрити своє справжнє ім'я, коли дізнається, що замість нього заарештували іншого невинного чоловіка. Ним виявився старий Шанматьє – підрізальник дерев, у котрому каторжники впізнали Жана Вальжана. Його ввіймали на крадіжці яблук і тепер від закону цей нещасний не втече. Герой В. Гюго намагається до останнього осмислити та внутрішньо прийняти свій вибір, він веде діалог із совістю, говорить з Богом. Мотив втрати свободи з власної волі стає основою вимірювання моральної висоти Жана. У розділі «Буря в душі» письменник занурюється у внутрішній світ свого персонажа, змальовує людину, схильну до самоаналізу. Вальжан багато вагається. Виснажлива думка відкрити своє ім'я, потрапити до в'язниці, звільнивши Шанматьє, на деякий час навіть зникає у героя. Через це він переживає сум'яття. Вальжану бачиться, що Шанматьє потрапив у біду через провидіння. Тоді своє життя та життя іншої людини Жан вирішує віддати до рук Всевишнього, та, згадавши про обітницю врятувати не життя своє, а душу, герой готовий принести себе у жертву – «звільнити удаваного Жана Вальжана та зрадити справжнього!» [2].

Отож, звістка про те, що затриманий Шанматьє може опинитися на каторзі, спричиняє боротьбу світлого та темного начал в душі Жана Вальжана й автору важливо змалювати моральний шлях героя до праведної розв'язки, Жан Вальжан хоче «стати чесним та добрим», «бути праведником» [2]. Він розуміє, що «може стати праведним перед обличчям Бога, тільки осоромивши себе в очах людей» [2]. Заради цієї мети колишній злочинець ладен позбутися репутації поважного громадянина, який живе щасливо, втратити повагу городян, що захоплюються ним. Жан Вальжан намагається розв'язати дилему («залишитися в раю і там перетворитися на демона чи повернутися до пекла й там стати ангелом» [2]).

Міркуючи наодинці із собою герой В. Гюго усвідомлює, що «істину можна відшукати в глибинах людської думки» [2]. До такого висновку романіст приводить свого героя через духовне випробування вибором. Так відбувається ініціація на духовному рівні. Та в цьому епізоді присутній і фізичний аспект ініціації. Жану Вальжану судилося подолати не тільки внутрішній жорстокий двобій із самим собою, але й упоратися із труднощами дорогою до зали суду.

Дуже докладно В. Гюго змальовує перепони, які трапляються Жану, коли той поспішає на судовий процес в Аррас. Одна перешкода

мінється на іншу в художньому просторі розділу «Перешкоди». Дорогою кабриолет Мадлена зачепила поштова карета, через це зламалося колесо в кабриолеті героя. Швидко усунути недолік немає можливості, отож Вальжан наймає іншу карету. Через надто швидку їзду його кінь втрачає сили, і, зрештою, дістатися Арраса доводиться об'їзною дорогою. Наступною перепоною стала зачинена зала суду тому, що слухання справи почалося задовго до прибуття Мадлена до міста. Вільних місць там вже немає і тільки службове становище допомагає герою потрапити на суд. Якщо героя В. Гюго переслідують докори сумління, то шлях до Аррасу наповнено непередбачуваними обставинами, і Жан Вальжан з гідністю подолав усі труднощі – адже у залі суду він доведе свою ідентичність.

Сповіді героя у суді передусе опис морально-психологічного стану людини, що себе викриває. Голос Вальжана викликає «жах» у слухачів, він «скорботний» та «страшний». Герой тремтить, він дуже блідий, невпевненість перших слів його промови мінється на рішучу вимогу «звільнити підсудного» [2]. Жан Вальжан наводить факти зі свого минулого та погоджується з тим, що був «небезпечним покидьком» [2]. Він називає себе нищою людиною, своє життя злочинця вважає «ганебним існуванням» [2], прискіпливо суворо оцінюючи прожитий період. Викриваючи себе публічно на судовому процесі, персонаж обдаровує присутніх «посмішкою торжества та, водночас, відчаю» [2]. Він здійснює наклеп на себе, відкриває людям таємницю власного минулого, «щоб інша людина не була засуджена замість нього» [2]. Оцінюючи моральний вибір свого героя, В. Гюго підсумовує: «Подробиці, коливання, дрібні труднощі потонули у всепоглинаючому сьайві цього вчинку» [2]. Так відбулося одне з багатьох перетворень Жана Вальжана – перемога над собою, порятунок душі, народження нового персонажа.

Друга фатальна зустріч у житті героя роману відбувається в Монтреї. Жан зустрів помираючу жінку на ім'я Фантіна. Колись вона працювала на фабриці, якою володів Мадлен (колишній Жан Вальжан), та звільнення Фантіни, безгрошів'я, унеможливлення утримувати доньку Козетту – всі ці чинники штовхнули молоду жінку на панель і призвели до фатальних наслідків: вона помирає та залишає сиротою донечку. Рятівником маленької дівчинки стає Фошлеван (той самий Жан Вальжан), який дбає про неї як справжній батько.

Письменник бездоганно розвинув логіку образу головного героя в такій масштабній епопеї. Вальжан – цілісне природне створіння. В ньому цілком відсутні штучні елементи [6, р. 76]. Розвиток, динаміка особистості Жана вражають складністю та стрункістю.

Еволюція самосвідомості та особистості героя визначається двома персонажами – єпископом Міріелем та Фантіною [8, р. 421-422]. Доля Вальжана пов'язана з добрими справами чоловіка. Та перетворення головного героя відбуваються в його житті завдяки низці подій, з яких увагу привертають ще два основних моменти: на певних етапах свого життєвого шляху Жан Вальжан змушений опинитися під землею двічі, й обидві ці події набувають великого символічного змісту.

Вперше герой спускається під землю в розділі «Поміж соснових дощок». Він змушений удавати із себе померлого та дозволити себе зачинити у домовині. Вальжан символічно помирає та народжується знову, вийшовши з домовини, що надає цій події статусу ініціації – це обряд отримання сакральних знань, які міняють соціальний та релігійний статус того, хто є центром обряду. Адже, за традиційними ритуалами, більшість випробувань, що входили до обряду посвяти, передбачали ритуальну смерть з наступним воскресінням чи новим народженням. У розділі «Поміж соснових дощок» Жан Вальжан ще є непосвяченим героєм, котрому заборонено вхід до святої обителі. Посвятою для нього стає ритуальна смерть, коли його спускають у могилу, де він втрачає свідомість. Після цього посвячений Вальжан має право доєднатися до світу каплички, святої обителі, оскільки цілковито йому відповідає.

Вдруге Жан Вальжан потрапляє під землю в розділі під заголовком «Бруд, переможений силою душі», рятуючи Маріуса Понмерсі від небезпек революційної барикади [6, р. 85]. Чоловік із неприємним Маріусом спускається під землю та опиняється в паризькій каналізації, яка являє собою низку розгалужених лабіринтів. Опинившись серед нечистот, герою довелося подолати чи не всі кола пекла, перш ніж він вийшов на поверхню. Випробування, що відбулися з Жаном, насувалися на нього за принципом наростаючої загрози. За час проходження провалу (останнього випробування) чоловік наче вже й не належить до світу живих людей – а це означає, що ініціація відбулась.

Виходячи з лабіринту каналізаційних ходів він змушений запластити викуп злодію Тенардьє – опис обряду ініціації також містить в собі відомості про надання подарунків/дарів тим перешкодам, що трапляються на зворотному шляхові аби задобрити таких.

Герой роману В. Гюго двічі спускається під землю, двічі символічно помирає, долаючи випробування та двічі народжується знову. Кожна ініціація дозволяє герою набути певних знань, вийти на рівень нового розуміння себе та оточуючих. Друга ініціація завершує тривалий та складний процес становлення особистості Жана Вальжана. Оновлений Жан Вальжан максимально наближений до моральних ідеалів В. Гюго.

Серед багатьох добрих вчинків Жана Вальжана турбота про маленьку дівчинку Козетту, доньку повії Фантіни (герой стає її опікуном); він також рятує життя свого переслідувача, інспектора Жавера, коли той падає у воду, і навіть повертається до в'язниці, щоб звільнити іншу людину, яка була помилково засуджена за злочин, якого не вчиняла.

По особливому формується ставлення Жана Вальжана до Маріуса. Безліч сильних почуттів та емоцій виникають у героя до юнака, до якого Жан Вальжан прив'язується, коли той закохується в Козетту. Коли Маріус отримує поранення на барикадах під час повстання 1832 року, Жан Вальжан ризикує своїм життям, щоб врятувати його (про що ми вже згадали вище) і доводить його до будинку. Він не просто виявляє сміливість і відвагу, але й усвідомлює, що його життя варте того, щоб врятувати іншу людину, навіть якщо ця людина не поділяє думок та поглядів свого опонента. Незважаючи на те, що Маріус не знає, хто його врятував, Жан Вальжан продовжує стежити за ним і дізнається, що той збирається виїхати з Парижа.

Жан Вальжан, який вважав для себе Козетту єдиною рідною людиною, своєю сім'єю, вирішує залишатися в Парижі та жертвувати своїм життям заради щастя Маріуса та Козетти. Зрештою, Маріус та Козетта одружуються, і Жан Вальжан помирає, знаючи, що вони будуть разом та щасливі.

Таким чином, ставлення Жана Вальжана до Маріуса можна охарактеризувати як любов і відданість, навіть незважаючи на те, що Маріус не розуміє, ким Вальжан є насправді.

Як ми вже зазначили вище, в епізоді порятунку Маріуса на барикадах у романі «Знедолені» можна спостерігати елементи ініціації у житті головного героя Жана Вальжана. Цей епізод також допомагає Жану Вальжану усвідомити своє місце в житті та зрозуміти, що він може служити іншим людям, а не лише дбати про себе. Це зміцнює його життєву позицію та призводить до того, що він продовжує робити добрі справи та допомагати іншим людям. Окрім того, такий сюжетний рух допомагає Жану перейти від життя на самоті і поневіряння світом до життя, сповненого любов'ю, турботою і глибоким сенсом. Ось чому перебування у каналізації Парижа – один із ключових моментів у розвитку персонажа Жана Вальжана у романі «Знедолені». У цьому епізоді відбуваються істотні зміни з героєм.

По-перше, у процесі подорожі каналізацією, Жан Вальжан переживає сильне духовне і фізичне випробування. Він стикається з брудом, запахами, темрявою та небезпекою, які можуть призвести до смерті. Однак, завдяки своїй витривалості та характеру, він продовжує рух уперед і знаходить вихід.

По-друге, у цьому епізоді Жан Вальжан усвідомлює важливість кохання та дружби. Він рятує життя Козетти, яка є центральною постаттю його уваги у романі, тим, що знаючи про почуття дівчини до Маріуса, врятував його життя.

По-третє, Жан Вальжан розуміє, що він має знайти спосіб допомогти людям і зробити щось важливе для суспільства. Він розуміє, що його життя має бути наповнене сенсом та метою, і що він може зробити щось значуще для інших людей.

І, нарешті, Жан Вальжан у каналізації проходить через свого роду ритуал переходу. Він усвідомлює своє минуле, помилки, яких він припустився, і розуміє, що має змінитися та розпочати нове життя. Це допомагає йому усвідомити своє місце у світі і прийняти рішення змінити своє життя на краще.

Таким чином, перебування в каналізації Парижа призводить до серйозних змін у житті та світогляді Жана Вальжана, і це є важливим етапом у його ініціації.

Водночас у романі "Знедолені" ініціацію проходять ще кілька героїв. Один із прикладів – Козетта. Вона є однією із центральних постатей роману та однією з найяскравіших персонажів. Дівчинка проходить через низку складних випробувань і переживає низку важливих змін у своєму житті, що можна розглядати як її ініціацію.

По-перше, Козетта переживає розлуку з матір'ю та втрату сім'ї. Вона опиняється під захистом героя роману – Жана Вальжана, який піклується про неї як про свою дочку. Це призводить до того, що Козетта починає бачити Жана як свого батька та у відповідь піклуватися про нього.

По-друге, Козетта переживає своє перше кохання. Вона закохується в Маріуса, який стає для неї головною метою життя і призводить до складного морального вибору.

По-третє, Козетта дізнається про своє походження та історію своєї сім'ї [6, р. 91]. Вона дізнається, що її справжня мати – Фантіна, яка була змушена працювати повією, щоб забезпечити собі та дочці життя. Це призводить до серйозних змін у житті Козетти та її ставлення до своєї матері.

Таким чином, Козетта проходить через свою ініціацію, переживаючи важкі випробування, зміни у відносинах, любов і знаходження нових знань про своє минуле.

Ще один приклад персонажа, який проходить через ініціацію у романі "Знедолені" – це Фантіна. Вона починає свою історію в романі як молода і красива дівчина, яка мріє про кохання та сім'ю. В оповіді про свою героїню В. Гюго одним розділом зумів подати типовість трагедії таких «Фантін». Показовими у змалюванні

нещастя, що насуваються на героїню, є пейзажні замальовки. Мрії про щасливе кохання, турботу коханого – все це супроводжується чудовими описами приємного теплого дня. Але такий спокій у оповіді пробуджує відчуття неспокою та лиха, що насувається: Фантіну зрадливо кидає коханий, вона дізнається, що чекає на дитину, та усвідомлює, що допомоги їй чекати немає звідки. Влаштувавшись на роботу із прагненням чесно заробляти гроші на утримання своєї доньки, героїня стає об'єктом наклепів. Її звільняють з фабрики і вона змушена спробувати інші заробітки. Так доля штовхає її на саме соціальне дно і героїня стає повією, щоб прогодувати свою дочку Козетту. Через такий спосіб життя вона стає жертвою суспільних та моральних пересудів.

Наприкінці життя, коли Фантіна вже смертельно хвора, в її історії відбувається низка трагічних подій, які можуть бути розглянуті як ініціація героїні. Фантіна втратила дочку і не бачила її багато років, вона не знайшла підтримки у суспільстві і виявилася беззахисною перед своїми роботодавцями. Однак, Фантіна не втрачає своєї людяності та гідності навіть у важких умовах. Вона залишається вірною своїм принципам і не зраджує своєї любові до дочки. Зрештою, вона приймає свою смерть з гідністю та смиренно, і її смерть стає символом прекрасного, але трагічного життя.

Таким чином, Фантіна – це ще один персонаж, який проходить через ініціацію, переживаючи важкі випробування, зберігаючи свою людяність і гідність.

Жавер у романі «Знедолені» може бути розглянутий як характер, який проходить через свою власну форму ініціації. На початку роману Жавера змальовано як абсолютно віруючого у закон і порядок представника влади [6, р. 77]. Він наполегливо переслідує Жана Вальжана, вважаючи його злочинцем, і повністю виправдовує свої дії в рамках закону. Однак, у міру того, як розвивається роман, Жавер починає задаватися питаннями про правильність своїх дій та усвідомлює, що його суворе дотримання закону може призвести до несправедливості та нечесності.

Найяскравішим прикладом його ініціації є епізод, коли Жавер дозволяє Жану Вальжану піти з місця їхньої зустрічі, хоча він знає, що це є протизаконним, і навіть при цьому залишає свою посаду і залишає місто. Це свідчить про те, що Жавер усвідомив свою помилку і вирішив зробити щось справедливе, але не обов'язково в рамках закону.

Таким чином, Жавер може бути розглянутий як персонаж, який пройшов через ініціацію, усвідомивши свої помилки, як герой, що почав ставити питання про правильність своїх дій, і вирішив змінити своє життя відповідно до цих нових переконань.

Висновки з дослідження. Отже, герої роману «Знедолені» проходять кожен свій рівень ініціації. Та спільним є те, що страждання та випробування не роблять героїв роману озлобленими, жорстокими, такими, що відчують свою вищість над іншими. Навпаки, чоловічі та жіночі постаті твору глибше усвідомлюють свою відповідальність перед суспільством, рідними, а в першу чергу – перед самими собою. Ця моральна вимогливість стає домінантною, і характери перетворюються на символи. Герої роману переходять із однієї життєвої стадії до іншої, подолавши перепони, висунуті життям. Перемога у таких ситуація, як свідчить зміст роману-епопеї, допомогла героям твору усвідомити своє місце у суспільстві, віднайти нові знання та навички.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Віктор Гюго (до п'ятдесятиріччя з дня смерті) / Зібрання праць : У 5 т. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1965. 398 с.
2. Гюго В. Знедолені. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=705> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Гюго Віктор. Знедолені. Скорочений переклад з французької Віктора Шовкуна, вступна стаття Д. С. Наливайко. Харків : Фоліо, 2015. 793 с.
4. Наливайко Д.С. Віктор Гюго. Життя і творчість. Київ : Дніпро, 1976. 147 с.
5. Славич Т.Я., Гаврило І.В., Рошко М.М. Мотив ініціації в романі В.М.Гюго «Знедолені». Міжнародна наукова конференція «Філологічні науки та перекладознавство: європейський потенціал» (3–4 листопада 2022 року. м. Ченстохова, Республіка Польща). “Baltija Publishing”, 2022. С. 100–104. (електронну версію збірника тез конференції “Philological sciences and translation studies: European potential” розміщено за посиланням: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/280>)
6. Mario Vargas Llosa. The temptation of the Impossible: Victor Hugo and “Les Misérables”. Translated by John King. Princeton University Press, 2007. 196 p. URL: <https://bit.ly/3KRqfGo> (дата звернення: 11.04.2023).
7. Roche I. Character and meaning in the novels of Victor Hugo. Purdue studies in Romance Literature. Vol. 38. 2007. 242 p. URL: <https://bit.ly/3Uos01b> (дата звернення: 11.04.2023).
8. Victor Hugo on Things That Matter. Ed. by Marva A. Barnett. Yale University Press, 2010. 491 p. URL: <https://bit.ly/40ZrWr1> (дата звернення: 11.04.2023).

Емілія Швед,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-9477-7579>
м. Ужгород, Україна*

Тарас Дацьо,

*старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-6974-9544>
м. Ужгород, Україна*

Олександра Яцків,

*старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0339-9208>
м. Ужгород, Україна*

**Структурні типи речень як синтаксичні засоби експресії
у промовах історичних осіб твору Т. Лівія «Історія»
(на матеріалі промов I-ї декади твору)**

**Structural sentence types as syntactic means of expression
in the speeches of historical figures in the work of T. Livius “History”
(on the material of the speeches of the 1st decade of the work)**

***Анотація.** Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересом до дослідження проблем риторики, що найтісніше переплетена з стилістикою, поетикою та логікою. Стилїстика бере свій початок у риторикї, джерела ж стилїстики слід шукати у класичній риторикї. Досягнення античної риторикї вивчалися та удосконалювалися протягом столїть. Цїнним матерїалом у цьому планї є твір відомого римського історїографа Тїта Лївія «Історїя». Промови історичних осіб, якї автор вводить у цю фундаментальну працю, є класичним зразком ораторського мистецтва. Ще античнї дослідники захоплювалися мовою Лївія, його риторичною майстернїстю. Знайомлячись з бїльшїстю праць, присвячених дослідженню цїєї проблеми, звертаємо увагу на те, що детально вивчалася лїнгвостилїстика промов інших декад твору, промови ж першїї декади залишилися поза увагою дослід-*

ників. Стаття присвячена вивченню лінгвостилістичної ролі структурних типів речень промов першої декади твору. Дослідження засвідчує, що функції синтаксичних ресурсів стилістики промов є дуже вагомими. В результаті аналізу виявлено, що помітна стилістична функція характерна для неповних, ситуативних, еліптичних речень, у них пропускається компонент, на якому автор прагне сконцентрувати увагу читача. Односкладних простих непоширених речень налічуємо одиниці, простих односкладних поширених – близько двадцяти. Останні в процесі аналізу розподілились на такі типи: безособові, номінативні, неозначено-особові та інфінітивні. Серед цих семантико-граматичних структур найбільше емоційно-експресивне забарвлення несуть неозначено-особові та інфінітивні структури. В узусі автора часті конструкції з пропущеним присудком, рідше – підметом. Серед типів неповних речень домінують контекстуальні; виявлені у процесі дослідження неповні та еліптичні конструкції надають промова динамізму та виразності, часто виконують характерологічну роль. Т. Лівій нерідко послуговується реченнями, ускладненими інфінітивними конструкціями. Система складних речень промов багата і своєрідна, паратактична складала четверту частину усіх складних речень. Засобами зв'язку них, як правило, виступають єднальні сполучники, рідше – протиставні. Образність та стилістична легкість є характерною рисою безсполучникових паратактичних побудов. Дослідження засвідчує, що квантитативно превалюють означальні та умовні речення, рідше в узусі автора речення допущу, мети та порівняльні. Характерною рисою паратактичних побудов є не тільки їх емоційно-експресивна роль, але й анафоричний повтор сполучників, введення підряд однотипних речень, паралелізм частин фрази та гомеотелевтон присудків. У результаті аналізу різних структурних типів речень були виявлені їх характерні емоційно-експресивні та естетико-аргументаційні функції, що служать вагомим фактором пізнання ідіостилію автора.

Ключові слова: риторика, лінгвостилістичні особливості, давній Рим, Тім Лівій, його твір «Історія» (промови твору), структурні типи речень, синтаксичні засоби експресії.

Summary. Modern linguistics is characterized by an increased interest in the study of rhetoric, which is most closely intertwined with stylistics, poetics and logics. Stylistics originates from rhetoric, the roots of stylistics are to be traced back to classical rhetoric. The achievements of ancient rhetoric have been studied and perfected over the centuries. In this regard, the work of the famous Roman historiographer Titus Livius "History" is a highly valuable document. The speeches of historical figures, which the author introduces in this fundamental work, are the classical example of oratorical art. Even the ancient researchers admired Livy's language and his rhetorical skill. While analyzing the majority of works dedicated to the study of this problem, we identify the fact that the linguistic stylistics of the speeches of the other decades of the work was studied in detail, whereas the speeches of the first decade remained without the attention of the researchers. The article is devoted to the study of the linguo-stylistic role of the structural sentence types of the speeches of the first decade of the work. The research proves that the functions of syntactic resources of the speech stylistics are of paramount significance. As a result of the analysis, it was found that a noticeable

stylistic function is typical of incomplete situational, elliptical sentences; they lack the component which the author is willing to focus the attention of his reader on. There are only a few simple unextended one member sentences, and about twenty simple extended one member sentences. In the process of analysis, the latter were divided into the following types: impersonal, nominative, indefinite-personal and infinitive. Among these semantic-grammatical structures, indefinite personal and infinitive ones are characterized by the splendid emotional and expressive colouring. The author quite frequently uses the constructions with an omitted predicate, less often – with the omitted subject. Among the types of incomplete sentences, contextual ones dominate. Incomplete and elliptical constructions spotted in the course of the research enhance the dynamism and expressiveness of the speeches and rather often perform a characterological role. T. Livius often uses sentences complicated by infinitive constructions. The system of complex sentences of the speeches is rich and original, parataxis comprises the fourth part of all complex sentences. As a rule, they are joined by connective conjunctions, less often – by opposing ones. Figurativeness and stylistic simplicity are the characteristic features of non-conjunctive paratactic constructions. The study shows that the indicative conditional sentences prevail quantitatively, whereas the author's use of predicate, objective and comparative sentences is less frequent. The characteristic feature of paratactic constructions is not only their emotional and expressive role, but also the anaphoric repetition of conjunctions, the subsequent introduction of the same type of sentences, the parallelism of parts of a phrase, and the homoeteleuton of predicates. As a result of the analysis of different structural types of sentences, their characteristic emotional-expressive and aesthetic-argumentative functions were revealed, which serve as a significant factor in the identification of the author's idiosyncrasy.

Key words: rhetoric, linguistic stylistic features, ancient Rome, Titus Livius, his work "History" (speeches of the work), structural types of sentences, syntactic means of expression.

Вступ. Досягнення античної риторики протягом століть практично освоювались різними науками: поетикою, логікою, стилістикою. Оскільки головним питанням стилістики, як і риторики, є проблема ефективного використання мови, симбіоз стилістики з риторикою є дуже тісним. Стилiстика, фактично, бере початок у риториці, джерела ж стилістики та сучасної лiнгвостилістики слід шукати в класичній риториці.

Перебуваючи у стані зародку у працях І. О. Бодуена де Куртене, О. О. Потебні, лiнгвостилістика оформилась як наука у працях Л. В. Щерби, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура. Саме на початку ХХ століття формується методологія вивчення художньої мови як ідейно-естетичної єдності. На даний час, в умовах глибокого вивчення основ ораторського мистецтва, появою нових ідей та гіпотез, добрим підґрунтям стає детальне фактологічне вивчення відповідного текстового матеріалу античної епохи.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тіта Лівія “Ab urbe condita”, чи скорочено в українському перекладі «Історія», що наповнений численними промовами історичних осіб, які укладені автором з винятковою риторичною майстерністю.

У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників неодноразово висловлювалася думка про те, що промови історичних осіб, які автор вводить у свій твір, є втіленням усіх кращих традицій античної риторики [1; 2; 5]. Саме у цих промовах чи не в найбільшій мірі виявився ораторський дар автора. Вони стали синтезом всього цінного, нагромадженого грецькою та римською риторичною наукою долівієвого періоду. Аналізом тексту Лівія дослідники займались протягом століть [2; 3; 4]. Більшість з них зосереджували увагу на вивченні лінгвостилістики усіх промов твору, за винятком першої декади. Лише окремі, вибіркові дані, що стосуються стилістики промов першої декади знаходимо у працях Е. Бурка [3].

Виходячи з цих міркувань, ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови і стилю промов першої декади «Історії», зокрема, специфіку використання автором різних структурних типів речень у промовах як засобу експресії. У науковій літературі відсутнє комплексне вивчення цієї проблеми.

Завдання дослідження полягає у фіксації пластів різних структурних типів речень, аналізі їх стилістичної спрямованості та виході на ключові поняття, що служать розкриттю задуму автора.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугують промови історичних осіб першої декади твору Т. Лівія “Ab urbe condita”, що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [6; 7]. Під час дослідження використовувалася компонентна та контекстна методика лінгвістичного аналізу. В основу дослідження ліг описовий метод, що базувався на прийомах: класифікації та систематики, статистики та культурно-історичної інтерпретації. У дослідженні також застосовано зіставний та порівняльно-історичний методи.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на синтезі методів, зокрема: методу диференційного, дистрибутивного аналізу, також застосовано когнітивні підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чимало синтаксичних категорій якнайтісніше пов'язані з лінгвостилістикою тексту. Синтаксична структура промов багата на найрізноманітніші конструкції. Серед структурних типів речень значно переважають складні.

Односкладних простих непоширених речень у промовах налічуємо одиниці, простих односкладних поширених близько двадцяти. Усі речення такої структури досліджуваних промов

за семантико-граматичним принципом поділились на: безособові, номінативні, неозначено-особові, інфінітивні. Стилістичні властивості такого типу речень ґрунтуються на невідповідності між синтаксичною структурою та їх семантичним навантаженням, як от: *Pudet deorum hominumgue* /III, 19, 7/, – Соромно перед богами та людьми. Серед усіх типів одночленних конструкцій найбільш стилістично навантажені безособові та номінативні речення. Як відомо, номінативні структури служать для опису подій, фактів, для них характерна перелічувальна інтонація: ... *colles, campique et Tiberis et adsueta oculis regio et hoc caelum* /V, 54, 3/ – пагорби і луки, і Тібр, і звична для очей місцевість і це небо.

Серед односкладних зустрічаємо і неозначено-особові речення: *De indignitate satis dictum est* /VI, 41, 4/ – Про негідність сказано достатньо. Стилістична сила такого типу речень у їх неозначеності, що ще більше підсилює необхідну думку. Експресивне навантаження припадає і на інфінітивні речення, наприклад: *Satis est aut diem aut mensem censurae adicere?* /IX, 34, 16/, – Досить додати до терміну, призначеному для цензури, день чи місяць? Структура такого типу прикладів передбачає тільки одну позицію головного члена, вся сила експресії односкладних речень у недоукомплектованості граматичного центру, саме тому вони якнайтісніше пов'язані з емоційною мовою.

У процесі дослідження простих двоскладних непоширених речень не виявлено, а двоскладних поширених удвічі більше, ніж односкладних, до прикладу: *Quem tandem ignavissimi hostium contempsero?* /III, 67, 4/, – Кого ж нарешті найбоязливіші з ворогів зневажають?

Adversae deinde res admonuerunt religionum /V, 51, 9/, – Нещастя нас змусило згодом пригадати про віру. Через двокомпонентність синтаксичного центру стилістична функція такого типу речень найчастіше слабо виражена: *Quid ego antiqua repetam?* /IX, 34, 14/, – Та чому я згадую про те, що було давно?

Дослідження показало, що експресії та увиразненості синтаксису промов найчастіше надають неповні речення, яким притаманна наявність лексично незаміщених синтаксичних позицій. В узусі Тіта Лівія найчастіше зустрічаємо речення із пропущеним присудком: *Nos consules, an vos, Quirites? (contempserent)* /III, 67, 4/, – Нас, консулів, чи вас, Квіритів?, (із контексту, чи мовної ситуації зрозуміло, що опущено присудок – зневажають). У таких випадках пропущено саме той компонент, на якому автор прагне найбільш сконцентрувати увагу /IV, 4, 11/; /X, 8, 11/.

Нерідко із стилістичною метою автор вдається до пропуску підмета: *Tam felix vobis corrupendis fuit* /III, 17, 2/, (Appius Herdonius) – Такий щасливий був, чинячи вам зло (Аппій Гердоній).

Нами виявлено чимало зразків речень, що стали неповними у результаті пропуску другорядних компонентів, найчастіше додатка: *Nec os acciperet datum, nec dentes conficerent (cibus)* /III, 32, 10/, – Щоб уста не приймали і зуби не жували (їжу); *Adversa evenisse spernentibus (dei)* /V, 51, 5/, – Нещастя виникають, коли ви зневажаєте (богів); /III, 68, 12/.

Серед типів неповних речень домінують контекстуальні. Пропущені у них компоненти, як правило, були згадані у попередньому реченні. Мета вживання таких конструкцій найчастіше експресивна, хоча безпосередньо пов'язана з намаганням уникнути структурно однотипних побудов: *Molesto antea ferebat miles se suo sumptu... Gaudet nunc fructui sibi rem publicam esse (miles)* /V, 4, 5–6/, – Важко раніше воїн ніс службу за свій рахунок... Радів, що тепер його підтримує країна (воїн).

Проведений аналіз дав змогу виявити одну із характерних конструкцій автора, – прості ситуативні неповні речення. Суть її полягає у тому, що після цілого ряду патетичних, полемічних речень автор увінчує кульмінацію короткою, уривчастою фразою, обриваючи свої обширні роздуми коротким реченням. У процесі аналізу було виявлено дванадцять таких конструкцій, найчастіше вони такі: *Quid?* – Що ж з цього?; *Quid postea?* – Що ж у решті-решт? *Quid tandem?* – Що ж нарешті? Очевидно, Лівій вводить такого типу конструкції з наміром дати слухачам час, передишку, можливість добре зважити почуте та осмислити все. Такі речення можемо віднести до ситуативних, оскільки вони у кожному окремому випадку набувають іншого змісту, у них мовна ситуація, підказана обставинами, ліквідує пропуск.

Як відомо, сферою панування неповних речень є діалог, що викликає в першу чергу комунікативною взаємспрямованістю мови. Характерним для автора «Історії» є «пропуск вступу» до діалогу. Прикладом може слугувати наступний уривок; – Марк Манлій Капітолійський, звертаючись до патриціїв каже: *At enim quid ita solus, ego civium curam ago?* /VI, 15, 11/, – Та ви (запитаєте), чому я один так турбуюся про громадян? Перед цим реченням іде зовсім інша думка, однак читач інтуїтивно відчуває, що у ньому пропущено *quaeribitis* (ви запитаєте). Такі еліптичні речення у промовах не потребують для повного відтворення структури ні контексту, ні ситуації, пропущений компонент відтворюється на основі цього ж речення, у якому він вжитий. Еліптичні конструкції надають промова динамізму, виразності. Найчастіше такого типу періоди надають експресивності та естетики мові, а у кінцевому результаті служать вагомим фактором аргументації. Відомий дослідник специфіки синтаксису Т. Лівія Л. Кюнаст зазначає, що для автора «Історії» характерне елідування

дієслів, що виражають процес мовлення [4, с. 280]. Ось найхарактерніші зразки для ілюстрації цього твердження:

Quid de ancilibus vestris, Mars Gradive, tuque Quirine pater? (loquar) /N, 52, 7/, – А що про щити ваші, Марсе Градиве, і ти, Квірине батьку? (сказати);

Quid haec tandem Urbis nostrae clades nova? (dicere) /N, 51, 7/, – А що мені про теперішню поразку нашого міста? (сказати). У таких конструкціях пропущені компоненти стають імпліцитними у контексті власного речення.

Проведене дослідження ілюструє, що Лівію притаманне елідування допоміжного дієслова «esse»:

Cum sua amiserint, agrum nostrum invasuros (esse) /N, 5, 3/, – Втративши своє, нападають на наші землі;

Negent se manibus temperaturos violatusque (esse) /IV, 3, 6/, – Заперечують грабеджі та насилля, вчинені їх руками. У цих випадках еліпсис несе стилістичне навантаження, робить думку лаконічною, завершеною, його роль спрямована на мовну економію. Ці фактори у свою чергу створюють динамізм і підкреслену ритмомелодику, що веде до експресивного ефекту. Німецький дослідник лінгвістически Лівія В. Вакернагель, розмірковуючи над еліптичними конструкціями автора, зазначає: «Людина шукає найкоротші шляхи, щоб передати найважливіше [8, с. 543]. В. Вакернагель ілюструє це твердження зразком з твору:

Ex peregrinone patricius (fiat) /IV, 3, 15/, – Це означає, що чужинець може патрицієм (стати). Такого типу пропуски він називає еліпсисом «*Deutlichkeit*», тобто «виразності» [8, с. 543].

Найчастіше такого роду еліпсис містить замасковану психологічну характеристику оратора, – передає його внутрішній емоційний стан: стурбованість, радість. Ось як за допомогою цієї стилістичної фігури Лівій передає схвильованість консула Публія Валерія за долю Риму:

Tantum hostium in arce, supra forum curiamque ... (sunt) /III, 17, 4/, – Стільки ворогів у замку, на форумі та в курії ... (знаходиться). Тут еліпсис несе характерологічне навантаження.

Обуреність Гая Канулея незаконними вчинками патриціїв щодо плебеїв передається еліпсисом іменника (*numerus* – число) /IV, 4, 7/, чи, до прикладу, у промову Аппія Клавдія автор вводить цю фігуру пропуску із стилістичних міркувань, – оратор прямо не вказує на об'єкт судження, щоб викликати більшу ненависть плебеїв до ворога та проілюструвати свою неприязнь до неприятеля: *Cum his molliter et per dilationes bellum geri orretet? (hominibus) /V, 5, 1/,* – Невже з цими слід вести війну повільно та без завзяття? (людьми). Такого роду майстерного використання еліпсису у промовах чимало, у більшості

з них він покликаний виконати ще одну дуже важливу функцію, – додатково виділити рему.

В узусі Лівія часті речення, ускладнені інфінітивними конструкціями. Як правило це – зворот *Accusativus cum Infinitivo*. У промовах трапляються зразки речень, де при дієслові *dico* – автор вживає підрядні речення з *quod* «що», замість класичної конструкції *Accusativus cum Infinitivo*. Синтаксис досліджуваних промов своєрідний: нерідко у одному і тому ж реченні спостерігаємо граматичну неузгодженість його компонентів (анаколуф), – в одній частині фрази –узгоджений дієприкметник, у другій – *Ablativus absolutus*. Для Т. Лівія характерні партиципціальні конструкції.

Система складних речень промов багата і своєрідна, більшість з яких виступають у ролі засобів експресії.

Складносурядні речення, що являють собою поєднання синтаксично рівноправних чи паратаксис, складають четверту частину всіх складних. У результаті дослідження легко виділилися улюблений автором тип сполучникових складносурядних речень. Наведемо декілька типових зразків:

Non illi vestram ignaviam contempere, nec suae virtuti confisi sunt /VI, 67, 5/, – Не вашу боязкість вони зневажають і не на свої сили надіються;

A quibus semper non vestra virtute innocentiaque, sed auxilio alieno tuti sitis /III, 68, 5/, – Від них ви завжди будете захищені не вашою хоробрістю та невинністю, а з допомогою чужинців.

Засобом поєднання у таких конструкціях, як правило, служать єднальні чи протиставні сполучники. Перші надають висловам переконливості, плавності звучання, протиставні ж виділяють найважливіше, концентрують увагу у напрямку, потрібному оратору. Нерідко автор поєднує із стилістичною метою у одному періоді ці два типи сполучників, до прикладу: *Vocis verborumque quantum voletis ingerent, et criminum in principes et legum aliarum super alias, sed ex illis contionibus numquam vestrum quisquam re fortuna auctior rediit* /III, 68, 4/, – Вони наговорять вам слів та промов скільки хочете, винайдуть чимало звинувачень проти знатних осіб, нагромадять закони одні на інші, скличуть зібрання, але із цих зібрань жоден з вас не повертався багатшим. У такий спосіб Тіт Квінкцій Капітолійський переконує плебеїв, щоб не довіряли народним трибунам, – у вищенаведеному зразку повтор єднальних сполучників сприяє монотонності, «байдужості» мови оратора, та раптово перелік перериває протиставний сполучник, – все це спрямоване на певний стилістичний ефект. Як бачимо, з метою переконання Лівій застосовує полісиндетон. Нерідко ефективним засобом аргументації

служить дихотомічний полісиндетон: *Dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat* /IV, 4, 3/, – Що ж стосується диктатора, то не лише не було його влади, але і не було самого цього слова. Образність, стилістична легкість характерна для безсполучникових паратактичних конструкцій: *Adversus nos Aventinum capitur, adversus nos Sacer occupatur mons* /III, 67, 11/, – Проти нас ви займаєте Авентин, проти нас священну гору. Такого типу речення у досліджуваних промовах, як правило, супроводжуються повторами та симетричністю колонів, безсполучниковість у таких випадках теж стає стилістичним засобом. Спостерігаючи над особливостями синтаксису Лівія, подібного висновку доходить Л. Кюнаст: «У Лівія часто вживається асиндетон при дієприкметниках, останній компонент найчастіше приєднується з допомогою сполучників *et* чи – *que*; зустрічаємо асиндетон імперативів: *ite dicite*» [4, с. 284].

Гіпотактичні конструкції промов значно превалюють над паратактичними. У процесі аналізу було відібрано 260 гіпотактичних конструкцій. У промовах першої декади особливо багато складнопідрядних речень з підрядними відносними чи означальними. Зумовлене це тим, що вони дають характеристику предметів чи осіб, виділяють їх особливості. В більшості з них часи вжиті у *Indicativus* /V, 5, 2/, хоч інколи автор застосовує у них і *Coniunctivus*. Як правило, це відносні речення з відтінком припущення чи відносно допустові:

Plus hercule aliquanto, qui vere rem aestimare velit /III, 19, 6/, – Клянусь Гераклом, набагато більше, якщо справедливо оцінювати стан речей, чи у зразках /V, 3, 4/ або /V, 5, 9/. Відтінок допустовості цих речень служить засобом підкреслення безапеляційності; правдивості мови оратора. Часто у стилістичну канву промов автор вводить відносно-наслідкові періоди: *Sed quae tandem ista merces est, qua vos semper tribunos plebis habeamus* /VI, 40, 9/, – Та що це за нагорода, ціною якої, ми можемо завжди мати вас у ролі народних трибунів. В одних випадках ці речення виконують уточнюючу функцію, у інших – виконують емоційно-експресивне іронічне навантаження /VI, 15, 5/. Значно рідше в узусі автора відносно-причинові речення: *Quanto opere vos, Quirites contempserent patres, quam indignos ducerent, qui una secum urbe intra eadem moenia viveretis* /IV, 3, 2/, – Як сильно вас, квірити, зневажають патриції, якими негідними вважають тих, які поряд з ними, у одному місці, у тих же стінах проживають.

Переважна кількість підрядних умовних речень досліджуваних промов розташована у препозиції до головного. Відмітним є те, що це майже завжди пов'язане із стилістичною метою, часом підрядні умовні, виступаючи у ролі засобу експресії, розміщуються

у інтерпозиції /III, 19, 9/. Поданий нижче приклад є зразком типової умовної конструкції: *Si vos Urbis, Quirites, si vestri nulla cura tangit, at vos veremini deos vestros ab hostibus captos* /III, 17, 3/, – Якщо ви, квірити, зовсім не турбуєтесь ні про місто, ні про себе, то шануйте ваших богів, що у полоні у ворога. Препозиція у поєднанні з анафоричним повтором сполучника та паралелізм частин фрази – типовий спосіб експресивного використання автором підрядних умовних речень. Засобами оформлення підрядного зв'язку у цих реченнях найчастіше виступають сполучники *si* і *nisi* /V, 54, 1/.

Підрядні додаткові речення вводяться автором, як правило, після *verba timendi* /VI, 40, 19/. Типовим зразком може служити така конструкція: *Ne adfinitatibus, ne propinquitatibus inmiscuemur, cavent, ne societur sanquis?* /IV, 4, 6/, – Остерігаються, щоб ми з ними не зблизились, не поріднились, не змішалась кров? У вищенаведеному зразку у ролі засобів аргументацій виступають і повтор сполучника *ne*, і паралелізм, і симетричність колонів і інтерпозиція головного речення.

Підрядні речення причини найчастіше вводяться сполучниками *quia* та *quod*. У препозиції такі речення Лівій вживає найчастіше із стилістичною метою: *Quia in Concordia ordinum nullos se usquam esse vident, ... turbarum ac seditionum duces esse volunt* /III, 68, 11/, – Оскільки усвідомлюють свою повну ничтожність при згоді, намагаються бути вождями заколотів та повстань. Більшість причинових речень у промовах знаходяться у постпозиції до головного речення.

Серед підрядних наслідкових виділилась група означально-наслідкових, виразником корелятивного зв'язку у яких виступає займенник *is* /III, 67, 2/, чи, до прикладу: *Adeone effeminate corpora, adeo molles animos, ut hiemem unam durare in castris non possint?* /V, 6, 4/, – Настільки розніжені тіла, настільки слабкий дух, що не у змозі одну зиму перезимувати у військовому таборі? У наведеному прикладі експресивна функція наслідкового, а точніше обставинного речення способу дії очевидна. Нерідко у ролі корелятивних слів виступають такі пари: *tanta – ut; tam – ut* і т. п. *At hercule apud hostis tanta modestia est, ut non obsidionis taedio...* /V, 6, 12/, – А у ворогів, клянусь Гераклом, така велика витримка, що їм не важко переносити труднощі облоги.

Що стосується підрядних речень часу, то у досліджуваних промовах кількісно переважають *cum historicum*. Це, очевидно, пов'язане з тим, що у промовах часто подається розповідь про минулі події; у яскраво вираженій показовій функції ці речення виступають в основному у препозиції:

Cum hostes supra caput sint, discedi ab armis placet? /III, 17, 2/, – Коли ворог у нас над головою, ви маєте намір залишити зброю?

Cum hostes in arce, in Capitolio essent, exulum et servorum dux ... in cella Jovis ... habitaret /III, 19, 7/, – Коли вороги у замку, у Капітолії, вождь вигнанців та рабів проживає у храмі Юпітера. Препозиція усіх підрядних конструкцій акцентує найважливішу думку промови та концентрує увагу слухачів на головному тезисі виступу.

Хоч гіпотактичних конструкцій з підрядними допустовими порівняно менше, проте майже усім їм властива чітка експресивна функція, як от: *Consules facere vestrarum partium; etsi patribus videbamus iniquum* /III, 67, 9/, – Ви забажали вибрати консулами людей вашої партії, хоча ми бачили, що з точки зору патриціїв це несправедливо. Тут мовець Тіт Квінкцій Капітолійський намагається бути об'єктивним, справедливим, однак це допустове речення видає його небайдужість та заклопотаність долею патриціїв. Сполучниками у цих реченнях, як правило, виступають: *etsi, quamquam*, рідше *etiamsi* та ін.

Дослідження засвідчило, що підрядні речення мети найчастіше вводяться сполучником *ut*, рідше – *uti*: *Vobis dent mentem oportet, ut prohibeatis, sicut mihi dederunt armato togatoque, ut vos a barbaris hostibus defenderem* /VI, 18, 9/, – Хотять переконати вас, щоб ви перешкождали, подібно до того, як мене озброєного та одягненого у тогу переконують, щоб я охороняв вас від диких ворогів. Як засвідчує цей типовий зразок таких конструкцій, спосіб поєднання у них характеризується парним вживанням сполучника та повторюваністю.

Проведений аналіз виявив значну стилістичну роль порівняльних речень. Саме у них у результаті порівняння Лівій дає пряму характеристику реалії чи явища: *Quot enim clientes circa singulos fuistis patronos, tot nunc adversus unum hostem eritis* /VI, 18, 6/, – Бо скільки клієнтів у одного патрона було, стільки тепер у нього ворогів.

Ієрархічна картина досліджуваних гіпотактичних конструкцій промов може бути проілюстрована за допомогою наступної таблиці:

№ п/п	Гіпотактичні структури	Процентний склад підрядних речень
1.	Умовні	33,26%
2.	Відносні (означальні)	26,11%
3.	Додаткові	10,82%
4.	Причини	7,83%
5.	Часу	7,08%
6.	Мети	5,22%
7.	Наслідкові	4,47%
8.	Допусту	3,35%
9.	Порівняльні	1,86%
ВСЬОГО: 260 речень		100%

Таким чином, хоч складні речення і не прийнято вважати вдячним стилістичним засобом, дослідження засвідчило, що Тіт Лівій дуже вдало застосовує більшість з них у виразально-експресивній функції. Характерною рисою стилю гіпотактичних конструкцій промов є анафоричний повтор сполучників, введення підряд декількох однотипних речень, паралелізм частин періоду та співзвучність закінчень присудка. Найчастіше автор послуговується відносними та умовними підрядними конструкціями, найрідше – допусту, мети та порівняльними.

Висновки з дослідження. Отже, дослідження структурних типів речень, їх емоційно-експресивного забарвлення та відповідно аргументаційної ролі засвідчує, що помітна стилістична функція характерна в першу черг для неповних, ситуативних, еліптичних речень, у яких пропускається саме той компонент, на якому автор більш за все сконцентровує увагу. Односкладних простих непоширених речень нараховуємо одиниці, простих односкладних поширених – близько двадцяти. В процесі аналізу виділились такі типи останніх: безособові, номінативні, неозначено-особові та інфінітивні. Серед цих семантико-граматичних груп найбільш яскраве емоційно-експресивне забарвлення притаманне неозначено-особовим та інфінітивним структурам. Експресії та виразності синтаксису промов надають неповні речення, в узусі Т. Лівія найчастіше зустрічаємо конструкції з пропущеним присудком, дещо рідше пропускається підмет, серед другорядних членів – найчастіше додаток. Серед типів неповних речень домінують контекстуальні. Виявлені в процесі дослідження неповні чи еліптичні конструкції, надають промова динамізму та виразності. Еліптичні структури найчастіше виступають у ролі засобу увиразнення та виконують чітку характерологічну функцію, містять замасковану психологічну характеристику оратора – передають його внутрішній емоційний стан: схвилюваність чи радість. Синтаксис Лівія своєрідний: автор послуговується реченнями, ускладненими інфінітивними конструкціями. Непоодинокі випадки вживання автором при *dico* підрядних речень з *quod*, замість класичної конструкції *Accusativus cum Infinitivo*.

Система складних речень промов багата і своєрідна, паратаксистична складає четверту частину усіх складних речень. Засобами зв'язку найчастіше служать єднальні сполучники, що надає тексту плавності, переконливості, а протиставні виділяють характерне, концентрують увагу у напрямі, потрібному оратору. Образність та стилістична легкість властива безсполучниковим паратактичним конструкціям, вони, як правило, супроводжуються повторами та симетричністю колонів. Дослідження засвідчило, що квантитативно переважають

означальні та умовні речення, рідше в узусі автора – допусту, мети та порівняльні. Характерною рисою паратактичних побудов є не лише їх емоційно-експресивна роль, але й анафоричний повтор сполучників, введення підряд однотипних речень, паралелізм частин фрази та гомеотелевтон присудків.

Отже, структурні типи речень, виконуючи емоційно-експресивну та естетичну функції, служать у досліджуваних промовах важливим засобом аргументації, їх дослідження сприяє пізнанню ідеї твору та характерних рис ідіостилу автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bernhardt G. Grundriss der Römischen Literatur. Halle, 1850. S. 542–545.
2. Bruns J. Die Persönlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten. Kiel, 1897. 84 s.
3. Burck E. Wege zum Livius. Darmstadt, 1967. 544 s.
4. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. Berlin, 1871. 402 s.
5. Stacey S. G. Die Entwicklung des Livianischen Stiles. Leipzig, 1896. 66 s.
6. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. M. Müller. lib. I–VI. Lipsiae, 1910. 396 s.
7. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. Bd. III. Buch. VI–X. Berlin, 1876. 220 s.
8. Wackernagel W. Poetik, Rhetorik und Stilistik. Halle, 1888. 597 s.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ENTRANGERES

Анна Брутман,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування,
Національний університет «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-7774-5356>
м. Запоріжжя, Україна

Тетяна Наумчук,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування,
Національний університет «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-9465-7497>
м. Запоріжжя, Україна

Штучний інтелект на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти

Artificial intelligence and “Foreign language for specific purposes” classes in higher education institutions

***Анотація.** Глобальний вплив штучного інтелекту передбачає зміну підходів від реструктуризації суспільного ладу в широкому сенсі і до процесів навчання та управління в освіті у вузькому. Тому не залишається ніякого вибору, окрім того, що прийняти штучний інтелект як необхідність та ефективність покращення освітніх процесів як на аудиторному, так і на системному рівнях. Мета статті – визначити роль та значення використання штучного інтелекту у процесі опанування іноземної мови у закладах вищої освіти на заняттях з Іноземної мови за професійним спрямуванням.*

Штучний інтелект (ШІ) – це здатність інтелектуальних машин виконувати завдання точно та ефективно. ШІ – це складна суміш інформатики, математики та інших складних наук, що допомагає машинам відтворювати пізнавальні здібності людини. ШІ в освіті передбачає адаптивне, персоналізоване, інтервальне навчання та автоматичне оцінювання. На заняттях з ІМПС ШІ виконує чотири головні функції: незалежне оцінювання досягнень студента, допомога у навчанні, глобальне навчання та індивідуальний підхід. Позитивні сторони ШІ на заняттях ІМПС: адаптація до сильних та слабких сторін студентів, відповідний шаблон підтримки з урахуванням результатів, адаптивне навчання на початковому рівні, запобігання сором'язливості, безперервна практика у зручному режимі. Однак надмірне використання ШІ може спричинити і негативні наслідки: зниження когнітивних здібностей студентів; повну залежність настрою від невдач та успіхів у роботі системи ШІ; втрата

реальних зв'язків між учасниками навчального процесу; зниження ролі викладача; погіршення стану здоров'я; втрата персональних даних. Використання штучного інтелекту є невід'ємною частиною навчального процесу. ШІ, як ефективне доповнення на заняттях ІМПС, може збагатити процес вивчення іноземної мови, а також передбачає адаптивність, персоналізованість та задовольняє бажання глобалізованого навчання.

Ключові слова: штучний інтелект, адаптивність, індивідуальність, іноземна мова за професійним спрямуванням, студент, заклад вищої освіти.

Summary. *The global influence of artificial intelligence implies a change in approaches from the restructuring of the social order in a broad sense to the processes of learning and management in education in a narrow sense. Therefore, there is no choice but to accept artificial intelligence as a necessity and effectiveness of improving educational processes both at the classroom and system levels. The purpose of the article is to determine the role and significance of the AI use in learning a foreign language in "Foreign language for specific purposes" classes (FLSP) in higher education institutions.*

Artificial intelligence (AI) is the ability of intelligent machines to perform tasks accurately and efficiently. AI is a complex mixture of computer science, mathematics and other sciences that helps machines reproduce human cognitive abilities. AI in education involves adaptive, personalized, interval learning and automated assessment. The main AI functions in FLSP classes are independent assessment of student achievements, learning assistance, global learning, and individual approach. Positive AI aspects in FLSP classes are adaptation to students' strengths and weaknesses, appropriate support based on results, adaptive learning at the initial level, prevention of shyness, and continuous practice in a convenient mode. However, excessive use of AI can also cause negative consequences, such as a decrease in students' cognitive abilities; complete dependence of mood on failures and successes in the AI operation; loss of real connections between participants of the educational process; reduction of the teacher's role; deterioration of health; loss of personal data. The use of AI is an integral part of the educational process. AI, as an effective addition to FLSP classes, can enrich the process of learning a foreign language, and also provides adaptability, personalization and satisfies the desire for globalized learning.

Key words: *artificial intelligence, adaptability, individuality, "Foreign language for specific purposes" classes, student, institution of higher education.*

Вступ. Штучний інтелект, як здатність машин або комп'ютерів мислити та діяти так само, як людина, стає невід'ємною частиною життєдіяльності людства. Він стосується нашого життя в різних функціях і формах. Штучний інтелект – це новий потужний фактор економічного та технологічного розвитку. Глобальний вплив штучного інтелекту передбачає зміну підходів від реструктуризації суспільного ладу в широкому сенсі і до процесів навчання та управління у освіті в вузькому. Нові форми технологій заповнюють наше життя в усіх сферах, не залишаючи осторонь і освіту. Тому не залишається

ніякого вибору, окрім того, що прийняти штучний інтелект як необхідність та ефективність покращення освітніх процесів як на аудиторному, так і на системному рівнях.

Явище штучного інтелекту стало об'єктом дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Серед вітчизняних дослідників, це праці І. Довженко, Н. Новохатської, О. Загородньої, Л. Морської, І. Зачепи, В. Грицишина, Н. Габрусєва, А. Шевченка, Г. Андрощук та інших. Серед зарубіжних: М. Byram, D. Crystal, M. Dooly, M. Fleming, S. Guth, M. Jewell, C. Kirsch, Y. Lam, R. Stannard, M. Pegrum, M. Wild та інші. Проте визначенню ролі штучного інтелекту на заняттях з Іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти приділено зовсім мало уваги, що і спрямує наше дослідження.

Методологія та методи дослідження. Мета статті – визначити роль та значення використання штучного інтелекту у процесі опанування іноземної мови у закладах вищої освіти на заняттях з Іноземної мови за професійним спрямуванням.

Для досягнення мети було використано наступні методи дослідження: порівняльний та системний аналіз наукових джерел з досліджуваної тематики, синтез та узагальнення, аналіз наявних підходів до використання штучного інтелекту на заняттях ІМПС та метод оцінки рівня ефективності та результативності використання ІІ у процесі вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітня система, яка зорієнтована на майбутнє, зазнає цифрових трансформацій, що проявляються в форматі цифрового навчального середовища нового покоління (The Next Generation Digital Learning Environment – NGDLE) [3, с. 97].

В умовах активного використання інтегрованих систем EdTech, з метою забезпечення підтримки неперервності отримання освіти та надання освітніх послуг, організація діяльності закладів освіти потребує адаптивності та гнучкості. Відповідно, можна припустити, що гнучкість, притаманна NGDLE, як перспективного формату розвитку post-LMS періоду закріплює форму навчання, в якій терміни «відкрита освіта», «цифрові ресурси», «керовані дані», «штучний інтелект (ІІ)» стали все частіше використовуватися [4].

Штучний інтелект (ІІ) (artificial intelligence – AI) властивість автоматичних систем брати на себе окремі функції інтелекту людини, наприклад, вибирати й ухвалювати оптимальні рішення на основі раніше одержаного досвіду й раціонального аналізу зовнішніх дій [7, с. 9].

Штучний інтелект – це: наука і технологія, здатна відтворити процеси мислення людського мозку і направити їх на створення й обробку різних комп’ютерних програм, а також інтелектуальних машин, здатних повністю замінити і спростити людську роботу; область інформатики, що займається розробкою інтелектуальних комп’ютерних систем, тобто систем, що володіють можливостями, які ми традиційно пов’язуємо з людським розумом [6, с. 42].

Штучний інтелект (ШІ) – це здатність цифрових пристроїв виконувати ті завдання, що властиві розумним істотам [1, с. 15].

У нашій роботі штучний інтелект (ШІ) визначено як здатність інтелектуальних машин виконувати завдання точно та ефективно.

Штучний інтелект носить складний характер. Тут використовується дуже складна суміш інформатики, математики та інших складних наук. Комплексне програмування допомагає цим машинам відтворювати пізнавальні здібності людини [9, с. 46].

Існує три категорії (або типи) штучного інтелекту (*Таблиця 1*) [8]:

Таблиця 1

Категорії (або типи) штучного інтелекту

Штучний інтелект вузького спектру, або ANI (Artificial Narrow Intelligence)	Загальний штучний інтелект, або AGI (Artificial General Intelligence)	Штучний суперінтелект, або ASI (Artificial Super Intelligence)
– перший рівень штучної свідомості, яка спеціалізується на прийнятті рішень лише в одній сфері.	– штучний інтелект другого рівня, який досягає та перевершує рівень звичайної людської свідомості: може розв’язувати математичні та логічні завдання, абстрактно мислити, порівнювати та засвоювати складні ідеї, швидко навчатися, в т.ч. – із власного досвіду.	– 6.2.107 третій рівень розвитку технологій штучного інтелекту, де він є розумнішим, аніж усе людство разом узятє, спочатку трохи, а згодом як результат самонавчання – у трильйони разів

Т. Силка вказує на позитивні та негативні сторони ШІ взагалі[9, с. 46-49]. До позитивних він відносить:

1. Зменшення помилок: ШІ допомагає зменшити помилку та шанс досягти точності з більшою точністю.

2. Складне дослідження: ШІ можна використовувати для видобутку та інших процесів розвідки палива, для вивчення океанічного дна і, отже, подолання людських обмежень.

3. Щоденне застосування: Смартфон – влучний і повсякденний приклад. ШІ широко використовується фінансовими установами

та банківськими установами для організації та управління даними. Виявлення шахрайства використовує ШІ у системі на основі смарт-карт.

4. Цифрові помічники: використання «аватарівХ, які є репліками або цифровими помічниками, що реально можуть взаємодіяти з користувачами, тим самим економлячи потребу в людських ресурсах. Повна відсутність емоційної сторони змушує роботів мислити логічно і приймати правильні програмні рішення.

5. Завдання, що повторюються: машини думають швидше, ніж люди, і їх можна поставити на багатозадачність. Машинна розвідка може бути використана для виконання небезпечних завдань.

6. Медичне застосування: лікарі оцінюють пацієнтів та ризики для здоров'я за допомогою штучного машинного інтелекту. ШІ знаходить величезне застосування у виявленні та моніторингу неврологічних порушень, оскільки може імітувати функції мозку.

7. Немає перерв: машини, на відміну від людей, не потребують частих перерв і освіжень. Вони запрограмовані на довгі години і можуть безперервно виконувати завдання.

До негативних:

Висока вартість: створення, ремонт та обслуговування ШІ вимагає великих витрат.

Немає копіюючих людей: у машин немає ніяких емоцій та моральних цінностей. Вони виконують те, що запрограмовано, і не можуть зробити судження правильним чи неправильним.

Не вдосконалюється досвід: машини не в змозі змінити свої реакції на зміни середовища.

Немає оригінальної творчості.

Безробіття як соціально небажане явище.

Можливість спілкуватися і керувати комп'ютерами в освіті за допомогою мислення нині розглядається як четверта технологічна революція, що кардинально змінює структуру вищої освіти в усьому світі[2].

М. Маренко та В. Коваленко говорять про два типи штучного інтелекту, це: штучний інтелект, який базується на правилах, і штучний інтелект, який базується на машинному навчанні. Штучний інтелект на основі правил використовує правила прийняття рішень, щоб створити або запропонувати рекомендацію чи вирішення поставленого запиту. Прикладом цього є система інтелектуального репетитора, яка може надати граматику і конкретний зворотній зв'язок. Штучний інтелект, заснований на машинному навчанні, є набагато потужнішим, оскільки машини (орієнтовані на комп'ютер) можуть фактично навчатися та ставати кращими з часом, особливо коли

вони працюють із великими багатшаровими наборами даних. В освіті інструменти штучного інтелекту на основі машинного навчання можна використовувати для різноманітних завдань, таких як моніторинг активності і створення моделей, які точно передбачають результати поведінки. В рамках штучного інтелекту є ще одна підгалузь – обробка природної мови, тобто використання програмного забезпечення для розуміння, прогнозування, перекладу та запису текстового вмісту. Експерти досліджують способи використання голосового штучного інтелекту для діагностики читання та інших академічних проблем. Сьогодні використання штучного інтелекту, який базується на машині, вже прийнято в освіті [5, с. 51].

І. Візнюк, Н. Буглай, Л. Куцак, А. Поліщук, В. Киливник вказують на наступні аспекти використання ШІ в освіті:

1. Адаптивне навчання. Надає можливість відстежувати індивідуальний процес кожного учня, студента та оповіщати викладача щодо труднощів у розумінні навчального матеріалу.

2. Персоналізоване навчання. ШІ надає можливість кожному обирати швидкість навчання, обирати рівень і поступовість виконання завдань, врахування інтересів і переваг кожного.

3. Автоматичне оцінювання. ШІ надає можливість на основі автоматичного оцінювання здійснити аналіз відповіді, надати індивідуальний зворотний зв'язок, створити для кожного індивідуальний план навчання.

4. Інтервальне навчання. Надає можливість закріплення навчального матеріалу, що за допомогою ШІ може бути здійснено поетапно [1, с. 16].

Вважаємо, що ШІ на заняттях з ІМПС виконує чотири головні функції:

1. Незалежне оцінювання досягнень студента, що є важливим критерієм сучасної освіти.

Найбільш просте і зрозуміле використання ШІ – контроль знань, автоматизована перевірка завдань, виявлення та виправлення помилок, допомога викладачам системи визначають самостійність виконання завдань у виставленні оцінок. Крім того, ШІ допомагає усунути проблему списування, аналізуючи зображення з відеокамер і активність користувачів у браузері. Засновані на технологіях штучного інтелекту прокторінгові системи визначають самостійність виконання завдань. Значний позитивний ефект є у використанні ШІ для одержання знань і навичок, можливості розпізнання тексту і голосу з подальшим аналізом природної мови, що почали використовувати у вивченні іноземних мов [1, с. 17].

2. Помічник у навчанні. Студенти можуть використовувати головні помічники Amazon Alexa, Apple Siri, а також автоматичні перекладачі та програми і додатки для автоматичного корегування тексту щодо лексики, граматики, синтаксису.

3. Глобальне навчання. Здобувачі освіти мають можливості брати участь у різноманітних заходах по всьому світу, а також розширити коло знайомих в інших країнах та культурах. ІІІ допомагає знайти усю необхідну інформацію і адаптувати результати до користувачів.

4. Індивідуальний підхід до вивчення іноземної мови. Кожен учасник навчального процесу може виконувати завдання у притаманну йому темпі. Система ІІІ передбачає виконання наступних завдань із врахуванням помилок попередніх.

Індивідуалізований підхід передбачає використання чат-ботів. Чат-боти ніколи не втраять терпіння і будуть постійно пропонувати допомогу; пропонують унікальний спосіб взаємодії з користувачами за допомогою діалогу, який необхідний для процесу навчання; зберігають історію спілкування з користувачем, що дозволяє їм у будь-який момент переглянути відповідь; допомагають користувачам бути залученими і мотивованими, підказуючи їм, що робити, розважаючи їх в той же час інформуючи їх; ніколи не втомлюються і продовжують працювати кожен день [1, с. 19].

Наш досвід свідчить, що використання ІІІ на заняттях із ІМПС має наступні позитивні сторони (Рис. 1):

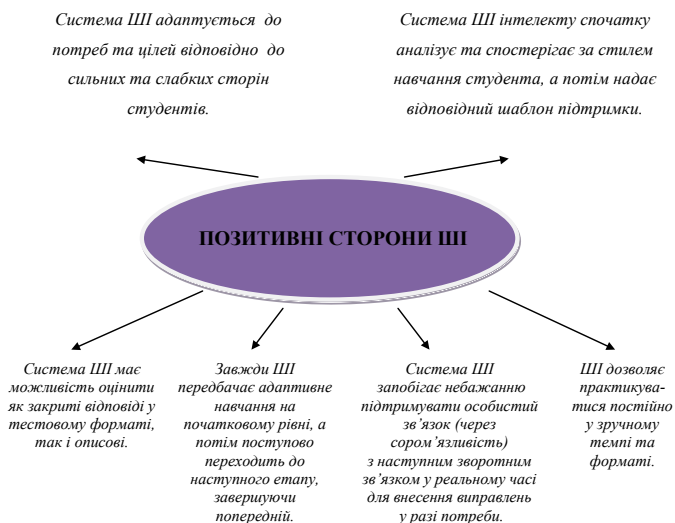

Рис. 1. ІІІ на заняттях із ІМПС

Однак вважаємо, що надмірне використання ШІ на заняттях із ІМПС може спричинити і негативні наслідки:

1. Зниження когнітивних здібностей студентів.
2. Повна залежність настрою від невдач та успіхів у роботі системи ШІ.
3. Втрата реальних зв'язків між учасниками навчального процесу.
4. Зниження ролі викладача.
5. Погіршення стану здоров'я (наприклад, зору).
6. Втрата персональних даних.

Варто розуміти ШІ як необхідне сучасне ефективне доповнення на заняттях ІМПС у закладах вищої освіти, що може збагатити процес вивчення іноземної мови, але ніколи не може зайняти провідну роль у безпосередній взаємодії людини з метою розуміння культурних особливостей.

Висновки з дослідження. Освіта цифрової ери передбачає підготовку майбутнього покоління до все більш автоматизованих економік та систем. Використання штучного інтелекту в освіті є невід'ємною частиною ефективного вдосконалення навчального процесу. Результативне опанування іноземної мови на заняттях ІМПС у закладах вищої освіти вимагає активне застосування ШІ. Використання ШІ надає можливість адаптивності і персоналізованості навчального процесу, а також передбачає незалежне оцінювання набутих знань студентами і задовольняє бажання глобалізованого навчання. Однак ШІ повинен зайняти роль помічника на заняттях ІМПС з метою уникнення негативних наслідків.

Перспектива подальших досліджень полягає у детальному аналізі негативних сторін використання ШІ та їх наслідків у процесі опанування іноземної мови на заняттях з ІМПС у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Візнюк І. М., Буглай Н. М., Куцак Л. В., Поліщук А. С., Киливник В. В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 59. С. 14–22.
2. Доценко І. О. Актуальні проблеми упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті. *Гірничий вісник : науково-технічний збірник*. Кривий Ріг, 2017. Вип. 102. С. 117–120.
3. Карташова Л., Гуржій А., Сорочан Т. Цифрове навчальне середовище нового покоління: екосистема для суб'єктів освітнього процесу. *Сучасні досягнення в науці та освіті*. Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 63–66.
4. Карташова Л., Сорочан Т., Шеремет Т. Штучний інтелект як засіб формування освітнього досвіду майбутнього. 2022. URL : http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/11333/1/SE-2022_Kartashova.pdf.

5. Мар'єнко М. Коваленко В. (2023). Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 38(1). С. 48–53. URL : <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-007>.
6. Піжук О.І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019, № 3. С. 41–46.
7. Савченко А. С., Синельников О. О. *Методи та системи штучного інтелекту : Навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.050101 «Комп'ютерні науки» К. : НАУ, 2017. 190 с.*
8. Сісяк П. Штучний інтелект – революція, надія чи утопія? 2016. URL : <https://www.imena.ua/blog/ai-revolution/>.
9. Силка Т. Б. Застосування штучного інтелекту для підвищення ефективності телекомунікаційних систем. 2020. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/34941/1/Sylka_bakalavr.pdf.

UDC 811:378

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.219-224>

Iryna Dzhividinska,
candidate of philological sciences (PhD), associate professor,
associate professor of the department of philology and translation,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Intercultural Approaches in Language Teaching

Міжкультурний підхід у викладанні мов

Abstract. *The intercultural approach in language teaching is aimed at developing students' understanding and appreciation of different cultures, their ability to communicate effectively across cultural barriers. This approach recognizes that language and culture are closely related and that students need to develop not only linguistic competence but also intercultural competence. An intercultural approach in language teaching includes a number of actions and strategies. Cultural immersion: engaging students in authentic cultural experiences, such as visiting cultural sites, participating in cultural events, or interacting with native speakers. Intercultural communication is becoming increasingly important in our globalized world. This article explores the principles of questioning, listening, and empathy as essential skills for successful intercultural communication. It suggests various activities that language teachers can use to promote these skills, such as reading literature, watching films, and participating in cultural exchange programs. By incorporating intercultural approaches into language teaching, educators can help prepare their students for a diverse and interconnected world. This article discusses the importance*

of intercultural approaches in language teaching. It highlights the need for learners to question their own assumptions and biases, and to develop the skills of active listening and empathy. The article suggests various activities that can help learners understand and appreciate different cultures, including watching videos, participating in role-playing activities, and engaging in cultural exchange programs. Overall, the article emphasizes the importance of preparing learners for a globalized world where intercultural communication is essential.

Key words: *education, culture, cultural approach, intercultural communication.*

Анотація. *Міжкультурний підхід у викладанні мов спрямований на розвиток у студентів розуміння та оцінки різних культур, їх здатність ефективно спілкуватися через культурні бар'єри. Цей підхід визнає, що мова та культура тісно пов'язані, і що студенти повинні розвивати не тільки лінгвістичну компетентність, але й міжкультурну компетентність. Міжкультурний підхід у викладанні мов містить низку дій та стратегій. Культурна іммерсія: привчання студентів до автентичних культурних досвідів, таких як відвідування культурних пам'яток, участь у культурних заходах або спілкування з носіями мови. Міжкультурний діалог: сприяння комунікації між студентами з різних культурних середовищ, підтримка взаємодії та обміну думками. Критичне мислення: спонукання студентів до критичного аналізу своїх власних культурних припущень та уявлень, розвитку більш витонченого розуміння інших культур.*

Багатокультурні матеріали: використання матеріалів, які відображають різноманітність культур та поглядів, таких як література, фільми, музика та мистецтво. Вивчення мови через культуру: використання культурних тем та тематики як основи для вивчення мови, наприклад, вивчення їжі, свят або звичаїв у цільовій мові. В цілому, міжкультурний підхід у викладанні мов має на меті розвиток міжкультурної компетентності студентів, яка передбачає здатність ефективно спілкуватися через культурні бар'єри, цінувати та поважати різні культурні погляди та адаптуватися до різних культурних контекстів. У статті представлена модель освітнього підходу, що поєднує синтезовані знання, мудрість, культуру, інтелект і творчість. З'ясовано тенденцію загальних обговорень проблем сучасних стратегій і програм, їх академічні та практичні аспекти.

Ключові слова: *освіта, культура, міжкультурний підхід, викладання мов.*

Introduction. At the base of foreign language teaching and learning the insight into and deeper understanding of the target languages cultures has been a prominent aim with mobility growing and business becoming more and more global, international language pedagogues and business people alike have come to call for “intercultural skills”, “practical cultural knowledge” or “international competence”. Especially, if “communication” is synonymous for “genuine mutual understanding”.

Methods. Considering English teaching-learning strategies analysis, it is necessary to emphasize, that the most valuable achievement of the experience, consists in English learners' promotion of creative use

of the English language, a broadened vision of the English language, as a rich developing language code system, and of learning the English language as a creative unlimited process which serves for cultivation of communicative perfection, culture, intelligence, knowledge – the chief constituents of modern civilization cultural paradigm [4: p. 8].

Results and Discussions. We can reveal three major methods of teaching intercultural skills from textbooks:

- I. Teachers presenting information directly.
- II. Students gathering information from different sources.
- III. Exposure to authenticity or near-authenticity.

From a language learning point of view, the three methods involve a range of communicative learner language activities, more limited and one-sided in the first case, with a concentration on comprehension and note taking, leaving the learners mostly in the passive role of “consumers” of facts and figures.

The information on the target cultures is usually referred to as “representative.” The information on the target cultures is usually delivered by teachers or is presented in booklets or brochures. They are often of an official character, published by ministries or publicly funded institutions. Most European countries offer similar materials.

The second and the third of the above mentioned approaches involve the learners more actively and in a more diversified range of activities. Information gathering could mean: different groups of learners are engaged working with different materials (texts, statistics, interviews, audio, video and print materials, literary and journalistic texts etc.), consulting each other, exchanging and comparing their insights, sometimes coming close to an ideal communicative classroom, in which everybody is willing, able and not just “told” to make some contributions, language and culture learning as a process, involving all students, with teacher-facilitators and teacher-organizers rather than traditional leaders.

Similar principles are applied when it comes to exposing learners to authenticity [1-8]. This way of dealing with and learning from foreign cultures is initiated in both environments: the former is frequently the case when foreign students attend the same classes, or when foreign language assistants are sent all over Europe, representing a given language, country and culture “in person”, or when other (native speaker) guests are invited into the foreign language classroom. Exposure also happens, when learners deal with current authentic materials, or when problems of a foreign culture are “transferred” through simulations or role plays.

Growing European mobility in general, exchange programmes and study trips, internships and short university excursions to foreign countries expose an ever growing number of learners directly and “authentically”

to foreign life and “real” facts. Such practice was rather common before. But Russian war made it impossible.

Different as they may be, the above mentioned approaches have one thing in common: they are applied in order to gain, pool, exchange and eventually use information, they activate language skills, and in the best of cases, they integrate these activities into an interactive foreign language classroom.

The question of intercultural approaches in language teaching is based on the following three principles:

1. “The Art of Questioning”

To see cultural phenomena within *their* own cultural contexts is not always an easy task, partly due to a lack of exposure, partly due to deficits in the availability and relevance of materials. It is suggested therefore that one sensitizes oneself by training the “*art of asking the right questions*” in one’s own cultural environment. Not just because one’s own cultural environment is always “abundantly” at hand, but because we start from the assumption that cultural (i.e. intercultural, interpretational) skills are not linked to a specific geographical region, country or area. They rather resemble metaskills and transferable mental attitudes.

a) “Own and Foreign”

The example below makes use of both knowledge about own and hypotheses about foreign cultures. In the following sequence of activities the techniques of *asking – verifying – questioning* are used.

Topic: “Foreigners”

Why do foreigners come to, or stay in a country?

The learners are involved in a constant mutual process of finding questions, looking for an answers, verifying hypotheses about own and target country phenomena. The search for sources of information is part of the learning process as well as sensitizing oneself, asking whether the kind of questions asked with regard to one’s own country would also apply to target culture problems.

2. Doing Puzzles

The strategies suited, to gain deeper insight into the characteristics of a foreign culture mentioned so far, do not aim at any kind of “completeness”. On the contrary: it is reminiscent of doing a puzzle: there are always some part missing, only gradually is the whole picture put together, parts of the whole are completed earlier, some, as it were, will never be completed at all.

Intercultural competence is partial competence, allowing illustrative insights. It means equipping learners with techniques and strategies that might be of some help in unexpected, unforeseeable situations. In this context it is not a weakness but a characteristic feature.

Deficit awareness, which in such a scenario will develop simultaneously with growing insight and increasing knowledge, will prevent learners from jumping to hasty conclusions, or passing quick comments just after quick superficial, first sight contacts.

“Doing puzzles” implies a *second principle* as well: working in groups, dividing labour cooperating, seeking group consensus, trying to get a maximum out of the expertise, skills and approaches of their members. The idea is networking, using a variety of sources and materials, delegating and putting single parts together. Emerging information gaps function as incentives for getting more, and more detailed and varied or specialised information, a starting point for trying to find yet another angle from which to evaluate a certain cultural problem.

Take as an example, a tree, which some see as a symbol for a clean and healthy environment, others just take it as “raw material” for carpenters or librarians, to yet others it is just an obstruction to street traffic, in barren countries it might be taken as an almost exotic object of desire, a symbol for life, no matter how damaged it might be by acid rain. Interculturally aware learners would have to develop some routine in ascertaining *who* sees *what*, and *in which* way.

Doing puzzles requires social and interpersonal skills as well as logical thinking, cognitive skills as well as empirical ones, all of which resemble skills upon which intercultural competence is built, and which fit very well with a communicative, learner centred approach to language teaching.

3. Taking photographs and painting pictures

A learner of intercultural competence should be able and trained to do both: take snap shots, reflecting describing and *documenting* reality on the one hand, and taking a painter’s approach, on the other hand, *interpreting* reality, dealing with feelings and atmosphere, moods and sentiments.

Again, the “photographer - painter approach” is not only confined to interpreting otherness. One’s own surrounding supplies a “training ground’ to sensitize and to develop awareness for these aspects of a certain society as well.

A training tool might be supplied by so-called “emotional affective filters”. When exploring a foreign or one’s own culture, the following puzzle stones, i.e. the following questions might be used to develop and include a range of views:

I. What is it that causes frustration to people, individuals or groups, what upsets them and why?

II. Can the feelings be transferred to other cultural settings?

III. Are there any visions or dreams expressed in letters to the editors of daily papers or weekly magazines?

IV. Are the people's hopes specific for a certain culture or area, or do people share feelings regardless of their passports or residences?

Information search is expanded by search for feelings and emotions.

The "painter - photographer awareness" is required when it comes to interpreting objects of modern art, paintings, sculptures, in such abstract areas, independent of specific linguistic or cultural contexts, the specific required skills under discussion are made transparent most effectively. Elements of creativity and of interpretation of artifacts therefore ought to be taken into the standards of language tuition.

Conclusion. We think that using suggested intercultural approaches in foreign language teaching would help to develop students understanding and respect of different cultures. In such a manner an intercultural mentality should be educated.

REFERENCES

1. Berwick R.C., Chomsky N. Why Only Us: Language and Evolution. Cambridge, MA: MIT Press, 2015. viii, 224 p.
2. Brown D. Teaching by principles: an interactive approach to language pedagogy / Douglas Brown. – Longman, 2000. – 480 p.
3. Cakir I. Developing Cultural Awareness in Foreign language teaching: Turkish Online Journal of Distant Education URL: https://tojde.anadolu.edu.tr/tojde23/pdf/article_12.pdf
4. Dzividzinska, Iryna. Language learning for creative thinking, cultural and philosophical insight. 8 p. URL: <http://www.intellectualarchive.com/files/2538.pdf>
5. Harmer J. How to Teach English. Pearson Longman, Harlow. 2007. 288 p.
6. Saville-Troike M. Introducing Second Language Acquisition. Cambridge University Press. 2009. 206 p.
7. Гудкова, Н. М. Сутність комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземної мови фахового спрямування у вищому навчальному закладі. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. 2015. Вип. 54. С. 21-23.
8. Черпак О. Когнітивно-комунікативний метод навчання іноземної мови у ВНЗ. URL: <http://surl.li/hljfr>

Тетяна Зубенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
<https://orcid.org/0000-0003-4524-8563>

м. Миколаїв, Україна

Світлана Белінська,

доктор економічних наук,

професор кафедри обліку і аудиту,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
<https://orcid.org/0000-0001-5826-5958>

м. Миколаїв, Україна

Практика реалізації інтервального методу в навчанні англомовної лексики студентів філологічних спеціальностей

The practice of implementing the spaced method in teaching English vocabulary to students majored in philology

***Анотація.** Стаття присвячена питанню інтервального вивчення лексики у викладанні англійської мови як іноземної. Предметом дослідження є процес навчання англійської лексики студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. У роботі теоретично обґрунтовано ефективність використання методу інтервального навчання англійської лексики. Автори статті стверджують, що метод інтервального вивчення лексики є доцільним та ефективним в рамках вищого навчального закладу. Він дає можливість довільно вивчати лексику англійської мови під час навчального процесу шляхом виконання різноманітних рецептивних, продуктивних чи репродуктивних вправ, а також мимовільно поза аудиторією під час фізичної активності, спілкуючись з носіями англійської мови, регулярно повторюючи словниковий матеріал через певні проміжки часу. Для тренування та контролю засвоєння лексики з тем «Вибір професії», «Здоров'я», «Подорожі» були використані додатки «Quizlet», «Google Forms», які досить зручні для користувачів як комп'ютерів, так і смартфонів, та WordMemorizer, DROPS, Memrise, які мають лише мобільну версію. Для кожної з тем було створено три серії карток з англійськими словами (всього 947 карток), які студенти мали вивчити. Крім того, ця лексика була записана на аудіофайли для прослуховування, щоб студенти мали можливість періодично прослуховувати її у зручний для них час і в зручному для них місці. Студентам рекомендувалося розподілити кількість повторень кожної словникової групи (від 15 до 20 і більше). Для контролю*

словникового запасу, засвоєного студентами, були створені тести різного рівня складності з кожної теми за допомогою додатку Google Form на рецептивному рівні, рецептивно-продуктивному рівні та продуктивно-репродуктивному рівні. Перевірка тестуванням підтвердила висновок про те, що використання інтервального методу у вивченні лексики має позитивний результат, оскільки студенти, які його використовували, змогли отримати вищі бали та краще засвоїти нові слова.

Ключові слова: інтервальний метод, навчання лексики, англійська як іноземна, словниковий запас.

Summary. *The paper deals with the problem of spaced learning vocabulary in teaching English as a second language. The subject of the study is the process of teaching English vocabulary to students majoring in philology at higher educational institutions. The paper theoretically substantiates the effectiveness of using the spaced learning method in teaching English vocabulary to students majoring in philology. The authors of the research claim that the spaced learning vocabulary is the most effective within the framework of a higher educational institution. It provides an opportunity to learn English vocabulary arbitrarily during the educational process by performing a variety of receptive, productive or reproductive exercises, and involuntarily outside the classroom during physical activity, communicating with native English speakers, regularly repeating vocabulary material at certain intervals. The essence of the spaced learning method is that a person repeats the learned information according to certain constantly increasing intervals. In order to train and control the acquisition of vocabulary from the topics "Choosing a career", "Health", "Travelling" the applications "Quizlet", "Google Forms" were used which are quite user-friendly, and WordMemorizer, DROPS, Memrise, which have only a mobile version. For each of the topics authors have created three series of cards with English words that students must learn. A total of 947 cards were created. In addition, this vocabulary has been recorded by us on audio files for listening in order to give students the opportunity to listen to it periodically at a time and place convenient for them. Students were recommended to distribute the number of repetitions of each vocabulary group (from 15 to 20 or more) as follows: seven repetitions during the first week; four repetitions in the second week, three in the third week, two in the fourth week, the rest – after any interval. When performing interval repetition, students had to enter the appropriate indicators in individual tables to control repetitions. To control the vocabulary learned by the students, we created a series of tests of different levels of complexity on each topic using the Google Form application: the receptive level, the receptive-productive level, the productive-reproductive level. The results of the testing confirmed the conclusion that the use of the spaced learning vocabulary has a positive result, because students who used it were able to show better personal results and learn new words better.*

Key words: spaced learning method, learning vocabulary, English as a foreign language, English vocabulary.

Вступ. Культура вивчення англійської мови налічує кілька століть. За цей час людство встигло розробити десятки способів ефективного її вивчення. Особливе місце в цьому процесі займає вивчення нової лексики, оскільки лексика, на думку вчених, є основою вивчення англійської

мови, а накопичення великого словникового запасу може розширити глибину та широту вивчення англійської мови. Лексика становить фундамент спілкування, отже, її вивчення є запорукою взаєморозуміння.

Проблема навчання лексики англійської мови як іноземної була об'єктом дослідження в працях багатьох учених. Аналіз наукової літератури свідчить про існування різних підходів до вивчення цієї проблеми. Такі науковці, як В. Борщовецька, Г. Гринюк, Л. Петровська, Ю. Семенчук, В. Шмідт розглядають питання формування професійно орієнтованої лексичної компетенції. Праці О. Баглай, Н. Бондар, Г. Гритчук, М. Денисенко, І. Потнок присвячені формуванню лексичної компетенції майбутніх фахівців у сфері туризму. Навчальні стратегії вивчення лексичного складу англійської мови розглядаються у працях Ф. Бацевич, Б. Лауфер, Л. Морської, С. Ніколаєвої, С. Уебб. Науковці звертають увагу на необхідність належного дослідження переваг та недоліків навчання англійської лексики за допомогою використання різних методів і, зокрема, інтервального методу, розробки прикладів вправ, які можна використати на заняттях.

Ми припускаємо, що регулярне повторення з певними інтервалами словникового складу англійської мови під час прослуховування, вправлення і використання в реальному мовленні матиме значний і позитивний вплив на засвоєння лексики студентами.

Методологія та методи дослідження. Мета дослідницької роботи передбачала теоретичне обґрунтування ефективності використання інтервального методу у навчанні англійської лексики студентів філологічних спеціальностей та розробити вправи для контролю вивчення лексики з тем «Choosing a career», «Health», «Travelling».

Задля цього нами використовувались такі методи:

- інтерв'ювання, анкетування і тестування студентів;
- аналіз навчальної документальної бази (структури і змісту навчальних планів, програм, підручників, навчальних посібників);
- аналіз результатів виконання професійно-мовленнєвих, комунікативних завдань з англійської мови, що дає змогу встановити стан їхньої комунікативної професійної підготовки;
- аналіз спостережень занять з англійської мови;
- інтерв'ювання та бесіди з викладачами; спостереження за організацією навчально-виховного процесу під час відвідування лекційно-практичних занять, що дають інформацію про методи, засоби і форми навчання, які використовуються викладачами у вищому навчальному закладі.

Основними проблемами вивчення словникового складу англійської мови є відсутність англійськомовного середовища і, як результат – відсутність контексту у навчанні, шляхи семантизації лексем, відбір навчального матеріалу і, пов'язані з цим процесом, критерії відбору. Але запам'ятовування є чи не найголовнішою проблемою

у вивченні лексики оскільки залежить не тільки від методів і прийомів навчання, а й від індивідуальних особливостей кожної людини, її віку, психологічного стану, умов навчання, місця навчання, мотивації, навколишнього середовища, тощо.

Серед існуючих методів вивчення нових слів є такі методи як «занурення», що пропонує вивчення іноземної мови у повністю іншомовному середовищі, метод локусів (*loci method*), сторітелінг (*storytelling*), чанкінг (*chunking*), мнемоніка (*mnemonics*) та інтервальні повторення (*spaced learning*). Серед методів запам'ятовування найбільш результативний у межах навчання у вищому навчальному закладі, на нашу думку, є інтервальний метод вивчення словникового складу мови. Він надає можливість вивчати англomовну лексику довільно під час навчального процесу шляхом виконання різноманітних рецептивних, продуктивних чи репродуктивних вправ, та мимовільно у поза аудиторний час під час виконання фізичної активності, спілкування з носіями англійської мови регулярно повторюючи лексичний матеріал з певними інтервалами.

Ключове правило швидкого та якісного запам'ятовування англійських слів криється у старій приказці: «Повторення – мати вчення». Метод інтервальних повторень дозволяє запам'ятовувати іноземні слова так, щоб вони більше ніколи не покинули вашу пам'ять. Перша інформація про метод інтервального повторення датується 1932, коли ця тема з'явилася в книзі професора А. Мейса. Він пропонував використовувати метод поліпшення навчального процесу [1].

Але практиком методу став відомий американський лінгвіст та педагог Пол Пімслер. Він довгий час викладав у коледжі та помітив, що учні практично одразу забувають нові слова та терміни, які розбирали на цьому ж занятті. Якщо вони повторювали їх за графіком, то нова інформація довше затримувалася в голові [9].

Інтереси науковців Bahrick [4], Rogers [8], Rogers & Cheung [9], Nakata & Elgort [6], Cepeda [10] у вивченні лексики іноземної мови також були зосереджені на тому, як часовий розподіл введення лексики може вплинути на розвиток мови. Інтервал визначається як «феномен умов розподіленого навчання, тобто коли кілька епізодів навчання розподіляються протягом більш тривалого періоду часу, що призводить до кращого навчання та запам'ятовування, ніж умови масового навчання, тобто коли навчання зосереджено в одному інтенсивному занятті» [9, с. 616].

Науковець Наката досліджував вплив розширення та рівних інтервалів на вивчення лексики L2 за участю 128 студентів японського коледжу [5]. Результати дослідження продемонстрували статистично значущу перевагу збільшення інтервалу над рівним інтервалом: «розширення інтервалу підвищило рівень навчання на 4,6%–8,5% порівняно з рівним інтервалом на сприйнятливому посттесті» [5, с. 702]. Крім того, у цьому дослідженні дослідник порівнював

вплив масового (із завданнями, що повторюються 4 рази поспіль) і рознесених (з елементами, які також повторюються 4 рази, але після проміжних випробувань приблизно 6 хвилин) розкладів на вивчення іноземної лексики. Тести, проведені через тиждень після введення, показали, що інтервальне навчання було більш ніж удвічі ефективнішим за масове навчання. Наката та Елгорт вивчали вплив інтервалів на контекстне вивчення іноземної лексики з японцями, які розмовляють англійською мовою, порівнюючи вплив інтервального і масового вивчення. Результати дослідження показали перевагу інтервального навчання над масовим. Однак, оскільки було виміряно як явне, так і неявне знання лексики, результати показали, що «хоча інтервальний розподіл був значно ефективнішим, ніж масовий за результатами тестів, що вимірювали явні знання (відповідність значення-форми та пригадування значення), це дослідження продемонструвало відсутність значної переваги інтервального розподілу для отримання неявних знань» [6, с. 249].

Нещодавнє дослідження Роджерса та Чеунга вивчало вплив інтервалу введення на вивчення іноземної лексики 90 молодими учнями у початковій школі Гонконгу в автентичному контексті навчання з використанням прийнятних процедур навчання. Результати цього дослідження показали, що «коротші затримки між епізодами навчання призводять до кращого запам'ятовування, як виміряно після 4-тижневого інтервалу», на відміну від результатів лабораторних досліджень, проведених раніше [9, с. 629]. Іншими словами, учасники дослідження краще засвоїли словникові елементи іноземної мови, представлені через короткі інтервали, ніж елементи, представлені через довгі інтервали. Автори закликають до більш відповідних досліджень, щоб дослідити вплив інтервалу введення іноземної лексики на її вивчення [12].

Навчання та запам'ятовування взаємопов'язані між собою стосовно періоду початку засвоєння та повторення словникового запасу, а також стосовно періоду після репетицій, коли відбувається відновлення з пам'яті. Науковці в цій галузі пропонують спочатку спланувати загальну організацію процесу розподілу повторень перед проведенням навчальних занять [2, с. 354–380]. Вчені зосередилися на впливі інтервалів повторення на остаточне запам'ятовування та з'ясували, що між інтервалом повторення та інтервалом запам'ятовування існує величезна залежність. Вони зрозуміли важливість проведення довготривалих досліджень для визначення ефектів співвідношення між інтервалом повторення та інтервалом запам'ятовування у довгостроковому утриманні в пам'яті [12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене нами дослідження присвячене вивченню словникового складу

англійської мови як іноземної методом інтервального повторення під час аудіювання, в той час як більшість досліджень вивчали швидкість засвоєння словникового складу шляхом читання. Значно менше уваги приділялося вченими іншим видам діяльності, зокрема аудіюванню та письму. Наше дослідження заповнює прогалину, досліджуючи вплив повторення лексики з певним інтервалами на засвоєння словникового складу англійської мови як іноземної шляхом прослуховування аудіозаписів тематичної лексики, вживання її в тренувальних вправах і в англомовному середовищі як реальному так і у створеному. Адже за результатами досліджень Р. Гілман та Р. Муді аудіювання займає приблизно 40–50% від загального часу комунікації (говоріння – 25–30%, читання 11-16%, письмо – 9%), тому відіграє найважливішу роль у спілкуванні [3, с. 331–334].

Сьогодні значну частину знань студенти мають отримувати працюючи самостійно. Отже, ми підготували серію вправ для самостійної роботи студентів.

З метою тренування та контролю засвоєння лексики з тем «Choosing a career», «Health», «Travelling» нами були використані електронні застосунки «Quizlet», «Google Forms», які мають як комп'ютерну, так і мобільну версії і є достатньо зручними у користуванні, та WordMemorizer, DROPS, Memrise, які мають лише мобільну версію.

Нами були створені по три серії карток до тем «Choosing a career», «Health» і «Travelling». Загалом було створено 947 карток. З теми «Choosing a career» ми проводили апробацію використання інтервального методу, тому зупинимось на цій темі детальніше. Ми створили наступні серії карток з цієї теми: 1) At work. People at work. Jobs and Professions (105 лексичних одиниць та словосполучень), 2) Getting/Doing/Leaving a Job. Building a career (58 лексичних одиниць та словосполучень), 3) Employment Basis. Kinds of Pay. Benefits. Qualifications (91 лексична одиниця та словосполучення). Крім того, лексика з усіх трьох тем була записана нами на аудіо файли для прослуховування з метою надання студентам можливості періодично слухати її у зручний для них час і у будь-якому місці та завантажена у Телеграм канал «Audio Dictionary 2» (<https://t.me/audiodictionary2>).

Студенти отримали завдання прослуховувати та повторювати нову лексику йдучи по дорозі до університету чи гуртожитку або повертаючись додому з занять, під час тренувань у спортзалі чи на стадіоні, під час прибирання своєї оселі чи приготування вечері, тощо. Студентам було рекомендовано розподілити кількість повторень кожної групи лексики (від 15 до 20 і більше) таким чином: сім повторень протягом першого тижня; чотири повторення на другому тижні, три на третьому, два на четвертому тижні, решта – через будь-який проміжок часу. Виконуючи інтервальне повторення студенти

повинні були вносити відповідні показники в індивідуальні таблиці для обробування результатів дослідження.

Використання сучасних пристроїв (мобільних телефонів, смартфонів, mp3-плеєрів тощо) дозволяє студентам прослуховувати нову лексику будь-де та будь-коли. З метою збереження лексичних одиниць в пам'яті та запобігання їх забування записи англійських лексичних одиниць, словосполучень, сталих виразів можна прослуховувати через регулярні інтервали протягом життя, залежно від потреб та індивідуальних якостей пам'яті кожної людини. Після, принаймні, початкового використання тематичного аудіо словника, надалі потрібно практикувати використання цих лексичних одиниць у мобільних застосунках, які сприятимуть кращому утриманню в пам'яті та розвитку репродуктивних та продуктивних навичок перекладу та спілкування.

Ми рекомендували нашим студентам, щоб вони вимовляли слова та фрази вголос, а не подумки чи пошепки, оскільки в цьому випадку, крім слухової пам'яті працюють ще такі види пам'яті як словесно-логічна, артикуляційна, активізуються також м'язи, що, в свою чергу, позитивно впливає на процеси запам'ятовування та утримання у пам'яті словникового запасу. Експериментальне завдання не вимагало від студентів використовувати вільний час спеціально для цієї діяльності, оскільки вона мала бути частиною їхнього розпорядку дня. Використання мобільних телефонів дозволяє їм виконувати прослуховування необмежену кількість разів у будь-якому місці, не викликаючи втоми чи нудьги.

Для контролю вивченої студентами лексики ми створили серію тестів різного рівня складності з кожної теми «Choosing a career», «Health» та «Travelling» використовуючи застосунок Google Form. Перший рівень складності – це тести, де студентам необхідно зробити вибір між запропонованими варіантами відповідей, що дозволяє перевірити знання перекладу слів, розуміння прочитаного на рецептивному рівні (<https://forms.gle/kJ63D43H8peN3vjm8>).

Тести другого рівня складності (<https://forms.gle/J9rNBb1hYS5Dk9eN9>) пропонують студентам завдання на перевірку знань лексики з теми «Choosing a career» на рецептивно-репродуктивному рівні, наприклад, вставити в реченні пропущене слово, написати слова до запропонованих дефініцій, написати назви професій до відповідних описань, надати переклад українських словосполучень та речень англійською мовою.

Тести третього рівня складності (<https://forms.gle/zMMGX9egLyWkznmv7>) пропонують студентам завдання на перевірку знань лексики з теми «Choosing a career» на продуктивному рівні, наприклад, пояснити значення запропонованих англійських слів, створити речення з запропонованими виразами або розмовну ситуацію,

розповісти про свою майбутню професію, записати розповідь на відео за допомогою свого смартфона і надіслати викладачу. Відповіді студентів надходять викладачу на електронну адресу для перевірки.

Ці тести виконують як навчальну, так і контрольну функції, оскільки виконуючи їх студенти повторюють вивчений матеріал, вони відразу бачать свій результат і розуміють наскільки правильно вони пам'ятають лексику, правопис слів та чи правильно виконують завдання. Результати такого контролю спонукають студентів до подальшої роботи над вивченням лексики задля покращення своїх знань.

Завдяки розробленій стратегії використання інтервального методу у навчанні англomовної лексики у своїй пам'яті за короткий проміжок часу студенти можуть створити лексичне поле з близько 150 і більше лексем на певну тему. Багаторазове прослуховування лексики з перекладом і подальша її вимова під час виконання фізичних дій дозволяє студентам формувати не тільки рецептивні, але й репродуктивні навички перекладу на рідну мову й навпаки та спілкування. Такий спосіб набуття словникового запасу активує мимовільну пам'ять. Використання мобільних застосунків є тим інструментом, який дозволяє студентам виконувати тренувальні вправи кілька разів, не викликаючи втоми та нудьги. Тому важливою діяльністю студентів є використання застосунків для смартфонів WordMemorizer, DROPS, Memrise з граматичними та розмовними вправами з лексичним наповненням, яке пропонується для прослуховування в тематичних аудіо словниках, а також вмотивоване вживання цієї лексики під час спілкування з однолітками в іншомовному комунікативному середовищі.

Висновки. Після проведення апробації використання інтервального методу студентами-філологами 2-го курсу ЧНУ імені Петра Могили у різних групах можемо зробити висновок, що використання методу інтервального повторення для засвоєння лексики має позитивний результат, адже студенти, що використовували метод інтервального повторення змогли показати кращі персональні показники та краще опанувати слова з теми «Choosing a career». Однак дослідники вважають, що доцільно поєднувати два і більше способів вивчення лексичних одиниць, оскільки просте знання значень слів не обов'язково призводить до вміння використовувати їх у мовленні. Тому важливим фактором є виконання тренувальних вправ на використання вивченої лексики як у мовленні, письмі, так і в читанні.

Показники проведення апробації підтвердили висновок, що використання методу інтервального повторення для засвоєння лексики має позитивний вплив, адже студенти, що використовували цей метод, змогли показати кращі персональні результати та краще опанувати нові слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bigfish academy. Ефективні методи запам'ятовування англійських слів. *Big fish academy*. Website. URL: <https://bigfish.academy/news/efektivni-metodi-zapamyatati-angliiski-slova> (дата звернення: 11.02.2023).
2. Distributed practice in verbal recall tasks: A review and quantitative synthesis. / N. J. Cepeda et al. *Psychological Bulletin*. 2006. Vol. 132, no. 3. P. 354–380. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.3.354> (date of access: 11.02.2023).
3. Gilman R. A., Moody R. L. M. What Practitioners Say About Listening: Research Implications for the Classroom. *Foreign Language Annals*. 1984. Vol. 17, no. 4. P. 331–334. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.1984.tb03236.x> (date of access: 11.02.2023).
4. Maintenance of Foreign Language Vocabulary and the Spacing Effect / H. P. Bahrick et al. *Psychological Science*. 1993. Vol. 4, no. 5. P. 316–321. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1993.tb00571.x> (date of access: 11.02.2023).
5. Nakata T. Effects of expanding and equal spacing on second language vocabulary learning. *Studies in Second Language Acquisition*. 2015. Vol. 37, no. 4. P. 677–711. URL: <https://doi.org/10.1017/s0272263114000825> (date of access: 11.02.2023).
6. Nakata T., Elgort I. Effects of spacing on contextual vocabulary learning: Spacing facilitates the acquisition of explicit, but not tacit, vocabulary knowledge. *Second Language Research*. 2020. P. 233–260. P. 026765832092776. URL: <https://doi.org/10.1177/0267658320927764> (date of access: 11.02.2023).
7. Pimsleur, URL: <https://www.pimsleur.com/the-pimsleur-method> (date of access: 16.05.2023).
8. Rogers J. The Spacing Effect and its Relevance to Second Language Acquisition. *Applied Linguistics*. 2017. P. amw052. URL: <https://doi.org/10.1093/applin/amw052> (date of access: 09.02.2023).
9. Rogers J., Cheung A. Input spacing and the learning of L2 vocabulary in a classroom context. *Language Teaching Research*. 2018. Vol. 24, no. 5. P. 616–641. URL: <https://doi.org/10.1177/1362168818805251> (date of access: 11.05.2023).
10. Spacing Effects in Learning / N. J. Cepeda et al. *Psychological Science*. 2008. Vol. 19, no. 11. P. 1095–1102. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02209.x> (date of access: 11.02.2023).
11. The Pimsleur Method. URL: <https://www.pimsleur.com/the-pimsleur-method> (date of access: 09.05.2023).
12. Zubenko, T., Gavrylenko, A., Zhyvotovska, T. & Vasylieva, N. “Spaced vocabulary acquisition while incidental listening by esl university students”. *Advanced Education*, vol. 9, no. 20, Aug. 2022, pp. 79–87, doi: 10.20535/2410-8286.250501.

Олеся Канюк,
старший викладач кафедри іноземних мов,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-9962-1154>
м. Ужгород, Україна

Дистанційний контроль рівня засвоєння англомовної юридичної термінології студентами: підходи та методології

Remote monitoring of English legal terminology proficiency among students: approaches and methodologies

Анотація. В статті розкрито сутність підходів та методології дистанційного контролю рівня засвоєння англомовної юридичної термінології студентами. З'ясовано місце юриспруденції в сучасному суспільстві. Проаналізовано феномен «юридичної термінології» та «англомовної юридичної термінології». Вивчено основні ознаки юридичної термінології. Розглянуто класифікацію термінів в юридичній сфері. Доведено важливість знання англомовної юридичної термінології для майбутніх фахівців. З'ясовано процес становлення англомовної юридичної термінології. Описано класифікацію англійських юридичних слів, а саме: прості, складні, похідні та терміни словосполучення. З'ясовано роль викладача в дистанційному навчанні. Розкрито сутність предмету дистанційного навчання та його особливості. Проаналізовано відмінності дистанційного навчання від традиційного. Проаналізовано феномен «контролю рівня знань». З'ясовано основні види контролю: нульовий, поточний та підсумковий. Визначено основні, українську та європейську, системи оцінки знань. Проаналізовано поняття дистанційного контролю знань. Описано основні підходи до дистанційної оцінки знань в юридичній науці. З'ясовано важливість використання контролю рівня засвоєння англомовної юридичної термінології в сучасному дистанційному навчанні. Розглянуто основні методи контролю рівня знань. Описано можливості новітніх освітніх онлайн-платформ в дистанційному навчанні, зокрема при оцінці рівня знань студентів. Розкрито сутність таких онлайн-платформ, як Moodle, Online test pad, Zoom та багато інших. Здійснено аналіз такого методу дистанційного контролю, як онлайн-тестування. Проаналізовано міжнародний онлайн-проект TOLES. Детально розглянуто методи дистанційного оцінювання знань: самостійні завдання, контрольна робота, екзамен, залік, навчальна практика тощо. Доведено важливість знання англомовної юридичної термінології в житті сучасного суспільства.

Ключові слова: дистанційна освіта, сучасні методи перевірки знань, профільна англійська мова, юридичні терміни, юриспруденція, сучасна освіта в Україні.

Summary. *The article reveals the essence of approaches and methodology to remote monitoring of English legal terminology proficiency among students. The place of jurisprudence in modern society is clarified. The phenomenon of «legal terminology» and «English legal terminology» is analyzed. The main features of legal terminology have been studied. The classification of terms in the legal sphere is considered. The importance of knowledge of English legal terminology for future specialists is proved. The process of formation of English legal terminology is clarified. The classification of English legal words is described, namely: simple, complex, derivatives and terms of the phrase. The role of the teacher in distance learning has been clarified. The essence of the subject of distance learning and its features are disclosed. The differences between distance learning and traditional are analyzed. The phenomenon of «knowledge level control» is analyzed. The main types of control: zero, current and final. The basic, Ukrainian and European, systems of assessment of knowledge are defined. The concept of remote control of knowledge is analyzed. The basic approaches to distance assessment of knowledge in legal science are described. The importance of using control of the level of assimilation of English legal terminology in modern distance learning has been clarified. The main methods of controlling the level of knowledge are considered. The possibilities of the latest educational online platforms in distance learning, in particular in assessing the level of knowledge of students, are described. The essence of such online platforms as Moodle, Online test pad, Zoom and many others is revealed. An analysis of such a method of remote control as online testing has been carried out. The international online project TOLES is analyzed. Methods of remote assessment of knowledge are considered in detail: independent tasks, control work, exam, test, educational practice, etc. The importance of knowledge of English legal terminology in the life of modern society is proved.*

Key words: *distance education, modern methods of testing knowledge, specialized English, legal terms, jurisprudence, modern education in Ukraine.*

Вступ. Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Останні роки значно вплинули на життя українського народу. Більшість закладів перейшли на дистанційну форму навчання. Потрібно було пристосуватись до нових умов роботи/навчання, вивчати нові способи взаємодії між студентами та викладачами, адаптувати навчальний процес під умови сьогодення, застосовувати нові методики для засвоєння та перевірки знань. Даний процес не оминув і майбутніх юристів та їх викладачів. Професія юриста – надзвичайно важлива для нашого суспільства. За допомогою них підтримується правовий порядок в нашому соціумі. Саме тому, в такий складний час, перед викладачем лежить важливе завдання – вміти передати свої знання майбутнім спеціалістам, в умовах дистанційного навчання, та зробити з них висококваліфікованих фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням та дослідженням питання контролю рівня засвоєння англійської юридичної

термінології студентами займались І. І. Шумило, Ю. О. Бабятинська, Г. П. Проценко, С. М. Романяк та ін.

Мета статті – визначити особливості основних підходів та методології контролю рівня засвоєння англомовної юридичної термінології студентами.

Методологія та методи дослідження. Аналіз та синтез наукової літератури з питання основних підходів та методик дистанційного контролю рівня засвоєння англомовної юридичної термінології. Узагальнення отриманої інформації та формування висновків дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу юридичних знань людина отримує, безпосередньо, у вищих навчальних закладах, що в умовах дистанційного навчання, є нелегким завданням. Важлива роль, в даному випадку, надається саме викладачу. Саме від його професіоналізму та уміння використовувати сучасні переваги дистанційного навчання, залежить якість отриманих знань з юриспруденції у студентів.

Одним із важливих елементів, при вивченні юридичної науки, є засвоєння юридичної термінології. Проценко Г. П. описувала юридичну термінологію, як «історично сформовану сукупність термінів, що висвітлює систему правових понять та яка створена з метою забезпечення специфічних потреб спілкування в юридичній науці, праві та сфері законодавства». Цей феномен є об'єктом для вивчення не лише в юридичній науці (наприклад, теорія держави і права), але й в мовознавстві (термінознавство та лексикографія). Юридичні терміни мають ряд певних ознак, які визначають їх приналежність до юриспруденції:

1. Пряме відношення до правового поняття або правової категорії.

2. Вираження у вигляді словосполучення або слова.

3. Однозначність – одному правовому поняттю присвоюється один юридичний термін, в той час, як різним категоріям відповідно присвоюються відмінні терміни.

4. Стислість – термін повинен бути лаконічним та точним.

5. Системність – кожен термін співставляється з іншими термінами в юридичному документі.

6. Стійкість – якщо термін один раз вживається в якомусь документі, то він повинен використовуватись послідовно, не зазнаючи змін.

7. Експресивна нейтральність терміна – термін повинен бути в офіційно-діловому стилі, без застосування художніх та інших мовних засобів.

8. Контекстна залежність.

9. Використання в юриспруденції, правовій науці та законодавстві [6, с. 12].

Для того щоб розкрити зміст певного поняття будь-якої галузі, вчені використовують класифікацію, за допомогою якої можна визначити місце даного поняття в цій науці та усіх інших понять, пов'язаних з ним. Класифікація термінів – це їх розподіл за узагальненими ознаками спорідненості та відмінності. Виділяють наступну класифікацію юридичних термінів: за вертикальними та горизонтальними принципами; за походженням; за формою вираження в праві; за способом формування; за структурою; за семантикою; за належністю до певної галузі права; залежно від того, в якій структурній частині норми використовуються юридичні терміни; залежно від належності юридичних термінів до структурної частини нормативно-правового акта [6, с. 15].

В сучасній юридичній науці знання юридичної термінології є особливо важливим. Людина, яка тим чи іншим чином, працює з правовою сферою, повинна бути добре обізнана в даній тематиці, розумітися на різноманітних правових документах та знати юридичні терміни. Сьогодні юридична сфера зустрічається в кожній країні світу. Юристи різних країн співпрацюють між собою, діляться досвідом. Міжнародна співпраця дає сучасним юристам можливість, на власному досвіді, вивчити специфіку юридичної діяльності інших держав. Важливо, не лише добре розуміти особливості іноземної юриспруденції, але й вміти використовувати іншомовну юридичну термінологію, наприклад англійську. Саме тому знання англійської мови є обов'язковим для тих юристів, хто хоче працювати на міжнародній юридичній арені.

В ХХІ столітті престижно працювати за кордоном, що стосується, зокрема й робітників правової та юридичної сфери. Кваліфікований фахівець повинен добре розумітися на своїй роботі, для економістів це економіка, для політиків – політика, й відповідно, для юристів – це право та юриспруденція. Однією з найбільш поширених мов світу являється англійська мова, на ній спілкуються понад 7 мільйонів людей по всій планеті. Тому очевидно, що вона найчастіше застосовується в різних сферах діяльності. Одним із основних елементів англійської юриспруденції, яку повинен знати кожен спеціаліст, є англійська юридична термінологія.

На думку вчених англійська юридична термінологія є однією з найскладніших елементів юридичної науки, потрібно не лише добре знати англійські юридичні слова, але й вміти правильно їх вживати та перекладати на інші мови. У своїй роботі Бабятинська Ю. О. дає

наступне визначення юридичній мові: «Юридична мова – це формалізована мова, заснована на логічних правилах, яка відрізняється від звичайної природної мови лексикою, морфологією, синтаксисом і семантикою, а також іншими мовними особливостями, спрямованими на досягнення послідовності, обґрунтованості, повноти юридичного тексту». Особливістю писемної англійської юридичної мови є стислість, чіткість та правильність [1, с. 187].

Англомовна иронична термінологія вирізняється з поміж інших тим, що використовується в багатьох сферах суспільного розвитку. З початку свого існування, англійська юридична термінологія змінювалась під впливом сусідніх країн, поступово стаючи такою, якою ми знаємо її сьогодні. Унікальність термінології англійської юридичної сфери в тому, що її використовують не лише в правових колах, але й у фільмах, сучасній художній літературі, текстах ЗМІ.

Англійська юридична термінологія містить чимало різноманітних термінів, зокрема:

1. Прості (складаються з одного слова) – bribe – хабар.
2. Складні (складаються з двох слів, пишуться через дефіс або разом) – blacklist – чорний список
3. Похідні (створені від префікса або суфікса, або обох частин одночасно) – police – охорона порядку.
4. Терміни-словосполучення (складаються з декількох компонентів) – larceny of goods found – привласнення знахідки.

В сучасній англомовній юридичній термінології найбільш вживаними є останній вид термінів – терміни-словосполучення, за допомогою якого найбільш повно можна розкрити сутність того чи іншого юридичного явища [9, с. 276].

Вивчення англомовної юридичної термінології зазвичай відбувається у вищих навчальних закладах. Завдання викладача – навчити студентів базовим основам юридичної науки, різноманітним лексичним та граматичним елементам, юридичної термінології не лише на українській, а й англійській мові. У важких умовах останніх років, навчання в школах та університетах перейшло на новий рівень – дистанційний. І студентам, і викладачам потрібно було пристосовуватись до нової навчальної реальності і якимось чином організувати навчальний процес. Саме в цей період активно застосовуються інноваційні та комп'ютерні технології, які значно полегшують навчання та роботу викладачів.

Одним із основних засобів дистанційного навчання, для вивчення англомовної юридичної термінології, є електронний підручник. Даний підручник повинен включати в себе провідні дидактичні принципи, а саме свідомості, наочності, доступності, систематичності,

послідовності та міцності засвоєння, а також відповідати сучасним міжнародним освітнім вимогам. Перевірка знань при дистанційному вивченні іноземної юриспруденції може здійснюватися за допомогою тестів, контрольного перекладу або усного спілкування з викладачем. При виборі тестового контролю знань, перевірка результатів здійснюється автоматично дистанційною програмою [7, с. 173].

Дистанційне навчання значно відрізняється від традиційного. Воно являється відносно новим методом навчання, проте за короткий час набуло великої популярності в сучасному світі. В Україні, в останні роки, дистанційне навчання набуло широкого поширення. Його застосовують як в школах, так і у вищих навчальних закладах. Вивчення англійської юриспруденції також здійснюється за допомогою дистанційного навчання. Викладач повинен не лише правильно організувати заняття, доступно та зрозуміло донести інформацію, але й використовувати дієві методи для точної перевірки засвоєних знань у студентів.

Для того, щоб з'ясувати, чи засвоїли студенти навчальний матеріал, використовується контроль знань. Контроль знань допомагає визначити рівень набутих знань у молодих спеціалістів, формування умінь та навичок в юридичній сфері, рівень готовності до самостійної роботи. Дослідники виділяють 3 види контролю знань: нульовий, поточний та підсумковий. Нульовий контроль знань – визначення рівня знань студентів на початковому етапі навчання з певної тематики. Поточний контроль знань – здійснюється в процесі навчання, для визначення рівня засвоєного матеріалу та умінь застосовувати дані знання на практиці. Підсумковий контроль – перевірка засвоєного матеріалу всього курсу дисципліни, зазвичай у вигляді заліку або іспиту [2].

У вищих навчальних закладах оцінювання рівня знань здійснюється за європейськими та вітчизняними стандартами. Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою та уніфікованою семибальною шкалою. А саме:

90–100 балів – А – відмінно;

75–81 та 82–89 балів – В, С – добре;

60–63 та 64–74 бали – D, E – задовільно;

1–34 та 35–59 балів – FX, F – незадовільно.

Даний вид оцінювання, зазвичай, застосовуються для підсумкової оцінки рівня знань студентів, за допомогою заліку, екзамену, курсової роботи, навчального проекту або практики [3].

Дистанційний контроль знань дещо відрізняється від традиційних методів оцінки. В першу чергу, він є більш складнішим, через те, що викладач фізично не знаходиться поруч зі студентами та не може

особисто контролювати весь навчальний процес. І саме навчання, і контроль рівня знань здійснюються в режимі онлайн. Вивчення юридичної науки сьогодні – це застосування сучасних методик дистанційного навчання, різних онлайн-платформ, інтерактивних та дидактичних засобів, поєднання онлайн та оффлайн навчання тощо.

Науковці виділяють певні дистанційні підходи до контролю рівня знань з англійської юриспруденції. А саме, репродуктивний, конструктивний та творчий підходи. Репродуктивний підхід – використання юридичних термінів лише тоді, коли викладач поставить відповідне питання. Конструктивний – використання юридичної термінології у варіативних ситуаціях. Творчий підхід – використання англійських термінів у нетипових ситуаціях. Дані підходи дадуть можливість з'ясувати рівень знань англійської юридичної термінології та уміти її використовувати в різних ситуаціях.

В останні роки, у зв'язку зі швидким розвитком в Україні дистанційного навчання, з'явилася велика кількість різноманітних онлайн-платформ та програм, які полегшують процес навчання та дозволяють, не тільки якісно проводити заняття, але й перевіряти рівень знань студентів, зокрема і для вивчення юридичної науки. Серед найбільш популярних виділяють Moodle, Zoom, Classtime, Online test pad, Triventy.com, онлайн тести «На урок», Quizlet.com та багато інших.

Онлайн-платформа Moodle – найбільша освітня платформа для дистанційного навчання, яка відома не лише в Україні, але й за кордоном. За допомогою Moodle можна проводити повноцінне онлайн-навчання та здійснювати контроль рівня знань студентів. Перевірка знань здійснюється за допомогою 3 основних інструментів – Assignment (завдання), де є можливість викладачу створити або додати будь-яке завдання для перевірки знань, від роботи з текстом до граматичних вправ, Workshop (Воркшоп) – онлайн взаємооцінювання між студентами та Quiz (тести), де проводиться тестування майбутніх юристів за допомогою тестів [8].

Приведемо приклад типового завдання на перевірку знань з англійської юридичної термінології в системі Moodle:

Вправа 1.

Give the Ukrainian equivalents for the words below. Compose your own sentences to show that you understand the meaning of the words above.

Sovereign power, to propose a bill, approval, to make a treaty, judge, to state power, legislative, amendment, penalty, indictable offence, seizure, murder, a barrister.

Викладачі юридичної справи у своїй навчальній роботі використовують також онлайн-платформу Online test pad – багато-

функціональний конструктор логічних ігор, кросфордів, навчальних та логічних тестів та опитувань.

В арсеналі сучасного викладача юридичного напрямку знаходиться велика кількість різноманітних методів перевірки знань студентів, в тому числі і на дистанційному навчанні. Одним із ефективних методів оцінювання є онлайн-тестування. Для юридичної сфери оптимальним є такий тест, який має порівняно небагато питань, але який дає можливість глибоко перевірити знання та уміння майбутніх фахівців. З переваг тестування варто виділити – швидкість виконання та повне охоплення вивченого матеріалу. З недоліків – раптовий правильний вибір, відсутність розвитку логічного мислення та відсутність уваги до психологічних особливостей кожного студента. При підготовці до проведення тесту для студентів юридичного напрямку, викладач в першу чергу дотримується кількох вимог: простота доступу до тесту, доступність тесту для студентів з різним ступенем підготовки, рівень технічного забезпечення для зв'язку студент-викладач та мотивація студента та викладача до участі в опитуванні та відмінних результатах [4, с. 67].

Існує велика кількість різноманітних тестів для оцінки рівня знань англійської юриспруденції. В останні роки у Великобританії був створений проєкт TOLES (test of legal english skills) – розроблений спеціально для перевірки рівня знань юридичної англійської мови, зокрема і англійської термінології. Проєкт презентований британською компанією Global Legal English. Даний тест швидко набув популярності по всьому світі, а з 2017 року став відомим і в Україні. Результатам TOLES довіряють багато міжнародних та вітчизняних юридичних компаній, тому ті студенти, які зможуть його пройти, будуть мати можливість отримати високооплачувану роботу в відомих юридичних організаціях [5].

Серед методів дистанційного контролю знань англійської юридичної термінології також виділяють контрольні роботи, екзамени та заліки та навчальну практику за юридичним напрямом. Контрольні роботи, зазвичай, використовують протягом всього періоду дистанційного навчання для перевірки та закріплення знань з певної юридичної тематики. Вони являють собою самостійне написання роботи з юриспруденції, де розкриваються декілька юридичних питань або даються різноманітні задачі та вправи на логічне мислення. Контрольна робота дасть змогу зрозуміти, чи вміє студент використовувати англійську юридичну термінологію в роботі у правильному контексті, чи вміє логічно мислити та чи розуміється на матеріалі. Екзамени та заліки використовуються наприкінці навчального процесу. Сам залік/екзамен проводиться онлайн в режимі реального

часу. Студентам, методом жеребкування, надаються білети з кількома питаннями, дається час на підготовку і потім усне опитування кожного в платформі Zoom. Наприклад, у білеті екзамену можуть бути присутні наступні питання:

1. General characteristics of the family legislation of Ukraine.
2. Classification of crimes.
3. Purpose and grounds of criminal liability.

Екзамен або залік дадуть змогу, не лише переконатися в знанні навчального матеріалу, але й у словниковому запасі англomовної юридичної термінології.

Висновки з дослідження. Основне завдання викладача – навчити студентів, в умовах дистанційного навчання, юриспруденції. Головним елементом в дистанційному навчальному процесі є контроль рівня знань студентів. На сьогоднішній день існує велика кількість дистанційних підходів та методів оцінки рівня знань з англomовної юридичної термінології. Їх використання дає змогу зрозуміти рівень підготовки студентів, їх недоліки в підготовці та можливості для подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабятинська Ю.О., Гусейнова К.С. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2020. № 44. С. 186–189. DOI: 10.32841/2409-1154.2020.44.42 (дата звернення: 16.05.2023)
2. Види та рівні контролю навчальних досягнень студентів. Чернівецький національний університет. URL: <https://www.chnu.edu.ua/navchannia/posluhy-dlia-zdobuttia-osvity/osnovne-pro-navchannia/vydy-ta-rivni-kontroliu-navchalnykh-dosiahnen-studentiv/> (дата звернення: 16.05.2023)
3. Критерії оцінювання знань. Державний університет телекомунікацій. URL: https://dut.edu.ua/ua/news-1-562-7468-vazhlivo-kriterii-ocinyuvannya-znan_kafedra-vischoi-matematiki-matematichnogo-modelyuvannya-ta-fiziki (дата звернення: 17.03.2023)
4. Марченко С. В. Методика перевірки знань студентів. Педагогічні науки: матеріали XIII Міжн. наук.-практ. конф. «Фундаментальні та прикладні науки», м. Суми, 31 жовтня – 7 листопада, 2018 р. / Сумський нац. аграр. ун-т. Суми, 2018. С. 66–68.
5. Міжнародний іспит TOLES. Legal English training course. URL: <https://legal-english.in.ua/toles/> (дата звернення: 20.05.2023)
6. Проценко Г. П. Юридична термінологія у професійному спілкуванні. Київ, 2015. 39 с.
7. Романяк С. М. Дистанційне навчання англійської мови у процесі професійної підготовки майбутніх юристів: стан та перспективи. *Вісник Дніпровського університету ім. А. Нобеля. Серія Педагогіка та психологія*. 2015. № 1. С. 171–176.
8. Тести в Moodle. Особливості налаштувань для проведення підсумкового

та екзаменаційного контролю. Центр навчальних та інноваційних технологій. URL: <https://ceit.ucu.edu.ua/news/testy-v-moodle/> (дата звернення: 19.05.2023)

9. Шуило І. І., Карпушина М. Г. Труднощі перекладу юридичних термінів. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 275–278.

УДК 378.147:811:111

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.243-254>

Андрій Коваленко,
*студент I курсу магістратури
факультету початкової освіти та філології,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
<https://orcid.org/0000-0002-5977-6597>
м. Хмельницький, Україна*

Людмила Глушок,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
<https://orcid.org/0000-0003-2565-2526>
м. Хмельницький, Україна*

Формування соціокультурної компетентності старшокласників у процесі вивчення іноземної мови

The formation of the socio-cultural competence of upper secondary school students in the process of foreign language learning

***Анотація.** Методика викладання іноземної мови зараз зосереджена на особистісному розвитку. Вона покликана підготувати учнів до вільного спілкування в цільовій культурі. Для досягнення цієї мети вчителю недостатньо подавати лише мовний матеріал, тому одне з його головних завдань – навчити учнів найважливішим поведінковим і комунікативним нормам цільової культури. У статті розглядаються теоретичні засади формування соціокультурної компетенції учнів старших класів. Здійснено дефінітивний аналіз понять «компетентність» та «соціокультурна компетентність». Встановлено суперечності між різними науковцями щодо тлумачення цих термінів, а також визначення структурних компонентів соціокультурної компетентності. На нашу думку, поняття соціокультур-*

ної компетенції знаходиться на перетині країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної компетенцій. З'ясовано, що розвиток комунікативних навичок у старшокласників повинен здійснюватися крізь призму культурних цінностей народу-носія цільової мови. Виділено основні методи формування цієї компетентності у старшокласників. У процесі роботи над дослідженням ми виокремили такі групи методів формування соціокультурної компетенції: компаративний метод, метод драматизації та метод кейс-стаді. Ці підходи реалізуються через принципи дедукції, збалансованості, первинності, наочності, індивідуалізації, комунікативності та автентичності. Розвиток соціокультурної компетенції є складним процесом, який включає три етапи: лінгвістичний, ситуативний та інтегративний. На цих етапах педагог використовує спеціальні дослідницькі, ігрові або творчі завдання. Визначено, що автентичні матеріали відіграють ключову роль у формуванні соціокультурної компетенції старшокласників, оскільки вони є справжніми продуктами певної культури. Обґрунтовано важливість безперервного розвитку міжкультурної компетентності вчителів іноземних мов.

Ключові слова: автентичний матеріал, міжкультурна компетенція, міжкультурна комунікація, соціокультурна компетентність, комунікативна компетентність, цільова мова, цільова культура.

Summary. Second language teaching methods are now focused on personal development. They are designed to prepare students for fluent communication in the target culture. To achieve this goal, it is not enough for a teacher to present only language material, so one of his main tasks is to teach students the most important behavioural and communicative norms of the target culture. This article deals with the theoretical basis of the formation of socio-cultural competence of upper secondary school students. The author makes a definitional analysis of the concepts of «competence» and «socio-cultural competence». It has been identified that there are some contradictions between different scholars regarding the interpretation of these terms, as well as the determination of the structural components of socio-cultural competence. In our opinion, the concept of sociocultural competence appears at the intersection of country studies, linguistic and socio-linguistic competences. The socio-cultural component is an integral part of learning foreign languages. It has been found that the development of communicative skills of upper secondary school students should be implemented through cultural values of the target language. In the process of working on the research, we have identified the following groups of methods of forming socio-cultural competence: comparative method, drama method, and case study method. These approaches are implemented through the principles of deduction, balance, primacy, visuality, individualization, communicativity, and authenticity. The development of socio-cultural competence is a complex process that includes three stages: linguistic, situational, and integrative. At these stages, the teacher uses special exploratory, gaming, or creative tasks. It has been determined that authentic materials play a key role in the formation of socio-cultural competence of upper secondary school students, as they are genuine products of a particular culture. The importance of continuous development of foreign language teachers' intercultural competence was also substantiated.

Key words: authentic material, socio-cultural competence, intercultural communication, socio-linguistic competence, communicative competence, target language, target culture.

Вступ. Перша чверть 21 століття характеризується активізацією глобалізаційних процесів, що обумовлені тотальною демократизацією, капіталізацією і науково-технічним прогресом людства. Всі ці чинники сприяють активному міжкультурному діалогу. Як наслідок, зростає потреба держави у всебічно розвиненій особистості, яка здатна ефективно взаємодіяти не тільки з представниками своєї культури, але й з репрезентантами інших етносів у всіх сферах життя. Зрозуміло, що будь-які освітні реформи породжуються суспільним замовленням, тому зміст іншомовної освіти в Україні в останні десятиліття зазнав суттєвих змін. Методика навчання іноземних мов відтепер орієнтована на особистісний розвиток. Три ключові категорії новітньої методики – це «навчання», «засвоєння» і «розуміння», котрі замінили собою традиційні «викладання», «вивчення» і «відтворення». Вивчення іноземної мови у школі вже не є самоцілью, воно покликане підготувати учня до вільної комунікації у середовищі цільової культури. Очевидно, що для реалізації цієї мети подачі лише мовного матеріалу вчителем буде недостатньо, тому одним з головних його завдань є навчити учнів основ міжкультурної комунікації, тобто дати школярам певне уявлення про національну ідентичність і культурну самобутність народу, що вивчається.

Незважаючи на те, що роль навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти було переосмислено і розроблено чимало методів для здійснення навчально-виховного процесу все ж, тема розвитку соціокультурної компетентності учнів старшої школи на уроках іноземних мов потребує додаткової деталізації в частині уточнення змісту окремих понять, розкриття взаємозв'язку комунікативної й соціокультурної компетентностей, обґрунтування методики використання автентичних матеріалів для формування соціокультурної свідомості учнів старшої школи, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Мета цієї статті полягає в аналізі теоретичних засад формування соціокультурної свідомості особистості на етапі старшої школи у процесі вивчення іноземних мов. Для реалізації поставленої мети, необхідним було вирішення наступних завдань:

- 1) Уточнити зміст поняття «соціокультурна компетентність»;
- 2) визначити структуру соціокультурної компетентності;
- 3) розкрити взаємозв'язок соціокультурної та комунікативної компетенцій;
- 4) проаналізувати методичні підходи до формування соціокультурної компетентності учнів старшої школи;
- 5) з'ясувати роль автентичних матеріалів у формуванні соціокультурної компетентності учнів старшої школи.

Методологія та методи дослідження. Для виконання визначених завдань було використано комплекс теоретичних методів наукового пізнання: аналіз науково-інформаційної літератури за проблематикою наукової розвідки, систематизація підходів до означеної проблеми, інтерпретація та уточнення понять, класифікація та порівняння, узагальнення результатів наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активність наукової спільноти щодо вивчення різних аспектів реалізації компетентнісного підходу в освіті породжена викликами часу, проте при розробці практичних рішень з цього питання його теоретичні засади так і залишаються нерозкритими. Зокрема, в науці донині не існує єдиного і правильного визначення понять «компетентності» і «соціокультурної компетентності».

Цікавими є думки І. Курінної та О. Марущака, з яких випливає, що компетентність є нічим іншим, як практичною діяльністю, котра базується на знаннях, уміннях, навичках і ціннісних орієнтирах особистості [5, с. 104]. Тобто, науковці не вважають поняття «знання» і «компетенція» тотожними. Тут знання виступають лише одним з ключових складників компетенції, що становлять основу практичної діяльності людини. М. С. Головань визначає компетентність як ступінь успішності досягнення певної норми (компетенції) [3, с. 24]. Успішність практичної діяльності людини залежить і від кількості здійснених нею спроб застосувати раніше засвоєні теоретичні положення, від вміння вчитися на власних помилках. Отже, компетентність може трактуватися ще й як досвід людини у певній сфері життєдіяльності.

В рамках цього дослідження ми говоримо про соціокультурну компетентність, котра є невіддільною складовою іншомовної компетенції, тому визначення суті цієї дефініції вбачаємо необхідним для подальшого розкриття теми дослідження. На думку вчених соціокультурна компетентність являє собою сукупність знань про культурні цінності певного народу, результатом набуття яких є здійснення ефективної міжкультурної комунікації. Вона також включає вміння адаптуватися до норм поведінки прийнятих у тому, чи іншому соціумі. Тобто, соціокультурна компетентність відображає рівень культурного і соціального розвитку особистості [4, с. 51]. Найточнішим, на нашу думку, є тлумачення Г. В. Пристай, яка визначає соціокультурну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення міжкультурної комунікації [7, с. 165]. Соціокультурна компетентність є складним явищем. Вона складається з таких компонентів:

– *культурно-лінгвістичний компонент* – знання лексичних одиниць, які мають чітко окреслене культурне забарвлення (ідіоми, фразові дієслова тощо);

– *соціолінгвістичний компонент* – знання контекстуальної специфіки вживання слів і фраз, що стосуються окремих представників чи соціальних груп населення певної країни (особливі форми звертання до людей похилого віку, чоловіків, жінок);

– *власне культурний компонент* – знання звичаїв, традицій, установлених норм суспільної поведінки у певній культурі [13, с. 81].

Виділяють й іншу структуру соціокультурної компетентності:

– *країнознавча компетентність* (виражається у загальних знаннях про культуру. Вона включає знання історії, побуту, звичаїв і традицій країни, що вивчається);

– *лінгвокраїнознавча компетентність* (знання автентичних мовних одиниць і розуміння невербальних засобів, що використовуються в певній культурі);

– *соціолінгвістична компетентність* (вміння використовувати правильні лексичні одиниці іноземної мови у відповідності до контексту, а також послуговуватись невербальними засобами комунікації цільової культури) [8, с. 236].

Детально розглянувши питання сутності соціокультурної компетентності та її складових, ми вкотре переконались, що мова і культура є взаємодоповнюючими поняттями. Цей взаємозв'язок є динамічним. Мова накопичує і зберігає народний досвід, передає його наступним поколінням. Мова – це рушій культурних цінностей і норм, своєю чергою вплив культури на мову є не менш очевидним. Всі культурні коди нації відображаються в мові, вони ж і передаються мовою. Саме тому в педагогічній науці останніх десятиліть активно розробляються і впроваджуються в навчально-виховний процес методи й прийоми вивчення мов, що покликані одночасно формувати в учнів комунікативну і соціокультурну компетентності. Зрозуміло, що успішне опанування соціокультурного матеріалу можливе лише за умови, якщо учень володіє достатньою мовною базою, щоб розуміти автентичні тексти. Тому, соціокультурний підхід до вивчення іноземної мови доцільно використовувати саме у старших класах. Учні цього віку схильні активно генерувати думки й ідеї, давати власну оцінку різним подіям і явищам. Ці навички базуються на фонових знаннях, здобутих ще в середній школі [1, с. 195].

В умовах нової компетентнісної парадигми освіти, чільне місце належить комунікативній компетентності. Говорячи про іншомовну освіту, саме ця компетентність є ключовою, бо головною ціллю вивчення іноземної мови у старшій школі є вміння послуговуватись цією мовою у відповідних комунікативних ситуаціях, а не просто розуміти її, як це було раніше. Втім, успішне формування комунікативної компетентності неможливе без володіння достатнім обсягом

інформації про цільову культуру. За традиційною методикою учні вивчали велику кількість лексики та граматики, але їм бракувало вміння правильно використовувати мову, оскільки вчителі зосереджувалися на мовних аспектах, ігноруючи важливість впровадження культури у процес викладання мови. Такі школярі могли припускати численних помилок при спілкуванні з іноземцями, наприклад ставити їм запитання про матеріальний чи сімейний стан, що є неприйнятним в європейському культурному просторі.

Соціокультурна компетентність в сукупності з комунікативною становлять міжкультурну компетенцію. Існує окремий напрям у науці, що вивчає ці компетентності в їх нерозривному взаємозв'язку – міжкультурна комунікація. Викладання та вивчення міжкультурних аспектів мови переорієнтовує мету навчання, зміщуючи акценти від вузького фокусу на лінгвістичній чи комунікативній компетентності до цілісної мети – міжкультурної компетентності. За словами одного з провідних теоретиків у цій галузі, міжкультурна комунікативна компетенція - це «здатність спілкуватися і взаємодіяти через культурні кордони» [10, с. 7]. Міжкультурна комунікація відбувається тоді, коли двоє або більше комунікантів з різних культур опиняються в одному середовищі. В таких обставинах, ефективна взаємодія на комунікативному рівні відбувається лише тоді, коли всі учасники комунікації мають високий рівень соціокультурної компетенції. Це означає, що учням старшої школи необхідно розвивати навички, які допоможуть їм впоратися з низкою крос-культурних ситуацій, включаючи ті, де співрозмовники мало або взагалі не знають одне одного, але мають достатній рівень соціолінгвістичної компетенції для успішної комунікації, навіть якщо це передбачає використання невербальних засобів або перекладача [11, с. 25].

Відтак, можна стверджувати, що вивчення мови в культурному контексті є необхідним для старшокласників. З усіх наведених вище роздумів стає зрозуміло й мета формування соціокультурної компетентності старшокласників – розвиток умінь, що необхідні для рецепції, інтерпретації та застосування іноземних мов згідно з соціокультурним контекстом країни, мову якої вивчають учні. Постає питання про те, якого фундаментального правила слід дотримуватися, щоб усунути якомога більше перешкод, спричинених культурними відмінностями. Дослідники виділяють такі фундаментальні методи вивчення культури:

– *компаративний метод*. Вивчення культури певного етносу здійснюється в постійному порівнянні рідної й цільової культур;

– *метод ситуаційного аналізу (метод «кейс-стаді», дослідницький метод)*. Вчитель за допомогою мультимедійних засобів навчання

демонструє учням одну ситуацію непорозуміння представників двох різних культур. Така ситуація пов'язана частіш за все з неправильним використанням лексичних одиниць чи засобів невербальної комунікації. Учні повинні обговорити цю ситуацію і запропонувати шляхи вирішення проблеми;

– *метод театралізації*. Використання під час уроку рольової гри, що відображає певну комунікативну ситуації в середовищі цільової культури.

Вивчення культур має відбуватись з дотриманням наступних принципів:

– *дедуктивний принцип*. Ознайомлення учнів з різними культурами має відбуватись за принципом: від простого до складного, від загального до конкретного;

– *принцип збалансованості*. Учитель повинен самостійно регулювати співвідношення мовного й позамовного матеріалу на уроці. Проте, соціокультурні знання учні повинні отримувати лише тією мовою, що вивчається. Використання рідної мови в таких ситуаціях є неприпустимим;

– *принцип первинності*. В рамках шкільної освіти, слід виділяти лише головні факти, що вказують на культурну ідентичність певного народу. [14, с. 373];

– *принцип наочності*. Найкращими засобами розвитку соціокультурної компетентності є наочні матеріали з допомогою яких учні можуть уявити себе в культурному просторі мови, що вивчається. Реалізується цей принцип використанням автентичних відеофільмів чи інших відеофрагментів на уроках іноземних мов;

– *принцип індивідуалізації навчання*. Полягає у вмінні вчителя адаптувати навчальний матеріал до потреб учнів;

– *принцип комунікативності*. Студентоцентричний принцип, який реалізується шляхом впровадження комунікативної практики у кожне навчальне заняття з англійської мови. Його мета – розвинути навички усного і письмового продукування учнів.

– *принцип автентичності*. Вивчення культури можливе лише тими засобами, які походять з цієї культури.

Якщо за мету навчання іноземної мови покласти формування комунікативної компетенції, то ознайомлення школяра з автентичною соціокультурною сферою англійських країн є необхідним тому, що мова і культура становлять єдиний організм [6, с. 64]. Подолання учнем мовного бар'єра ще аж ніяк не означатиме, що подолано бар'єр культурний. Навіть вільного володіння іноземною не буде достатньо для того, щоб ефективно комунікувати з представниками інших націй, позаяк відсутність знань про цінності й світогляд

репрезентантів цих етносів можуть стати причиною непорозумінь. Кожен учитель англійської мови повинен усвідомлювати це, тому поряд з лексикою й граматикою на уроках повинні вивчатись основи міжкультурної комунікації.

Доцільним в межах нашого дослідження буде розгляд самої методики навчання соціокультурного матеріалу у старших класах та засобів її реалізації. На нашу думку, для цього слід використовувати спеціальні вправи. Вчителями-практиками та науковцями різних рівнів було здійснено чимало спроб класифікувати такі вправи за типами. Узагальнюючи матеріал їхніх наукових пошуків, можна виділити такі типи завдань для розвитку соціокультурної компетентності старшокласників:

– *дослідницькі* (завдання спрямовані на самостійний пошук учнем матеріалу певного соціокультурного змісту і його подальша презентація в узагальненому вигляді);

– *ігрові* (вправи спрямовані на відтворення типових комунікативних ситуацій, що повсякденно виникають між носіями певної мови й культури. Яскравим прикладом такого завдання є рольова гра);

– *творчі* (творчі завдання є комплексними, вони можуть включати й попередні типи завдань. Їх виконання ґрунтується на самостійній роботі учнів, організованій вчителем в різних формах, проте за мінімального його втручання. Продуктами діяльності в цьому випадку стають учнівські твори, доповіді, мультимедійні презентації, театралізовані сценки тощо).

Творчий підхід до вивчення іноземної мови найяскравіше реалізується при використанні проектно-методики навчання. Він ґрунтується на групових формах роботи та передбачає активну комунікацію всіх учасників проекту впродовж усього виконання поставлених завдань [9, с. 60]. В цьому випадку вчитель бере на себе роль спостерігача. Його кінцевим завданням є не тільки оцінка готовою продукту учнівської діяльності, але й оцінка внеску кожного учасника проекту у створення цього продукту.

Окрім методів, принципів і типології завдань для розвитку соціокультурної компетентності доцільно виділити етапи формування цієї компетентності. І. А. Бронетко вважає, що роботу над розвитком соціокультурної компетентності школярів слід здійснювати у три етапи:

1) *Лінгвістичний етап* – вивчення мовного матеріалу (лексики, граматики, вимови слів), який має підготувати учнів до сприйняття позамовного матеріалу;

2) *Ситуативний етап* – презентація матеріалу соціокультурного змісту за допомогою автентичних текстів і відеоматеріалів;

3) *Інтегративний етап* – самостійне відтворення учнями вивченого раніше лінгвістичного і соціокультурного матеріалу у відповідному контексті [2, с. 109].

Звісно, що в рамках загальної середньої освіти, вивчення культури можливе лише у відповідному мовному контексті, найбільшим помічником вчителя у реалізації цього завдання стають автентичні матеріали. Використання автентичних матеріалів під час уроків іноземної мови у школі дозволяє педагогу ефективно навчати учнів міжкультурній комунікації. Важко переоцінити роль такого матеріалу у формуванні соціокультурної компетенції учнів. Газетні статті з англomовних видань, новинні сюжети з BBC, CNN або VOA показані під час уроку, різноманітні листівки, реклами, брошури чи інші друковані матеріали, навіть магазинні чеки привезені вчителем або учнями з англomовних країн вже дають певне уявлення про культурну самобутність народу-носія цільової мови. Окреме місце серед автентичних матеріалів належить художній літературі. Література певної країни в повною мірою відбиває її культури. Читаючи уривки творів певної мовної спільноти, учень знайомиться зі звичаями, традиціями й історією культури, що вивчається. Так, уривки з романів Чарльза Дікенса «Різдвяна Пісня в прозі» і «Пригоди Олівера Твіста» можуть стати бездоганим джерелом для вивчення особливостей побуту англійців і різдвяних традицій цього народу. Ще більшу цінність для формування соціокультурної компетентності учнів старшої школи становлять автентичні відеоматеріали. Використання подібних аудіовізуальних засобів дозволяє вирішити декілька завдань одночасно: воно мотивує школярів до вивчення мови, розвиває комунікативні навички, знайомить учнів зі звичаями й традиціями інших народів світу та позитивно впливає на їх емоційно-чуттєву сферу [12, с. 663]. Учні мають змогу наочно спостерігати за мімікою, жестами й типовою поведінкою представників інших народів, що закладає підвалини формуванню соціокультурної свідомості особистості. З цього випливає твердження, що відеоматеріали є не лише джерелом подачі мовного матеріалу, а й соціокультурного. Використовуючи весь методичний потенціал відеоматеріалів, педагог має змогу «занурити» учнів в іншомовне середовище.

Не слід забувати, що для здійснення ефективного викладання, вчитель повинен систематично поглиблювати свої соціокультурні знання, адаптувати матеріал до загального рівня своїх учнів, постійно перебувати у пошуку нових методичних прийомів, що сприятимуть розвитку соціокультурної компетентності старших школярів. Невід'ємним компонентом професійного розвитку будь-якого вчителя іноземної мови є зацікавленість у вивченні політики,

економіки, географії, історії, мистецтва, релігії, літератури та інших аспектів життя в тій культурі, мову якої він викладає. Педагоги також повинні постійно вивчати ідіоми, прислів'я та сучасну загальноживану лексику, тому що вони відображають культуру, яка впливає на мову. Читаючи книги, дивлячись автентичні фільми, спілкуючись з іноземцями, можна досягти високого рівня соціокультурної свідомості, відточити комунікативні навички.

Обговорення. Чимало досліджень в епоху глобалізації присвячені соціокультурному аспекту навчання, зокрема поняттю соціокультурної компетентності як педагогічної категорії (В. М. Біла, М. С. Головань, С. А. Дерев'янка, Л. В. Курінна, Г. В. Пристай, О. Марущак); структурі соціокультурної компетентності (С. Сафіна, О. Рогульська); загальним аспектам формування соціокультурної компетентності на уроках іноземних мов (З. П. Бакум, О. О. Пальчикова, І. А. Воробйова, Н. Божок, Л. Власенко, І. Хом'як, Г. Рогова, А. Солодка, В. Сафонова, Р. Мільруд, С. Шехавцова, Ю. Кузьменко, Н. Склярєнко).

В процесі комплексного аналізу теоретичних засад формування соціокультурної компетентності учнів старших класів нами було виявлені різні підходи до дослідження означеної проблеми в науці. Суперечності виникають, головним чином, у розмежуванні основних понять теми нашої наукової розвідки. Зокрема, в науці не існує єдиної точки зору щодо інтерпретації понять «компетентність» і «соціокультурна компетентність». О. Марущак [5, с. 104] та Л. Курінна (Курінна, 2018, с. 51) [4, с. 51] наголошують на тому, що «компетентність» – це практична діяльність людини. М. С. Головань визначає компетентність як своєрідне мірило якості виконання певних завдань [3, с. 24]. Ми ж схильні вважати, що компетентність – це готовність і здатність людини здійснювати певні дії, що ґрунтуються на набутих навичках і життєвому досвіді.

Наше дослідження ж стосується соціокультурної компетентності. Погляди різних науковців на тлумачення цього поняття теж не збігаються. Л. Курінна характеризує її як набір уявлень людини про різні соціальні і культурні аспекти життєдіяльності в країні, що вивчається. Ці уявлення можуть слугувати мотивами тих, чи інших дій у певному культурному середовищі. Погоджуємося з тлумаченням соціокультурної компетентності, яке наводять В. Біла та С. Дерев'янка. Ці науковці розуміють її як систему уявлень про звичаї, традиції і реалії країн, мова яких вивчається. Ці уявлення створюють умови для продуктивної взаємодії між представниками різних етносів [1, с. 193]. Найточнішим вважаємо визначення Г. Пристай, яка в одній зі своїх праць зазначає, що основу соціокультурної обізнаності складають

знання, уміння і навички, що допомагають особистості здійснювати комунікацію в іншомовному культурному просторі дотримуючись встановлених норм поведінки [7, с. 165].

Звідси випливає й те, що теоретики мають різні погляди на структуру соціокультурної компетентності. Ми розглянули структури, запропоновані М. С. Сафіною та О. Рогульською. Перша науковиця виділяє такі структурні компоненти: культурно-лінгвістичний, соціолінгвістичний, і власне культурний компонент [13, с. 81]. О. Рогульська, по суті, розмежовує поняття «компетенція» і «компетентність». У її структурі соціокультурної компетентності, виокремлюються такі компетентності: країнознавчу, лінгвокраїнознавчу і соціолінгвістичну [8, с. 235]. На нашу думку, у структурі, запропонованій М. Сафіною, компоненти недостатньо чітко розмежовані, відчувається їх тісний взаємовплив. Структуру О. Рогульської теж не можна назвати вичерпною, оскільки, на нашу думку, поняття соціокультурної компетентності виникає на перетині країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної компетентностей.

Висновки з дослідження. Соціокультурна компетентність – це багатокомпонентна структура, що є системою уявлень про звичаї, традиції, цінності й реалії країн мови, що вивчається. Соціокультурний компонент є невіддільною складовою вивчення іноземних мов. У старших класах він реалізується засобами автентичних матеріалів. Таким чином, здобуті у старшій школі знання сприяють готовності випускників загальноосвітніх навчальних закладів до комунікації в раніше незнайомому культурному просторі, їх швидкій адаптації до принципово нових умов життя. Особистість з високим рівнем поліетнічної свідомості завжди знає як уникати конфліктів у іншомовному середовищі та гідно репрезентує вітчизняну культуру закордоном, що безумовно сприяє формуванню позитивного іміджу нашої держави на міжнародній арені.

Перспективою подальших досліджень у напрямі вважаємо визначення чіткої структури соціокультурної компетентності, а також розробку методики формування цієї компетентності засобами автентичних матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біла В. М., Дерев'яно С. А. Формування соціокультурної компетенції учнів середньої і старшої школи засобами англійської мови. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 3. С. 192–198.
2. Бронетко І. А. Дослідно-експериментальне навчання англійської мови соціокультури учнів старшої школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. № 46. С. 107–114.

3. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
4. Курінна Л. В. Теоретичний аналіз сутності терміна «Соціокультурна компетентність». *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. № 65. С. 49–55.
5. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка*. 2016. № 11. С. 97–108.
6. Потапенко Н. В. Роль соціокультурного аспекту у навчанні англійської мови. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 47. С. 63–70.
7. Пристай Г. В. Особливості формування іншомовної соціокультурної компетентності старшокласників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Т. 3, № 40. С. 163–168.
8. Рогульська О. О., Сірик Я. С. Розвиток соціокультурної компетентності учнів старших класів на уроках англійської мови. *У Світі мов і мови світу : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. студент. конф, м. Київ, 26 трав. 2023 р.* 2022. С. 235–236.
9. Солопун Є. В. Соціокультурний аспект викладання англійської мови та його роль у практичній роботі учнів. *Народна освіта*. 2016. № 3. С. 58–62.
10. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. *Clevedon : Multilingual Matters*, 1997. 124 p.
11. Newton J. M. Intercultural communicative language teaching: implications for effective teaching and learning. *Wellington : Victoria University of Wellington*, 2015. 90 p.
12. Pylaieva T., Leshchinska A. Use of video materials in foreign language classes as a means of forming communicative competence. *Humanities science current issues: interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University young scientists research papers*. 2022. No. 51. P. 661–667.
13. Safina M. S. Formation of socio-cultural competence in foreign language teaching. *Procedia*. 2014. No. 136. P. 80–83.
14. Sun L. Culture teaching in foreign language teaching. *Theory and practice in language studies*. 2013. Vol. 3, no. 2. P. 371–375.

Аліна Колесник,

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки,
Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-9890-6040>
м. Харків, Україна*

Інна Удовенко,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки,
Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2054-2045>
м. Харків, Україна*

Олена Мануєнкова,

*доцент кафедри мовної підготовки,
Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-2587-6901>
м. Харків, Україна*

Людмила Подворна,

*старший викладач кафедри мовної підготовки,
Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2596-5332>
м. Харків, Україна*

Олена Муравйова,

*старший викладач кафедри мовної підготовки,
Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2596-6330>
м. Харків, Україна*

Особливості викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання

Peculiarities of teaching a foreign language in distance learning conditions

***Анотація.** Стаття є дослідженням особливостей викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання. Наголошено, що якісне володіння іноземними мовами розширює можливості та допомагає повноцінно інтегруватись у світове співтовариство, стає необхідною умовою успіш-*

ної кар'єри, а дистанційне навчання є ефективним засобом для успішного опанування іноземних мов. На сьогоднішній день, питання методичного обґрунтування використання Інтернет-ресурсів у процесі дистанційного навчання, а також їх впливу на ефективну взаємодію між викладачем і студентами, а також між самими студентами стали надзвичайно актуальними. Саме тому метою статті є висвітлення актуальних питань реалізації інтерактивного навчання на заняттях іноземної мови та використанні інтерактивних платформ Quizlet, Kahoot та Wordwall. Враховуючи методику і специфіку дистанційного навчання іноземної мови, відзначено п'ять ключових переваг застосування дистанційних освітніх технологій порівняно із традиційними методами навчання іноземної мови. Резюмуючи вітчизняний досвід педагогів і дослідників, можна виділити такі найчастіше згадувані інтернет сервіси, що використовуються під час дистанційного навчання – Quizlet, Kahoot та Wordwall. Відмічено, що ефективний зворотний зв'язок, якій забезпечується інтерактивними платформами, активізує навчальну діяльність, а це і є в кінцевому підсумку метою застосування будь-яких сучасних освітніх технологій. Наголошено на тому, що сервіси Quizlet, Kahoot та Wordwall використовують ігрові елементи в рамках навчальної системи, але сама система не перетворюється в гру, і навчальний зміст не зазнає змін. Детально розглянуто конфігурацію та принципи роботи цих інтерактивних платформ. Відмічено, що раціональне і комплексне використання ігрових елементів допомагає сконцентрувати увагу студентів на вирішенні поставлених завдань для досягнення освітніх цілей, а також зменшує психологічний дискомфорт в процесі навчання. Відзначено, що сучасний вчитель за допомогою використання Інтернет-ресурсів може урізноманітнити процес навчання, підвищити його ефективність та оптимізувати процес оцінювання отриманих знань.

Ключові слова: методика викладання, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційні освітні технології, Quizlet, Kahoot, Wordwall.

Summary. The article is a study of the peculiarities of teaching a foreign language in the conditions of distance learning. It emphasizes that proficient knowledge of foreign languages expands opportunities and helps to fully integrate into the global community, becoming a necessary condition for a successful career. Distance learning is an effective means of successfully mastering foreign languages. Currently, the issues of methodological justification for the use of Internet resources in the process of distance learning, as well as their impact on effective interaction between teachers and students, as well as among students themselves, have become extremely relevant. Therefore, the aim of the article is to highlight the current issues of implementing interactive learning in foreign language lessons and the use of interactive platforms such as Quizlet, Kahoot, and Wordwall. Taking into account the methodology and specifics of distance learning of a foreign language, five key advantages of using distance educational technologies compared to traditional methods of language learning have been identified. Summarizing the domestic experience of educators and researchers, the following frequently mentioned internet services used during distance learning can be highlighted: Quizlet, Kahoot, and Wordwall. It is noted that effective feedback provided by interactive platforms activates the learning process, which

ultimately is the goal of applying any modern educational technologies. It is emphasized that Quizlet, Kahoot, and Wordwall services incorporate gaming elements within the educational system, but the system itself does not turn into a game, and the educational content remains unchanged. The configuration and working principles of these interactive platforms are thoroughly examined. It is noted that the rational and comprehensive use of gaming elements helps to focus students' attention on solving assigned tasks to achieve educational goals and reduces psychological discomfort during the learning process. It is highlighted that with the aid of Internet resources, modern teachers can diversify the learning process, enhance its effectiveness, and optimize the assessment of acquired knowledge.

Key words: *teaching methods, information and communication technologies, distance educational technologies, Quizlet, Kahoot, Wordwall.*

Вступ. Сьогодні характеризується двома основними тенденціями: зростаючою глобалізацією та швидким розвитком інформаційних технологій. Ці процеси відкривають широкі можливості для розвитку суспільної, політичної, комунікативної, ділової та професійної діяльності. Однак, успішна конкуренція в сучасному світі вимагає не лише здатності боротися на ринках капіталу, ресурсів, товарів, послуг і зайнятості, але й в сфері освіти.

Якісне володіння іноземними мовами розширює можливості та допомагає повноцінно інтегруватись у світове співтовариство. Для багатьох людей це стає необхідною умовою успішної кар'єри та ключем до досягнення успіху. Отримання освіти, участь у програмах, конференціях і грантах, стажування за кордоном, а також доступ до іноземних сайтів та видань – все це стає престижним, комфортним і часто необхідним для реалізації свого професійного потенціалу у різних сферах та напрямках.

Успішна професійна реалізація в різних сферах і напрямках вимагає не лише володіння рідною мовою, але й знання іноземної мови. Дистанційне навчання є ефективним засобом для успішного опанування іноземних мов, що підтверджується практичним досвідом.

Проблематика вивчення іноземної мови в умовах пандемії є предметом досліджень багатьох науковців і вчених, зокрема, Л. Русанова та Л. Сазанова у своєму дослідженні розкривають переваги і недоліки впровадження дистанційного навчання для вивчення іноземної мови у немовних закладах вищої освіти; Т. Колбіна та О. Олексенко розглядають особливості вивчення іноземної мови у закладах вищої професійного спрямування в умовах впливу пандемії COVID-19; О. Єфімова, С. Жицька, Н. Химай та А. Браєвська виокремлюють зміни, що сталися у формі онлайн-навчання у вивченні іноземної мови; Л. Морська та І. Блощинський вивчали потенціал використання інтернет-платформ у професійній іншомовній підготовці;

Т. Полонська окреслює переваги та недоліки впровадження дистанційної форми навчання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах.

На сьогоднішній день, питання методичного обґрунтування використання Інтернет-ресурсів у процесі дистанційного навчання, а також їх впливу на ефективну взаємодію між вчителем і учнями, а також між самими школярами стали надзвичайно актуальними. Ці питання потребують проведення комплексних і детальних наукових досліджень. Висвітлення цих проблем та практична реалізація отриманих наукових результатів сприятимуть оптимізації навчального процесу в умовах дистанційного навчання, що визначає актуальність дослідження.

Метою статті є висвітлення актуальних питань реалізації інтерактивного навчання на уроках іноземної мови та використанні інтерактивних платформ Quizlet, Kahoot та Wordwall.

Методологія та методи дослідження. Під час дослідження ми застосовували такі методи: аналіз, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної літератури із проблем дослідження; теоретичне моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2000 році Міністерством освіти України була затверджена концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Згідно з цією концепцією, дистанційна освіта розглядається як форма навчання, що має бути рівноцінною до очної, вечірньої, заочної форм навчання та екстернату. Вона реалізується переважно за допомогою дистанційних технологій навчання. Іншими словами, дистанційна освіта дозволяє здобувати навчання та необхідні знання віддалено від навчального закладу, за допомогою освітніх технологій та різних комунікаційних засобів. В. М. Кухаренко розглядає дистанційне навчання як форму здобуття знань і умінь на відстані шляхом інформатизації з використанням усіх технологій навчання. Крім того, дистанційним навчанням дослідник називає сукупність інформаційних технологій, за допомогою яких учень отримує основний обсяг матеріалу завдяки інтерактивній взаємодії, не виключаючи самостійну роботу та контроль і оцінку знань, умінь і навичок [5, с. 42]

Враховуючи методіку і специфіку дистанційного навчання іноземної мови, відзначимо наступні переваги застосування дистанційних освітніх технологій порівняно із традиційними методами навчання іноземної мови:

– analytics (аналітика). Застосовуючи електронні освітні технології під час викладання іноземної мови, виникає можливість отримати детальну інформацію про процес навчання (особливості поведінки

учнів у віртуальному середовищі, сам процес навчання, оцінювання результатів навчання і встановлення зворотного зв'язку;

– free access (вільний доступ). Інтернет надає доступ до будь-якого електронного освітнього ресурсу іноземною мовою із будь-якого місця світу і у будь-який час доби;

– adaptivity (адаптивність). У викладачів іноземної мови з'являється можливість змінювати і підлаштовувати електронні освітні ресурси під учнів, що дозволяє зробити процес навчання іноземної мови особистісно орієнтованим і результативнішим [1, с. 103];

– assessment (оцінювання). Дистанційні технології надають можливість зробити процес оцінювання формування компетенцій учнів безперервним і тривалим;

– agility (гнучкість). Інформаційні технології дозволяють швидше перебудовувати навчальні плани і розширювати їх за необхідністю, а також забезпечують комунікацію педагога і учнів різноманітними засобами [6, с. 248].

Використання інтернет- та інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє розширити можливості освітнього процесу та зацікавити учнів у навчанні. Створення умов, в яких діти самостійно використовують навчальні матеріали, знаходять завдання та їх виконують, сприяє поліпшенню граматичних навичок. Саме тому важливо зазначити, що Інтернет-платформи мають необмежений потенціал як у присутності вчителя, так і в самостійній навчальній діяльності учнів поза аудиторією. Вони надають можливість школярам самостійно перевіряти правильність виконаних вправ, покращувати граматичні навички, активізувати необхідний лексичний матеріал, користуватися енциклопедичними та довідковими ресурсами для пошуку інформації, індивідуалізувати процес навчання [3, с. 82].

Резюмуючи вітчизняний досвід педагогів і дослідників, можна виділити такі найчастіше згадувані інтернет сервіси, що використовуються під час дистанційного навчання – Quizlet, Kahoot та Wordwall. Варто зазначити, що ці сервіси використовують елементи гри в рамках навчальної системи, але сама система не перетворюється на гру, і навчальний матеріал не змінюється. Раціональне і комплексне використання елементів змагань, визначення переможців, поступового ускладнення завдань за рівнями, нарахування балів та бонусів та інших гральних елементів необхідно для того, щоб зосередити увагу студентів на вирішенні поставлених завдань і досягненні освітніх цілей.

Зростання інтересу до впровадження освітніх платформ Quizlet, Kahoot та Wordwall в навчальний процес пояснюється також тим, що

сприяє оптимізації навчального процесу, реалізуючи наступні дидактичні принципи (таблиця 1) [2, с. 35].

Таблиця 1

**Дидактичні принципи, які реалізуються
при впровадженні в навчальний процес освітніх платформ
Quizlet, Kahoot та Wordwall**

Дидактичний принцип	Засоби реалізації принципу
Принцип свідомості і активності	Миттєвий зворотній зв'язок і можливість оцінювання і самооцінювання
Принцип наочності	Мультимедійно-динамічна форма подачі матеріалу
Принцип послідовності і систематичності	Поступове ускладнення умов гри і ігрового матеріалу
Принцип індивідуалізації навчання	Можливість вибору індивідуальної траєкторії
Принцип доступності та посиленості	Можливість самостійно вибрати складність навчального матеріалу
Принцип міцності	Залучення емоцій учнів

Quizlet це багатофункціональна освітня платформа, яка надає можливість вивчення, багатоступінчастого тренування, закріплення та контролю матеріалу (як лексичного так і граматичного) з різних галузей знань.

Сама платформа особистісно орієнтована і не містить систему оцінювання знань, що сприяє максимальному взаємодії учня і платформи. Своєю багатофункціональністю Quizlet відмінно підходить для навчання іноземній мові, тому що матеріал, який використовується в платформі, вибирається викладачем, тому може мати професійну прив'язку, створену між фаховими дисциплінами і спеціальними текстами.

Quizlet економить час викладача, так як одноразове занесення матеріалу в програму дає можливість його використання в якості бази для створення інших сетів. Можливо багаторазове використання одноразово створеного сету, з різними групами учнів, які володіють різним рівнем знань. Є можливість копіювання, комбінування сетів і створення нових наборів карток.

За допомогою Quizlet можна активно розвивати лексичну та граматичну компетенції і в тій чи іншій мірі формувати всі види мовленнєвої діяльності іноземної мови (аудіювання, читання, письмо, говоріння). Для введення і демонстрації нового матеріалу використовуються флеш-картки (Flash Cards), які вчитель може створити

на основі тих лексичних одиниць, які проходять його учні в даний момент. Quizlet запропонує кілька варіантів перекладу до заданого користувачем слова, а також підбере картинку. При роботі з флеш-картками є можливість прослухати слово, а також записати свій голос. Крім флеш-карток, можливе створення діаграм (Diagrams), для візуалізації і вивчення лексики та граматики складних і абстрактних термінів.

Для контролю пропонується окремий тестовий режим (Test) і різноманітні ігри (Space Gravity, Scatter, Space Race). Також за допомогою платформи «Quizlet» можна організовувати інтерактивну групову роботу (QuizletLive) в класі в форматі змішаного навчання. QuizletLive є різновидом Student Response System (SRS), коли всі учні, маючи смартфон з виходом в інтернет, виконують колективне завдання [8].

Kahoot. Розглядаючи інтерактивну платформу Kahoot, необхідно відмітити, що сьогодні вона використовується в якості унікальної освітньої технології в навчальних закладах по всьому світу. Як об'єкт педагогічного інтересу, сервіс Kahoot може бути розглянутий, як інтерактивна альтернативна тестова система, яка дозволяє оцінювати швидкість і якість засвоєння матеріалу учнями, а також привносить в процес навчання момент змагання та ігри.

Серед переваг Kahoot користувачі відзначають наступні: зрозумілий інтерфейс; можливість створювати різні типи тестів; можливість створювати тести в форматі ігрових механік; серйозні ігрові механіки в будь-якому вигляді тесту або вікторини; різноманітність тестів; створені завдання дозволяють включити в них фотографії і навіть відео фрагменти; темп виконання вікторин, тестів регулюється шляхом введення часової межі для кожного питання; інтерактивний режим, коли в режимі реального часу учні бачать, як проходить гра і хто перемагає; можливості для швидкого створення тестів, опитувань, дискусій; хороші можливості в безкоштовній версії сервісу.

Kahoot дозволяє опитувати чи тестувати студентів під час аудиторної роботи за допомогою їх особистих мобільних пристроїв, комп'ютера або смартфона вчителя і екрану або інтерактивної дошки. Також необхідне підключення до мережі інтернет учнів і вчителя. Kahoot надає можливість своїм користувачам створювати власні тести та опитування у вигляді інтерактивних онлайн вікторин або використовувати вже створені розробниками і іншими користувачами вікторини. Для створення оригінальної вікторини користувач реєструється на сайті getkahoot.com і отримує доступ до інструментів сервісу.

Викладач підключає своїх студентів до вікторини за допомогою оригінального коду вікторини (Game Pin), який учні вводять на сайті kahootit.com або в мобільному додатку Kahoot, який заздалегідь

скачують. Підключаючись до вікторини, учасники придумують собі ігрові імена, якщо вчитель вибирає класичний індивідуальний режим (Classic) або назву команди, якщо використовується режим командної роботи (Team Mode). Після того, як всі учасники підключилися, вчитель тисне кнопку Start і запускає опитувальник або тест. Після закінчення вікторини на екрані з'явиться п'єдестал з трьома найбільш активними і точними у своїх відповідях учасниками. Крім того, вчитель може проаналізувати статистику. Докладний аналіз результатів дозволяє виявити місця в навчанні, що вимагають більш глибокого вивчення або повторення. Також є можливість вести статистику по кожному учню, відстежувати його прогрес і проводити процедуру оцінювання об'єктивно [7].

WordWall – багатофункціональний інструмент, що допомагає вирішити одне з головних завдань – підвищити мотивацію студентів, активізувати їх пізнавальну діяльність. Дана платформа – хмарний сервіс для організації та підтримки освітніх процесів із безкоштовним відкритим освітнім ресурсом, що містить як представлені в режимі загального доступу готові навчальні матеріали, так і конструктор для самостійної розробки нових інтерактивних навчально-методичних матеріалів.

Середовище Wordwall можна використовувати не лише для створення дидактичних вправ, завдань та ігор, що з легкістю відтворюються на комп'ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці, а й матеріалів для роздруку. Друкувати заготовки можна з сайту або завантажити у вигляді файлу PDF, а використовувати як додаток до гри чи як окрему вправу. Сервіс Wordwall є сучасним інструментом для зацікавленості студентів і урізноманітнення заняття.

Інтерактивні вправи можуть мати різні теми. Кожна тема змінює вигляд вправи, використовуючи різну графіку, шрифти та звуки. Крім того викладач може використовувати додаткові можливості встановлення таймера або редагування гри. Будь-яку створену вправу можна зробити загальнодоступною. Це дасть змогу надсилати посилання на сторінку вправи у електронному листі, через соціальні мережі тощо. Це також дозволить іншим викладачам знаходити вправу у результатах пошуку спільноти, користуватися нею і створювати інші вправи на її основі. Якщо бажаєте, ви можете залишити прави приватними, тоді лиш ви матимете до них доступ.

Необхідно зазначити, що вправи створюються за допомогою шаблонів. Ці шаблони включають знайомі класичні формати, як-от вікторина і кросворд. На платформі також є аркадні ігри, наприклад, погоня в лабіринті і літак, а ще інструмент для управління класом, як-от план розсадження.

Важливим є те, що наповнюючи свою гру матеріалом, вчитель у процесі підготовки можна змінити шаблон, без втрати введених даних. Це дає змогу підібрати найбільш ефективний формат подачі готового продукту для кожного класу або ж для кожного учня індивідуально. До інтерактивних вправ можна добирати різні теми, кожна з яких змінює зовнішній вигляд за рахунок різної графіки, шрифтів і звуку. Також у ході створення гри можна знайти додаткові варіанти, щоб встановити таймер або змінити хід гри.

Вправи Wordwall можна розмішувати на інших сайтах, використовуючи фрагмент коду HTML. Він працює так само, як функція додавання відео з YouTube чи Vimeo, що надає вам версію вправи, яку можна відтворювати на вашому власному сайті. Це відмінний спосіб для вдосконалення блогу чи віртуального навчального середовища [9].

Узагальнюючи переваги інтерактивних платформ Quizlet, Kahoot та Wordwall, варто відзначити найважливіші [4, с. 253]:

- можливість самостійно створювати навчальні модулі для кожної теми, групи, заняття;
- підвищення мотивації учнів, завдяки новизні, мультимедійності та змагальному компоненту;
- можливість урізноманітнити форми роботи на занятті;
- неупереджена перевірка вправ і моментальні результати гри;
- можливість залучення в роботу пасивних учнів та інтровертів;
- легкість і доступність у використанні як для педагогів, так і для учнів.

Висновки з дослідження. Отже, сучасний педагог володіє значним ресурсом в умовах дистанційного навчання – інформаційно-комунікаційні технології, які допомагають урізноманітнити процес навчання, зробити його більш сучасним і цікавим для учнів. Впровадження інтерактивних платформ Quizlet і Kahoot у навчальний процес підвищує ефективність навчання і стимулює активність учнів як на заняттях, так і під час самостійної роботи. Майбутні наукові розвідки необхідно спрямувати на подальше використання Інтернет-ресурсів для навчання учнів, що сприятиме покращенню ефективності самостійної роботи, надаватиме нові можливості для творчого самовираження, а також дозволить вчителю впроваджувати сучасні форми і методи навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк Л. М., Козак А. В., Шостак У. В. Вивчення іноземної мови в часи пандемії: криза чи шанс. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 38. С. 102–105.

2. Гладун М. А., Сабліна М. А. Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. *Open Educational E-environment of modern university*. 2018. № 4. С. 33–43.
3. Карпушина М., Шумило І. Використання освітніх інтернет-платформ у навчанні іноземної мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформатизація вищого навчального закладу. 2018. № 903. С. 81–87.
4. Коваленко А. Дистанційне навчання іноземної мови за умов пандемії: специфіка форм і методів роботи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35. Т. 3. С. 250–255.
5. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
6. Тарасюк А. М. Психолого-педагогічні особливості дистанційного навчання іноземної мови у ВНЗ. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 40. С. 247–251.
7. Kahoot. URL: <https://kahoot.com/what-is-kahoot/> (дата звернення 23.05.2023).
8. Quizlet. URL: <https://quizlet.com> (дата звернення 23.05.2023).
9. Wordwall. URL: <https://wordwall.net/uk> (дата звернення 23.05.2023).

UDC 378.147.091.33:004.773.6]:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.264-271>

Olha Kudelska,
Assistant of the Department of English Philology,
Vinnitsia State Mykhailo Kotsiubinsky Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-7314-5812>
Vinnitsia, Ukraine

Olena Melnytska,
Assistant of the Department of English Philology,
Vinnitsia State Mykhailo Kotsiubinsky Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-0397-9352>
Vinnitsia, Ukraine

The effectiveness of social media in teaching English

Ефективність використання соціальних мереж у навчанні англійської мови

Summary. *This article explores the effectiveness of social media platforms and blogs in enhancing English language learning and development. The authors examine the relationship between social media usage, digital literacy, and language skills acquisition, highlighting the potential benefits and challenges*

associated with integrating social media into English language teaching. The authors emphasize the role of communication in language learning and discuss how social media can facilitate meaningful language practice. Through blogging, students can express their thoughts and receive feedback from peers and educators. Additionally, social media offer opportunities for visual storytelling, multimedia content creation, and group discussions, enabling learners to engage with authentic language use in a social context. While acknowledging the benefits, the article addresses the challenges associated with integrating social media into English language teaching. These challenges include the need for educators to stay up-to-date with the platforms, the importance of addressing online privacy concerns, and the potential for distractions and information overload. The authors stress the importance of careful planning, guidance, and moderation to ensure effective and responsible use of social media in the language learning process. This article provides valuable insights into the effectiveness of social media platforms in teaching English. It underscores the positive impact of incorporating social media in language classrooms, promoting digital literacy, language skill development, and meaningful communication. Educators and language practitioners can benefit from the practical recommendations and considerations highlighted in this article when utilizing social media as a pedagogical tool.

Key words: digital literacy, language learning, language skills, communication, blogs, Instagram, Facebook.

Анотація. У цій статті досліджується ефективність соціальних мереж і блогів у покращенні вивчення та розвитку англійської мови. Автори досліджують взаємозв'язок між використанням соціальних медіа-платформ, цифровою грамотністю та набуттям мовних навичок, підкреслюючи потенційні переваги та проблеми, які можуть виникнути у процесі інтеграції соціальних мереж у викладання англійської мови. Автори підкреслюють роль спілкування у вивченні мови та обговорюють, який потенціал соціальні мережі можуть мати у покращенні мовної практики. За допомогою блогу учні можуть висловлювати свої думки та отримувати відгуки як від однолітків, так і від викладачів. Окрім того, соціальні медіа пропонують можливості для створення мультимедійного контенту та групових обговорень, що дозволяє учням використовувати автентичну мову в соціальному контексті. Визнаючи переваги, стаття розглядає проблеми, пов'язані з інтеграцією соціальних мереж у викладання англійської мови. Ці виклики включають необхідність для викладачів бути в курсі особливостей сучасних соціальних платформ та брати до уваги той фактор, що водночас соцмережі можуть відволікати від навчального процесу та переважувати інформацією. Автори підкреслюють важливість ретельного планування, керівництва та поміркованості для забезпечення ефективного та відповідального використання соціальних медіа в процесі вивчення мови. Ця стаття містить цінну інформацію про ефективність соціальних мереж у викладанні англійської мови. Дослідження підкреслює позитивний вплив використання соціальних медіа під час занять для сприяння цифровій грамотності, розвитку мовних навичок і змістовного спілкування. Педагоги можуть скористатися практичними рекомендаціями та міркуваннями, висвітленими у статті, коли використовують соціальні мережі як педагогічний інструмент.

Ключові слова: цифрова грамотність, вивчення мови, мовні навички, спілкування, блоги, Фейсбук, Інстаграм.

Introduction. The ability to communicate effectively in English is now a must for success on all levels—academic, professional, and personal. As a result of technological development, language learning has changed, with social media being a well-liked instrument for TEFL (teaching English as a foreign language). Social media can help language learners by creating a more interesting, interactive, and real-world learning environment.

Social media provides many advantages for teaching English as a foreign language. In the first place, it can offer a genuine learning setting where students are exposed to language use in everyday situations. By conversing with native and non-native speakers online, reading real documents, and watching videos, language learners may enhance their communication abilities. Furthermore, social media can encourage autonomy by letting students select their own materials, pace, and learning approach. Moreover, using social media can foster the development of 21st-century skills including digital literacy, communication, teamwork, and critical thinking. Fourth, because social media offers a variety of multimedia resources and interactive capabilities, it may create a more engaging and participatory learning environment. Finally, by exposing students to various viewpoints, cultures, and languages, social media can support social and cultural learning.

Several scientists have researched the efficiency of social media in the teaching of English. The potential of social media platforms as learning resources is examined by Y. Liu in the study “Social media tools as a learning resource” that was published in the *Journal of Educational Technology Development and Exchange*. In a study of the literature titled “The role of social media in higher education classes (real and virtual)” P.A. Tess investigates social media use in higher education and its effects on learning. In their research “Generation Z’s teachers and their digital skills” F.-J. Fernández-Cruz and M.-J. Fernández-Daz put the emphasis on teachers’ digital proficiencies in relation to Generation Z students.

Contextual language learning and the pedagogical potential of social networking technologies in higher education are discussed by Huang, C.-K., Lin, C.-Y., and Villarreal, D.S. The research of Cem Balcikanli focuses on the experiences of aspiring English language instructors utilizing Facebook as a teaching resource. These studies demonstrate social media’s potential for improving language learning outcomes while also shedding insight on the advantages and difficulties of social media integration in English instruction [2, p. 84].

The objective of the article is to examine and evaluate the impact of social media platforms on the teaching and learning of the English language. The article aims to explore how social media can be effectively

utilized as a tool to enhance English language instruction, with a focus on its benefits, challenges, and overall effectiveness. The goal is to provide a comprehensive analysis of the topic and present evidence-based insights into the efficacy of incorporating social media into English language teaching practices.

Methods. In order to comprehend the body of prior research on the subject, we carried out a thorough literature review. To find previously conducted studies, this entailed searching through scholarly databases, online journals, and pertinent publications, including Google Scholar, ERIC, and Web of Science. Peer-reviewed journals, conference proceedings, research published in English, Ukrainian, and Turkish were the sources that were included in the search.

Results and Discussion. With the advent of the Internet and the proliferation of social media platforms, language learners and educators have been presented with a great number of opportunities to enhance the teaching and learning process. Social media platforms such as Facebook, Twitter, Instagram, and YouTube have become ubiquitous, offering a range of tools and resources that can be harnessed to improve language proficiency and skills.

Research has shown that the use of social media can have a positive impact on language proficiency. A study conducted by Muftah found that undergraduate students who utilized various social media platforms for learning English during the COVID-19 pandemic experienced improvements in their writing style, reading skills, listening and lexical variation, communication skills, and grammar usage [7].

For instance, YouTube has been found to be a useful tool for improving listening comprehension, vocabulary, and creativity among language learners [9, p. 3]. Similarly, platforms such as Facebook and Twitter can provide opportunities for learners to practice their writing and communication skills in an authentic context. This suggests that social media can play a crucial role in enhancing language proficiency, particularly during times when traditional face-to-face learning is not possible.

In this study, we focus on the possibilities offered by social media for developing and improving a variety of language skills, encompassing the realms of reading, listening, speaking, and writing.

Reading Skills. It is now simpler than ever to enhance our reading skills through social media through the services like Instagram. Instagram is a photo-sharing and video-sharing application, however it can also be used to publish text-based content such as blog entries. ESL students may improve their reading abilities and keep current on the latest news and trends by following accounts that offer interesting and relevant stuff. The more learners engage in blogs for learning purposes, the more they will be engaged in reading [8, p. 147].

Utilizing social media for enhancing reading abilities also involves following accounts that publish educational materials on blogs. Within the expansive blogosphere, numerous bloggers cover a wide range of subjects, including technology, education, and issues like travel and lifestyle. ESL students may improve their vocabulary, grammar, and comprehension by paying attention to these narratives.

Engaging in virtual book clubs or online reading communities presents an additional avenue for leveraging social media to enhance reading proficiency. Within the realm of Instagram, numerous users curate bookstagram accounts, fostering an interactive space where individuals can connect and exchange recommendations. By participating in these digital communities, ESL learners can not only refine their reading skills but also establish connections with like-minded enthusiasts from around the globe. Reading English-language books is a great method to practice language, and by joining online book clubs, students can get feedback on their reading comprehension and writing abilities.

Writing skills. In a study by Kabilan, Ahmad, and Abidin, social media was found to be an effective tool for developing students' writing skills in English. The researchers used a blog-based writing platform and found that it improved students' writing fluency, accuracy, and creativity [5, p. 179]. Usage social media for writing provides students with an authentic audience. Traditional classroom writing assignments often lack a sense of purpose and real-world relevance. However, by leveraging social media platforms, students can share their written work with a broader audience, including their peers, teachers, and even professionals in the field. This exposure not only motivates students to produce higher quality writing but also encourages them to refine their work to meet the expectations of their audience.

Furthermore, social media facilitates collaboration and peer feedback, which are essential components of the writing process. Through online writing communities or discussion groups, students can engage in peer-to-peer interactions, where they can provide constructive feedback, share ideas, and learn from one another. This collaborative approach not only enhances their writing skills but also cultivates a supportive learning environment where students can grow as writers.

Another valuable aspect of social media for writing is its multimedia capabilities. Platforms like Instagram, YouTube, and blogs allow students to incorporate images, videos, and other multimedia elements into their writing. This multimodal approach adds depth and creativity to their compositions, enabling them to convey their ideas in a more engaging and persuasive manner. By integrating visual and textual elements, students can develop their skills in visual literacy and storytelling, making their writing more compelling and impactful.

Social media can also serve as a source of inspiration and exposure to diverse writing styles and voices. By following influential writers, authors, or literary communities on platforms like Twitter or Medium, students can explore different genres, writing techniques, and perspectives. This exposure to a wide range of writing styles and voices expands their horizons and encourages them to experiment with new approaches in their own writing. It fosters a sense of literary appreciation and cultivates a lifelong love for reading and writing.

Moreover, social media platforms provide convenient and immediate access to resources and references for students' writing endeavors. From online libraries and databases to writing blogs and writing prompts, students can access a wealth of information and guidance to enhance their writing skills. These readily available resources empower students to develop their writing independently and explore various writing strategies and techniques.

It is important, however, for educators to provide clear guidelines and instructions to help students navigate the potential distractions and pitfalls of social media. Students need to be aware of digital etiquette, responsible online behavior, and the importance of critical evaluation of information. Teachers have a key role to play in helping students utilize social media appropriately and productively for their writing.

Listening skills. The amount of genuine and varied audio content available on social media is one of the major benefits of using it to enhance listening abilities. User-generated material is abundant on social media platforms, including podcasts, lectures, interviews, and films that span a variety of subjects and genres. Students are exposed to real-world language use, varied accents, and different speech patterns through this authentic content, which improves their listening comprehension and broadens their linguistic palette.

Social media platforms often provide interactive features that promote active engagement during the listening process. Students can actively participate by leaving comments, engaging in discussions, or sharing their reflections on the content they have listened to. This interactivity not only reinforces the listening experience but also encourages critical thinking, collaboration, and communication skills.

To maximize the benefits of social media in enhancing listening skills, teachers play a vital role in guiding and facilitating the learning process. Firstly, teachers can curate and recommend suitable social media accounts, channels, or groups that align with the students' language proficiency level and learning objectives. By providing curated resources, teachers help students navigate the vast amount of content available and ensure they engage with appropriate and beneficial listening materials.

Teachers can design scaffolded activities around social media listening tasks. For instance, they can create comprehension questions, discussion prompts, or reflection exercises related to the audio content. These activities encourage students to actively listen, critically analyze the material, and develop higher-order thinking skills. Moreover, collaborative tasks can be assigned, where students work together to listen to and interpret social media content, fostering peer learning and communication. Careful and judicious selection of apps and motivation given to students to make use of these apps could solve the problem of receptive skill enhancement at tertiary level to a certain extent [6, p. 96].

Speaking skills. Effective communication abilities are crucial for learning languages. In today's linked world, the capacity to communicate effectively and with confidence in a foreign language offers up a world of possibilities. While traditional classroom settings have long been the norm for language training, the incorporation of social media platforms has emerged as a potent technique for improving students' speaking abilities.

One of the key advantages of utilizing social media for speaking practice is the accessibility it offers. Language learners can connect with speakers of the target language from around the globe, transcending geographical boundaries and cultural barriers. This exposure to diverse linguistic contexts not only broadens students' cultural horizons but also enables them to develop a more nuanced understanding of the language they are learning.

Furthermore, social media platforms provide a multitude of formats and features that facilitate speaking practice. From video chats to voice messages, students have the flexibility to choose the medium that suits their comfort level and language goals. Platforms such as WhatsApp and Discord offer opportunities for real-time conversations, fostering spontaneous and natural exchanges that mimic real-life interactions.

Online social platforms can serve as repositories of authentic audiovisual content, including videos, podcasts, and live streams. By immersing themselves in such content, language learners can expose themselves to various accents, intonations, and speech patterns, thereby refining their listening comprehension and speaking skills simultaneously.

Despite the advantages, digital social channels also poses a number of difficulties for TEFL. The efficiency of social media for TEFL can be impacted by a variety of factors. First, the connections and activities linked to language learning can be influenced by the type of social media platform—such as Facebook, Twitter, or Instagram. Furthermore, the level of language proficiency, chosen learning styles, and interests of the learners may affect their motivation and involvement while using social media for TEFL. In addition, the way the teachers utilize social media for

TEFL may be influenced by their pedagogical knowledge, social media attitudes, and digital literacy skills. Lastly, institutional support, which consists of resources, infrastructure, rules, and training, may have an effect on integration.

Conclusion. By effectively integrating social media platforms into the context of TEFL, instructors can harness a dynamic and all-encompassing tool for language learning. By embracing the use of social media, educators may create a learning environment that is immersive, fascinating, and harmonic with students' innate interests and modern digital proficiency. This integration not only gives students the chance to use the language in a real-world setting, but it also encourages cultural sensitivity and intercultural communication abilities. The enormous potential of social media may be skillfully tapped by educators, who can then effectively utilize it to increase the efficacy and impact of ESL education.

Prospects for further exploration of this issue include analyzing the effectiveness of using the proposed social networks in practice: during classes or project activities in order to identify the shortcomings of this learning format and difficulties that may arise during the educational process. It is also worth comparing the effectiveness of using social networks during group classes and individual work of students.

REFERENCES

1. Гуревич Р. «Інтернет і його соціальні мережі в сфері освіти: напрями використання». *«Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи»* : Зб. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 2012. С. 52–56.
2. Balcikanli C. Prospective English language teachers' experiences in Facebook: Adoption, use and educational use in Turkish context. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT)*, 2015. Vol. 11. Issue 3. P. 82–99.
3. Fernández-Cruz F.-J., Fernández-Díaz M.-J., “Generation Z’s teachers and their digital skills”, *Comunicar*, 2016. no. 24(46), P. 97–105.
4. Huang, Chung-Kai & Lin, Chun-Yu & Villarreal, Daniel. Contextual language learning: Educational potential and use of social networking technology in higher education. 2014. P. 158–164.
5. Kabilan, M. K., Ahmad, N., & Abidin, M. J. Z. Facebook: An Online Environment for Learning of English in Institutions of Higher Education? *Internet and Higher Education*, 2010. no.13, P. 179–187.
6. Manjusha S.G. Developing Listening and Reading Skills through Social Media using Apps. *Postscriptum : An Interdisciplinary Journal of Literary Studies*, 2018. 3(1), P. 93–101.
7. Muftah, M. “Impact of social media on learning English language during the COVID-19 pandemic. 2022. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/PRR-10-2021-0060/full/pdf?title=impact-of-social-media-on-learning-english-language-during-the-covid-19-pandemic>

8. Moyo, Moses, Abdullah, Hanifa. Enhancing and enriching students' reading experience by using social media technologies. *Mousaion : South African Journal of Information Studies*. 2013. no. 31. P. 135–153.
9. Sakkir, Geminastiti, Dollah, Syarifuddin, Ahmad, Jamaluddin. Students' Perceptions toward Using YouTube in EFL Classrooms. *Journal of Applied Science, Engineering, Technology, and Education*. 2020. no 2. P. 1–10.
10. Tess P.A. “The role of social media in higher education classes (real and virtual) – A literature review”, *Computers in Human Behavior*. 2013. no. 29. P. 60–68.

УДК 372.881

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.272-279>

*Алла Ляшина,
старший викладач кафедри полікультурної освіти
та перекладу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-9393-7799>
м. Ужгород, Україна*

*Алла Тищук,
викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0009-0008-3042-7597>
м. Ужгород, Україна*

Культурологічний підхід до підготовки перекладачів

Cultural approach to the translators training

***Анотація.** Актуальність статті зумовлена необхідністю нових підходів до вивчення іноземних мов та підготовки перекладачів. Характерною ознакою сучасного суспільного розвитку є глобалізація. Культурна глобалізація сприяє розширенню міжкультурного спілкування. Міжкультурна співпраця повинна сприяти взаєморозумінню між народами шляхом створення умов для довіри, діалогу та миру. Глобалізація знань неможлива без перекладу. Саме переклад дає змогу транслювати знання з однієї культури в іншу. Роль перекладача у цьому процесі надзвичайно важлива. Сучасний процес взаємодії світових систем може здійснюватися завдяки комунікації різномовних представників через посередництво перекладачів. Різноманітні цілі комунікації ведуть до інтенсифікації контактів. Відповідно розширюються межі комунікації між представниками різних культур. У процесі*

глобалізації вимоги до професії перекладача змінилися. Сфера перекладу стала частиною системи міжнародних зв'язків. Соціальна роль перекладача в умовах глобалізації та євроінтеграції змінюється, що вказує на необхідність модернізації підходів до професійної підготовки перекладачів. Матеріалом дослідження слугував культурологічний підхід до вивчення іноземних мов та підготовки перекладачів у галузі міжнародних відносин. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: теоретичного, емпіричного, статистичного та методу моделювання. Необхідною умовою підготовки перекладачів є формування полікультурної компетентності перекладача як складової професійної компетентності, яка об'єднує професійні знання та вміння, систему ціннісних орієнтацій, здатність ефективно використовувати отримані знання та набувати нові, вирішувати проблемно-когнітивні тощо. Тому з метою набуття студентами знань про культуру, реалії життя в іноземних країнах, формування соціокультурної обізнаності необхідно застосовувати культурологічний підхід до підготовки фахівців, щоб створити інтелектуальну базу для їхньої професійної діяльності. На нашу думку, використання знань країнознавчого характеру має велике значення при вивченні іноземної мови. Щоб оволодіти іноземною мовою, необхідно вивчати культуру народу-носія мови. Проведене нами дослідження показало, що культурологічний підхід до вивчення іноземної мови сприяє формуванню іноземної соціокультурної компетентності. Перспективи подальших досліджень полягають у детальнішому вивченні проблеми підготовки перекладачів, у пошуках ефективних шляхів підвищення перекладацької компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: культурна глобалізація, професійна компетентність, іноземна соціокультурна компетентність.

Summary. The relevance of the article is due to the need for new approaches to foreign languages teaching and translators training. A characteristic feature of modern social development is globalization. Cultural globalization contributes to the expansion of intercultural communication. Intercultural cooperation should promote mutual understanding between peoples by creating conditions for trust, dialogue and peace. Globalization of knowledge is impossible without translation. It is translation that makes it possible to transmit knowledge from one culture to another. The role of the translator in this process is extremely important. The modern process of interaction of world systems can be carried out thanks to the communication of multilingual representatives through the mediation of translators. Various communication goals lead to the intensification of contacts. Accordingly, the boundaries of communication between representatives of different cultures are expanding. In the process of globalization, the requirements for the profession of the translator have changed. The field of translation has become part of the system of international relations. The social role of the translator within globalization and European integration is changing, which indicates the need to modernize approaches to the professional training of translators. The cultural approach to the study of foreign languages and translators training in the field of international relations served as the research material. The research methodology consists in the complex application of various methods: theoretical, empirical, statistical and modelling methods. A prerequisite

for the training of translators is the formation of the translator's multicultural competence as a component of the professional competence, which combines professional knowledge and skills, a system of value orientations, the ability to effectively use the acquired knowledge and to acquire new, solve cognitive problems, etc. Therefore, in order for students to acquire knowledge about culture, the realities of life in foreign-speaking countries, and the formation of socio-cultural awareness, it is necessary to apply a cultural approach to the training of specialists in order to create an intellectual base for their professional activities. In our opinion, the use of country studies knowledge is of great importance when learning a foreign language. In order to master a foreign language, it is necessary to study the culture of the people who speak the language. Our research showed that the cultural approach to learning a foreign language contributes to the formation of foreign language socio-cultural competence. Prospects for further research consist in a more detailed study of the problem of translators training, in search of effective ways to increase the translation competence of future specialists.

Key words: *cultural approach, professional competence, foreign language socio-cultural competence, translator.*

Вступ. Особливістю сучасного світу є стійкі глобалізаційні процеси. Важливою ознакою глобалізації є спілкування як між народами, так і між окремими носіями культури. Справедливий обмін та діалог між цивілізаціями, культурами і народами на основі взаємного розуміння та поваги, рівної гідності всіх культур є необхідною умовою для побудови соціальної згуртованості, примирення та миру між народами [19, с. 26–9]. Навчання іноземної мови для європейської громади необхідне для полегшення пересування людей, інформації та ідей в Європі з метою побудови взаєморозуміння та сприйняття культурного і мовного розмаїття в багатомовній та в багатокультурній Європі та виховання поваги до національного самовизначення [20, с. 202].

Сучасний процес взаємодії світових систем може здійснюватися завдяки комунікації різномовних представників через посередництво перекладачів. Різноманітні цілі комунікації ведуть до інтенсифікації контактів. Відповідно розширюються межі комунікації між представниками різних культур. У процесі міжкультурної взаємодії виникають проблеми, викликані розбіжностями у сприйнятті світу та процесів, які в ньому відбуваються. Знання іноземних мов допомагає значно усунути такі непорозуміння. А також володіння мовою жестів, тобто невербальне спілкування, допомагає краще розуміти носіїв різних культур. Перекладачі допомагають усунути не тільки мовні, а й культурні перешкоди на шляху комунікації. У процесі глобалізації вимоги до професії перекладача змінилися. Сфера перекладу стала частиною системи міжнародних зв'язків. Соціальна роль перекладача в умовах глобалізації та євроінтеграції змінюється, що вказує на необхідність модернізації підходів до професійної підготовки перекладачів.

Розширення міжнародних зв'язків нашої держави роблять професію перекладача необхідною в різних сферах діяльності людини.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інформаційних потоків, посиленням ролі інформації на глобальному рівні.

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: теоретичного, емпіричного, статистичного та методу моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У запропонованій статті розглядаються деякі особливості фахової підготовки перекладачів у галузі міжнародних відносин. Проблема культурологічного підходу до підготовки перекладачів потребує подальшого дослідження. Тому метою статті є здійснення аналізу проблеми культурологічного підходу до вивчення іноземних мов та формування навичок міжкультурної комунікації.

Слід зазначити, що питання професійної підготовки перекладачів досліджували сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці, як от: В. Балабін, К. Гаращук, І. Гуревич, Ю. Жлуктечко, І. Зимня, Р. Зорівчак, В. Коптілов, С. Кульчицький, Л. Латишев, А. Паршев, Л. Пуховська, С. Романова, Н. Соболев, І. Халєєва, Л. Черноватий, та ін.. Як свідчать останні дослідження з проблематики підготовки перекладачів, вітчизняні і зарубіжні дослідники розглядають у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів [7, с. 157–161]. Переклад визначається як оновлена частина програми гуманітаризації вищої школи [4]. Л. Черноватий пропонує навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів [15, с. 23–45].

Вивчення іноземної мови розширює знання студентів. І як вважає Д. Фурт, кожен урок іноземної мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації [11, с. 245].

Новий підхід до підготовки перекладачів для ефективної професійної діяльності у полікультурній комунікації викликаний потребами суспільства щодо наведення мостів порозуміння у спілкуванні між представниками не тільки різних мов, а й різних культур [19, с. 32–9].

Л. Столярчук розглядає полікультурну освіту як особливий спосіб мислення, заснований на ідеях свободи, справедливості, рівності [9, с. 96].

Як слушно зазначає Н. Ільчишин, що необхідність застосування культурологічного підходу до вивчення іноземних мов виникла з процесами глобалізації та потребою формування сприятливих умов для особистісного розвитку людини, її соціалізації в середовищі, якому притаманна наявність представників різних націй та культур [5, с. 20–24].

У полікультурному суспільстві перекладач, який вільно володіє іноземною мовою, повинен ще бути обізнаним з комунікативними ознаками багатьох культур. Здійснюючи комунікативні акти перекладу іноземною мовою, він повинен постійно усвідомлювати особливості культур народів, представники яких беруть участь в інтеграції, для забезпечення основної мети спілкування – порозуміння. Необхідною умовою підготовки перекладачів є формування полікультурної компетентності перекладача як складової професійної компетентності, яка об'єднує професійні знання та вміння, систему ціннісних орієнтацій, здатність ефективно використовувати отримані знання та вміння набувати нові, вирішувати проблемно-когнітивні тощо. Полікультурна компетентність сприяє формуванню у студентів полікультурної світоглядної позиції, яка передбачає визнання рівноцінності інших культурних, мовних, релігійних уподобань, виховання, завдяки правильному добору іншомовного навчального матеріалу, толерантного ставлення до них, розвиток особистості, здатної до міжкультурної взаємодії, діалогу культур [3, с. 81].

Тому з метою набуття студентами (майбутніми перекладачами) знань про культуру, реалії життя в іншомовних країнах, формування соціокультурної обізнаності необхідно застосовувати культурологічний підхід до підготовки фахівців, щоб створити інтелектуальну базу для їхньої професійної діяльності.

Ще в 30-х роках 20 століття Л.С. Виготський розробив культурно-історичну теорію розвитку людини, згідно з якою будь-яка психічна функція в розвитку людини розглядається як діяльність колективна, соціальна (інтерпсихічна) і як діяльність індивідуальна (інтрапсихічна).

Культурологічний підхід в освітньому просторі знаходимо в наукових розвідках О. Запесоцького, Е. Сепіра, М. Трубецького, Л. Уайта.

Американські дослідники під полікультурною освітою розуміють освіту, спрямовану на збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, що існують у певному суспільстві, і на передачу цієї спадщини молодому поколінню [1, с. 76].

Центральне місце у навчанні іноземних мов поряд з отриманням лінгвокультурологічних знань займає розвиток у молоді здатності до полікультурного спілкування, тобто до адекватного взаєморозуміння двох і більше учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур [12, с. 150].

Різні культури мають різні мовні реакції. Оволодіння ними відіграє важливу роль у процесі опанування типом мислення, характерним для певного типу мовного співтовариства. Пізнаючи культуру

країн, мови яких вивчаються, студенти порівнюють її з рідною. Усвідомлюючи той факт, що в кожному мовному і культурному середовищі існує своє уявлення про загальну картину світу, фахівці виконують свої перекладацькі задачі, враховуючи його.

У працях О. Чередниченка, Л. Черноватого досліджуються особливості підготовки перекладачів, формування їхньої професійної компетенції [13, с. 25–27; 14, с. 84].

Дж. Беннет та М. Беннет дають визначення полікультурної компетентності, яке охоплює перспективу міжкультурних стосунків, свідомі знання власної культури (культурний самоаналіз), певні системи поглядів на створення культурних контрастів, здатність аналізувати взаємодію, прогнозувати непорозуміння й адаптивну поведінку [16, с. 149].

Поняття «міжкультурна компетентність» та «міжкультурна іншомовна компетентність» розмежував британський учений М. Байрам, визначаючи, що міжкультурна компетентність передбачає взаємодію з представниками інших культур рідною мовою, а міжкультурна іншомовна компетентність – іноземною [17, с. 70].

У публікаціях вітчизняних дослідників з'явився термін «міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність» (Бігич О.Б., Полонська Т.К., Редько В.Г.). Ми є прихильниками саме цього терміна, оскільки саме така компетентність передбачає формування у студентів здатності до оволодіння іноземною мовою та культурою країни, мова якої вивчається, а, отже, до спілкування на міжкультурному рівні.

Міжнародний словник освіти тлумачить поняття полікультурної освіти як педагогічний процес, у якому представлені дві (або більше), культури, які відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознаками [18, с. 273].

За визначення Ніколаєвої С.Ю. іншомовна комунікативна компетентність – це здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння та взаємодії з носіями мови [8, с. 36–4].

Для організації міжкультурного спілкування на заняттях з іноземної мови необхідне створення навчальних комунікативних ситуацій, які визначають його умови й цілі та ставлять перед необхідністю навчити студентів позитивного підходу до іноземної мови, культури народу. Важливо визначити правильну лінію мовної поведінки в іншомовному середовищі на основі знань про особливості менталітету носіїв мови [2, с. 26].

Використання знань країнознавчого характеру має велике значення при вивченні іноземної мови. Щоб оволодіти іноземною мовою, необхідно вивчати культуру народу-носія мови. Саме

лінгвокраїнознавство вивчає проблеми оволодіння іноземною мовою та культурою і має велике значення для навчання перекладу. Адже перекладач повинен розуміти іншомовний текст, включаючи підтекст, аби мати змогу правильно підбирати відповідні еквіваленти при перекладі. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземних мов та культурологічний підхід до підготовки фахівців досліджували Л. Блумфілд, Є. Верещагін, Н. Ільчишин, І. Ключковська, В. Костомаров, С. Кожушко, В. Маслова, В. Сафонова, О. Тарнопольський, Т. Уманець, В. Фурманова та інші науковці. Лінгвокраїнознавство, як визначає Б. Ажнюк, – це галузь мовознавства, пов'язана з поглибленим вивченням кумулятивної функції мови, її здатності до відображення і збереження у своїх знаках інформації про етнокультурну спадщину народу [6, с. 29].

У процесі експерименту, до якого були залучені студенти 3–4 курсів міжнародних відносин, ми застосовували культурологічний підхід до вивчення іноземних мов за експериментальними програмами відповідно до розроблених посібників «Great Britain», «USA», «Canada» та підручника «Australia and New Zealand». Посібники складаються з 5–6 частин кожен, які охоплюють історію, культуру, економіку, політичне життя країн, а саме: ідентифікація та символи, географія, демографія, мови, історія, релігія, політична система, музика, мистецтво, освіта, медицина. Структура посібників побудована так, щоб студенти змогли ознайомитися з іншомовною культурою та історією, нормами поведінки, стилів життя в англomовних країнах, що сприяло б розширенню іншомовної соціокультурної компетенції студентів. Цьому сприяв підбір вправ та творчих завдань, націлених на процес максимального занурення студентів в англomовний процес з метою навчити розуміти особливості різних національних культур, уміти взаємодіяти з їхніми представниками, толерантно ставитися до будь-якої культури та її носіїв.

Висновки з дослідження. Проведене нами дослідження показало, що культурологічний підхід до вивчення іноземних мов сприяє формуванню іншомовної соціокультурної компетенції, оскільки вивчення культурного компонента є важливою умовою оволодіння мовою. Результати дослідження дали змогу зробити такі теоретичні узагальнення: доцільність застосування культурологічного підходу до підготовки перекладачів обґрунтовується єдністю мови та культури, підвищує мотивацію студентів, дає змогу використовувати мову в різних аспектах, зрозуміти тонкощі комунікації, полегшує входження майбутнього перекладача у фахову діяльність. Майбутній перекладач має не тільки знати, а й поважати мови, традиції та культуру інших народів, але й бути готовим до повноцінної

співпраці у сучасному світі. Перспективи подальших досліджень полягають у детальнішому вивченні проблеми підготовки перекладачів, у пошуках ефективних шляхів підвищення перекладацької компетенції майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аббібулаєва Г.С. Деякі аспекти полікультурної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 1. С. 75–84.
2. Агадуллін Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3. С. 25–27.
3. Бориско Н.Ф. Діалог культур: необхідність, можливість і межі. *Іноземні мови*. 2003. № 2. С. 77–81.
4. Бушманова Н.І. Переклад як оновлена частина програми гуманітаризації вищої школи URL: <http://ur.co.ua/78/404-1>.
5. Ільчишин Н.М. Культурологічний підхід до вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського національного університету «Львівська політехніка*. 2007. № 586. С. 20–24.
6. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія». 2007. Т.1 : А – Л. С. 229.
7. Мартинюк О.В. Професійна підготовка перекладачів у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів. *Педагогічний дискурс*. 2010. Вип. 7. С. 157–161.
8. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / О.Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
9. Столярчук Л. Формування полікультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземних мов. *Обрії*. 2014. № 1 (38). С. 95-99.
10. В.М. Русанівський, О. О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Українська мова. *Енциклопедія*. Київ : Укр. Енцикл, 2000. 752 с.
11. Фурт Д. Феномен полікультуралізму в педагогічному дискурсі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 40. С. 244–249.
12. Хомич Л.О. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія / за ред. Л.Ю. Султанова, Т.О. Шахрай. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 212 с.
13. Чередниченко О. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2007. № 41. *Іноземна філологія*. С. 25–27.
14. Черновати й Л.М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 2 (74). *Філологічні науки*. 2014. С. 84–86.
15. Черноватий Л. Навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів з англійської мови. *Наукові записки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (1). С. 23–45.
16. Bennett J. M. Developing Intercultural Sensitivity : an Integrative Approach to Global and Domestic Diversity / J. M. Bennett, M. J. Bennett : Handbook of Intercultural Training / ed. by D. Landis (3rd ed. Sage, 2004. P. 147–165.

17. Byram M.S. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg : Multilingual Matters Ltd, 1997. 124 p.
18. International Dictionary of Education. Vol.7. Oxford. 1994. 3963 p.
19. International Year of Languages. Promotion of International Communication. Published by the Department for General Assembly and Conference Management (DGACM). New York 08–55810, October 2008. 1000 p.
20. Modern Language Learning, Teaching, Assessment. *A Common European Framework of Reference*. Council of Europe, Education Committee. Strasbourg, 2008. 224 p.

UDC 372.881.111.22 + 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.280-288>

Oleksandr Pozdniakov,
*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
and Country Studies, Faculty of Tourism,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
<https://orcid.org/0000-0001-7525-7108>
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Key challenges of teaching foreign languages in terms of their mutual impact

Ключові виклики викладання іноземних мов з урахуванням їх взаємовпливу

Summary. *The article deals with the study of linguistic interference in the process of learning German as second foreign language after English. The works of educationalists and researchers dedicated to this issue have been analyzed. Nowadays, German language is considered to be an important educational component in higher educational institutions of Ukraine, which is caused by the prospects of its use for economic, cultural, and scientific purposes. When learning two foreign languages, the knowledge of the first foreign language affects the process of mastering the second one. This impact is defined as linguistic interference, which can be both positive and negative. Specificity of simultaneous (sequential) learning of German and English is determined by their close genetic relationship. This can be clearly seen at morphological, lexico-semantic, syntactic language levels. On the other hand, there are a lot of differences between these Germanic languages in terms of vocabulary and grammar rules. In particular,*

at the lexico-semantic language level, there are some problems connected with the correct use of the so-called «false friends of the translator». In different languages, these words and phrases have a similar or the same morphological structure and are sometimes pronounced in a similar way, but differ in terms of their semantics. As for syntactic level, linguistic interference is most common at the initial stage of learning the second foreign language. This is determined, in particular, by the fact that less time is usually given for its acquisition compared to the duration of learning the first foreign language. The above-mentioned factors cause difficulties at achieving a certain level of foreign language proficiency. The article provides a description of the types of linguistic interference, pointing to the ways to overcome its negative impact. In our opinion, a teacher should combine paying attention to common features of German and English, on the one hand, and emphasizing their distinctive features, on the other hand.

Key words: genetic relationship of languages, linguistic interference, lexico-semantic level, syntactic level, simultaneous learning, sequential learning, “false friends of the translator”.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мовної інтерференції у процесі вивчення німецької мови як другої іноземної після англійської. Проаналізовано праці педагогів та дослідників, присвячені даній проблематиці. Сьогодні німецька мова вважається важливим освітнім компонентом у закладах вищої освіти України, що зумовлено перспективами її використання з економічною, культурною та науковою метою. При вивченні двох іноземних мов знання першої іноземної мови впливає на процес оволодіння другою. Цей вплив визначається як мовна інтерференція, що може бути як позитивною, так і негативною. Специфіка одночасного (послідовного) вивчення німецької та англійської мов детермінована їхньою тісною генетичною спорідненістю. Це добре простежується на морфологічному, лексико-семантичному, синтаксичному рівнях мови. З іншого боку, існує чимало лексичних і граматичних відмінностей між зазначеними германськими мовами. Зокрема, на лексико-семантичному рівні мови виникають певні проблеми, пов'язані з правильним використанням так званих «хлибних друзів перекладача». У різних мовах ці слова й словосполучення мають схожу або однакову морфологічну структуру та іноді подібно вимовляються, але є різними з точки зору семантики. Що стосується синтаксичного рівня, то мовна інтерференція найчастіше має місце на початковому етапі вивчення другої іноземної мови. Зокрема, це зумовлено тим, що на її засвоєння зазвичай відводиться менше часу порівняно з тривалістю вивчення першої іноземної мови. Задані вище фактори спричиняють труднощі при досягненні відповідного рівня володіння іноземною мовою. У статті подано характеристику типів мовної інтерференції, вказано на шляхи подолання негативного впливу цього лінгвістичного явища. На нашу думку, викладач повинен поєднувати акцентування на спільних рисах німецької та англійської мов, з одного боку, та виокремлення їхніх відмінних рис, з іншого.

Ключові слова: генетична спорідненість мов, мовна інтерференція, лексико-семантичний рівень, синтаксичний рівень, одночасне вивчення, послідовне вивчення, «хлибні друзі перекладача».

Introduction. Learning German language plays a significant role in modern higher education system, which is determined by a number of geographical and social factors. German is an official language in such highly developed European countries as Germany, Austria, Switzerland, Belgium, Luxembourg, Liechtenstein. Germany is considered to be the world's largest exporting country. Therefore, there are a number of prospects of international economic cooperation facilitating a high level of German language competence. German is widely spoken on the territory of the European Union, ranking second in terms of prevalence in Europe. Besides, German is the second most widely used language of science, and Germany itself is the country that offers the largest number of educational and cultural programs compared to other European countries [1, p. 26]. This creates excellent prerequisites for students and teachers to increase the level of academic mobility, to improve skills and qualifications, as well as to get better career chances thanks to their German language proficiency.

Over the last decades, there has been a significant increase in the status of foreign languages in general thanks to the changes of socio-political orientation of our country resulted in new approaches and forms of international cooperation. It is declared in a number of official documents, projects, and guidelines, such as the «Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment» (CEFRL) put together by the Council of Europe as the main part of the project «Language Learning for European Citizenship». The CEFRL has it that better acquisition of European languages can contribute to communication and interaction between European countries having different native languages. It will facilitate to maintain European mobility, mutual understanding, cooperation, as well as to overcome prejudice and discrimination [9, p. 312].

The analysis of scientific papers shows that this issue has been studied in a number of scientific papers both in Ukraine and abroad. This concerns primarily the works of Ukrainian educationalists and methodologists, whose research is focused on establishing the peculiarities of learning second foreign language in institutions of higher education [8; 9], learning and teaching German as second foreign language [1; 3; 10], identifying key types of linguistic interference [2], disclosing the essence of linguistic interference processes in teaching German and English languages [4; 5; 6; 11].

Methodology. To provide a comprehensive study of the above-mentioned issues, the following methods of scientific research have been applied in the article. Using the descriptive method has contributed to determining the essence and basic features of linguistic interference, as

well as its types at morphological, lexico-semantic, syntactic language levels. The methods of analysis and synthesis have helped us at studying different viewpoints of researchers and educationalists regarding positive and negative impact of linguistic interference at simultaneous (sequential) learning of German and English. The inductive method has been applied in the process of revealing key factors of mutual impact of the given Germanic languages, generalizing the ways to overcome difficulties at achieving a certain level of foreign language proficiency caused by the studied language phenomenon.

Results and Discussion. According to the researchers, there are few textbooks for learning German which would take into account its sequential acquiring after English. Therefore, teachers face the need to develop the necessary educational material such as tasks, tests, and other exercises on their own. Quite often, the preparation of these tasks suggests that students are required to use their knowledge of English as their first foreign language [10].

On the other hand, there is an opinion in the methodology that expresses warning about the simultaneous learning of two foreign languages, pointing to the negative aspect of their interaction [12, p. 646]. Actually, in the process of acquiring a new language, a student uses his (her) knowledge and skills of the language that was learned before. The results of this sort of knowledge transfer can be both positive and negative, since it doesn't often match the specificity of the new language being learned. This phenomenon is called linguistic interference [9, p. 312].

As it can be seen, the main goal of learning German as second foreign language after English is to develop communication skills along with the willingness to participate in intercultural processes. In addition to this, German language proficiency contributes to developing a higher level of intercultural communication competence, which allows students to discover the cultural values of German-speaking countries [1, p. 29].

Thus, modern challenges in teaching foreign languages require find out key features and types of linguistic interference in the process of learning vocabulary and grammar structures of German as second foreign language after English. In our opinion, it can be approached through taking into consideration the degree of genetic relationship between the two studied Germanic languages. This will be useful at providing a more detailed description of linguistic interference, in particular, establishing effective ways to overcome its negative impact.

One of the main factors facilitating the process of learning German as second foreign language after English is that they both belong to the same branch of the Indo-European language family, namely the Germanic languages. Hence there is close genetic similarity, expressed at different

language levels. First of all, this can be seen at the lexico-semantic level concerning various parts of speech, especially at the initial stage of learning the language [1, p. 27] (*der Hut – a hat; der Pfeffer – pepper; bringen – to bring; trinken – to drink; neu – new; lange – long; welcher – which; in – in*).

There is also a significant level of similarity in word-building processes, particularly at making compound nouns and affixation (*der Teelöffel (der Tee + der Löffel) – a teaspoon (tea + a spoon); das Klassenzimmer (die Klasse + das Zimmer) – a classroom (a class + a room); die Freundschaft (der Freund + -schaft) – friendship (a friend + -ship)*).

Another sign of the relationship between German and English is the use of internationalisms (mainly of Greek or Latin origin) in both languages, accompanied by a greater or lesser degree of their morphological assimilation (*der Dialog – a dialogue; die Energie – energy; studieren – to study*).

As for syntactic level, a high degree of genetic relationship is featured by a number of similar grammar structures of both Germanic languages [5]. Below, there are just a few spectacular examples:

- similar rules of using definite and indefinite articles (*Das ist ein Wagen. Der Wagen ist schnell. – This is a car. The car goes fast.*);

- function of linking verbs (*Diese Bücher sind alt. – These books are old.*);

- verbs are divided into regular (*fragen (fragte, gefragt) – to ask (asked, asked)*) and irregular (*essen (ass, gegessen) – to eat (ate, eaten)*);

- using auxiliary verbs at creating past forms and the passive (*Ich habe das Frühstück gemacht. – I have made the breakfast.; Das Bild wurde von Peter gemalt. – The picture was painted by Peter.*);

- negative sentences have only one negation word (*Du hast nichts bemerkt. – You have not noticed anything.*);

- similarity in making comparative and superlative forms of adjectives and adverbs (*klein (kleiner, am kleinsten) – small (smaller, the smallest)*) including some common exceptions (*gut (besser, am besten) – good (better, the best)*).

On the other hand, both at the lexico-semantic and syntactic levels, there are a lot of differences between German and English. This leads to confusing and mistaking, making the process of acquiring a proper foreign language competence more difficult. In our opinion, there are two general problems students face at the initial stage of learning German vocabulary after English:

- a significant part of the vocabulary is completely different in both analyzed languages (*der Hund – a dog; die Wurst – sausage; kaufen – to buy; schön – beautiful; schlecht – badly; weil – because*);

- there are so-called «false friends of the translator». In different languages, these words and phrases have a similar or the same morphological structure and are sometimes pronounced in a similar way, but differ in terms of their semantics. At the initial stage of learning German as second foreign language after English, a typical example is the verb *bekommen*, which means *to receive* in English, being often confused with the English verb *to become*. Other good examples include: *die Mode* (*fashion* in English) – *a mode* (*der Modus* in German); *die Art* (*a way, sort, kind* in English) – *art* (*die Kunst* in German); *spenden* (*to donate* in English) – *to spend* (*ausgeben, verbringen* in German); *locken* (*to lure* in English) – *to lock* (*zuschließen* in German).

Regarding syntactic and morphological differences, we should also mention the conjugation of verbs and declension of nouns, pronouns, and adjectives. In German, word forms are made by changing the article or adding grammatical endings. This is not a characteristic feature of English (*ich lerne, du lernst* – *I learn, you learn*; *Das ist dein Vater. Du hilfst deinem Vater.* – *It's your father. You help your father.*). There are also a number of confusing rules in terms of word order (*Wir gehen am Abend* (when?) *ins Kino* (where?). – *We go to the cinema* (where?) *in the evening* (when?)).

Confusing the above-mentioned rules resulted in making systematic mistakes, is a good proof of the negative impact of linguistic interference, namely the use of elements belonging to one language in a situation where a written or oral act of communication takes place in another language. Linguistic interference is mutual influence of language systems that occurs in the process of learning a foreign language or simultaneous (sequential) learning several foreign languages [11, p. 87]. In the first of the cases mentioned, mutual impact takes place between native and foreign languages, while in the second one – between foreign languages being learned. The latter can be explained by the wish to reduce the impact of the native language, which results in the use of skills acquired in the process of learning the first foreign language [4, p. 242]. The next reason for significant influence of the level of knowledge of English on the acquisition of German by Ukrainian students is the fact that Ukrainian belongs to a different language group, namely the Slavic languages. As a result, there is a much lower degree of its genetic relationship to both foreign languages described in the article.

Therefore, the following types of linguistic interference can be singled out [11, p. 87]:

- using words, word forms, phrases of the first foreign language in the second foreign language. This is often expressed by confusing lexical units that have similar morphological structure or pronunciation (*my Bruder* instead of *mein Bruder*);

- following syntactic and word-building models of the first foreign language at choosing relevant word forms and sentences in the second foreign language. A good example of confusing English and German in the process of their simultaneous (sequential) acquiring is making past tenses. For example, in the sentence *Die Frau spielte Tennis* there is a mistake in using the past form of the verb *spielen*, which is formed by means of adding the suffix *-te* (not *-ed*) in German;

- transferring the syntactic structure of the first foreign language system to the one of the second language. This concerns mainly the position of auxiliary verbs in a sentence. That is why, there are two mistakes in the syntactic construction *Am Wochenende wir sind gegangen ins Kino* (confusing the positions of both the auxiliary verb and the past participle).

The frequency of linguistic interference is determined by the following factors:

- native language proficiency level (which is inversely proportional to the interference impact);

- first foreign language proficiency level (the higher it is, the weaker the impact of linguistic interference is);

- time interval between the periods of learning two foreign languages (a longer interval reduces the influence of knowledge of the first foreign language on the process of learning the second foreign language and vice versa).

As for syntactic level, linguistic interference is most common at the initial stage of acquiring the second foreign language. This is determined, in particular, by the fact that less time is usually given for its acquisition compared to the duration of learning the first foreign language. This leads to higher lesson intensity, when students have to master a larger amount of information. More concise explanations, fewer exercises to consolidate the material being studied should also be taken into consideration [5].

A number of educationalists and researchers are of the opinion that an effective means of overcoming interference at the syntactic level is the use of a large number of exercises and revision of previously learned material. In this way, better consolidation is achieved. This contributes to transforming knowledge of the rules into a well-trained skill [4, p. 243].

On the basis of the foregoing, lexical and grammatical ways to overcome negative linguistic interference can be singled out. These ways are recommended to be taken into consideration at developing different types of teaching materials for students of higher educational institutions.

The lexical way includes:

- using international words, which in Germanic languages are mainly of Greek or Latin origin, emphasizing differences in their pronunciation and spelling in German and English, respectively;

- creating tables and lists of similar vocabulary in both foreign languages to enrich language proficiency and avoid mistakes caused by confusing;

- paying attention to the «false friends of the translator», explaining differences in their meanings.

In its turn, the grammatical way to overcome negative linguistic interference includes:

- a thorough analysis of grammatical systems of two foreign languages in order to identify similarities and differences in formation and use of corresponding grammatical categories;

- developing an appropriate complex of exercises based on the comparative analysis of grammar structures of both foreign languages to prevent confusing;

- encouraging students to independent study and identifying differences in word-building and grammar structures in German and English, providing verification and consolidation through involving them into group discussions [11, p. 88].

It should be mentioned that a lot of researchers point to the positive effect of the interaction of two foreign languages in the process of their simultaneous or sequential learning. Actually, the first foreign language proficiency contributes to the development of receptive and productive skills during the acquisition of the second foreign language [10]. An important role here is played by the degree of genetic relationship between both foreign languages, which is directly proportional to the optimization of the process of acquiring new vocabulary and syntactic structures through drawing linguistic parallels. At the same time, the teacher's ability to emphasize key distinctive features of both foreign languages and consolidate this information through relevant exercises helps to prevent and overcome the negative impact of linguistic interference.

However, it should be taken into account that students have possibly become familiar with some types of exercises based on their first foreign language proficiency. Thus, they are able to develop their own strategy for mastering vocabulary and grammar, using this strategy in the process of learning the second foreign language [1, p. 28]. The analysis of memory mechanisms shows that the efficiency of memorizing new educational material increases if it is associated with something that is already known. Therefore, it is recommended to refuse from out-of-context learning words and phrases. Instead, it is considered to be more efficient to use knowledge and skills acquired during learning the first foreign language, while the level of native language proficiency should be taken into consideration as well [7, p. 5].

Conclusions. Thus, it can be argued that a higher degree of optimizing the process of learning German as second foreign language after English can be achieved under the condition of taking into consideration both positive and negative influence of linguistic interference. The latter plays both positive and negative role in mastering new vocabulary and syntactic constructions of German language at referring to previously known English patterns. Last but not least, close genetic relationship of both foreign languages is considered to be a determining factor. In our opinion, combination of searching for analogy and opposition are efficient means to overcome the negative impact of interference in lexical and grammatical ways. Therefore, in order to achieve the expected level of foreign language proficiency, it is important to pay attention to common and distinctive features of both German and English at the morphological, lexico-semantic and syntactic levels. It is the teacher who has to distinguish them while presenting and training each part of the curriculum. The ability of students to apply empirically developed strategies of learning their first foreign language for mastering the second one is also a significant condition to be taken into consideration. Therefore, the level of English language proficiency is one of the determining factors for optimizing the learning process in this case. We see the prospects of the given research in the possibility of using its results at developing new learning activities to study German as second foreign language in higher educational institutions.

REFERENCES

1. Бойчевська І. Особливості вивчення німецької мови як другої іноземної у загальноосвітніх навчальних закладах України. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10(1). С. 25–30.
2. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції. *Нова філософія / за ред. Манакіна В. М.* Запоріжжя: ЗНУ, 2009. № 36. С. 104–110.
3. Євченко О. В. Вивчення німецької мови як другої після англійської. URL: <http://english.ucoz.com/documents/Algoritm.doc> (дата звернення: 08.05.2023 р.).
4. Кульчицька Н. О. Особливості явища інтерференції в процесі навчання англійської мови як другої іноземної у філологічному ВНЗ. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія : «Педагогічні науки»*. Бердянськ, 2010. № 3. С. 241–245.
5. Миськів В. А. Поняття граматичної інтерференції у процесі вивчення англійської мови як другої іноземної. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2012/ronyatyta-hramatychnoji-interferentsiji-u-protsesi-vyvchennya-anhlijskojimotovu-yak-druhoji-inozemnoji/> (дата звернення: 14.05.2023 р.).
6. Морська Л. І. Інтерференційні процеси в навчанні граматики англійської та німецької мов майбутніх філологів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : «Педагогіка»*. 2014. № 3. С. 130–134.

7. Мукатасва Н. М., Осипенко Е.О. Організація навчально-виховного процесу з іноземних мов у 2013/2014 навчальному році (інструктивно-методичний лист). Миколаїв, 2013. 45 с.
8. Ружин К. М. Особливості статусу і змісту навчання іноземної мови як другої спеціальності на факультетах іноземної філології вищих навчальних закладів. *Актуальні проблеми педагогіки: методика, теорія і практика : зб. наук. пр.*. Горлівка, 2006. Вип. 3. Ч. I. С. 240–251.
9. Ружин К. М., Каніболоцька О. А. Специфіка вивчення другої іноземної мови у вищій школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : «Філологічна»*. 2014. Вип. 48. С. 312–314.
10. Савченко Л. П. Особливості викладання німецької мови як другої іноземної у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vpypysku/1/statti/4savchenko/4savchenko.htm (дата звернення: 13.05.2023 р.).
11. Тусик Н. Особливості прояву явища міжмовної інтерференції в процесі вивчення іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 86–88.
12. Чорна С. С. Особливості навчання другої іноземної мови студентів немовних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. Запоріжжя, 2013. Вип. 33(86). С. 646–651.

UDC 372.881

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.289-298>

Леся Рогач,

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри англійської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0001-7709-017X

м. Ужгород, Україна

Ольга Кішко,

старший викладач кафедри англійської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0003-1485-2653

м. Ужгород, Україна

Mother Tongue Interference on Students' Acquiring English Pronunciation

Інтерференція рідної мови при опануванні учнями англійської вимови

Анотація. У запропонованій статті розглядаються труднощі, з якими стикаються українські студенти при опануванні правильної англійської вимо-

ви з урахуванням впливу інтерференції рідної мови. Вивчення мови нерідко супроводжується складнощами у вимові, що стає особливо актуальним у зв'язку з наявністю фонетичних відмінностей між рідною мовою та мовою, що вивчається. Метою цієї статті є дослідження ступеня впливу зазначеної інтерференції на процес засвоєння англійської вимови українськими студентами.

Дослідження проводилося за допомогою комбінованого підходу, що включав анкетування, інтерв'ю та тестування вимови. У дослідженні взяли участь 43 українські студенти, що вивчають англійську як іноземну. Результати вивчення доводять, що інтерференція рідної мови є важливим фактором у засвоєнні англійської вимови українськими студентами. Зокрема, інтерференція впливає на вимову певних англійських звуків, таких як /ð/ та /θ/, які відсутні в українській мові.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що вчителі англійської мови повинні враховувати вплив інтерференції рідної мови на засвоєння вимови та розробляти відповідні стратегії для її подолання. Викладачі повинні надавати чіткі інструкції щодо вимови складних англійських звуків і заохочувати студентів використовувати корисовальний фідбек. Крім того, доступ до автентичної англійської мови, наприклад, аудіо- та відео-матеріалів, може сприяти формуванню правильної англійської вимови.

Таким чином, ця стаття висвітлює виклики, з якими стикаються українські студенти при опануванні правильної англійської вимови. Результати показують, що інтерференція рідної мови є важливим фактором у засвоєнні вимови, особливо при відтворенні специфічних англійських звуків. Аналіз пропонує корисну інформацію для вчителів англійської мови щодо вирішення цих проблем та покращення вимовних навичок їхніх учнів.

Ключові слова: інтерференція рідної мови, вимова, опанування вимови, країномовні студенти, англійська як іноземна мова.

Abstract. This study examines the challenges faced by Ukrainian students in acquiring accurate English pronunciation, particularly in relation to mother tongue interference. Language learners often struggle with pronunciation, and the issue is compounded by the presence of phonetic differences between the mother tongue and the target language. The aim of this article is to investigate the extent of this interference on Ukrainian students' English pronunciation acquisition.

A mixed-methods research approach was used, involving a questionnaire survey, an interview, and a pronunciation test. The participants were 43 Ukrainian students enrolled in an English language program. The results of the investigation show that mother tongue interference is a significant factor in Ukrainian students' English pronunciation acquisition. Specifically, the interference affects the production of certain English sounds, such as /ð/ and /θ/, which are not present in the Ukrainian language.

The findings suggest that English language teachers need to be aware of the impact of mother tongue interference on pronunciation acquisition and develop appropriate strategies to address it. Teachers should provide explicit instruction on the production of challenging English sounds and encourage students to use corrective feedback. Furthermore, exposure to authentic English input, such as audio and video resources, can facilitate the acquisition of accurate English pronunciation.

Thus, this study sheds light on the challenges faced by Ukrainian students in acquiring accurate English pronunciation. The findings indicate that

mother tongue interference is a significant factor in pronunciation acquisition, particularly in the production of specific English sounds. The analysis provides useful insights for English language teachers in addressing these issues and improving their students' pronunciation skills.

Key words: *mother tongue interference, pronunciation, pronunciation acquisition, Ukrainian-speaking students, English as a foreign language.*

Introduction. The importance of English as a global language highlights the necessity of acquiring language skills for international competitiveness, communication, and accreditation for both universities and their students in educational contexts, as well as in the labor market, research, and scientific communities. “Education can also be ... seen in the more dynamically developing cooperative scientific projects and exchange in the research practices” [17, p.235]. Moreover, “the education system does not stand still, and despite all this, year after year, new pedagogical technologies appear, new approaches in educational practice are revealed, the need for education, new learning models, flexible educational systems is recognized” [8, p. 156].

English is utilized in scientific, technological, and cultural contexts, as well as for economic, political, and strategic collaboration, with its influence extending to mass media, communications, and multinational corporations. It is “an important condition for establishing and maintaining international business contacts, intensification of professional interaction with foreign colleagues” [9, p. 76]. As such, English has increasingly become a critical competency for individuals seeking employment in global and international companies, as well as “a necessary basis for the mobility of students, teachers and researchers for access to education, research, teaching and internships” [9, p. 76].

The significance of incorporating pronunciation instruction in English language pedagogy is widely acknowledged. Evidently, pronunciation is deemed as the foremost and fundamental aspect of communication. Inaccurate pronunciation can significantly impede a speaker’s ability to effectively communicate in English, thus rendering pronunciation as the primary culprit in impeding language intelligibility. As such, a proficient and effective pronunciation curriculum endows learners with the ability to effectively express themselves and derive a sense of pleasure in exchanging ideas.

The importance of pronunciation in the development of oral proficiency in a second language cannot be overstated, and has long been recognized as an essential component of language acquisition. Exposure to high-quality models of pronunciation early in the learning process is essential, as it provides a foundation for effective English language instruction. Tailored approaches to teaching pronunciation, customized for both learners and teachers, are key to cultivating English language skills that are easily understood by listeners, and to developing effective

communication strategies that meet learners' needs. Moreover, such approaches have the potential to enhance the self-confidence of educators, by providing them with sound pedagogical techniques based on research, thereby enhancing the overall quality of language instruction.

Literature review. Pronunciation is a crucial aspect of language learning, and it involves the production and perception of sounds in a language [5]. The correct pronunciation of a language is essential for effective communication. The acquisition of English pronunciation involves mastering the production and perception of English sounds. Non-native speakers of English often face challenges in mastering the pronunciation of English sounds due to the influence of their mother tongue [7]. Mother tongue interference refers to the influence of the learner's first language on the acquisition of the target language [18]. The mother tongue can influence the acquisition of English pronunciation in various ways, such as the articulation of sounds, stress patterns, and intonation [13].

English pronunciation is a complex process that involves different aspects, such as the production of individual sounds, the stress patterns of words, and the intonation of sentences. The English language has specific sounds that do not exist in the Ukrainian language, such as the dental fricatives /ð/ and /θ/. Ukrainian speakers may find it challenging to produce these sounds correctly because they do not exist in their mother tongue. The differences in stress patterns between English and Ukrainian can also cause difficulties in English pronunciation. For example, in English, stress can change the meaning of words, while in Ukrainian, stress plays a less significant role in distinguishing word meanings.

Previous studies have investigated the impact of mother tongue interference on the acquisition of English pronunciation for speakers of different languages, such as Arabic [19], Chinese [14], Japanese [11], Spanish [16], Italian [10] etc. These studies have identified specific sound segments that are challenging for non-native speakers to produce and have provided some pedagogical implications that can help English language teachers to address these issues. However, there is limited research on the impact of mother tongue interference on Ukrainian students' English pronunciation acquisition.

This study **aims** to investigate the following research questions:

1. What are the specific English sounds that Ukrainian students find challenging to produce due to mother tongue interference?
2. How does mother tongue interference affect Ukrainian students' stress patterns and intonation in English?
3. What are the pedagogical implications for English language teachers to address these challenges in Ukrainian students' English pronunciation acquisition?

Methodology. To investigate the impact of mother tongue interference on Ukrainian students' English pronunciation acquisition, a

mixed-methods approach was used. The study involved a questionnaire survey, an interview, and a pronunciation test.

The study involved a group of 43 university students learning English as a foreign language. The selection of participants was based on specific criteria, including their status as native Ukrainian speakers, a minimum of four years of English language instruction.

The data collection involved three stages. First, a questionnaire survey was administered to the participants to collect data on their perception of English pronunciation, their level of English proficiency, and their attitudes towards English language learning. The questionnaire consisted of closed-ended questions and Likert-scale items.

Second, an interview was conducted with a subset of 10 participants to gain more in-depth insights into their experiences in learning English pronunciation. The interview questions focused on the participants' perception of the difficulties they encountered in learning English pronunciation, their strategies for overcoming these difficulties, and their attitudes towards English language learning.

Third, a pronunciation test was administered to all the participants to assess their ability to produce English sounds. The test consisted of a list of 30 English words that contained challenging sounds for Ukrainian speakers, such as /θ/ and /ð/. The participants were asked to read the words aloud, and their pronunciation was recorded.

The data collected from the questionnaire survey were analyzed using descriptive statistics to determine the participants' attitudes towards English language learning and their level of English proficiency. The interview data were transcribed and analyzed using thematic analysis to identify the main themes that emerged from the participants' responses. The pronunciation test data were analyzed using a phonetic transcription system to assess the participants' ability to produce English sounds accurately.

Presentation of the main research findings

Aspects of Pronunciation. Pronunciation refers to a set of learned behaviors for producing sounds. These behaviors are acquired through repeated practice and correction, which serve to reinforce the correct pronunciation of sounds. The process of learning to pronounce a second language involves the development of new pronunciation habits, which may require overcoming the influence of the first language (L1) on the learner's speech. Thus, the acquisition of a second language requires a significant effort to build new pronunciation habits that are distinct from those formed in the L1. This entails not only repetition and correction, but also a heightened awareness of the differences between the two languages and a willingness to adapt to new pronunciation norms.

Pronunciation in English language teaching encompasses both suprasegmental and segmental features. Rather than focusing on sounding like a native speaker or adhering to a preferred pronunciation

model, the goal of English language instruction should be to cultivate intelligible pronunciation. In this context, the most critical aspect of pronunciation is to speak in a way that most listeners can comprehend without undue effort or confusion. This emphasis on intelligibility is of paramount importance, as it ensures that learners are equipped with the skills necessary to effectively communicate in the language, even if their accent or pronunciation differs from that of a native speaker. By prioritizing intelligibility over accent, English language instruction can equip learners with the tools they need to succeed in a globalized world.

According to D. Crystal, spoken language consists of three distinct levels: subsegmental, segmental, and suprasegmental [6]. The subsegmental level is concerned with the features and properties of individual speech sounds or phones, such as voicing. The segmental level, on the other hand, encompasses individual speech sounds or phonemes, which form the basic building blocks of language. Finally, the suprasegmental level pertains to prosody, which includes aspects of rhythm and intonation that go beyond the level of individual phonemes. By understanding these three levels of spoken language, language learners and instructors can gain a more comprehensive understanding of the intricacies of speech production and communication, which in turn can inform effective language instruction and learning strategies.

Pronunciation is the act of producing sounds that are used to convey meaning in language. It encompasses a range of factors, including the specific sounds used in a language (segments), as well as suprasegmental aspects of speech such as intonation, stress, phrasing, timing, and rhythm. Additionally, aspects such as voice quality and the use of gestures, expressions, and body language can all contribute to effective pronunciation in communication. By focusing on these various elements, language learners and instructors can work to improve overall pronunciation skills, resulting in clearer and more effective communication in the target language.

The Influence of Mother Tongue. Mother tongue interference, also known as cross-linguistic interference or transfer, is the effect of the speaker's native language on the acquisition and use of a second language, particularly in pronunciation. This phenomenon has been a subject of interest in the field of language acquisition, as it has significant implications for second language learning and teaching.

The effect of mother tongue interference on second language pronunciation has significant implications for language learners and teachers. Learners may find it challenging to acquire proper pronunciation in their second language, as the interference from their first language can be deeply ingrained. This can lead to frustration and difficulty in communicating effectively in the second language.

For language teachers, understanding native language interference is essential in designing effective language teaching strategies. Teachers need

to identify the specific features of their students' mother tongue that may interfere with their pronunciation and develop targeted exercises to address them. This may involve explicit instruction in the differences between the sound systems of the two languages, as well as practice in producing and distinguishing sounds that do not exist in the mother tongue.

N. Kulchytska investigation into foreign language communication has revealed that pronunciation errors are prevalent among non-native speakers, possibly due to the difficulty in distinguishing between phonemes and accurately reproducing L2 sounds that are not present in the speaker's L1 system. The retention of phonetic categories acquired through targeted phonetic training remains uncertain, as non-native speakers often employ corresponding L1 sounds in their L2 speech performance [3, p. 243]. In light of this, N. Lukashchuk argues that the ability to manage interference between language sound systems in foreign language competence is a crucial criterion for adapting to a language system and being sensitive to communication context [4].

Factors Affecting Students' Pronunciation. The mispronunciation of words by non-native speakers can be attributed to several factors including differences in pronunciation and lack of exposure to certain sounds [2, p. 280]. There are several main reasons for mispronunciation, including substituting second language sounds with corresponding sounds in the first language due to the lack of the sound in the first language, misunderstanding second language sounds due to their being allophones in the first language, and applying the wrong language stress patterns and intonation when pronouncing the second language, resulting in a foreign accent.

In the realm of pronunciation instruction, there are various strategies that can be employed to address mispronunciation issues. These strategies include utilizing contrastive information, exercising sensitivity in correction, considering the frequency, precision, and intensity of correction, promoting exact imitation, implementing a balanced approach to correction, providing simplified explanations, emphasizing sound-to-letter correspondence, placing pronunciation in a communicative context, and employing a learner-centered approach [1]. For long-lasting effects, teaching pronunciation demands continuous attention and integration into daily classroom activities. Regularly addressing pronunciation concerns during feedback or group correction sessions in lessons can help learners to recognize the importance of pronunciation.

Incorporating supportive materials, such as charts, textbooks, and e-learning resources, can provide fundamental knowledge of speech perception, production, acoustics, phonetics, and basic skills in speech recording, acoustic analysis, phonetic transcription, and articulation. Furthermore, knowledge of the phonology of both the L1 and L2 can aid in the planning of pronunciation instruction in a more efficient manner.

Research Findings. The findings of the study are presented below, organized according to the research questions.

Research Question 1: What are the specific English sounds that Ukrainian students find challenging to produce due to mother tongue interference?

The results of the pronunciation test showed that the most challenging sounds for Ukrainian students were the dental fricatives /θ/ and /ð/. A total of 38% of the participants were unable to produce these sounds accurately. Students often substituted the sounds for the Ukrainian /c/, /t/, /φ/ (e.g., through – [θru:] *[sru:], three [θri:] *[tri:], everything ['evriθiŋ] *['evrifitŋ] and /z/, /d/ respectively (e.g., these [ði:z] *[di:z], father ['fa:ðə] *['fa:zə]).

Other challenging sounds were the English /r/ and the English /w/. The participants had difficulty distinguishing between the English /r/ and the Ukrainian /p/ sound, and some of them substituted the English /w/ with the Ukrainian /B/ sound.

Research Question 2: How does mother tongue interference affect Ukrainian students' stress patterns and intonation in English?

The interview data showed that 47% of Ukrainian students had difficulty mastering the stress patterns of English words. They tended to apply Ukrainian stress patterns to English words, which resulted in incorrect word stress and incorrect meaning. For example, some participants stressed the wrong syllable in the words “refuse” (n.) and “refuse” (v.), which changed the meaning of the word from the waste material that has been discarded to saying firmly that you will not do something that someone has requested.

Ukrainian students also had difficulty acquiring the proper intonation patterns of English. They tended to use rising intonation at the end of sentences, which is common in Ukrainian but can convey a different meaning in English.

Research Question 3: What are the pedagogical implications for English language teachers to address these challenges in Ukrainian students' English pronunciation acquisition?

The study provides some pedagogical implications for English language teachers to address the challenges that Ukrainian students face in English pronunciation acquisition. First, teachers should be aware of the specific sounds that are challenging for Ukrainian speakers, such as /θ/ and /ð/. They can provide explicit instruction on how to produce these sounds and give feedback on the students' pronunciation. Second, teachers should pay attention to the stress patterns and intonation of English, which differ from Ukrainian. They can provide models of correct stress and intonation patterns and encourage students to imitate them. Third, teachers should use audio and video materials that feature native English speakers to expose students to natural English pronunciation and intonation. Finally, teachers can incorporate activities that focus on

pronunciation and intonation in their lesson plans, such as tongue twisters, reading aloud, and role-play exercises.

The findings of this study suggest that mother tongue interference is a significant challenge for Ukrainian students in English pronunciation acquisition. The results showed that the dental fricatives /θ/ and /ð/ were the most challenging sounds for Ukrainian speakers due to the absence of these sounds in Ukrainian. This finding is consistent with previous studies that have identified these sounds as challenging for non-native English speakers [12; 15]. The study also found that Ukrainian students had difficulty mastering the stress and intonation patterns of English, which can lead to miscommunication.

The findings have important pedagogical implications for English language teachers who work with Ukrainian students. Teachers need to be aware of the specific challenges that Ukrainian students face in English pronunciation and develop appropriate teaching strategies to address them. One approach is to provide explicit instruction on the sounds that are challenging for Ukrainian speakers and give feedback on the students' pronunciation. Another approach is to use audio and video materials that feature native English speakers to expose students to natural English pronunciation and intonation. Finally, teachers can incorporate activities that focus on pronunciation and intonation in their lesson plans to help students develop these skills.

This study has some limitations that should be acknowledged. First, the sample size was relatively small, which limits the generalizability of the findings. Second, the study only focused on Ukrainian students, and the findings may not be applicable to other non-native English speakers. Future research could include a larger and more diverse sample of non-native English speakers to investigate the impact of mother tongue interference on English pronunciation acquisition. Additionally, future research could investigate the effectiveness of different teaching strategies in addressing the challenges of mother tongue interference.

Conclusions. Effective communication relies heavily on accurate pronunciation as even slight errors can lead to misunderstandings and misinterpretations of intended meaning. Mispronunciation can alter the intended message of a sentence or word, creating confusion and hindering communication. Despite having studied a language for a significant amount of time, there is always room for improvement in one's pronunciation and reduction of accent. Research has demonstrated that second-language acquisition differs from native language acquisition, and pronunciation in a second language can be particularly challenging to improve. It is uncommon for a second-language speaker to completely eliminate their accent.

This study investigated the impact of mother tongue interference on Ukrainian students' English pronunciation acquisition. The findings suggest that Ukrainian students face challenges in producing specific English sounds, mastering stress and intonation patterns, and avoiding mother tongue

interference. The study provides pedagogical implications for English language teachers to help Ukrainian students overcome these challenges. English language teachers need to be aware of the specific challenges that Ukrainian students face and develop appropriate teaching strategies to address them. By doing so, they can help Ukrainian students improve their English pronunciation and communicate more effectively in English.

REFERENCES

1. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції. *Нова філософія*/ за ред. Манакіна В. М. Запоріжжя: ЗНУ, 2009. № 36. С. 104-110.
2. Кардаш Л. В. Різномасштабні дослідження мовної інтерференції. *Молодий вчений. Сер. Педагогічні науки*. 2016. Вин. № 2 (29). С. 280-283.
3. Кульчицька Н. О. Особливості явища інтерференції в процесі навчання англійської мови як другої іноземної у філологічному ВІІЗ. *Зб. наук, праць Бердянського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки*, 2010. № 3. С. 241-245.
4. Лукашук П. А. Явище фонетичної інтерференції в контексті вивчення студента англійської мови як першої іноземної. Науковий блог. 2015. URL: <https://naub.ua.edu.ua/category/departinents/filologist/>
5. Baker A. *Introducing English Pronunciation: A Teacher's Guide to Tree or Three? And Ship or Sheep?* Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
6. Crystal D. *Dictionary of Linguistics and Phonetics*. John Wiley & Sons, 2011.
7. Derwing T. M., & Munro M. J. Second language accent and pronunciation teaching: a research-based approach. *TESOL Quarterly*, 39(3), 2005. P. 379-397.
8. Fabian M., Stoika O., Maksymova O., Shalyhina N., Kochmar D., Zhvava O. The Process of Teaching a Foreign Language with the Use of Social Internet Applications. *Systematic Reviews in Pharmacy*, Vol. 11, Issue 10, 2020. P. 156-159.
9. Fabian M., Shavlovska T., Shpenyk S., Khanykina N., Tyshchenko O., Lebedynets H. Information technologies in the Process of Teaching Foreign Languages in Higher Educational Institutions. *International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 21, No 3, 2021. P. 76-82.
10. Flege J., MacKay I., & Meador D. Native Italian speakers' perception and production of English vowels. *Journal of the Acoustical Society of America*, 106(2). 1999. P. 2973-2987.
11. Kroll M. G. *Engrish: A Study of Japanese L1 Interference in L2 English*. Issue 1 of University of North Carolina at Pembroke master's program thesis, 2011.
12. Kurniawan D. The error analysis of the pronunciation of dental fricative consonants (/θ/, /ð/) by the students of English education study program faculty of teacher training and education Sriwijaya university. *Journal of English Literacy Education*, Vol. 3, NO. 2, NOV. 2016. P. 157-163.
13. Levis J. M., & LeVelle K. *The phonetics of English as an international language*. Oxford University Press, 2010.
14. Luo Jianping. A Study of Mother Tongue Interference in Pronunciation of College English Learning in China. *Theory and Practice in Language Studies*, 4. 2014.
15. Metruk R. Pronunciation of English Dental Fricatives by Slovak University EFL Students. *International Journal of English Linguistics*. 7. 2017.

16. Olivo K. The Influence of Spanish on the Pronunciation of the English Phonemes /t/ and /d/ in Students of the Eighth Level of the International Commerce Career at PUCESE. *International Congress on the Didactics of the English Language Journal*, Vol. 2, No.1. 2017.
17. Rozenfeld Julius. Eastern European Struggles to Redefine the Local in a Globalized World. *Postmillennial Trends in Anglophone Literatures, Cultures and Media*. Cambridge Scholars Publishing, 2019. P. 233-245.
18. Swan M., & Smith B. *Learner English: A teacher's guide to interference and other problems*. Cambridge University Press, 2001.
19. University A. I. L1 Interference in the Perception and Production of English Vowels by Arabic Speakers. San Diego: Shirley M. Hufstедler School of Education, 2010.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.299-307>

Наталія Саснко,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0001-7953-3747>
м. Харків, Україна*

Олена Чевичелова,
*старший викладач кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0001-5325-5734>
м. Харків, Україна*

Використання білінгвальних стратегій під час навчання іноземної мови студентів університету

The use of bilingual strategies in teaching a foreign language to university students

***Анотація.** У статті проаналізовано потенціал та можливості рідної мови в ініомовній підготовці студентів вишу, запропоновано нові білінгвальні стратегії в умовах цифрового середовища навчання в університеті. Простежується зародження ідеї використання виключно іноземної мови під час її навчання, викладено критичні погляди на такий підхід. Пси-*

холінгвістичні дослідження останніх років переконливо доводять користь освітнього білінгвізму як функціонування двох мовних та культурних кодів у мовній свідомості особистості та ефективного інструменту, що сприяє оволодінню іноземною мовою, наведено основні положення білінгвізму. Наголошується на необхідності вивчення стратегій, які використовують комуніканти у ситуаціях білінгвального спілкування, та їх використання в освітньому середовищі. Відзначається значне зростання виробництва та розповсюдження по всьому світу аудіовізуальної продукції, що використовується для різних видів діяльності, зокрема вивчення іноземних мов. Описано одну з білінгвальних стратегій, що була реалізована в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті за допомогою методів паралельного та аудіовізуального перекладу, які розглядаються як ефективні засоби забезпечення зрозумілості введення інформації іноземною мовою та її самостійного тренування. Студенти тримували двомовний сценарій, а також відео- та аудіозаписи нових слів та текстів двома мовами, які розміщувалися на екрані паралельно з їхнім перекладом. Матеріал прослуховувався одночасно з візуальним супроводом, повторювався за диктором у паузах, а потім відпрацьовувався при виконанні творчих та проблемних завдань. При використанні аудіовізуальних засобів електронного середовища відбувається адаптація до особистісних особливостей студентів, що має великий потенціал персоналізації у навчанні мови.

Ключові слова: навчання іноземної мови, студенти університету, аудіовізуальний переклад, паралельний переклад.

Summary. *The potential and possibilities of the native language in teaching a foreign language to university students are analyzed, and new bilingual strategies in the conditions of the digital learning environment at the university are suggested. The emergence of the idea of using only a foreign language during its learning is traced, and critical views on this approach are presented. Psycholinguistic studies of recent years have convincingly proved the benefits of educational bilingualism as the functioning of two linguistic and cultural codes in the linguistic consciousness of an individual and an effective tool that promotes the mastery of a foreign language; the main provisions of bilingualism are given. The need to study the strategies used by communicators in bilingual communication situations and their application in the educational environment is emphasized. There is a significant increase in the production and worldwide distribution of audiovisual products used for various activities, including learning foreign languages. One of the bilingual strategies implemented at Kharkiv National Automobile and Highway University with the use of the methods of parallel and audiovisual translation, which are considered effective means of ensuring the comprehensibility of input information in a foreign language and its self-learning, is described. Students received a bilingual script, as well as video and audio recordings of new words and texts in two languages, which were placed on the screen in parallel with their translation. The material was listened to simultaneously with the visual support, repeated in pauses by the recorded speaker, and then practiced while performing creative and problematic tasks during classes. When using audiovisual means of the electronic environment, adaptation to the personal characteristics of students occurs, which has a great potential for personalization in language learning.*

Key words: foreign language learning, university students, audiovisual translation, parallel translation.

Вступ. Іноземна мова має значний потенціал для формування умов професійної реалізації випускника ЗВО, що обумовлено включенням України до світових соціально-економічних, освітніх та культурних процесів. Володіння іноземною мовою дозволяє професіоналу підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці та впливати не тільки на особисту успішність, але й на успішність організації, в якій він працює, оскільки іншомовна компетенція відкриває доступ до новітніх досягнень науки та промислових технологій, що прискорює впровадження різноманітних інновацій у діяльність організації.

Такі фактори, як розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, пандемія, війна в Україні зумовили перехід значної частини студентства на дистанційну форму навчання та пошук нових ефективних підходів до викладання іноземних мов, одним з яких є білінгвальне навчання, що передбачає функціонування двох мовних та культурних кодів у свідомості індивіда.

У сучасній лінгводидактиці актуалізуються питання вивчення закономірностей формування бі- та полілінгвальної особистості та специфіки освоєння різних лінгвокультур. Нова царина дослідження цієї проблематики стосується поняття «транслінгвізм», що порівняно недавно увійшло в науковий обіг у різних галузях гуманітарного знання та спрямоване на розвиток навичок швидкого, плавного та ефективного переходу з одного мовного коду на інший [4], використання лінгвістичних навичок, досвіду та компетенцій, набутих рідною мовою, навмисне чергування мови введення та продукування [11].

Останнім часом робляться спроби обґрунтувати переваги використання рідної мови у навчанні іноземної порівняно з використанням виключно іноземної мови в іншомовній підготовці та запропонувати інноваційні методи її використання.

Як стверджують деякі дослідники, припущення про те, що використання суто іноземної мови в процесі її викладання є найефективнішим способом навчання, не підтверджується жодними дослідженнями. Хоча використання виключно іноземної мови при її навчанні залишається чинним у багатьох навчальних закладах по всьому світу, аргументи на його користь у кращому разі «недоведені» [12, с. 174], а в гіршому – «шкідливі» й «неспроможні» [15, с. 182].

Світом шириться спадщина М. Берлиця, який закликав зробити вивчення мови якомога більш «природним»: жодного перекладу та практично миттєва участь в комунікативній взаємодії. В. Буцкам та Д. Калдвел, послідовні прихильники використання рідної мови при навчанні іноземної, називають такий підхід рецептом «потоплення», а не «занурення», та пропонують кардинальне переосмислення методології викладання іноземної мови, в якій знання та навички рідної мови становлять основу для вивчення та викладання іноземної мови [3].

Лінгвістичні, психолінгвістичні та соціолінгвістичні дослідження останніх років переконливо доводять корисність освітнього білінгвізму як ефективного інструменту, що сприяє оволодінню іноземною мовою. Активно розвиваються психолінгвістичний та психодідактичний підходи, що обґрунтовують переваги використання рідної мови поряд з використанням мови, що вивчається, в процесі її освоєння.

Останнім часом по всьому світу відзначається значне зростання виробництва та розповсюдження аудіовізуальної продукції, що використовується для роботи, освіти та відпочинку. У сфері вивчення іноземних мов увагу звернено на дидактику аудіовізуального перекладу, який завойовує дедалі більше прихильників серед викладачів, методистів та дослідників проблем іношомовної підготовки.

Мета та завдання статті – проаналізувати потенціал та можливості рідної мови у навчанні іноземної мови студентів вищів, запропонувати нові білінгвальні стратегії в умовах цифрового середовища навчання в університеті.

Методологія та методи дослідження. Психолінгвістичні дослідження свідчать, що рідна мова та мова, що вивчається, перебувають у стані взаємодії, а рідна мова обов'язково бере участь у формуванні думок іноземною мовою, тобто відбувається так звана мовна коактивація [13].

Відповідно до теорії С. Крашена, оволодіння новою мовою залежить переважно від процесу введення мовного матеріалу, який має бути максимально зрозумілим для того, хто навчається. Автор стверджує, що «ми засвоюємо... лише тоді, коли розуміємо мову» [9, с. 21].

Основними положеннями освітнього білінгвізму є такі. По-перше, вивчення іноземної мови в умовах навчального закладу суттєво відрізняється від процесу природного оволодіння рідною мовою, і природне мовне середовище не може бути відтворене на заняттях педагогічними засобами. По-друге, засвоєння мовного матеріалу можливе лише за умови «зрозумілого введення», без якого неможливе ефективне продукування мови. По-третє, тривожність та стрес студентів, викликані введенням незрозумілого матеріалу, ускладнюють опанування іноземної мови, навантажуючи їхній «афективний фільтр». Цей бар'єр когнітивного навантаження можна зняти, використовуючи рідну мову [7].

Практика свідчить, що надійним та ефективним способом забезпечення розуміння інформації при введенні матеріалу іноземною мовою є паралельний переклад рідною мовою того, хто навчається [6].

Паралельний переклад – це переклад, розміщений на одній сторінці з іношомовним оригіналом, завдяки чому тексти обома мовами доступні одночасному зоровому сприйняттю.

Ефективність паралельних текстів як засобу навчання можна пояснити такими фактами: паралельний переклад позбавляє читача необхідності шукати кожне незнайоме слово або вираз у словнику, що не відволікає від змісту тексту, економить час і підвищує інтерес і мотивацію до подальшого читання та навчання; переклад дозволяє свідомо чи несвідомо порівнювати, аналізувати і виводити моделі того, як один і той самий зміст виражається засобами різних мов. Все це дозволяє учням обробляти великий обсяг інформації, що вводиться, за короткий час, збільшувати словниковий запас і набувати впевненості у роботі з іноземною мовою.

Паралельні тексти – поширений спосіб вивчення мов серед поліглотів, тобто людей, які самостійно опановують велику кількість іноземних мов. Наприклад, завдяки цьому методу Генріх Шліман, який, крім археології, був відомий своїм інтересом до мов, опанував шістнадцять мов.

Використання паралельних текстів є найбільш доцільною технікою на початкових етапах вивчення нової мови, оскільки вона забезпечує максимально швидкий доступ до великого обсягу мовного матеріалу, що відповідає критерію зрозумілості, з метою переходу до читання спочатку адаптованої, а потім оригінальної літератури без паралельного перекладу. Такий підхід узгоджується з тезою С. Крашена про те, що «наше завдання – надати учням інструменти, необхідні їм для подальшого самовдосконалення. Нам потрібно забезпечити їх достатньою інформацією, щоб вони могли набути лінгвістичної компетентності, необхідної для того, щоб почати користуватися можливостями неформального середовища, зовнішнього світу» [9, с. 76].

У той час як вибір змісту має важливе значення для вивчення мов, іншим суттєвим завданням є розробка ефективних стратегій навчання. Найбільш передові з цих методів пов'язані з інформаційними та комп'ютерними технологіями.

Освітні установи по всьому світу переживають період переходу від традиційних синхронних методів навчання, що реалізуються в аудиторії, до асинхронних, які можна застосовувати онлайн у будь-якому місці та/або у будь-який час за допомогою дистанційного чи електронного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні цифровізація освіти є актуальною тенденцією реформування та модернізації світової освітньої системи, коли такі джерела інформації, як текст, звук, відео перекладені цифровими мовами [2].

Однією з важливих галузей технічного прогресу є значне збільшення виробництва та розповсюдження по всьому світу аудіовізуальних продуктів, що використовуються для різних видів діяльності, у тому числі для вивчення мов.

Як зауважують Д. Діас Сінтас і С. Массідда [5], все більший розвиток технологій поряд з поглибленням процесів глобалізації уможливили швидке поширення інформації та культурних повідомлень, при цьому розважальна та мультимедійна індустрія почали відігравати вирішальну роль у цих динамічних процесах завдяки аудіовізуальному перекладу (АВП).

АВП як сучасний напрямок у лінгводидактиці також стрімко розвивається у міру вдосконалення цифрових технологій, роблячи вагомий внесок у популяризацію іноземних мов та культур, в основному завдяки продуктам, що супроводжуються або озвучуванням, або субтитрами.

АВП характеризується як передача словесної мови в аудіовізуальних засобах масової інформації та загалом використовується як загальний термін для позначення «екранного перекладу», «мультимедійного перекладу», «мультимодального перекладу» або «перекладу фільмів» [10].

Як варіант АВП викладачі кафедри іноземних мов Харківського національного автомобільно-дорожнього університету використовують паралельний переклад, при якому студенти отримують відео- та аудіозаписи нової лексики та текстів іноземною та рідною мовами для самостійного вивчення поза аудиторією. Словник до текстів і самі тексти розміщуються на екрані паралельно з перекладом, а матеріал прослуховується одночасно з візуальним супроводом і повторюється в паузах за диктором стільки разів, скільки необхідно студенту для ефективного запам'ятовування.

Отже, матеріал відпрацьовується методом дрилінгу (техніка, яка наголошує на повторенні структурних патернів за допомогою усної практики). Попри певний скептицизм щодо дрилінгових вправ, цей метод довів свою ефективність і багато років використовується на заняттях з іноземної мови.

У своїй простій формі дрилінг означає прослуховування моделі, наданої викладачем (або диктором у записі), та повторення почутого. Незважаючи на деяку одноманітність, дрилінг залишається корисним методом, який не можна недооцінювати, особливо у поєднанні з творчими завданнями, що виконуються на основі відпрацьованого матеріалу.

Дрилінг може допомогти зосередитися на точності висловлювання; надати студентам інтенсивну практику слухання та промовляння певних слів чи фраз; запропонувати безпечне середовище для експериментів із продукування мови; дає можливість почути правильну вимову слова чи фрази; надає можливість отримати миттєвий зворотний зв'язок, оскільки студент одразу чує правильну вимову;

а також допомагає у запам'ятовуванні та автоматизації мовленнєвих моделей та мовленнєвих фрагментів [14].

Вирішуючи проблему запам'ятовування лексичних одиниць і формування білінгвального лексикону, ми спиралися на теоретичні підходи та дослідження запам'ятовування іншомовних слів Р. Аткинсона. Багатокомпонентна модель пам'яті, запропонована Р. Аткинсоном і Р. Шиффріном ще в 1968 році [1], довгий час була основною теорією пам'яті в когнітивній психології. Ідея моделі полягає в тому, що пам'ять складається з трьох «сховищ»: сенсорного регістру, короткочасної пам'яті та довготривалої пам'яті. Передбачається, що інформація передається між цими сховищами лінійно, і цей процес описується як введення, обробка та виведення інформації. Згідно з цією моделлю, спочатку інформація сприймається органами почуттів і надходить у сенсорну пам'ять, потім вона переходить у короткочасну пам'ять, з якої, за наявності достатнього повторення, вона переходить у довготривалу пам'ять. Якщо ж достатнього повторення немає, то інформація забувається і витрачається з короткочасної пам'яті у процесі «заміщення» чи «розпаду». Кожне сховище має свої параметри ємності та тривалості зберігання, а також канали кодування інформації, які поділяються на три види: 1) візуальний; 2) акустичний; 3) семантичний. За нашого підходу ми задіяли всі три канали, при цьому засвоєння смислових одиниць текстів покращувалося при кожному повторному прослуховуванні.

Потім ми використовували матеріал, який вже був відпрацьований із застосуванням техніки дрилінгу, у нових контекстах, варіюючи його за допомогою замін, трансформацій, розширень, нових комбінацій, виконання творчих чи проблемних завдань під час занять.

Цей підхід можна розглядати як варіант адаптивного навчання [8], що володіє великим потенціалом автономії та персоналізації у навчанні мови, а адаптивні технології в останні роки у зв'язку з розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій набувають все більшої популярності. Під адаптивною технологією розуміється система, адаптована для студентів з різними інтелектуальними, емоційними та поведінковими здібностями, а мета адаптивних технологій – полегшити онлайн-навчання, адаптоване до потреб окремих індивідів, які з більшою ймовірністю досягають кращих академічних результатів, якщо беруться до уваги їх особистісні характеристики.

Висновки з дослідження. У зв'язку з полікультурними процесами, що відбуваються у сучасному суспільстві, виникає необхідність переосмислення у навчанні іноземних мов потенціалу білінгвізму як функціонування двох мовних та культурних кодів у свідомості індивіда. Необхідно вивчати стратегії, які використовують комуніканти

у ситуаціях білінгвального спілкування, а викладачі іноземних мов повинні мати у своєму розпорядженні перевірені методи раціонального використання білінгвізму та можливість обирати, які з них сприятимуть досягненню освітніх цілей у конкретному навчальному та культурному контексті.

Одну з таких стратегій ми реалізували за допомогою методів паралельного та аудіовізуального перекладу. Студенти отримували двомовний сценарій, а також відео- та аудіозаписи нових слів та текстів двома мовами, а словник до текстів і самі тексти розмішувалися на екрані паралельно зі своїми перекладом. Матеріал прослуховувався одночасно з візуальним супроводом, повторювався у паузах за диктором, а потім відпрацьовувався при виконанні творчих та проблемних завдань під час заняття.

При повторенні слів та фраз студенти отримували негайний зворотний зв'язок, слухаючи правильну вимову диктора. Такий звуковий зворотний зв'язок допомагає тим, хто навчається, покращити навички вимови. При виконанні творчих та проблемних завдань зворотний зв'язок був зосереджений на змісті тексту, що дозволяло студентам бути активнішими у спілкуванні, не фокусуючись на граматичних помилках чи неправильній вимові.

При використанні аудіовізуальних засобів електронного середовища відбувається персоналізація навчання, яка демонструє свою ефективність, оскільки така форма навчання адаптується до особистісних характеристик студентів. Очевидно, що якщо студенти навчаються з урахуванням власних індивідуальних характеристик, вони з більшою ймовірністю досягають кращих академічних результатів.

Перспективи подальших розвідок можуть бути пов'язані з набуттям додаткового досвіду використання методу аудіовізуального перекладу, який є перспективним напрямом навчання іноземних мов, та оцінкою його ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Atkinson R. C., Shiffrin R. M. Human memory: A proposed system and its control processes. *Psychology of learning and motivation*. Academic Press, 1968. Vol. 2, pp. 89–195.
2. Baryshnikova O., Kostenko A., Voskoboinikov S. Digital technologies in foreign language learning. *E3S Web of Conferences*, 2021. 273, 12144. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127312144>.
3. Butzkamm W., Caldwell J. A. W. *The Bilingual Reform: A Paradigm Shift in Foreign Language Teaching*. Tübingen: Narr, 2009. 260 p.
4. Chen X. Translingual Practices in the First-year International Students' English: Academic Writing. *International TESOL Journal*. 2017. Vol. 14. Iss. 1, pp. 25–50.
5. Diaz-Cintas J., Massidda S. Technological advances in audiovisual translation, in Minako O'Hagan (ed.) *The Routledge Handbook of Translation and*

- Technology. London: Routledge, 2019, pp. 255–270. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315311258>.
6. Kazakov G. Parallel translation as a language learning instrument (July 5, 2021). EDULEARN21 Proceedings. URL: <https://ssrn.com/abstract=3992862>.
 7. Kempert S. Children's scientific reasoning in the context of bilingualism. *International Journal of Bilingualism*. 2015. 19 (6), pp. 646–664.
 8. Kerr P. Personalization of language learning through adaptive technology: Part of the Cambridge Papers in ELT series. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
 9. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition, Phoenix, 1995. 209 p.
 10. Lertola J. From translation to audiovisual translation in foreign language learning. *Trans. Revista de traductología*, 2018, 22, pp. 185–202.
 11. Lewis G., Jones B., Baker C. Translanguaging: origins and development from school to street and beyond. *Educational Research and Evaluation: An International Journal on Theory and Practice*. 2012. 18(7), pp. 641–654.
 12. Macaro E. Issues in target language teaching. Field, Kit, ed. *Issues in Modern Foreign Languages Teaching*. Abingdon: Routledge. 2000. pp. 171–189.
 13. Rankin J., Grosso S., Reiterev S. Effect of L1 co-activation on the processing of L2 morpho-syntax in German-speaking learners of English. *Proceedings of the 13th Generative Approaches to Second Language Acquisition Conference*. Somerville. MA. 2016, pp. 196–207.
 14. Tice J. Drilling 1. Teaching English, British Council, BBC. 2016. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/drilling-1>.
 15. Turnbull M, Dailey-O'Cain J. First language use in second and foreign language learning. Bristol: Multilingual Matters, 2009.

Ганна Созикіна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

<https://orcid.org/0000-0003-1279-0970>

м. Харків, Україна

Психолого-педагогічні умови навчання іноземних мов у системі неформальної освіти

Psychological and pedagogical conditions of learning foreign languages in the system of non-formal education

Анотація. У статті підкреслена актуалізація ролі іноземних мов у сучасному суспільстві, що спричиняє потребу у вдосконаленні підходів та методів навчання студентів, а також оптимізації психологічних і педагогічних умов отримання нових знань. Визначено, що сьогодні на зміну традиційним механізмам організації освітніх процесів приходять підходи більш прогресивні, осучаснені, адаптовані до динамічних змін та, зокрема, глобальної невизначеності. Відбувається розвиток і одночасна трансформація освітнього простору, а ріст зацікавленості студентів у вивченні іноземних мов лише підтримує дану тенденцію. Визначено фактори, що сприяють становленню неформальної освіти в Україні, підкреслено значення оптимальних психолого-педагогічних умов організації неформальної освіти, які чітко відповідають мотивам і прагненням студентів, є гнучкими та адаптивними до сьогоденної освітньої діяльності. В ході дослідження було детерміновано сутність психологічних і педагогічних умов навчання у системі неформальної освіти, особливості вивчення саме іноземної мови на основі використання неформальних підходів і технологій, а також роль психолого-педагогічних умов як фактору, що впливає на досягнення студентом бажаних результатів. Описано досвід іншомовної підготовки з використанням аудіовізуального перекладу як сучасної цифрової технології вивчення мов. На основі отриманих узагальнень окреслено перспективи використання неформальних підходів у навчанні іноземних мов, а також зростання значення психолого-педагогічних умов у контексті вивчення мов у цифровому середовищі. Нині основна мета курсу іноземної мови у ВНЗ визначається її навчанням як засобом міжкультурної комунікації у сфері професійної діяльності. Сучасна кредитно-модульна система вищої освіти передбачає, що значна частина навчального часу відводиться на самостійну роботу студентів. Тенденція до збільшення часу, відведеного на самостійне засвоєння освітньо-професійних програм, концепції неперервної освіти та навчання впродовж життя орієнтують на студента як активного суб'єкта власного процесу набуття знань.

Ключові слова: неформальна освіта, іноземна мова, самоосвіта і саморозвиток, мотивація, психологічні і педагогічні умови, освітній простір.

Summary. *The article emphasizes the actualization of the role of foreign languages in modern society, which causes the need to improve the approaches and methods of teaching students, as well as to optimize the psychological and pedagogical conditions for obtaining new knowledge. It is determined that today the traditional mechanisms of organizing the educational process are being replaced by more progressive, modernized approaches adapted to dynamic changes and, in particular, global uncertainty. The development and simultaneous transformation of the educational environment is taking place, and the growth of students' interest in learning foreign languages only supports this trend. The factors that contribute to the formation of non-formal education in Ukraine are identified, the importance of optimal psychological and pedagogical conditions for the organization of non-formal education which clearly correspond to the motives and aspirations of students, are flexible and adaptable to the current educational space is emphasized. In the course of the study, the essence of psychological and pedagogical conditions of learning in the system of non-formal education was determined; the peculiarities of studying a foreign language with the use of non-formal approaches and technologies, as well as the role of psychological and pedagogical conditions as a factor affecting the student's achievement of the desired results were studied. The experience of foreign language training using audiovisual translation as a modern digital language learning technology is described. Based on the obtained generalizations, the prospects of using non-formal methods in foreign language learning, as well as the growing importance of psychological and pedagogical conditions in the context of foreign language learning were outlined. Currently, the main goal of a foreign language course in university is determined by teaching it as a means of intercultural communication in the field of professional activity. The modern credit-module system of higher education assumes that a significant part of the study time is allocated to independent work of students. The tendency to increase the amount of time devoted to independent mastering of educational and professional programmes, the concepts of continuous education and lifelong learning are oriented towards the student as an active subject of their own knowledge acquisition process.*

Key words: *informal education, foreign language, self-education and self-development, motivation, psychological and pedagogical conditions, educational space.*

Вступ. Вивчення іноземної мови у системі неформальної освіти має таку основну відмінність від традиційних підходів, як наявність більш сприятливих психолого-педагогічних умов, що будуються на потребах і інтересах самих студентів, потужній мотивації та усвідомленому ставленні до освітнього процесу. Умови повномасштабної війни в Україні жодним чином не знизили попит на знання іноземних мов, проте викликали значні трансформації освітнього процесу. Основною із них є зростання необхідності адаптації навчальних програм до сучасної невизначеності і нестабільності. Сьогодні традиційна система освіти залишається основою іншомовної підготовки, проте лише середовище неформального навчання виявляється здатним запропонувати ті психолого-педагогічні умови, що гарантують досягнення результату студентом за обставин, що склалися.

Проблематика вивчення іноземних мов у формальній та неформальній системах освіти та за різних психолого-педагогічних умов, основні парадигми викладання мов у ХХІ столітті активно досліджуються науковцями сучасності. Так, І. Зварич [1], В. Желясков [2], О. Тарнопольський [3] вивчають сучасні підходи до викладання іноземної мови, слідкують за формуванням новітніх освітніх технологій, зокрема вивчають динаміку розвитку неформальної освіти для забезпечення іншомовної освіти. О. Таран аналізує особливості формування навчальної автономії у осіб, що вивчають іноземну мову; досліджує значення цієї здібності в контексті самонавчання та саморозвитку студентів, які обрали неформальну форму освіти, підкреслює важливість створення оптимальних психолого-педагогічних умов навчання, що найбільше впливають на мотивацію та результати тих, хто навчається [4]. Л. Цвяк аналізує важливість здатності студентів до самоорганізації і самодисципліни під час вивчення іноземних мов в контексті неформальної освіти; визначає ключові психологічні умови підвищення ефективності організації навчального процесу [5]. Також науковець у своїх роботах описує власний погляд щодо сутності психолого-педагогічних умов і їх ролі у вивченні іноземної мови дорослими людьми [6].

Праці вище зазначених дослідників всебічно розкривають сутність неформальної освіти та особливості вивчення іноземних мов в умовах розвитку новітніх форм навчання. Проте, педагогіка динамічно розвивається і трансформується, особливо завдяки розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, а це спричиняє зміну поглядів на психолого-педагогічні умови навчання та формує потребу у постійному вивченні та вдосконаленні цього аспекту освітнього процесу.

Метою статті є аналіз психолого-педагогічних умов організації вивчення іноземних мов у системі неформальної освіти, визначення шляхів їх удосконалення у зв'язку з поширенням цифрового середовища навчання мов.

Методологія та методи дослідження передбачають дослідження психолого-педагогічних умов вивчення іноземних мов, які визначають ефективність і результат навчання студентів у системі неформальної освіти, та використання нових підходів до організації самонавчання мов. Задля досягнення зазначеної мети було проаналізовано основні принципи, на яких будується система неформальної освіти, а також сутність та роль психолого-педагогічних умов в контексті вивчення студентами іноземних мов.

У широкому розумінні, психолого-педагогічними умовами навчання є сукупність факторів, що впливають на освітній процес та його ефективність. З огляду на комплексність даного поняття можна

стверджувати, що такі фактори мають різні джерела походження, проте є рівно важливими на шляху досягнення студентом певного результату. Аналізуючи розвиток системи освіти та ринку освітніх послуг, а також динаміку вивчення іноземних мов, слід зазначити, що цей освітній сегмент активно розвивається, оскільки мовні та мовленнєві компетентності вже давно стали однією з ключових вимог до підготовки сучасних, прогресивних та конкурентоздатних фахівців. Усвідомлення важливості знань іноземної мови як значного компонента професіоналізму вже само по собі є мотивуючим чинником для студентів. Мотив виступає основою психологічного контексту навчання, проте потреба людини у безперервному розвитку та самореалізації, її амбіції, самодисципліна і самоконтроль, здатність формувати чіткі цілі є не менш важливими складниками психологічних умов успішного навчання. Здобуття освіти як процес передбачає рівно однакову залученість і студентів, і педагогів, а тому іншою умовою результативності вивчення іноземної мови є педагогічний контекст, який складається з навчальних технологій, методів і прийомів, що використовуються викладачем, а також цифрових платформ для взаємодії учасників навчального процесу.

У широкому розумінні неформальна освіта в аспекті вивчення іноземних мов є студенто-орієнтованою системою навчання, що базується на унікальному виборі самим студентом технік опрацювання і засвоєння іншомовного матеріалу. Провідною характеристикою психолого-педагогічних умов вивчення мов в системі неформальної освіти є високий рівень вмотивованості студента при відсутності постійного контролю з боку викладача. За таких обставин психологічний контекст має більший вплив на результативність вивчення іноземної мови, а саме рішення щодо отримання відповідних знань є обумовленим певними мотивами, устремліннями, цілями, інтересами тих, хто навчається.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб належним чином дослідити особливості неформальної освіти у сфері вивчення іноземних мов, з'ясуємо відмінності між формальною, неформальною та інформальною освітою та особливості вивчення іноземних мов у площині неформальної освіти.

На основі проведеного аналізу наукових джерел [4; 6] можна дійти висновку, що формальна форма освіти призначена для довготривалої програми навчання або короткочасного курсу, після закінчення якого випускник, що успішно склав підсумкові іспити, отримує сукупність прав, гарантованих українським законодавством. Це, насамперед, право займатися оплачуваною професійною трудовою

діяльністю, право просування по кар'єрним сходам та отримання вищої посади, право продовжувати освіту у закладах вищої школи з більш високим ступенем акредитації. Здобувають формальну освіту в освітніх установах (зважаючи на конкретні освітні цілі) в організованому освітньому середовищі, що веде до сертифікації рівня здобутих компетенцій [4]. Під поняттям «сертифікації» розуміється видача офіційного документу, що підтверджує присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня, визнаного на рівні держави, та є фундаментом для подальшої трудової діяльності (атестат, диплом про закінчення ЗВО, посвідчення, що завіряють отримання необхідних знань, умінь, навичок тощо).

Неформальна освіта не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Вона може мати як очну форму (тренінги, майстер-класи, семінари), так і дистанційну (дистанційні курси, вебінари тощо). Сучасна неформальна освіта здійснюється завдяки існуванню широкого кола платформ дистанційного навчання.

В останні роки поряд з такими поняттями, як формальна та неформальна освіта, в освітньому просторі почали все частіше використовувати поняття інформальної освіти. Особливо це актуально в концепції підвищення кваліфікації фахівців чи отримання післядипломної освіти.

Інформальна освіта – це набуття соціально-культурного досвіду, який не входить до рамок педагогічно організованого процесу та не має його ознак, це процес оволодіння знаннями протягом життя, який не завжди є усвідомленим. Поняття «інформальна освіта», має префікс «ін-», тобто трактується як «без-», освіта позбавлена формальностей та додаткових процедур [2]. Інформальна форма освіти задовольняє потреби життєдіяльності дорослої людини, а деякі країни вже ведуть розмови про запровадження сертифікації інформальної освіти і схвалення її суспільством.

Інформальна освіта особливо актуальна для категорії дорослих, тобто для тих, хто залишив стіни навчальних закладів та мотивований продовжувати самонавчання. Основоположними складниками законодавства України про освіту дорослих є Конституція України, закони України «Про повну загальну середню освіту», «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», на стадії прийняття Закон України про освіту дорослих, а також інші нормативно-правові акти, дотримання яких є обов'язковим на території нашої країни.

Громадянам України гарантовано право на отримання освіти протягом життя незалежно від віку, статі, етнічної приналежності, освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня, наукового ступеню, вченого звання, світогляду, соціального статусу та майнового стану, місця проживання та реєстрації, здоров'я. Політика держави щодо інформальної освіти дорослих побудована на засадах «загальнодоступності та добровільного отримання освіти громадянами на протязі життя; безперервності та наступності освітнього процесу; плановірності, динамічності, передбачуваності освіти впродовж життя; науковості, інноваційності й далекосяжності; запровадження освітньої системи освіти впродовж життя; державному регулюванні та підтримці системи освіти впродовж життя; врахуванні особливостей побудови і складників освітніх потреб людини на різних етапах її життя» [7].

Необхідно зазначити, що вивчення іноземної мови в рівній мірі актуально як для здобувачів освіти в освітніх установах, так і для дорослих, оскільки вона є «основою полікультурного розвитку людини, допомагає усвідомити свою причетність до культурно-історичного надбання рідної країни, сприймати історію людства, розуміти відповідальність за свою країну, за український народ, за життя наступних поколінь не тільки на теренах нашої держави, а усій людській цивілізації, нести відповідальність за власні рішення; сприяє усвідомленню різноманіття світу та налагоджуванню міжкультурних взаємозв'язків різних країн; визначає як мовні, так і культурні права людей, визнає політичні свободи; формує готовність та здібність до співпраці з іншими людьми, налаштовує на гармонізацію взаємодії людини, природи і суспільства; формує особистість суб'єкта діалогу різних культур» [6].

Отже, сучасна освітня парадигма передбачає поєднання і взаємоузгодження формальної, неформальної і інформальної форм освіти, а основними психолого-педагогічними умовами ефективності вивчення іноземної мови є високий рівень вмотивованості і раціональний вибір освітніх технологій відповідно до цілей студента.

У системі неформальної освіти у вищій особливе місце займає навчальна автономія, за якою фокус у вивченні іноземної мови максимально переноситься на студента, а роль викладача значно знижується у порівнянні з традиційними формами організації навчального процесу, які характерні для системи формальної освіти. Психолого-педагогічними умовами отримання знань є «вміння самостійно конструювати траєкторію навчання, шукати нову інформацію та корисні матеріали для розвитку мовних навичок, вдосконалювати вміння на основі свого власного досвіду або пов'язуючи цей процес із попередньо отриманим досвідом» [4, с. 100].

Таким чином, особливістю психолого-педагогічних умов вивчення іноземних мов саме на основі неформальних методів є самостійне ініціювання студентом навчального процесу – студент у даному контексті є і замовником, який створює попит на знання, і активним споживачем самих знань. Відсутність примусу з боку викладача є основною відмінною рисою, а також у певній мірі перевагою навчання у системі неформальної освіти.

О. Тарнопольський [3] формулює такі засади вивчення іноземної мови у системі неформальної освіти, з поглядами на які повністю погоджуємося: рішення про вивчення іноземної мови має добровільний характер; у переважній більшості випадків студент вже має потребу у застосуванні мовних навичок у повсякденному житті чи професійній діяльності, що виступає додатковим стимулом для ефективної роботи та тримає вмотивованість студента на високому рівні; здатність проаналізувати минулий досвід вивчення іноземних мов та обрати ефективний підхід до її вдосконалення або вивчення іншої мови. Переважна більшість людей базові мовні знання отримує в умовах традиційної освіти, тому, обираючи неформальні форми і методи вдосконалення розвинутих навичок, студент отримує можливість «відкинути» ті з них, які в силу суб'єктивних факторів були неефективними у минулому. Таким чином, навчання може стати не лише корисним, а і цікавим, що має важливе значення у частині психологічного контексту навчального процесу.

Крім того, наявність фактору конкуренції, що характерна для системи традиційної освіти, в певних випадках змінює фокус студента – його метою стає досягнення найвищих результатів у групі, а не реалізація тих цілей, які були сформовані ним на початку навчального процесу. Неформальна освіта працює по іншому, більшість із методик не передбачає (або використовує досить рідко) потребу у досягненні правильного результату (зокрема, мова іде про тестування, різні форми контролю тощо); навчання перетворюється на безперервний процес, яким керує сам студент на основі своїх відчуттів та вже реалізованих кроків.

Щодо педагогічного контексту вивчення іноземних мов у системі неформальної освіти, то його роль полягає у «правильному виборі технологій і прийомів вивчення матеріалу та його практичного опрацювання» [3, с. 5]. Найбільш розповсюдженими неформальними формами вивчення іноземних мов є дистанційні курси, використання цифрових он-лайн платформ, перегляд фільмів, читання художньої літератури мовою-оригіналом, відвідування тематичних семінарів, тренінгів чи вебінарів, які можуть бути організовані як у традиційному (очному) форматі, так і дистанційному – гнучкому і доволі адаптивному.

Закінчуючи курс вивчення іноземної мови в університеті, студенти часто ставлять викладачеві питання про те, що їм робити далі в плані продовження вивчення іноземної мови. Ми пропонуємо здобувачам освіти у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті низку курсів, які забезпечують самостійне вивчення англійської мови як у рамках неформального, так й інформального навчання з використанням методу аудіовізуального перекладу.

Аудіовізуальний переклад (АВП) є сучасним підходом у дидактиці навчання іноземних мов, що швидко розвивається у міру вдосконалення цифрових технологій. Він визначається як передача вербальної мови аудіовізуальними засобами і, як правило, використовується як загальний термін для позначення «екранного перекладу», «мультимедійного перекладу», «мультимодального перекладу» або «перекладу фільмів» [8].

Використовуючи основні положення АВП, ми адаптували цю технологію для наших цілей, використовуючи паралельний переклад лексичних одиниць і текстів, озвучивши їх і розмістивши на платформі YouTube. У паузах, які робить диктор, у здобувачів є можливість повторювати лексику та фрази, що призводить до збільшення тренувальних лексико-граматичних завдань. Подвійна присутність лексичних одиниць, що представлені як у вигляді символів на екрані, так й у вигляді звуків, допомагає студентам, які можуть повертатися до однієї й тієї ж інформації багаторазово, відновлювати і закріплювати її, а паралельний переклад надає їм повне розуміння висловлювання у найкоротші терміни. Маніпулюючи текстом стільки разів, скільки це необхідно, вони міцно засвоюють його і лексику до нього, а в аудиторії матеріал відпрацьовується та закріплюється завдяки творчим чи проблемним завданням.

Висновки з дослідження. Вивчення мови у контексті неформальної освіти ініціюється студентами, здійснюється ними за власними навчальними планами на основі самостійно відібраного змісту та його самостійного структурування; реалізується техніками та прийомами, які є найбільш прийнятними для їх особистісних здібностей; і як результат, передбачає застосування самостійно набутих мовних знань та мовленєвих умінь у подальшій комунікативній діяльності як на побутовому, так і на професійному рівнях. Чинником ефективності іншомовного самонавчання є систематична самостійна робота, а також високий рівень мотивації навчання.

Отже, основною психологічною умовою вивчення іноземної мови у системі неформальної освіти є наявність високої мотивації, бажання до саморозвитку чи чітко сформованих цілей, що у сукупності визначає педагогічний контекст навчального процесу, зумовлює

вибір методів, підходів і технологій навчання. Такий формат освітніх процесів є перспективним, а його ефективність у значній мірі залежить від психолого-педагогічних умов, які доцільно досліджувати у перспективі більш глибоко навчального процесу.

Значний потенціал у галузі навчання іноземних мов у контексті неформальної освіти має технологія з використанням аудіовізуального перекладу, оскільки вона пропонує різноманітні зручні та доступні цифрові ресурси для вивчення мов.

Вважаємо технологію вивчення іноземних мов з використанням АВП перспективною сферою дослідження, оскільки цифрові технології та Інтернет підвищують доступність аудіовізуальної продукції та сприяють активному використанню аудіовізуального програмного забезпечення для дозвілля, роботи й освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зварич І. Освітні технології у вивченні іноземних мов. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов в умовах дистанційної освіти* : зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (24 лютого 2022 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ. 2022. С. 6–8.
2. Желясков В. Психолого-педагогічна складова процесу формування іншомовної компетентності майбутніх судноводіїв. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов в умовах дистанційної освіти* : зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (24 лютого 2022 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ. 2022. С. 8–9.
3. Тарнопольський О. Б. Три головних парадигми у викладанні іноземних мов у XXI сторіччі: пролегомени до створення єдиного підходу до їх навчання. *Іноземні мови*. 2019. №2 (98). С. 3–9.
4. Таран О. М. Психолого-педагогічні умови розвитку навчальної автономії студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2021. № 4. С. 99–104.
5. Цвяк Л. В. Самодисципліна при самостійному вивченні іноземної мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 4. С. 272–280.
6. Цвяк Л. В. Психолого-педагогічні умови ефективного навчання дорослих іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. № 30. С. 178–180.
7. Проект Закону України, № 7039 (07.09.2020) «Про освіту дорослих» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II06948A>.
8. Lertola J. From Translation to Audiovisual Translation in Foreign Language Learning. *Trans. Revista de traductologia*. 2018. № 22. P. 185–202.

Тетяна Суханова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
<https://orcid.org/0000-0002-6569-1346>
м. Харків, Україна

Навчання міжкультурній комунікації студентів технічних спеціальностей на заняттях з англійської мови

Teaching students of technical specialties intercultural communication in English classes

***Анотація.** Міжкультурна комунікація є складним явищем, навчання її вимагає специфічних навичок і знань. Оскільки сучасні студенти все більше залучаються до світових політичних, економічних та професійних організацій, беруть участь у міжнародних зустрічах та конференціях, працюють у транснаціональних компаніях, їм необхідно вивчати не тільки відповідну мову, а й культурні відмінності, норми іноземної культури, правила комунікації, особливості національної історії та психології іншої країни. Важливе розуміння самого механізму спілкування, щоб передбачити її, за можливості, уникнути непорозумінь із партнерами. Цю статтю присвячено дослідженню відмінностей у вербальній та невербальній комунікації в різних культурах. Метою статті є розгляд форм і методів, які можуть бути використані під час навчання студентів міжкультурній комунікації. Основним завданням статті є створення ряду практичних порад і пропозицій щодо врахування найважливіших відмінностей вербального та невербального спілкування для полегшення процесу інтеграції студентів у новий різнонаціональний колектив. Зараз багато команд працюють віддалено з членами команди, які походять з багатьох різних культур. Ці фактори можуть ускладнювати міжкультурну комунікацію. Тому важливо уважно слухати спірозмовника, користуватися простою мовою, уникати сленгових слів та ідіом, пам'ятати про культурні стереотипи, бути відкритими, дізнаватися більше про інші культури, обережно використовувати гумор. Слід визнати, що культурні відмінності представників різних країн можуть впливати на те, як вони розв'язують конфлікти, ризикують, приймають організаційну структуру та працюють в одній команді. Відмінності поколінь, освіти та релігії також можуть впливати на те, як люди взаємодіють. Вивчення культурних норм не тільки збагатить студентів, а й допоможе їм зрозуміти нових колег.*

***Ключові слова:** міжкультурна комунікація, вербальна комунікація, невербальна комунікація, гуманістичне виховання, сленг, фразеологізм, культурні стереотипи.*

Summary. *Intercultural communication is a complex phenomenon, its learning requires specific skills and knowledge. Since modern students are increasingly involved in world political, economic and professional organizations, participate in international meetings and conferences, work in multinational companies, they need to learn not only the appropriate language, but also cultural differences, norms of foreign culture, rules of communication, peculiarities of national history and psychology of another country. It is important to understand the mechanism of communication itself in order to anticipate and, if possible, avoid misunderstandings with partners. This article is devoted to the study of differences in verbal and non-verbal communication in different cultures. The article is aimed at considering the forms and methods that can be used when teaching students intercultural communication. The main objective of the article is to create a number of practical tips and suggestions for taking into account the most important differences between verbal and non-verbal communication to facilitate the process of integration of students into a new multinational team. Currently, many teams work remotely with team members who come from many different cultures. These factors can complicate intercultural communication. Therefore, it is important to listen carefully to the interlocutor, use simple language, avoid slang words and idioms, remember cultural stereotypes, be open-minded, learn more about other cultures, carefully use humor. It should be recognized that cultural differences between people from different countries can influence the way they resolve conflicts, take risks, adopt an organizational structure and work in the same team. Generational, educational, and religious differences can also influence the way people interact. Learning cultural norms will not only enrich students, but also help them understand new colleagues.*

Key words: *intercultural communication, verbal communication, non-verbal communication, humanistic education, slang, idiom, cultural stereotypes.*

Вступ. Сучасні студенти починають все більше залучатися до світових політичних, економічних та професійних організацій, беруть участь у міжнародних зустрічах та конференціях, працюють у транснаціональних компаніях. Досвід показує, що для підтримки цих різноманітних і багатонаціональних контактів і форм спілкування сучасним студентам необхідно вивчати не тільки відповідну мову, а й культурні відмінності, норми іноземної культури, особливості комунікації, дані національної історії та психології іншої країни. Нарешті, потрібно розуміння самого механізму спілкування, щоб передбачити й, за можливості, уникнути непорозумінь із партнерами [3; 4; 5; 6; 7]. Наразі, необхідність навчати й навчатися міжкультурній комунікації не викликає сумнівів.

Дану статтю присвячено дослідженню відмінностей у вербальній та невербальній комунікації в різних культурах. **Метою статті** є розгляд форм і методів, які можуть бути використані під час навчання студентів міжкультурній комунікації. Основним завданням статті є створення ряду практичних порад і пропозицій щодо врахування

найважливіших відмінностей вербального та невербального спілкування для полегшення процесу інтеграції студентів у новий різноманітний колектив.

Методологія та методи дослідження. Дослідження в даній роботі здійснювалося за наступними напрямками: вивчення наукових праць та узагальнення ідей науковців, які безпосередньо вивчали проблему міжкультурної комунікації, розробка практичних підходів до навчання студентів технічних спеціальностей міжкультурному спілкуванню. У зазначеному дослідженні було застосовано метод критичного аналізу наукової і методичної літератури, практичного досвіду, спостереження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безсумнівно, міжкультурна комунікація є складним явищем, оскільки її учасникам доводиться мати справу з культурними припущеннями й стереотипами. Навчання їй вимагає специфічних навичок і знань. Якщо студенти не розумітимуть основних правил спілкування та поведінки культури мови, яку вони вивчають, їм буде складно успішно вписатися в іншомовний колектив. Щоб стати його важливою і активною частиною, студенти мають вивчати правила міжкультурної комунікації й діяти відповідно до них. Можливість інтегруватися в новий колектив, а можливо й у суспільство, залежить від їхньої освіти та здатності адаптуватися до його різноманітних аспектів. Зробити це вони зможуть, отримуючи інформацію та приймаючи лінгвістичні та поведінкові підходи. Сьогодні не можливо відокремитися від швидкого технологічного прогресу, а міжкультурне спілкування відбувається кожної секунди через Інтернет. Комунікантам постійно доводиться демонструвати свою когнітивну та лінгвістичну здатність осмислювати цей світ, відчувати себе його невід'ємною частиною. Мовно-поведінковий спосіб вираження, ставлення до використання й вживання мов для побудови професійних міжкультурних відносин сприяють успішній інтеграції в суспільство знань сьогодні.

Для навчання міжкультурній комунікації, на наш погляд, дуже важливим є підхід Меріона Вільямса й Роберта Л. Бурдена, які займалися психологією для викладачів іноземної мови. Дослідники приділяли велику увагу гуманістичному вихованню, спираючись на вчення Симона Елізабета Катана. Вони зауважили, що гуманістичне виховання має бути орієнтованим не просто на студента, а на людину. Погляд викладача на викладання віддзеркалює її погляд на себе, а її викладацька поведінка відображає її сутність як особистості. Одним із природних наслідків застосування такого підходу є те, що слід вивчати вираження цінностей та поглядів, а не лише інформації чи знань. Інший наслідок полягає в тому, що викладачам треба визнати

той факт, що вони самі постійно беруть участь у процесі навчання та змін протягом усього свого життя [2, с. 63]. Замість того, щоб розглядатися як щось фіксоване або статичне, знання розглядається як перехідне, тимчасове та відносне [2, с. 96]. Тому навчання має бути процесом, який ґрунтується на основі існуючої культурної інформації протягом усього життя, щоб впоратися з нинішніми викликами, включаючи знання нашого світу, менталітету, манер поведінки та спілкування. Викладачам доцільно готувати групові робочі завдання, які спонукатимуть студентів замислитися над власною культурою, визнати культурні відмінності та висловити власну думку щодо шляхів розвитку та зміцнення відносин у полікультурному середовищі. Таким чином, можна стимулювати незалежне мислення студентів та розширити їхнє розуміння інших культур.

У сучасному багатокультурному суспільстві знань викладачам та студентам слід ретельно готуватися до подолання його відмінностей, розвиваючи свою культурну компетентність та підвищуючи міжкультурну обізнаність. Для досягнення цієї мети курс англійської мови має бути спрямованим не тільки на розвиток лінгвістичної компетентності студентів, але також має зосереджуватися на отриманні та підвищенні культурної компетентності й міжкультурної свідомості. Таким чином, студенти зможуть успішно переосмислити та спланувати власні дискурсивні стратегії та комунікативні підходи відповідно до різних міжкультурних контекстів та співрозмовників, з якими їм доведеться співпрацювати. Застосовуючи комунікативний метод, студенти будуть більш мотивованими до навчання, демонструючи свою здатність знаходити та визнавати міжкультурні відмінності, знаючи, як коректно реагувати на них. Одним з найбільш значущих аспектів виховання сучасної функціональної міжкультурної комунікації є оволодіння навичками й аналізом складних комунікативних ситуацій.

Викладачам важливо звертати увагу студентів на ряд важливих моментів, які можуть вплинути на ефективне спілкування з іноземними партнерами. Наприклад, комуніканти мають ретельно підбирати слова, уникати вживання жаргонізмів й аббревіатур, уникати культурно специфічних посилань, які можуть бути незрозумілими, уникати звинувачувальних фраз на кшталт «You did this» або «You should not have». Студентам доцільно звертати увагу на тон, оскільки він може передати ненавмисний сарказм або критику, вживати нейтральні фрази й повторювати важливі моменти в розмові для підтвердження розуміння й згоди. Не зайвим буде пам'ятати про невербальну мову та переконатися, що вони не надсилають змішані повідомлення, усвідомлювати просторові відносини, уповільнювати

темпові мовлення й не намагатися домінувати в розмові чи вигравати дискусію, адже комунікантам інколи потрібен додатковий час для обробки мови, синтаксису, контексту та інформації щодо певної предметної галузі. Слід усвідомлювати мету спілкування: інформувати співрозмовників, а не справляти враження своїм глибоким знанням мови. Студентам важливо зрозуміти, що в міжкультурних ситуаціях можуть загостритися проблеми спілкування. Знання правил міжкультурної комунікації може запобігти конфліктам і непорозумінням.

Якщо заздалегідь відомо, що зустріч і співпраця буде відбуватися з людьми, які мають інший досвід і культуру, першим кроком для студентів має бути проведення певного дослідження. Фахівці з комунікації кажуть, що кожна культура має свій етикет. Існує також різниця в ступені формальності й неформальності, яку має перша зустріч. Отже, важливо знати якомога більше речей щодо особливостей спілкування в інших культурах до зустрічі з людьми цієї країни. Щоб міжкультурна комунікація була ефективною й добре відбувалася з першого разу, викладачам треба звертати увагу студентів на те, що вони мають бути готовими й відкритими до навчання. Під час взаємодії з людьми з різних культур можна отримати не всю інформацію про традиції чи зрозуміти всі знаки мови тіла. Студентам буде корисно дізнатися про деталі та роз'яснення від співрозмовників. Це також покаже партнерам зацікавленість їхньою країною й бажання дізнатися про їхні культурні норми й особливості спілкування. Ця інформація також може допомогти студентам адаптуватися до іншого стилю комунікації.

Викладачі мають показати студентам, що підтримувати продуктивність спілкування й уникати помилок можна правильно формулюючи запитання. Краще використовувати багато відкритих запитань, щоб отримати більше інформації про інших комунікантів, наприклад, про їхню роботу та культурний контекст, а також намагатися зрозуміти, як вони інтерпретують ваші повідомлення. При спілкуванні з іноземними співрозмовниками доцільно уникати подвійних запитань, наприклад, «*Did you find the meeting interesting and useful?*» («цікаве») і «корисне» – це різні речі). Уникати негативних запитань, наприклад, «*Don't you have anything to report?*» (якщо людина відповідає "Так", чи означає це, що так, чи так, вона цього не робить?). Уникати заплутаних низок запитань, наприклад, «*Would you like a cup of tea or coffee? Perhaps you would prefer a glass of water or juice?*»

Навчаючи міжкультурному спілкуванню, викладачам слід звертати увагу студентів на регулярну перевірку спільного розуміння. Студентам важливо навчитися періодично використовувати стандартні інструменти для перевірки того, що співрозмовники

правильно інтерпретують те, що вони чують, наприклад, вживаючи парафрази, підсумки або перекази. Незалежно від того, наскільки добре комуніканти володіють англійською мовою, використання складних синтагм і слів може ускладнити спілкування. Міжкультурну комунікацію можна зробити більш ефективною, якщо не використовувати складні слова. Замість цього прості й лаконічні способи вираження ідей і почуттів легше зрозуміти. Слід мати на увазі, що різні культури мають багато відмінностей. Тож людям з різних країн може бути важко зрозуміти ідею, якщо говорити неоднозначною та складною мовою. Студентам можна нагадати, що уважне слухання також є частиною навичок ефективного спілкування. Оскільки сьогодні велика кількість людей працює віддалено, то спілкування відбувається переважно on-line. Приділення уваги тому, що і як говорять носії інших культур, може значно покращити спілкування та зробити його більш ефективним.

Для успішної комунікації студентам треба ретельно готуватися. Перед початком спілкування слід з'ясувати, який рівень формальності очікується при розмові в даній аудиторії, й визначити свої ключові терміни. Розпливчастих й абстрактних термінів, які можуть мати кілька значень, краще взагалі уникати. Студентам потрібно переконатися, що вони правильно артикулюють і вимовляють слова, використовуючи паузи й чітку інтонацію. У багатьох ситуаціях краще уникати сленгових, жаргонних слів або незрозумілих фраз (наприклад, *No brainer*; *Beats me*, *No cap*, *Props*, *Lame*, *Sike*), оскільки співрозмовці не завжди можуть зрозуміти їхнє значення й сприйняти за образу. Також слід уникати фразеологізмів (наприклад: *Break a leg! I know my onions. It's not my cup of tea*), скорочень та аббревіатур (наприклад: *wanna* – *want to*; *gonna* – *going to*; *kinda* – *kind of*; *TMI* – *too much information*), якщо ви не абсолютно впевнені, що інша людина розуміє їхнє значення. Крім того, важливо бути обережними при використанні гумору, оскільки багато жартів погано перекладаються й викликають розгубленість, або, що ще гірше, образу (наприклад: – *How can you tell it's a dogwood tree?* – *By a bark*. Гумор ґрунтується на омонімії: *dogwood tree* – кизиллове дерево, *dog* – собака, *bark* – кора та гавкати). Нарешті, слід пам'ятати, що підвищення голосу та крик рідко збільшують шанси бути більш зрозумілими.

Студентів слід навчати бути уважними до відмінностей у стилі спілкування. Деякі культури значною мірою покладаються на слова, щоб явно передавати значення, тоді як інші неявно передають значення, натякаючи, пропонуючи або розповідаючи історії. Важливо зрозуміти, що буде працювати в певній аудиторії, тому до кожного акту комунікації треба готуватися й адаптуватися.

Треба звертати увагу студентів на необхідність налаштування швидкості розмови, щоб зробити її комфортною для слухача. Зазвичай це означає говорити повільніше. Також можна порекомендувати студентам сповільнювати швидкість мовлення для того, щоб у них і співрозмовників був час подумати (слухати, думати, а потім говорити). Крім того, треба навчитися уникати спокуси прискорити ситуацію, закінчуючи речення іншої людини або заповнюючи мовчання. Важливо давати іншій людині час на обробку того, що було сказано (рідною мовою), а також сформулювати та надати відповідь (нерідною мовою). Комунікантам треба мати змогу висловитися, з ними не слід поспішати, інакше результатом може стати виникнення багатьох помилок.

Нерідко виникають ситуації, коли співрозмовник говорить занадто швидко або має акцент, який студентові важко зрозуміти. Викладачеві слід звертати увагу на можливі способи уникнення такого роду проблем. У кожному з цих випадків можна ввічливо попросити людину сповільнитися, повторити сказане або скористатися іншим варіантом передачі інформації (наприклад, записати щось, або надіслати повідомлення, якщо це телефонний дзвінок). Головне при виникненні труднощів у спілкуванні не робити вигляд, що все зрозуміло, а використовувати різні варіанти усунення непорозумінь.

Для створення багатонаціональної команди, яка буде ефективно співпрацювати на робочому місці, завжди слід пам'ятати про культурні відмінності в спілкуванні, розуміти їх і керувати ними. Ці відмінності включають вербальні та невербальні аспекти, такі як мова тіла та міміка. З розумінням приходить здатність пристосовуватися, приймати культурне різноманіття та усувати упередження та стереотипи. Якщо виникають сумніви в культурній різниці, варто відкрито запитувати, щоб комунікація була якомога прозорішою.

Корисним для студентів може бути розуміння того, що існує велика кількість відмінностей у вербальній комунікації. Крім обраних слів, тон, швидкість і гучність можуть впливати на спілкування. Це може відрізнятись в різних культурах, хоча це все ще нова галузь досліджень, тому важливість вивчення міжкультурної комунікації зростає.

Під час навчання студентів окрім вербальних моментів викладачеві важливо враховувати невербальні відмінності в спілкуванні, адже культура є не тільки етнічною приналежністю або національністю групи людей. Це набагато більше, включаючи вірування, мову, їжу, релігію, звичаї, музику, мистецтво, соціальні інститути та ритуали. Оскільки знаки, символи та жести відрізняються в різних країнах та культурах, треба розглядати й вивчати деякі важливі невербальні мовні відмінності.

Зоровий контакт під час розмови може бути ознакою уважності й, як правило, буде очікуватися представником Сполучених Штатів. Проте люди з інших культур можуть сприймати його як дещо агресивне та грубе. Дослідники виявили, що при встановленні зорового контакту представники східноазіатських культур сприймають чуже обличчя як більш сердите і неприємне в порівнянні з особами із західноєвропейських культур. Підтримка зорового контакту цінується у західноєвропейців, але це не стосується представників східноазіатського походження. Японські діти, наприклад, вчать дивитися на шиї інших, щоб не дивитися прямо в очі, тому що занадто сильний зоровий контакт вважається неповагою.

Окрім культурних, існують й інші причини, чому співрозмовник може відвертати свій погляд або взагалі уникнути зорового контакту. Комуніканти можуть відчувати стрес або тривогу, мати високий рівень нейротизму. Іноді люди труть очі, щоб відрізати зоровий контакт, щоб зменшити негативні почуття. Навчаючи міжкультурній комунікації, таким речам також важливо приділяти увагу. Студентам можна пропонувати знайти певні ознаки й розглянути варіанти їхнього вирішення (наприклад, зробити перерву і повернутися до розмови пізніше). Коли зоровий контакт стає незручним, варіантом може бути – повільно відвести погляд. Якщо це доречно, сміятися, кивати або використовувати жести рукою, дивитися на ніс або підборіддя співрозмовника, закінчити розмову або продовжити її в інший час.

Цікавим може бути знайомство студентів з проблемою особистого простору. Згідно з теорією проксемики антрополога Едварда Холла, культура також може впливати на особистий простір. Дослідник каже, що люди зберігають різний ступінь особистої дистанції залежно від їх соціальної обстановки та культурного походження [1]. Його робота допомогла в тренуваннях американських дипломатів, які працюють за кордоном, щоб вони відповідали своєму новому середовищу. Це також призвело до додаткових досліджень, які поділяли країни на високо- та низькоконтактні культури. У висококонтактних культурах, таких як Південна Америка, Близький Схід і Південна Європа, люди, як правило, стоять ближче один до одного і не бояться використовувати дотик як частину свого спілкування. Люди, як правило, стоять далі один від одного й менше торкаються в малоконтактних культурах, таких як Сполучені Штати, Північна Європа, Північна Америка та Азія.

Студенти можуть побачити, як відношення до особистого простору може створити ускладнення в комунальних приміщеннях, оскільки люди обирають свої місця в ліфтах та громадському транспорті. Представники висококонтактних культур можуть

інтерпретувати тих, хто стоїть або сидить далеко, як грубих і ворожих. А представники малоконтактних культур можуть побачити когось, хто стоїть занадто близько, як наполегливого та агресивного. Студентам можна порадити спостерігати за поведінкою колег, щоб не стати «некомфортним» у спілкуванні. Не поспішати переходити до висновків про наміри або соціальні навички, визнавати, що різні культури мають свої розуміння, звички та норми щодо особистого простору в міжособистісних взаємодіях та соціальних ситуаціях.

Те ж саме стосується фізичних контактів. Привітання колег з поцілунком у щоку може бути звичайним у Франції та Іспанії, в той час як колеги в США, як правило, йдуть на рукоштовання й мінімізують фізичний контакт. У деяких культурах, таких як країни Середземномор'я та Південної Америки, фізичний контакт є регулярною частиною розмови та зв'язку. Однак у східних культурах це недоречно, особливо між різними статями. Щоб не опинитися в незручному становищі, студентам можна порадити слідкувати за поведінкою колег під час привітання один одного й під час розмови. Якщо вони торкаються плеча або тильної сторони руки співрозмовника, то можна сміливо відповідати взаємністю.

При навчанні студентів міжкультурній комунікації, окрім вербального та невербального спілкування, слід враховувати культурні контрасти в груповій динаміці, оскільки індивіди з різноманітним досвідом можуть мати унікальний підхід до ситуацій на робочому місці. Важливо зазначити, що деякі відмінності базуються на особистості, а не на культурі.

Люди різного походження можуть мати різні очікування щодо співпраці. Це стосується, наприклад, процесу прийняття рішень. В ієрархічних культурах, таких як Китай, Індія, Італія, Мексика, Марокко, хорошими менеджерами є ті, хто приймає рішення та розповідає персоналу, як виконувати роботу. Такі країни, як Німеччина, Японія, Нідерланди та Швеція, заохочують співпрацю та прагнуть досягти консенсусу, перш ніж рухатися вперед. Залежно від культурних пріоритетів колективу, може знадобитися отримати інформацію у конкретних членів команди, які можуть вважати, що їхній голос неважливий, або що лише менеджер надає напрямок та ідеї.

Студентам корисно знати, що у вирішенні конфліктів американці, австралійці, німці, канадці, як правило, діють прямо і не бояться висловлювати різні точки зору на зустрічах та віч-на-віч. Вони, зазвичай, вважають чесні та відверті дискусії ефективними для вирішення проблем. Інші культури вважають такий підхід грубим або образливим і вважають за краще більш непряме спілкування. Представники таких країн, як Японія, Китай, Індія та Саудівська Аравія, віддають

перевагу дискретному вирішенню проблем в письмовій формі, щоб уникнути потенційного збентеження для будь-якої зі сторін.

Під час роботи над проектами в колективах можуть виникати культурні відмінності, оскільки одні надають пріоритет завданням, а інші відносинам. Наприклад, азіатська і гавайська культури спочатку будують відносини, а потім зосереджуються на завданнях. Навпаки, багато європейських культур протилежні й працюють перш над проектом, а відносинам дозволяють розвиватися з часом. Жоден підхід не можна вважати правильним чи неправильним – це просто різні підходи.

Слід зауважити, що на робочих місцях можуть виникати й інші різноманітні відмінності на додаток до різного походження працівників. У робочому колективі зустрічаються представники різного віку, різних поколінь. Кожне покоління приносить унікальні ідеї про те, що є професійним, найкращим способом співпраці, як одягатися, що таке гарне спілкування та чого вони можуть очікувати від роботодавця.

Треба звернути увагу студентів на те, що релігійна приналежність особи може суттєво вплинути на систему цінностей членів команди. Вона може вплинути на сприйняття того, що прийнятно чи ні. Це також може вплинути на те, як одягатися, виражати себе, поводитися на свята, які відзначаються, а також на етику. Важливо з повагою відноситися до різних віросповідань, представлених у колективі. Один простий спосіб – сказати «*Happy Holidays*» або «*Have a blessed holiday season*» замість того, щоб сказати «*Merry Christmas*» або «*Happy Ramadan*».

Доцільно показати студентам, що на здійснення ефективної комунікації може вплинути рівень освіти, адже багато компаній мають персонал з різною освітою. Хоча це необхідно для досягнення бізнес-цілей, не всі колеги мають однаковий тезаурус. Іноді це означає, що не всі комуніканти однаково розуміють складні поняття. У подібних випадках, щоб уникнути плутанини, інформацію доцільно було б розбити на легкозасвоєвані частини. Також корисно було б обмежити використання жаргонізмів і аббревіатур та інших термінів. Треба будувати спільний культурний інтелект – здатність ефективно працювати з людьми з будь-якої освіти та культури. Створення та розвиток спільного культурного інтелекту важливе, оскільки воно дозволяє людям краще функціонувати, працюючи поруч один з одним.

Висновки з дослідження. У даний час багато команд працюють віддалено з членами команди, які походять з багатьох різних культур. Ці фактори можуть ускладнювати міжкультурну комунікацію. Тому важливо уважно слухати співрозмовника, користуватися простою

мовою, уникати сленгових слів та ідіом, пам'ятати про культурні стереотипи, бути відкритими, дізнаватися більше про інші культури, обережно використовувати гумор.

Таким чином, культурні відмінності на робочому місці можуть приймати різні форми. Студентам важливо вивчати й розуміти різні вербальні та невербальні способи спілкування для більш ефективної роботи в різних середовищах. Слід визнати, що культурні відмінності представників різних країн можуть впливати на те, як вони розв'язують конфлікти, ризикують, приймають організаційну структуру та працюють в одній команді. Відмінності поколінь, освіти та релігії також можуть впливати на те, як люди взаємодіють. Вивчення культурних норм не тільки збагатить студентів, а й допоможе їм зрозуміти нових колег.

ЛІТЕРАТУРА

1. Edward T. Hall *The Silent Language*. New York: Published by Doubleday and Company, Garden City, 1959. 242 p.
2. Williams Marion, Burden Robert L. *Psychology for Language Teachers: A Social Constructivist Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 235 p.
3. Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики* : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
4. Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д. *Етика ділового спілкування* : посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
5. Губенко Л.Г., Немцов В.Д. *Культура ділового спілкування*. Київ : Альфа прес, 2000. 184 с.
6. Манакін В. М. *Мова і міжкультурна комунікація*. Київ : Академія, 2012. 298 с.
7. Ярошенко Т.М. *Регіональна типологія культури* : посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана. Франка, 2007. 236 с.

Марина Тимчик,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри іноземних мов,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0009-0001-9763-3378>

м. Ужгород, Україна

Інтерактивні методи дистанційного навчання студентів медичних спеціальностей на заняттях англійської мови

Interactive methods of distance learning for students in medical specialties during English language classes

***Анотація.** Сучасне суспільство потребує оновлення освітнього процесу та впровадження новітніх технологій, підходів, методик навчання для формування та розвитку особистості. В даній публікації розглянуто використання низки найбільш значущих інтерактивних методів дистанційного навчання для студентів медичних спеціальностей з фокусом на навчанні англійської мови. Матеріали статті наголошують на значенні таких інтерактивних методів у процесі вивчення іноземної мови, як «brain storm», «project», «discussion», «simulation», «case study». Визначено суть інтерактивного навчання та його практичну цінність, яка полягає у активній взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу, роботу в команді, вмінні висловлювати свою точку зору, роботі із різноманітними ресурсами. Окреслено шляхи ефективного використання інтерактивних підходів у формуванні комунікативної компетенції студентів-медиків під час занять з англійської мови. Наголошено на необхідності застосування аудіо та відео матеріалів, подкастів, веб-конференцій, використання спеціальних освітніх платформ та 3D зображень, словників із анатомії для вивчення «живої» іноземної мови. Відзначено, що інтерактивні методи дистанційного навчання стають все більш актуальними, покращують якість здобуття медичної освіти та професійного розвитку студентів-медиків і є цінним ресурсом на заняттях англійської мови. Вони дозволяють створити стимулююче середовище, де студенти можуть активно взаємодіяти з матеріалом та один з одним, практикувати комунікаційні навички, вивчення нової лексики та закріплювати знання із медичної термінології. Інтерактивність сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості студентів у процесі навчання, а також формує навички, які вони зможуть успішно застосувати у своїй майбутній медичній практиці.*

***Ключові слова:** інтерактивні методи навчання, англійська мова, дистанційні технології, засоби цифрового навчання, студенти-медики.*

Summary. *Modern society needs to update the educational process and introduce the latest technologies, approaches and teaching methods for the formation and development of personality. This publication discusses the use of a number of the most significant interactive methods of distance learning for students of medical specialties with a focus on learning English. The materials of the article emphasize the importance of such interactive methods in the process of learning a foreign language as: «brain storm», «project», «discussion», «simulation», «case study». The essence of interactive learning and its practical value, which consists in the active interaction of all participants in the educational process, teamwork, ability to express one's point of view, and work with various resources have been determined. The ways of effective use of interactive approaches in the formation of communicative competence of medical students during English classes are outlined. The emphasis is placed on the necessity of using audio and video materials, podcasts, web conferences, specialized educational platforms, 3D images, and anatomical dictionaries for learning «a spoken» foreign language. It is noted that interactive methods of distance learning are becoming increasingly relevant for improving the quality of obtaining medical education and professional development of medical students. They are a valuable resource in English language classes. They allow creating a stimulating environment where students can actively engage with the material and each other, practice communication skills, learn new vocabulary and enhance knowledge in medical terminology. Interactivity helps increase students' motivation and interest in the learning process, and also forms skills that they will be able to successfully apply in their future medical practice.*

Key words: *interactive teaching methods, English language, distance learning technologies, digital learning tools, medical students.*

Вступ. Динамічні зміни, що відбуваються у політичній, економічній та соціальній сферах призводять до активного пошуку та впровадженні гнучких методів для забезпечення неперервної та якісної освіти. Останні роки свідчать про необхідність застосування окрім, традиційних методів і форм навчального процесу, сучасних – із використанням дистанційних технологій.

Впровадження інноваційних методів сприяє глибшому та всебічному розумінню поданого матеріалу, спрямованості на більш самостійну, дослідницьку роботу, зокрема потребує у педагогічних та науково-педагогічних працівників – знань цифрової грамотності, вмінні підбирати необхідну інформацію, створювати необхідний навчальний і пізнавальний контент, а також зі сторони навчальних закладів – оснащення сучасними технічними засобами.

Студенти медичних спеціальностей мають можливість проходити стажування за кордоном, а також брати участь в різних конференціях, симпозіумах чи семінарах, проводити наради та консультації онлайн, здобувати досвід від лікарів-іноземців з будь-якої точки світу. В сучасних умовах розвитку цифрових технологій – інтерактивність

постає ключовим фактором для стимулювання зацікавленості та активної участі студентів у процесі навчання. Особливо в медичному освітньому середовищі, важливо використовувати методи, які сприятимуть розвитку комунікативних навичок та використанню медичної термінології на англійській мові. Таким чином, вивчення іноземної мови є неабияк актуальним. Викладачі іноземної мови повинні відповідати сучасним вимогам та шукати інноваційні способи для підготовки кваліфікованих, готових до викликів сьогодення спеціалістів у галузі медицини.

Застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі вивчали різні науковці [6; 7; 9; 10; 14]. Деякі дослідники [1; 2; 3; 13] вважають за потрібне звертатись до активних методів навчання та створення ситуацій, які максимально наближені до майбутньої професійної діяльності. Також необхідно приділити увагу науковим доробкам зарубіжних авторів, що досліджують особливості використання конкретних інтерактивних методів, наприклад методу проєкту та ін. у процесі навчання іноземних мов [18; 19; 20].

Мета даної публікації полягає у висвітленні найбільш значущих інтерактивних методів дистанційного навчання для студентів медиків на заняттях англійської мови.

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні таких методів: теоретичного, статистичного, емпіричного. З методологічної точки зору важливим є аналіз наукової та методичної літератури, даних мережі «Internet», узагальнення та систематизація отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інтерактивний» походить із англійської мови «interactive» (intər'æktiv) і вперше з'явився ще у 1832 році. Словник Merriam-Webster подає таке тлумачення:

- 1) mutually or reciprocally active;
- 2) involving the actions or input of a user especially: of, relating to, or being a two-way electronic communication system (such as a telephone, cable television, or a computer) that involves a user's orders (as for information or merchandise) or responses (as to a poll) [16]. Інший відомий словник Longman дає таке пояснення:

- 1) an interactive computer program, television system etc. allows you to communicate directly with it, and does things in reaction to your actions;

- 2) involving talking and working together [17]. Отже, слово «інтерактивний» як і в першому, так і в другому випадку – означає взаємодію між людьми, а також співдію людини з комп'ютером чи іншими технологіями.

Інтерактивне навчання – навчальний процес, що будується на принципах гуманізації, демократизації, диференціації й індивідуалізації та являє соціальне мотивоване партнерство, центром уваги якого є не процес викладання, а організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії [12, с. 80]. Згідно досліджень О. Пометун – «інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [10, с. 7]. І. Яцик подає таке визначення: «інтерактивне навчання» – навчання, засноване на прямій взаємодії учнів з навчальним оточенням, з метою здобуття нового досвіду [15, с. 114]. Таким чином, ми можемо дійти висновку, що інтерактивне навчання передбачає застосування методів, які спрямовані на моделювання життєвих ситуацій, розвиток творчих здібностей, використання ефективних засобів для оволодіння навичками діалогічного мовлення, взаємодії, взаєморозуміння, вирішення проблем, важливих для кожного із учасників навчального процесу, особливо під час вивчення іноземної мови.

Інтерактивні методи навчання – форма навчання, яка спрямована на співпрацю між викладачем та студентом через діалог та бесіду, отже використовується модель: викладач – студент, студент – студент. Особливо актуальними є застосування інтерактивних методів під час вивчення іноземної мови серед студентів медичних спеціальностей, оскільки вони повинні вміти спілкуватися із своїми колегами, пацієнтами та їхніми рідними, щодо проведення медичних маніпуляцій та наданням професійної допомоги. У процесі такого спілкування на заняттях англійської мови спостерігається підвищення комунікативних навичок, практичних навичок виступів на публіці, покращення логічного та критичного мислення, самостійної роботи із презентаціями, роботи в парах та команді. В сучасних умовах розвитку ринку освітніх послуг України та вимог епохи інформаційних технологій, викладання повинне поєднувати в собі апробовану практикою директивну і сучасну інтерактивну модель навчання, яка носить інноваційний характер.

Дистанційне навчання зробило можливим продовжити безперервне навчання в будь-якому місці на планеті за умови використання інтернету і технічних пристроїв та надаючи цілодобовий доступ до навчальних матеріалів, відеолекцій, аудіоматеріалів, опрацювання пропущених тем, підтримки та консультацій викладачів. Створення різноманітних навчальних платформ, програмних продуктів, засобів аудіо та відео-зв'язку, інтерактивних посібників, анатомічних

атласів, 3D атласів з анатомії людини, мобільних програм, електронних словників, онлайн перекладачів, інтерактивних столів та дошок допомагає засвоєнню знань та унаочненню матеріалу під час навчального процесу. Важливим аспектом дистанційного навчання є підготовка здобувачів вищої освіти, а саме їхня самомотивація, наполегливість, бажання та вміння самостійно навчатися.

Нижче подані найбільш популярні та продуктивні інтерактивні методи для опанування іноземної мови студентами-медиками під час дистанційного навчання:

- **“brain storm”** – студенти отримують такі завдання, які необхідно опанувати за короткий час, тобто знайти нові рішення, застосувавши новий погляд на окреслену проблему. Найбільш популярним цей метод серед малих чи великих груп або команд;

- **“project”** – полягає у застосуванні знань та стимуляції інтересу студентів до різноманітних проблем, розвитку креативності, експериментуванні, дослідженні, обговоренні, самомотивації, досягненні конкретного результату. Проектна робота передбачає пошук і аналіз; запам'ятовування й відтворення матеріалу; подачу інформації для інших; застосування набутих знань у варіативних ситуаціях; наведення аргументів, доказів та ін.

- **“discussion”** – обговорення проблемного питання із різних ракурсів чи позицій. Під час дискусії студент має можливість показати засвоєні теоретичні та практичні знання в галузі медицини щодо поданої теми та висловити своє ґрунтовне, осмислене твердження іноземною мовою. Даний метод формує клінічне і критичне мислення, розвиває професійні та комунікативні навички, вчить взаємодії з колегами. На заняттях детально аналізують подану тему чи ситуацію, тим самим утримуючи увагу студентів в умовах дистанційного навчання;

- **“simulation”** – передбачає моделювання та відтворення різноманітних аспектів певної професійної діяльності, заміщення реальних об'єктів, процесів і явищ їх моделями [8, с. 293], при цьому удосконалюючи навички діалогічного мовлення. Наприклад, під час викладання іноземної мови, студенти-медики обирають одну із запропонованих тем, яка пов'язана із консультуванням пацієнтів, обстеженням чи проведенням операцій. Це можуть бути прес-конференції, дискусії, інтерв'ю, виступи, симпозіуми, де студент виступає у ролі лікаря. Наступний етап – це підготовка до виконання ролі, збір інформації, вивчення своїх обов'язків. Необхідно підготувати картки із можливими завданнями, щоб змодельювати ситуацію. Під час підведення підсумків варто з'ясувати результати, проблемні аспекти, можливість глибшого використання та удосконалення мовних навичок на

практиці. Таким чином, студенти можуть вивчати медичну термінологію, розвивати навички ефективного спілкування, працювати в команді та вчитись реагувати на непередбачені ситуації.

Ми солідарні з думкою Олещук О., Чорномидз А., Маланчук С. та ін., що одним із найбільш продуктивним і перспективним є використання в галузі медицині зокрема «кейс методу» [4]. «Case study» – вивчення конкретних ситуацій із реальних клінічних випадків. Студенти розподілені на групи в яких одна частина повинна змодельовувати ситуацію, інша – вирішує поданий кейс. Під час роботи в групах студенти можуть реалізувати свої «soft skills» у команді, проводять аналітичну роботу, застосовують необхідну іншомовну лексику та граматичні конструкції, шукають варіанти вирішення ситуації, оцінюють вибір, передбачають наслідки дій.

Використання відео та аудіо матеріалів є одним з ефективних методів інтерактивного навчання, оскільки окрім навичок слухання розвиваються навички розуміння, запам'ятовування та правильної мови, адже, на думку експертів, при слухо-зоровому сприйнятті засвоюється 60% матеріалу. Сюди можемо віднести набір відеофрагментів із медичними процедурами, консультації та діалоги, короткі відео-ролики. Можна використовувати різні варіації роботи із відео матеріалами:

- субтитри «on-off» – необхідно чергувати сприйняття відео із увімкнутими субтитрами і без, із субтитрами на рідній мові та іноземній;
- відео без звуку – студенти повинні самі здогадатися і відтворити поданий фрагмент, описати ситуацію;
- звук без відео – слухачам пропонується доповнити прослуханий матеріал та відповісти на питання: Як виглядав спікер? Що він робив? Куди йшов? Що відбувалося? та ін.;
- здогадайся що далі – викладач зупиняє відео і студенти повинні передбачити, що буде відбуватися.

Викладач може підготувати додаткові матеріали із медичною термінологією та фразами для кращого розуміння теми. Після перегляду відео студенти отримують завдання для обговорення серед своєї групи або із викладачем, а також повинні відповісти на питання, що стосуються конкретної ситуації або процедури. Цей підхід допомагає здобувачам покращити своє розуміння медичної термінології та вивчити специфічні висловлювання, що використовуються в практичній роботі.

Інтерактивні методи можна розширити за допомогою використання інтерактивних платформ та ресурсів інтернету. Розглянемо найбільш популярні:

Платформа *Moodle* – має в своєму арсеналі удосконалений набір інструментів для комп'ютеризованого та дистанційного навчання для студентів, викладачів, бізнес-клієнтів чи для самостійного навчання;

Google Classroom – це віртуальний клас, в якому вчителі та викладачі можуть керувати та стежити за навчальним процесом, створювати інтерактивні лекції і практичні уроки, перевіряти та задавати домашнє завдання, проводити опитування чи модульні роботи, оцінювати роботу студентів;

Coursera – пропонує всілякі курси та програми, різноманітні теми від провідних університетів та освітніх шкіл;

Udemy – вміщує навчальні програми, майстер-класи, курси з медицини;

FutureLearn – профільні курси та освітні програми для студентів чи лікарів-практиків.

Не менш ефективними будуть для студентів-медиків спеціально створені YouTube канали для вивчення англійської мови, серед яких:

EngVid – Learn English, яка включає в себе добірки з тематичними ідіомами, фразами, термінами, назвами хвороб, діагнозами;

Virginia Allum – подає цікаві матеріали у вигляді відео-роликів та пояснення термінів і фраз для медичних спеціалістів.

Важливим для медичних спеціалістів є також створення спеціалізованих інтерактивних словників таких як: *Anatomy* на сайті Innerbody, який подає 3D зображення людського організму із матеріалами на англійській мові;

MedTerms Dictionary на сайті MedicineNet – професійні терміни медичної англійської з поясненнями, зображеннями, переліком симптомів та необхідними аналізами, методами лікування та профілактики, рекомендації щодо здорового харчування та порадами.

Подкасти – ще один новітній метод інтерактивного вивчення «живої» англійської мови, включно з інформацією про новітні розробки, останні новини у галузі медицини, дискусії професорів та лікарів:

Inside Health, Health Check – спрямований на розуміння медичної тематики;

Good Nurse Bad Nurse – обговорення реальних історій із практики;

2 Docs Talk – відео-епізоди у яких беруть участь двоє докторів медицини;

Living Better, Living Longer – в якому виступають експерти від Harvard Medical School;

Surgery101 – містить матеріали розподілені за галузями в медицині.

Висновки дослідження. Проведений аналіз дає змогу зробити такі висновки та узагальнення. Використання інтерактивних методів дистанційного навчання є нагальною вимогою сьогодення й одним із пріоритетних напрямів реформування українського та іншомовного сегментів освіти. Інтерактивні методи допомагають залучати студентів до активної співпраці, формують партнерські відносини між студентами та викладачами, сприяють глибшому проникненню в мовне середовище та кращому запам'ятовуванню, засвоєнню знань та умінь, скеровують до самостійного розв'язання проблеми. Правильно та ефективно організована самостійна робота студентів-медиків під час дистанційного навчання іноземної мови дає змогу розвивати творчу активність, інтелектуальну спроможність, креативність, логічне мислення, сприяє самовдосконаленню та підвищенню професійного рівня лікаря-фахівця, робить можливим спілкуватися із колегами із-за кордону, ділитися своїм досвідом та переймати здобутки медичних експертів. Варто зазначити, що синтез слухової і зорової наочності забезпечує лінгвістичну та екстралінгвістичну основу, що є важливою умовою для оволодіння іншомовним мовленням.

Дистанційна освіта надає доступ до сучасних джерел та навчального контенту, підвищує рівень самоосвіти, допомагає набути різноманітні професійні навички. Інтерактивне навчання удосконалює у студентів здібності й уміння продуктивного спілкування в умовах навчального процесу, вчить формулювати, аргументувати та відстоювати свою точку зору, аналізувати складні мовні явища, працювати у команді, швидко орієнтуватися та вирішувати нестандартні ситуації.

Практичне значення інтерактивності полягає в тому, що вона формує вміння та навички, які студенти зможуть успішно застосовувати у своїй майбутній фаховій діяльності на ниві медицини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Принципи сучасної освіти: посіб. для пед. працівників експериментальних навч. закл. Рівне : РДГУ, 2005. 26 с.
2. Бех І. Сучасна освіта на шляху досконалості. *Рідна шк.* 2021. № 1/2. С. 32–37.
3. Богуш А. Сучасний підхід до модернізації навчально-виховного процесу вищої школи. *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології* : теорет. та наук.-метод. часопис. МОН України, Ін-т вищої освіти АПН України. К., 2010. Вип. 3. Т. 1. С. 229–234.
4. Використання кейс-методу у викладанні фармакології для студентів медичного факультету / О. Олещук, А. Чорномидз, С. Маланчук [та ін.]. *Art of medicine. Науково-практичний журнал.* (2 квітень–червень, 2018). Івано-Франківськ : Івано-Франківський нац. мед. ун., 2018. С. 123–129.
5. Інновації у вищій медичній та фармацевтичній освіті України (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф)НЗ України за допомогою відеоконфе-

- ренц-зв'язку) : *матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю* (Тернопіль, 16–17 трав. 2019 р.). Терноп. нац. мед. ун-т імені І. Горбачевського. Тернопіль : ТНМУ, 2019. 332 с.
6. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. Ніколаєвої С. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
 7. П'ятакова Г. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. шк. МОН України, ЛНУ ім. І. Франка. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 120 с.
 8. Педагогіка вищої школи : підручник / за ред. Д. Чернілевського. Вінниця : АМСКП; Глобус-Прес, 2010. 408 с.
 9. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід. Київ : Видавництво А.П.Н, 2002. 135 с.
 10. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. пос. К : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
 11. Роман С. Методика навчання англійської мови в початковій школі. К. : Ленвіт, 2009. 216 с.
 12. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
 13. Сухомлинська О. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет : актуальні проблеми. *Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя. Серія соціально-педагогічна* : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т. Кам'янець-Подільський, 2002. Вип. 3. Т. 1. С. 7–15.
 14. Шевчук П., Фенрих П. Інтерактивні методи навчання : навчальний посібник. Щецін : Вид-во WSAP, 2005. 170 с.
 15. Яцик І. Використання інтерактивних методів навчання при викладанні гуманітарних дисциплін з метою виховання толерантності. Вісник ВПП. Київ, 2010. Вип. 4. С. 114–118.
 16. Dictionary.Merriam-Webster:<https://www.merriam-webster.com/dictionary/interactive> (дата звернення 20.05.2023).
 17. Longman <https://www.ldoceonline.com/dictionary/interactive> (дата звернення 20.05.2023).
 18. Nargis N., Armelia L. Optimizing EFL learners' communicative competence through short movie project. *Asian EFL J.* 2018. № 20. P. 201–208.
 19. Prokopenko I.; Berezna, S. 2020. Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19. Outbreak : New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala.* 12(1). P. 130–135.
 20. Unin N., Bearing P. Brainstorming as a Way to Approach Student-centered Learning in the ESL Classroom. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 2016. № 224. P. 605–612.

Олена Чевичелова,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0001-5325-5734>
м. Харків, Україна

Інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності на заняттях з англійської мови у ЗВО

Integrated approach to teaching English language skills in university classroom

Анотація. У статті проаналізовано зміст та доцільність застосування інтегрованого підходу на заняттях з англійської мови. Використання інтегрованого підходу в навчанні іноземної мови зумовлено тісною взаємодією основних видів мовленнєвої діяльності в реальному спілкуванні, схожістю їхніх функцій і форм. Інтегрований підхід дає можливість об'єднати всі професійно значущі мовленнєві навички в єдине ціле і сприяє успішному навчанню іноземної мови в немовному ЗВО.

Описано основні принципи навчання різних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння та письма під час практичного застосування інтегрованого підходу з урахуванням їхніх спільних та відмінних характеристик. Зазначено, що практичне тренування студентів у мовленнєвій та комунікативній діяльності через взаємопов'язане формування продуктивних та рецептивних іншомовних навичок, а також паралельне застосування традиційних і дистанційних навчальних засобів сприятиме тому, щоб студенти не лише опанували мову, яку вивчають, але й могли використовувати її у спілкуванні в майбутніх реальних ситуаціях. За інтегрованого підходу кожен вид мовленнєвої діяльності слугує як метою навчання, так і засобом формування інших видів мовленнєвої діяльності.

Наголошено на тому, що для ефективного використання інтегрованого підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно враховувати особливості покоління, до якого належать студенти. Доведено, що візуалізація є найкоротшим шляхом до мислення сучасного студента, тому використання карт візуальної підтримки є ключем до успіху. Інтеграція аудіювання, читання, говоріння та письма має великий потенціал для оволодіння іноземною мовою за умови реалізації комунікативного підходу. Оскільки у немовних ЗВО навчання іноземної мови відводиться невелика кількість часу, принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності є оптимальною формою організації навчального процесу.

Ключові слова: інтегрований підхід, іноземна мова, мовленнєві навички, візуалізація, студенти, немовний ЗВО.

Summary. *The article analyses the content and advisability of using the integrated approach at English language classes. The implementation of the integrated approach in a foreign language teaching is justified by the strong interaction of the main types of language skills in real communication, as well as the similarity of their functions and forms. The integrated approach makes it possible to combine all professionally relevant language skills into a single one and contributes to the successful foreign language teaching at a nonlinguistic university.*

The basic principles of teaching different types of language skills, namely listening, reading, speaking and writing are considered in the process of practical application of the integrated approach, taking into account their common and distinctive characteristics. It is noted that practical training of students in speech and communication activities through the interconnected formation of productive and receptive foreign language skills, as well as the simultaneous use of traditional and distance learning tools will help students not only master the language they learn, but also be able to use it in real life communication. According to the integrated approach, each type of language skill serves both as a learning goal and as a means of forming other types of language skills.

It is emphasised that in order to effectively use the integrated approach to the development of language skills, it is necessary to take into account the peculiarities of the generation of students we teach. Visualisation is the shortest way to thinking of a modern student, so the use of visual support maps is the key to success. The integration of listening, reading, speaking and writing has great potential for foreign language proficiency, provided that the communicative approach is implemented. The integrated teaching of English language skills is the optimal form of the educational process organisation at non-linguistic universities under conditions of insufficient hours allocated to this discipline.

Key words: *integrated approach, foreign language, language skills, visualisation, students, nonlinguistic university.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку методики викладання іноземних мов пріоритетним напрямом роботи викладача немовного ЗВО є формування в студентів необхідного рівня комунікативної компетенції, достатнього для забезпечення їхньої академічної мобільності, тобто здатності та потенційної можливості обирати різні конфігурації власної освіти залежно від мінливих умов середовища і вимог роботодавця. Володіння іноземною мовою стало однією з базових життєвих навичок у сучасному суспільстві, що, безумовно, вимагає використання нових ефективних підходів і методів, форм і способів організації процесу навчання. З огляду на тісну взаємодію всіх видів мовленнєвої діяльності, одним із таких методів можна вважати інтегрований підхід, націлений на комплексне навчання як продуктивних, так і рецептивних навичок. У межах інтегрованого навчання основні види мовленнєвої діяльності поперемінно виступають у навчальному процесі і як мета, і як засіб навчання. Збалансований підхід до розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, їхня інтеграція, взаємозв'язок і взаємодія призводять до рівномірного розвитку

усіх основних видів мовленнєвої діяльності без жодної переваги однієї з них. Інтеграція аудіювання та читання з подальшим виходом у мовлення має великий потенціал для розвитку кількох видів мовленнєвої діяльності одночасно і є відображенням комунікативного підходу, оскільки в реальному спілкуванні ми оперуємо інформацією, отриманою з різних джерел, використовуючи як аудіальний, так і візуальний канали. Для ефективного використання інтегрованого підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно визначити та врахувати фактори, що впливають на його застосування, а також основні характеристики покоління, до якого належать студенти, щоб обрати найефективніші форми і види роботи.

Методологія та методи дослідження. Питання доцільності використання інтегрованого підходу до викладання іноземної мови широко висвітлені в науково-педагогічній літературі. Проблемою інтеграції на різних етапах освіти займалися І. Бім, Н. Бориско, С. Ніколаєва [9], К. Ружин [10] та інші. Науковці аналізували окремі аспекти використання інтегрованого підходу в практичній діяльності, зокрема І. Коротяєва [7] вивчала особливості інтегрованого та аспектного підходів до навчання іноземної мови, Н. Морська [8] – особливості формування фонологічної компетенції з урахуванням інтегрованого підходу, М. Сова [11] – модель інтегрованого навчання і технологію її впровадження у навчальний процес ЗВО. Цимбал С., Скрипник Н. [12], Цегельська М. [6] описують методіку практичного застосування графічних органайзерів як сучасної технології візуалізації для представлення та структурування інформації на заняттях з іноземної мови у ЗВО, використання яких сприяє ефективному навчанню усіх видів мовленнєвої діяльності одночасно. Зарубіжні науковці, такі як М. Афнан [1], Дж. Річардс і Т. Роджерс [5], Р. Оксфорд [4] та інші у широкому аспекті охоплюють питання застосування інтегрованого підходу.

Попри існування великої кількості досліджень, дискусія щодо переваг інтегрованого навчання іноземних мов у ЗВО продовжується. Потребує подальшої розробки методика ефективного застосування цього підходу з урахуванням особливостей сучасного покоління студентів.

Мета та завдання статті – аналіз змісту та доцільності застосування інтегрованого підходу на заняттях з англійської мови в немовному ЗВО; опис основних принципів навчання різних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння та письма під час практичного застосування інтегрованого підходу з урахуванням їхніх спільних та відмінних характеристик, а також особливостей сучасного покоління студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чотири мовленнєві навички (аудіювання, говоріння, читання та письмо) – це спосіб, у який мова використовується для спілкування [5]. Кожного разу під час мовлення ми використовуємо комбінацію цих навичок, що виступають засобом спілкування. А отже, якщо реальна ситуація спілкування вимагає від студента одночасного використання усіх чотирьох навичок, то і навчати їх потрібно інтегровано. На цьому, зокрема, наголошує М. Афнан, зазначаючи, що інтегрований підхід до викладання мови є життєво важливою технікою для ефективного вивчення мови [1]. Дж. Річардс і Т. Роджерс визначають інтегрований підхід як такий, що пов'язує читання, письмо, говоріння та аудіювання разом у дії. У широкому сенсі інтеграція навчання мовленнєвих навичок розглядається як цілісний підхід або навчальний план з розвитку декількох навичок одночасно [5]. Тобто, якщо заняття стосується читання, то воно також повинно містити завдання для формування навичок аудіювання, говоріння та письма. При цьому акцент робиться на комунікативних цілях, а не на академічних успіхах.

Безсумнівно, інтегрований підхід передбачає, що студенти використовують усі чотири мовленнєві навички на занятті з англійської мови, відтворюючи реальне спілкування в різних ситуаціях. Можна стверджувати, що інтегрований підхід до навчання мовленнєвих навичок є природним способом вивчення мови, адже у реальному спілкуванні мовленнєві навички рідко використовуються ізольовано: винятковою є ситуація, коли одна з чотирьох навичок зустрічається сама по собі.

Ми погоджуємося з думкою Р. Оксфорд, яка стверджує, що на ефективних заняттях з іноземної мови викладачі повинні інтегрувати мовленнєві навички одночасно, щоб зробити вивчення мови максимально реалістичним, що є необхідною умовою для спілкування [4]. Часто одна навичка підсилює іншу: ми вчимося говорити, частково моделюючи те, що чуємо, і ми вчимося писати, вивчаючи те, що читаємо [2]. Саме тому необхідно розробляти інтегровані завдання, що поєднують декілька видів мовленнєвої діяльності, наприклад, навчання читання можна легко пов'язати з навчанням письма та лексики. Такі завдання стимулюють інтерес студентів та підвищують мотивацію до вивчення мови, адже дозволяють використовувати іноземну мову в реальному житті. В. Цзін наголошує, що інтеграція цих чотирьох навичок сприяє розвитку комунікативної компетенції, оскільки реальне життя вимагає від студентів не лише занурення у вивчення мови, але й набуття вміння правильно використовувати мову в комунікативних ситуаціях [3].

Широке застосування інтегрованого методу навчання основних видів мовленнєвої діяльності зумовлене їхньою тісною взаємодією в

реальному спілкуванні. Головною підставою для взаємозв'язку окремих видів мовленнєвої діяльності є схожість їхніх функцій (продуктивних і репродуктивних) і форм (усної та письмової). Проте, крім цього, існують й інші моменти, що дають змогу констатувати взаємозалежність і взаємозумовленість говоріння, слухання, письма та читання.

Очевидним є взаємозв'язок двох аспектів усного мовлення (слухання і говоріння), зумовлений складною розумовою діяльністю з опорою на внутрішнє мовлення і механізм прогнозування. Фази слухання і говоріння в усному спілкуванні постійно змінюють одна одну. При цьому слухання – це не лише сприйняття усного повідомлення, а й підготовка у внутрішньому мовленні відповідної реакції на почуте (висловлення згоди/незгоди, формулювання запитань, повідомлення додаткової інформації з приводу почутого тощо). Отже, аудіювання розвиває говоріння, а говоріння допомагає формуванню сприйняття мови на слух.

Не менш тісно аудіювання пов'язане з читанням, оскільки обидва ці види мовленнєвої діяльності спрямовані на сприйняття, розуміння і смислову переробку інформації. Крім того, їхній зв'язок пояснюється тим, що читання є трансформацією графічної мови у звукову. Подібний процес відбувається й під час письма, коли той, хто пише, перед написанням слова промовляє його у внутрішньому мовленні.

Видається доречним співвіднести читання вголос з говорінням як «контрольоване говоріння» і читання про себе за рахунок механізму внутрішнього промовляння. Безсумнівним є те, що читання сприяє розвитку говоріння за рахунок розширення словникового складу та засвоєння граматичного ладу мови.

Зв'язок читання і письма як двох аспектів письмового спілкування ґрунтується на одній графічній системі мови; тому можемо говорити, що читання сприяє розвитку говоріння та письма, оскільки збагачує людину новими словниковими одиницями, складнішими синтаксичними конструкціями, сприяє активному запам'ятовуванню лексики та граматики.

Отже, мета інтегрованого навчання – сформувати органічну цілісність освітнього процесу. Згідно із зарубіжною концепцією головним чинником інтегрованого навчання є практичне тренування студентів у мовленнєвій та комунікативній діяльності через взаємопов'язане формування продуктивних та рецептивних іншомовних навичок, а також паралельне застосування традиційних і дистанційних навчальних засобів. Інтеграція аудіювання, читання, говоріння та письма має великий потенціал для оволодіння іноземною мовою за умови реалізації комунікативного підходу. Оскільки у немовних ЗВО навчанню іноземної мови відводиться невелика кількість часу,

принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності є оптимальною формою організації навчального процесу.

Відомо, що викладання англійської мови охоплює мовні системи (фонологія, лексика, граматики тощо) та мовленнєві навички (говоріння, письмо, читання та аудіювання). Мовні системи відносяться до знань про мову, набуття яких є першим кроком у формуванні навичок і основою для успіху у вивченні іноземних мов на початковому та вищому рівнях. Проте якщо говорити про оволодіння іноземною мовою, то ідеться не про знання, а про вміння, тому граматику та лексику слід вивчати з метою формування мовленнєвих навичок. Навички ж, у свою чергу, поділяються на рецептивні: аудіювання та читання, саме так студенти отримують знання та продуктивні: навички, які показують як студент здатен продукувати знання. Взаємозумовленість усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності передбачає взаємопов'язане навчання іноземної мови, тобто збалансоване формування як рецептивних, так і продуктивних навичок на основі спільного мовного матеріалу та за допомогою спеціальних прав. Загалом, ми бачимо, що формування іноземної мовленнєвої компетенції студентів проходить через такі етапи: викладачі подають студентам мовний матеріал, вони його сприймають, викладачі оцінюють як він засвоюється, потім спостерігають за тим як студенти продукують знання, а наприкінці викладачі оцінюють результат.

При навчанні читання та аудіювання зазвичай використовують два підходи: висхідний принцип (знизу-вгору) та низхідний принцип (зверху-вниз). Висхідний принцип переважно використовується для початківців, за його допомогою навчають читання або аудіювання крок за кроком. Якщо йдеться про аудіювання, то спочатку ми слухаємо звуки, потім слова, а потім речення. Аналогічна робота проводиться із читанням: студенти читають літери, потім склади, потім слова, потім речення. І так крок за кроком студенти зможуть читати довгі складні тексти. Якщо лернери вже досягли рівня A2, можна використовувати низхідний принцип (зверху-вниз), коли студенти використовують свої фонові знання для прогнозування. Далі вони можуть слухати або читати для отримання спочатку певних деталей, для загального розуміння тексту або аудіозапису. Таким способом студенти слідкують по тексту, який вони слухають, або переглядають, щоб зрозуміти суть, і лише після цього вони можуть слухати з метою відтворення конкретних деталей.

В університеті ми зазвичай навчаємо студентів з вищим рівнем знань, тому використовуємо підхід зверху-вниз. Заняття з англійської мови побудоване за цим принципом обов'язково має вступний етап (lead-in), під час якого ми готуємо студентів до сприйняття нового

матеріалу; цей етап допомагає активізувати фонові знання студентів, після чого вони приступають до слухання або читання. Студенти слухають або читають щонайменше двічі: спочатку для отримання загальної інформації, потім для отримання конкретної інформації, а потім рекомендовано провести продуктивне повторення, і на цьому етапі студенти повинні будуть продукувати те, що вони засвоїли. Отже, ми проходимо весь шлях від отримання знань до продукування мови.

Зауважимо, що ретельне відпрацювання мовного матеріалу та дотримання основних методичних принципів роботи з аудіозаписами та друкованим текстом, а також різноманітність комунікативних завдань дають змогу засвоїти матеріал, що вивчається, та вибудувати усне і письмове монологічне висловлювання на задану тему.

Формування продуктивних навичок студентів (говоріння, письма) складніше завдання. В процесі продукування мовлення студентів, звісно, можна використовувати класичний викладач-центрований підхід (teacher-centered), де викладач надає фрагменти мови, що вивчаються, а потім студенти продукують результати навчання. Такий підхід може бути дієвим з точки зору розвитку точності мовлення (accuracy), але він не виявляє своєї ефективності в аспекті інтегрованого підходу, коли мова йде про використання англійської в реальних життєвих ситуаціях і не сприяє підвищенню мотивації. Тут на допомогу приходить студентоцентризований підхід (learner-centered), що сприятиме розвитку вільного мовлення (fluency).

Що ж стосується письма, то зазвичай використовують продуктивний (product) та процесуальний (process) підходи. Продуктивний підхід дуже схожий на викладач-центрований підхід, адже студенти отримують зразок, використовують цей зразок для написання тексту, а викладач оцінює написаний текст. Ми вважаємо, що цей підхід не відповідає принципам інтегрованого навчання, але може бути дієвим на початковому етапі, коли студенти тільки починають вчитися писати. Для студентів з рівнем англійської мови A2 і вище доречно застосовувати процесуальний підхід, за якого студенти продукують власні ідеї та самостійно їх організують: вони створюють чернетки і вносять корективи. Такий підхід дозволяє студентам відчути себе справжніми письменниками, висловити індивідуальне бачення запропонованої проблеми, організувати та структурувати текст за власною логікою, не копіюючи зразок. І саме так вони розвивають писемне мовлення, покращуючи не лише свої мовленнєві навички, але й мотивація до вивчення іноземної мови.

Зважаючи на вищевикладене хочемо наголосити на тому, що навички розвиваються за допомогою підходу, орієнтованого на учня (learner-centred), тому для їх ефективного формування необхідно

враховувати основні характеристики покоління, до якого належать студенти, що ми навчаємо. Нинішнє покоління – це студенти народжені після 1997 року, яких називають цифровими аборигенами, оскільки вони не уявляють свого життя без Інтернету, YouTube, мобільних телефонів та інших цифрових гаджетів. Цифрові аборигени здобувають знання очима, мислять «твітами», тому візуалізація та категоризація є ключем до успіху [6]. Особливо дієвим засобом візуалізації є використання на заняттях з іноземної мови карт візуальної підтримки, що полегшують сприйняття та запам'ятовування значного обсягу навчальної інформації або складного навчального матеріалу; сприяють розвитку критичного мислення; спонукають до аналізу та синтезу інформації [12]. Перевагою візуальних технологій загалом та карт візуальної підтримки у навчанні іноземної мови є можливість надання студентам мовних знань та комунікативних навичок у стислій, доступній та легкій для засвоєння формі завдяки інтенсифікації зорового сприйняття. Викладачам іноземних мов варто також пам'ятати, що цифрові аборигени не запам'ятовують матеріал одразу, тому їм слід давати більше часу на осмислення матеріалу після заняття, забезпечивши наочним матеріалом. Отож можна після занять надіслати презентацію, щоб вони могли ще раз переглянути і зрозуміти матеріал, а також розробити і надати блок вправ на розуміння вивченого, попросити скласти або заповнити концептуальну схему, яка дозволить виділити ключові моменти заняття або встановити взаємозв'язок між поняттями теми. Викладачі повинні дотримуватися принципу взаємопов'язаного навчання продуктивних і рецептивних видів мовленнєвої діяльності, адже інтегрований підхід має такі переваги зокрема як відбувається опора на зорові, слухові, моторні та мовленнєворухові види відчуттів; кожен вид мовленнєвої діяльності як є метою навчання, так і засобом формування інших видів мовленнєвої діяльності; навчання наближається до умов реального міжкультурного спілкування; навички читання, письма, аудіювання та говоріння формуються не розрізнено, а інтегруються.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що усі мовленнєві навички є важливими та необхідними компонентами для розвитку комунікативної компетенції студентів, їх слід формувати разом, використовуючи інтегрований підхід до викладання іноземної мови, адже він передбачає інтеграцію всіх мовленнєвих навичок у реальній ситуації на занятті. Використання інтегрованого підходу до навчання іноземної мови зумовлено тісною взаємодією основних видів мовленнєвої діяльності в реальному спілкуванні, схожістю їхніх функцій і форм. Так, наприклад, аудіювання розвиває говоріння, яке, в свою чергу, сприяє сприйняттю мови на

слух. Аудіювання також тісно пов'язане з читанням, зважаючи на те, що ці види мовленнєвої діяльності спрямовані на сприйняття, розуміння і смислове перероблення інформації. Внутрішнє промовляння під час написання слова зумовлює зв'язок письма і говоріння, а єдина графічна система мови – зв'язок письма і читання. Для ефективного використання інтегративного підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно враховувати особливості покоління студентів, яких ми навчаємо. Візуалізація є найкоротшим шляхом до мислення сучасного студента, тому використання карт візуальної підтримки є ключем до успіху.

Принцип взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності є оптимальною формою організації навчального процесу у немовних ЗВО в умовах недостатньої кількості годин, що виділяється на цю дисципліну. Інтегрований підхід дає можливість з'єднати всі професійно значущі мовленнєві навички в єдине ціле і, безсумнівно, сприяє успішному навчанню іноземної мови в немовному ЗВО.

Подальші розвідки можуть бути пов'язані з розробкою ефективної методики застосування інтегрованого підходу на заняттях з іноземної мови з урахуванням етапів навчання у немовному ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Afnan M. Kumaravadivelu's Framework as a Basis for Improving English Language Teaching in Saudi Arabia: Opportunities and Challenges. *English Language Teaching*. 2014. Vol. 7, No. 4. P. 96–110.
2. Brown H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. 2nd edition. Pearson Education, 2000. 480 p.
3. Jing W. Integrating Skills for Teaching EFL – Activity Design for the Communicative Classroom. *Sino-US English Teaching*. 2006. Vol. 3, No. 12 (Serial No. 36). P. 1–5.
4. Oxford R. Integrated skills in the ESL/EFL classroom. ERIC digest. *ESL Magazine*. 2001. Vol. 6, No. 1 URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456670.pdf>.
5. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2014. 420 p.
6. Tsehelska M. English Language Instructions for Clip Thinkers. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. 2019. Vol. 19. P. 189–196.
7. Коротаєва І. Особливості інтегрованого та аспектного підходів у навчання іноземної мови у мовному ВНЗ. *Наукові записки: Серія: Філологічні науки*. Випуск 165. P. 508–513.
8. Морська Н. О. Інтегрований підхід до викладання іноземної мови. *Проблеми лінгвістики науко-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики* : збірник наукових праць / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2001. № 419. С. 18–20.
9. Ніколаєва С. Ю. Міжкультурна іншомовна освіта в Україні: ключові проблеми. *Іноземні мови*. 2016. № 2. С. 3–8.

10. Ружин К. М. Особливості змісту і функціонування принципів інтегрованого та диференційованого підходів у навчанні іноземної мови. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. Педагогічні науки. № 1 (22). С. 258–266.
11. Сова М. О. Концептуальна модель інтегрованого навчання і технологія її впровадження у навчальний процес вищої школи. *Біоресурси і природокористування: Науковий журнал*. 2009. Т. 1, № 1/2. С. 169–177.
12. Цимбал С. В., Скрипник Н. С. Аналіз можливостей застосування графічних організаторів у викладанні іноземної мови. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький: ХНУ, 2022. Випуск 23. С. 44–47.

Олена Язловицька,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0001-7326-1234>
м. Харків, Україна

Анастасія Птушка,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0003-3177-5370>
м. Харків, Україна

Людмила Байбекова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0003-3177-5370>
м. Харків, Україна

Аліна Пруднікова,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0002-9249-1753>
м. Харків, Україна

Вивчення іноземної мови у рамках процесу діджиталізації освіти

Foreign language learning in the context of digitalization in education

Анотація. Стаття присвячена дослідженню впливу процесу діджиталізації освіти на систему вивчення іноземних мов в академічному навчальному середовищі. Авторами проведено теоретичний аналіз поняття «діджиталізація» та компонентів цифрової дидактики, що включає інтерактивність навчального процесу, індивідуалізацію навчання, впровадження мультимедійних матеріалів, електронних підручників та онлайн-платформ для оптимізації ефективності навчального процесу та активної участі всіх його учасників. У статті висвітлюється широкий спектр інструментів, які надають можливість використовувати переваги впровадження цифрових технологій у навчальний простір. Проводиться аналіз використання цифрових педагогічних технологій для покращення мотива-

ційного компоненту навчання та якості засвоєння навчального матеріалу, а також цифрових технологій освітнього значення, інструментів та ресурсів розвитку критичного мислення та комунікативної компетенції студентів під час вивчення іноземної мови шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє здобути навички критично оцінювати та використовувати інформацію з різних інтернет-ресурсів, а також ефективно співпрацювати в цифровому середовищі. Результати дослідження підтверджують здобуток проведених досліджень і прикладів практики використання цифрових технологій в освітньому просторі, зокрема переваги та недоліки їх впровадження. Звертається увага на виклики, які пов'язані з використанням цифрових технологій у навчанні іноземних мов, такі як доступ до технічних засобів та інтернет-ресурсів, якість доступного контенту та потреба поглиблення цифрової грамотності та компетентності всіх учасників освітнього процесу. Дослідження стверджує що, процес діджиталізації сучасної освіти створює багато переваг для студентів, сприяє їх мотивації та персоналізації навчального простору.

Ключові слова: вивчення іноземної мови, діджиталізація, індивідуалізація навчання, освітнє середовище, цифрова дидактика, цифрові педагогічні технології.

Summary. The article is devoted to the study of the impact of the process of digitalization in education on the system of foreign language learning in the academic learning environment. The authors conduct a theoretical analysis of the concept of «digitalization» as well as of the components of digital didactics, including the interactivity of the educational process, the individualization of learning, the introduction of multimedia materials, electronic textbooks, and online platforms to optimize the efficiency of the educational process and active participation of all its participants. The article highlights a wide range of tools that make it possible to take advantage of the benefits of digital technologies in the learning environment. The article analyses the use of digital pedagogical technologies to improve the motivational component and the quality of learning, as well as digital technologies of educational value, including tools and resources for the development of critical thinking and communicative competence of students while learning a foreign language through the use of information and communication technologies, which allows acquiring skills to critically evaluate and use information from various Internet resources, to collaborate effectively in a digital environment. The results of the study confirm the achievements of the previously conducted research and examples of the digital technologies used in the educational space, in particular the advantages and disadvantages of their implementation. Attention is drawn to the challenges associated with the use of digital technologies in foreign language teaching, such as access to technical means and Internet resources, the quality of available content, and the need to deepen the digital literacy and competence of all the educational process participants. Research shows that the digitalization process in modern education creates many benefits for students, promotes their motivation and personalization of the learning space.

Key words: digital didactics, digital pedagogical technologies, digitalization, educational environment, foreign language learning, individualization of learning.

Вступ. У сучасному світі, зі стрімким розвитком технологій та процесу діджиталізації, знання іноземних мов стають все більш важливими. Це обумовлено не тільки зростанням міжнародної комунікації, але й потребою пристосуватися до глобального ринку праці та конкурентного середовища. Однак, вивчення іноземних мов у рамках процесу діджиталізації стикається з низкою викликів та проблем, які можуть впливати на успішність навчання та результативність студентів, а отже потребують уваги, дослідження та пошуку ймовірностей їх вирішення. Стає важливим визначення та опрацювання питань стосовно цифрової компетентності та грамотності учасників освітнього процесу, а також шляхів впровадження цифрової педагогічних технологій у навчальний процес з урахуванням всіх індивідуальних особливостей аудиторії.

За останні роки провідними вченими України та зарубіжжя було проведено низку досліджень з питання діджиталізації освіти. Розглянуті поняття «інформатизації» та «цифровізації» у рамках цифрових трансформацій освіти, а також актуальні питання цифрової гуманістичної педагогіки [2]; досліджені актуальні питання та тенденції трансформації освітнього простору з урахуванням впровадження інформаційних цифрових технологій. Вчені розглядають можливості узгодження стратегічних цілей спрямованих на забезпечення широкого доступу до цифрових технологій і ресурсів в освіті, а також на покращення якості навчання та управління освітніми процесами [1]. Діджиталізація освітнього процесу розглядається як обов'язковий напрямок розвитку для більшості вищих навчальних закладів, що вимагає використання всіх наявних ресурсів, впровадженню необхідних технологічних рішень, зміну світогляду всіх учасників освітнього простору та підтримку з боку уряду у рамках національних програм цифрової освіти [3; 4; 7].

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження передбачає використання комплексного методу теоретичного аналізу проблематики, синтезу та аналізу низки джерел бібліографії, інтерпретацію загальнонаукових аспектів трактування поняття «діджиталізація» задля детального вивчення ефективності впровадження цифрових технологій у навчальне середовище під час вивчення іноземної мови в рамках процесу діджиталізації освіти. Вивчення інструментів та підходів використання цифрових технологій здійснено шляхом використання аналітичного та класифікаційного методу моделювання категорій цифрових технологій, які можуть бути впроваджені під час вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкий розвиток інформаційних технологій суттєво вплинув на всі сфери життєдіяльності людини. У сучасному світі, де глобалізація та міжнародна

співпраця стають все важливішими, володіння іноземною мовою є необхідним для успіху фахівців у різних галузях спеціалізацій. Процес діджиталізації та віртуалізації, що охоплює всі аспекти нашого суспільства, включаючи освіту, відкриває нові можливості для вивчення іноземних мов та сприяє їх більш ефективному опануванню. Термін «діджиталізація» з'явився завдяки швидкому розвитку комп'ютерних та інтернет-технологій у другій половині 20 століття та співвідноситься з англійським терміном «digitalization», що означає «оцифрування», «цифровізація», або «приведення в цифрову форму». З огляду на тлумачення терміну «digitalization» (у перекладі з англ. «діджиталізація») у словниках, дане поняття визначається як «адаптація системи, процесу роботи з використанням комп'ютерів та інтернету» [10]; «процес перетворення даних у цифрову форму, яку можна легко прочитати та обробити за допомогою комп'ютера» [13]; та «інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя шляхом цифрування всього, що можна оцифрувати» [11].

Діджиталізація включає в себе процес перенесення, зберігання, обробки та передачі інформації у цифровому форматі. Дані, які раніше були представлені у фізичній або аналоговій формі, такі як паперові документи, аудіо-записи або фільми, конвертуються у цифровий вигляд і зберігаються на електронних пристроях або в хмарних сховищах. Діджиталізація має значний вплив на різні сфери життя, включаючи бізнес, освіту, медицину, культуру і громадську сферу. Вона дозволяє зберігати і обробляти великі обсяги інформації більш ефективно, забезпечує легший доступ до даних, прискорює процеси роботи, полегшує спілкування та сприяє інноваціям [14].

Діджиталізація стає необхідністю, що відкриває нові можливості для покращення якості та доступності навчання. Діджиталізація освіти включає в себе використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для поліпшення навчання та навчального процесу загалом. Це охоплює використання комп'ютерів, планшетів, смартфонів, програмного забезпечення, веб-ресурсів, онлайн-платформ тощо. Однією з найбільших переваг діджиталізації освіти є зростання доступності до знань. Інтернет-ресурси забезпечують безліч можливостей для навчання, незалежно від географічного розташування. Використання цифрових технологій в навчальному процесі змінило підхід до вивчення іноземних мов. Сучасні дидактичні засоби, такі як відео-заняття, мобільні додатки, веб-платформи та онлайн-курси, надають можливість забезпечити гнучкість індивідуального підходу до навчання. Визначається, що «адаптивна система навчання забезпечує оптимальний рівень інтелектуального розвитку кожного студента з урахуванням його природних задатків і здібностей» [5].

Трансформація навчального процесу зумовлюється як сучасним світом так і, безпосередньо, самими представниками цифрового покоління, через те, що інтегрувати їх у традиційний освітній процес практично неможливо, отже постає необхідність трансформувати освітнє середовище залежно від можливостей цифрового покоління, в результаті чого формується новий цифровий навчальний процес, який поєднує в собі аспекти як традиційних навчальних практик, так і новітніх інтегративних теорій.

В основі створення цифрового освітнього процесу в навчальних закладах знаходиться концепція цифрової дидактики, що представляє собою нову галузь в педагогічній науці. Цифрова дидактика відноситься до використання цифрових технологій та ресурсів для поліпшення процесу навчання і навчання. Вона поєднує педагогічні підходи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), щоб створити ефективніші та цікавіші навчальні середовища. Цифрова дидактика визначається як «результат взаємодії психолого-педагогічних, інформаційних і цифрових технологій із використанням трансдисциплінарного підходу у формуванні навчальних середовищ із матеріальним та інформаційно-технологічним складником, що базується на сучасних цифрових засобах навчання» [6]. Предмет цифрової дидактики не обмежується оцінкою цифрових освітніх інструментів, а фокусується на діяльності людини, яку можна розглядати як транс-інтегративну область наукового знання. Це означає, що в цифровій дидактиці відбувається взаємний обмін та інтеграція наукових ідей і підходів з однієї галузі в іншу. Важливим постає організація навчального процесу в цифровому освітньому середовищі, що охоплює цілі, зміст, методи, прийоми та засоби навчання, максимально використовуючи можливості цифрових технологій [8].

Виділяємо декілька аспектів цифрової дидактики, які включають а) інтерактивність, що дозволяє створити взаємодію між учасниками навчального простору шляхом використання інтерактивних програм, веб-сайтів, мультимедійних матеріалів тощо; б) індивідуалізацію, що сприяє урахуванню індивідуальних потреб кожного студента та персоналізацію навчальних програм, використовуючи онлайн-тести для оцінки рівня знань та надання індивідуальних рекомендацій; в) колаборацію, а саме співпрацю та комунікацію між учасниками освітнього процесу у рамках спільної роботи над проектами та взаємодію через навчальні онлайн-платформи; г) використання мультимедіа, зокрема різноманітних мультимедійних матеріалів, такі як відео, аудіо, графіка, для поліпшення сприйняття та засвоєння навчального матеріалу, а також пояснення складних концепцій, візуалізації процесів та стимулювання інтересу до навчання; д) впровадження електронних

підручників та навчальних ресурсів, що передбачає використання онлайн-ресурсів та веб-сайтів для доступу до актуальної інформації та додаткових матеріалів задля більш гнучкого вивчення теми, розширення знань у рамках певної галузі. Отже, цифрова дидактика має потенціал покращити навчання, зробити його більш доступним, цікавим та ефективним. Проте, успішне впровадження цифрової дидактики потребує належної підготовки та кваліфікації усіх учасників навчального процесу, наявності необхідної технічної інфраструктури та забезпечення кібербезпеки.

З урахуванням визначених аспектів ми можемо стверджувати, що процес діджиталізації змінює традиційні методи навчання та надає нові можливості для отримання знань і навичок, зокрема під час вивчення іноземної мови. Цифрові технології мають значний вплив на процес оволодіння іноземною мовою, дозволяючи створити інтерактивне та інноваційне навчання. Вони надають доступ до великої кількості інформації, дозволяють використовувати різноманітні мультимедійні матеріали, сприяють активній комунікації та співпраці між студентами та викладачами. Цифрові технології також забезпечують можливості для індивідуалізації навчання та створення умов для самостійного розвитку. У рамках нашого дослідження поділяємо використання цифрових педагогічних технологій та цифрових технологій освітнього значення, які є пов'язаними, але різними концепціями, що відносяться до інструментів та підходів, які використовуються в освітньому процесі для покращення навчання та розвитку студентів.

Цифрові педагогічні технології у вивченні іноземних мов використовуються для покращення навчання і навчання шляхом інтеграції цифрових інструментів і ресурсів у навчальний процес. Вони спрямовані на залучення студентів, підвищення їх мотивації, покращення розуміння і засвоєння навчального матеріалу, а також розвиток цифрової грамотності, що є одним з аспектів збагачення «гнучких» навичок здобувачів освіти. Основні цифрові педагогічні технології включають використання спеціалізованих навчальних програм, комп'ютерних програм та платформ для дистанційного навчання, які забезпечують доступ до навчальних матеріалів та сприяють співпраці учасників освітнього простору, використання мультимедійних матеріалів (відео, аудіо, зображення та інші мультимедійні ресурси для візуалізації інформації), використання інтерактивних ігор та симуляцій для створення взаємодії та залучення студентів до активного навчання, а також використання соціальних мереж та онлайн-платформ для співпраці для спільного навчання, обміну ідеями, співпраці над проектами та отримання зворотного зв'язку.

Прикладом використання цифрових педагогічних технологій є використання інтерактивної дошки, хмарних технологій, платформ для онлайн-навчання тощо.

Цифрові технології освітнього значення включають різні інструменти та ресурси, які допомагають студентам отримувати самостійний доступ до знань, покращувати навички і розвивати свої таланти під час вивчення іноземної мови. Вони забезпечують широкі можливості для навчання та розвитку і можуть бути використані як у формальній, так і у неформальній освіті. Електронні підручники та онлайн-курси для самостійного навчання або як додатковий ресурс для поглиблення знань, веб-платформи для співпраці відкривають нові шляхи для навчання, сприяють активній участі студентів у процесі, розширюють доступ до знань та сприяють розвитку критичного мислення та творчих навичок. Цифрові технології освітнього значення орієнтовані на використання передових цифрових технологій і ресурсів для розвитку критичного мислення, творчості, проблемного мислення та інших важливих навичок студентів. Це можуть бути адаптивні навчальні платформи, які допомагають студентам розвиватися у власному темпі, забезпечують додаткову підтримку та стимулюють більш ефективне навчання, віртуальна реальність або машинне навчання та інші інноваційні технології, які можуть збагатити способи навчання та сприяти активному залученню студентів.

Наряду з низкою позитивних елементів впровадження діджиталізації навчання, цей процес також ставить перед освітнім суспільством низку викликів та проблеми. Однією з головних є необхідність відповідної підготовки педагогічного персоналу та набуття ними достатньої низки компетенцій щодо використання технологій та їх можливостей [9]. Також потрібна належна інфраструктура для всіх учасників освітнього процесу, доступ до надійного та необхідного обладнання. Наприклад, авторами статті «The Digital Divide and Educational Equity: A Look at Students with Very Limited Access to Electronic Devices at Home» висвітлюється проблема цифрового розриву та його впливу на рівність доступу до освіти, питання нерівності у доступі до інтернет-технологій між різними групами населення, що може призвести до варіації отримання освітньої інформації та мати вплив на якість освіти [12]. Також, важливо мати якісний цифровий контент, який відповідає навчальним цілям і стандартам, що може вимагати значних зусиль та ресурсів. Ці проблеми та виклики вимагають системного підходу та співпраці між різними зацікавленими сторонами – урядом, освітніми установами, викладачами та студентами.

Враховуючи тенденції розвитку цифрового суспільства основні узгоджені стратегічні цілі включають забезпечення доступу та створення цифрової платформи в освіті, що передбачає розвиток

інфраструктури, яка забезпечить швидкий та надійний доступ до інтернет-ресурсів та цифрових пристроїв для всіх освітніх закладів та учасників освітнього процесу; покращення навчання та якості навчальних ресурсів, впровадження ефективних електронних навчальних матеріалів, інтерактивних методик та інструментів, які підтримуватимуть індивідуалізацію навчання; розвиток цифрової компетентності викладачів та постійний професійний розвиток всіх учасників освітнього простору, вдосконалення навчальних курсів та інструментів, що сприятимуть використанню цифрових технологій в навчальному процесі. Залежно від доступної технічної інфраструктури та рівня технологічної грамотності студентів та викладачів, може бути вирішена низка питань щодо використання інтерактивних мультимедійних матеріалів, онлайн-платформ та інших цифрових ресурсів, які можуть бути важливими для ефективного вивчення іноземної мови. Стратегічні дії мають бути направлені на підвищення внутрішньої мотивації студентів, їх самодисципліни, самовизначення та самореалізації в рамках академічного середовища.

Висновки з дослідження. Вивчення іноземної мови у рамках процесу діджиталізації відкриває нові можливості та перетворює традиційні підходи до навчання, а цифрові технології стають необхідним інструментом для покращення якості та ефективності навчання, забезпечення доступу до розширеного навчального середовища та розвитку комунікативних навичок студентів наряду з навичками критичного мислення та цифрової грамотності. Трансформація освітнього середовища шляхом впровадження цифрових педагогічних технологій створює більш збалансований підхід до навчання іноземної мови, підвищує мотивацію студентів та дозволяє персоналізувати навчальний процес, забезпечити мотивацію, увагу та активну участь всіх учасників інтерактивного навчального простору. Перспективами дослідження вважаємо розгляд впровадження певних інформаційних технологій у навчальний процес та вивчення ефективності різних форматів їх використання у порівняльному аспекті для розкриття повного потенціалу спектрів діджиталізації освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жерновникова О. А. Діджиталізація в освіті. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів : теорія і практика* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харків, 2018. С. 88–90.
2. Матвієнко О., Цивін М. Цифровізація: освітній контекст. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 11. С. 28–35.

3. Міщенко О., Кузнєцова М., Андрійчик О. Розвиток освіти в умовах діджиталізації. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 11. С. 194–202. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11\(11\)-194-202](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-194-202).
4. Прокопенко А. Сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах діджиталізації освіти. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 7. С. 270–281. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-7\(7\)-270-281](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-7(7)-270-281).
5. Сачанюк-Кавецька Н. В., Маятіна Н. В., Новак О. М. Цифрова педагогіка у контексті підвищення якості освітніх послуг. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи* : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ, 2021. Вип. 80. Т. 2. С. 131–135.
6. Сліпучіна І. А., Поліхун Н. І., Чернецький І. С. Педагогіка ХХІ століття: формування цифрової дидактики. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. LXXXIII, Т. 1. С. 231–237.
7. Сухонос В. В., Гаруст Ю.В., Шевцов Я.А. Діджиталізація освіти в Україні: зарубіжний досвід та вітчизняна перспектива впровадження. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 19 (32). С. 79–86.
8. Bahodir Q. Digitization Of Education At The Present Stage Of Modern Development Of Information Society. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2021. 3(05), 95–103.
9. Basilotta-Gómez-Pablos, V., Matarranz, M., Casado-Aranda, LA. et al. Teachers' digital competencies in higher education: a systematic literature review. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2022. 19 (8). URL: <https://rdcu.be/dcqZo> (дата зверення 17.05.2023).
10. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/digitalize?q=digitalization> (дата зверення 04.05.2023).
11. Macmillan dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/digitization?q=digitalization> (дата зверення 05.05.2023).
12. Moore R., Vitale D., Stawinoga N. The Digital Divide and Educational Equity: A Look at Students with Very Limited Access to Electronic Devices at Home. *Insights in Education and Work*. 2018. 11 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED593163.pdf> (дата зверення 01.05.2023).
13. Oxford Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digitalization> (дата зверення 04.05.2023).
14. Vrana J., Singh R. Digitization, Digitalization, and Digital Transformation. In *Handbook of Nondestructive Evaluation 4.0*. 2021. P. 1–17.

Tetiana Shevchuk,

*Assistant at the Foreign Languages Department
for Natural Sciences and Mathematics,
Lesya Ukrainka Volyn National University
<https://orcid.org/0000-0002-6341-306X>
Lutsk, Ukraine*

Oksana Yasinska,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
for Natural Sciences and Mathematics,
Lesya Ukrainka Volyn National University
<https://orcid.org/0000-0002-6902-6079>
Lutsk, Ukraine*

The problem of the texts' selection for the professionally-oriented reading in teaching a foreign language and its role in the formation of students' professionally-oriented competence

Проблема відбору текстів для професійно-орієнтованого читання при навчанні іноземної мови та її роль у формуванні професійно-орієнтованої компетентності студентів

Summary. *The analysis of the professionally-oriented reading necessity and the importance of taking into account the profession specifics in studying the foreign language by the specialists to be was determined in the given research. The problems and disadvantages of the non-linguistic specialties students' language training were reviewed. The role of the professional texts reading in the overcoming of these disadvantages and in the formation of professionally-oriented students' competence was defined. The specificity of the profession is taken into account, which has become a priority in foreign language training for future specialists. The basic criteria for the professionally-oriented reading texts' selection were given. The basic methods of working with the professional texts at foreign language classes were highlighted. Short descriptions of types of reading the professional texts and working with them were defined along with the recommendations on the exercises based on these texts. The analysis of the pre-text and post-text exercises role in work with original scientific texts by profession aimed at formation not only of the reading skills but also of the foreign language communication for the non-linguistic specialties students'. The importance of using the authentic texts and the approaching the training conditions to the real professional situations was proved. The necessity of the professionally-oriented reading*

skills in current conditions of the international labour-market was pointed out. The problem and criteria of the selection of text material for teaching professionally-oriented reading in a foreign language and its role in the formation of professionally-oriented competence of students have been studied. The role of not only professionally-oriented reading, but also the performance of exercises and tasks compiled on its basis was defined. Different forms of presentation and criteria for selecting the content of reading professional literature were presented. It was proven that professionally oriented texts are one of the primary sources of forming the vocabulary of future specialists. Attention was focused on the fact that it is expedient to carry out dictionary dictations, which include the terminology of previous topics and bring it to automatism. It was analyzed that bringing educational conditions closer to real professional situations is becoming more and more special and important. It was presented that great importance is attached to annotation and referencing when working with professionally oriented texts. The fact that reading professional texts becomes the primary basis for further oral expression skills was highlighted.

Key words: professionally oriented reading, types of reading, authentic text, pre-text exercises, post-text exercises, professional activity, non-linguistic specialty.

Анотація. У статті проаналізовано необхідність професійно-спрямованого читання та важливість врахування специфіки професії при навчанні іноземної мови майбутніх спеціалістів. Розглянуто проблеми та недоліки мовної підготовки студентів немовних спеціальностей. Визначено роль читання фахових текстів у подоланні цих недоліків та у формуванні професійно-спрямованої компетенції студентів. Встановлено основні критерії відбору текстового матеріалу для професійно-спрямованого читання. Розглянуто основні види роботи з фаховими текстами на заняттях з іноземної мови на немовних спеціальностях. Наводяться стислі характеристики видів читання фахових текстів та роботи з ними, рекомендації щодо типів вправ, складених на їх основі. Проаналізовано роль передтекстових та післятекстових вправ для роботи з оригінальними науковими текстами за фахом у формуванні навичок не лише читання, а й іншомовної комунікації для студентів немовних спеціальностей. Доведено важливість використання автентичних текстів та наближення навчальних умов до реальних професійних ситуацій. Закцентовано необхідність навичок професійно-спрямованого читання в сучасних умовах розвитку міжнародного ринку праці. Досліджено проблему та критерії відбору текстового матеріалу для навчання професійно-спрямованому читанню іноземною мовою та його роль у формуванні професійно-спрямованої компетенції студентів. Визначено роль не лише професійно-спрямованого читання, а й виконання вправ та завдань, складених на його основі. Представлено різні форми викладення та критерії відбору змісту навчання читанню фахової літератури. Доведено, що професійно-спрямовані тексти є одним з першочергових джерел формування лексичного запасу майбутніх спеціалістів. Закцентовано увагу на тому, що доцільним є проведення словникових диктантів, що включають в себе термінологію попередніх тем і доведення її до автоматизму. Проаналізовано, що наближення навчальних умов до реальних професійних

ситуацій набуває все більш особливого та важливого значення. Представлено, що велике значення при роботі з професійно-спрямованими текстами надається анотуванню та реферуванню. Виокремлено той факт, що читання фахових текстів стає першочерговою основою для подальших навичок усного висловлювання.

Ключові слова: професійно-спрямоване читання, види читання, автентичний текст, передтекстові вправи, післятекстові вправи, професійна діяльність, немовна спеціальність.

The statement of scientific problem. At the current stage of the development of humanity, civilization, as well as the rapid improvement of science and technology, one of the most important means of obtaining information is still reading, as one of the spheres of human social and communicative activity. Just as the development of communications does not stand still, the means and directions of professional cooperation are also being improved. For Ukraine today, this is especially relevant in connection with the entry of our country into the international labor markets, the expansion of cooperation with the countries of the European Union and other regions of the world, both in the political and economic direction, and in the field of education and science, and this requires, first of all turn, training of highly qualified specialists. And the requirements for such specialists are increasing from year to year. Now it is not only a high level of both theoretical and practical professional knowledge, abilities and skills, but also mastery of foreign languages.

Recently, the so-called “European space” has been actively forming, an integral part of which for education and science has become the Bologna process, which emphasizes the ability to apply the acquired knowledge at the international level. And that is why communication in a foreign language becomes one of the most essential components of professional training and subsequent activities of specialists.

Today, there are many shortcomings in the language training of students of non-language majors. But, summarizing, they can be reduced to such basic ones as: insufficient amount of time allocated for learning a foreign language (which still remains at best secondary in comparison to the main specialty); low level of language competence of the applicants themselves; insufficient development of the foreign language teaching methodology, which would adequately take into account the specifics of the interdisciplinary training of students of non-language majors.

Therefore, taking into account the specifics of the profession has become a priority when teaching a foreign language to future specialists. An important problem at the same time is that the level of mastery of at least oral foreign language professional communication by future specialists in the field of professional communication often turns out to be

insufficient and does not ensure the true readiness of students for active interaction with a professional foreign language environment. Of course, such readiness is achieved only with experience. But it is necessary to start forming this experience already from the first courses. As a result, the graduates are able to read professional literature, if necessary reproduce the topics covered during their studies, but cannot freely express their thoughts in a foreign language, which is the first condition for free communication in a foreign language, including professional communication.

Since the main goal of any graduate is further employment, of course, preferably in a specialty, he begins to explore the labor market, and the main requirement of most vacancies is knowledge of a foreign language to make foreign professional contacts, since any respectable employer always orients for foreign cooperation in their field. This is necessary because modern specialists must be able not only to communicate with foreign partners, but also to use international professional and cultural experience in their work. According to the research of sociologists, the most "in-demand" qualities in the modern world are the ability for creative development and self-development, the ability to make a creative decision in the process of dialogue, and this becomes possible only if a sufficiently high practical language level is achieved [1; 2; 4].

Achieving this level of practical speaking is achieved, as already mentioned, only with experience. And the necessary experience in such a field as a foreign language, in particular for students of non-linguistic specialties, is achieved only if the foreign language ceases to be "foreign" to them. And this can be achieved, under the modern conditions of teaching a foreign language in non-linguistic specialties, only with a sufficient amount of professionally oriented reading, as well as the performance of the necessary exercises based on it, which would develop not only communicative habits and various types of memory, but also form professional thinking.

Analysis of the researchers and publications into this problem.

Both domestic and foreign researchers devoted their works to the problem of determining the role and content of teaching students to read professionally oriented texts, as well as the selection of the necessary educational material that would meet the latest requirements of their time, since this topic is universal, always relevant and concerns students of each country. This study by G. V. Barabanova, T. P. Blagodatnaya, T. O. Vdovina, N. D. Galskova, N. I. Hez, M. A. Davydova, Z. I. Klychnikova, K. Ya. Kusko, R. P. Milrud, T. S. Serova, O. P. Yurkevich, T. Hutchinson, A. Waters, and others.

The aim of the article. To investigate the problem and criteria of selection of text material for teaching professionally oriented reading in a foreign language and its role in the formation of professionally oriented

competence of students; determine the role of not only professionally oriented reading, but also the performance of exercises and tasks compiled in his dream.

Presentation of the main research material. Today, taking into account the general situation and the requirements of modern science, considerable attention is paid to the problem of selecting a professionally oriented text for teaching reading to students of non-linguistic majors. Not only the topic of the texts and their volume, but also the organization of the educational process, work with these texts, and the presentation of the material are important. According to the content of the text, the teacher can most effectively organize educational activities in class, create models of situations for searching and analyzing certain information, control not only the content of students' statements, but also the freedom of the expressed opinion. And this means that through professionally oriented texts, a foreign language becomes one of the means of intellectual, social and professional development of a student both as an individual and as a highly qualified specialist.

Usually, scientific or popular science articles are used as a type of scientific literature. Such professionally oriented texts are the basis of the content of foreign language teaching in non-linguistic specialties, they help to form the vocabulary of future specialists, they provide live examples of the use of terminological vocabulary in a real context. However, it must be stated that during the training of professionally oriented reading of students of non-linguistic majors, weak basic knowledge of many of them in reading is revealed, which subsequently leads to the impossibility of working with foreign language sources during the preparation of scientific research. Yes, some students can communicate, for example, in English, but this is usually a simple conversational basic vocabulary, learned in most cases "by ear", which lacks a professional orientation. That is why there are problems related to reading skills. The presence or acquisition during training of such reading skills, especially on the example of professionally oriented texts, will allow students of non-language majors to maintain academic knowledge, develop personality and achieve professional success. After all, such texts, which describe what students are going to devote, if not their whole life, then their career, will stimulate their interest, attract attention, provide new knowledge or interesting facts about what is already known. That is why the development of reading skills of professional texts is one of the main goals of professional foreign language courses.

The following stages can be distinguished in the training of professionally oriented reading:

- pretext provision with new thematic vocabulary;

- independent reading of a professional text;
- classroom reading of the text;
- performance of a number of exercises for a better understanding of the content;
- annotating and referencing the text with the aim not only of deepening the understanding of what has been read, but also to develop the skills to operate with the received information.

There are different forms of teaching and criteria for selecting the content of reading professional literature. And according to different criteria, different classifications of types of reading are distinguished. For non-linguistic specialties, these four types are quite sufficient, as they can quite fully satisfy almost all requests of future specialists in the process of obtaining the necessary information from a specialized text. Therefore, when working with a text of a certain style and a certain professional orientation, it is so important to take into account its stylistic features and choose a certain type of reading.

So, for example, to work with texts of a large volume, it is advisable to use the techniques of introductory reading, without requirements for obtaining specific information from the text. The material for studying reading is cognitive scientific texts that contain important information for students and linguistic and semantic difficulties, because this type of reading involves not only the most complete and accurate understanding of all the information presented in the text, but also its critical interpretation. These texts, by their content and subject matter, should satisfy the cognitive and communicative needs and interests of students, correspond to the intended purpose of each text in real life.

It is also necessary to emphasize that the actual reading only at the very beginning of the study will be reading to understand the content of the text as a whole. In the future, it is necessary to set certain tasks before students before reading the text, in order to gradually familiarize them with the specifics of reading special literature and develop in them solid skills and abilities necessary for future professional activities.

Also, reading professional texts should not be just reading with certain exercises. Great attention should also be paid to reading texts aloud. After all, from the very beginning, a student must get used not only to his own pronunciation (which also needs to be polished), but also to the sound of specialized vocabulary and certain expressions that are used in one or another specialty and can have different meanings in different fields. Thus, in his professional activity, the future specialist will not be able to limit himself only to reading the latest scientific publications. He will also have to communicate with colleagues, receiving information by ear and reproducing it. That is why special attention should be paid to reading aloud, and with an individual approach to each student.

As already mentioned, professionally oriented texts are one of the primary sources of forming the vocabulary of future specialists. Therefore, to introduce new vocabulary to each new topic, it is advisable to perform pre-text and post-text exercises. As a rule, correlation exercises can be included in the pre-text exercises:

- terms and pictures;
- terms and definitions;
- true and false statements [5; 7; 9].

At the beginning of working with the text, small stimulating tasks can be given, such as, for example, looking through the text and finding words, terms, names, expressions, abbreviations that students may already be familiar with as specialists in a particular field. This will help prepare students to perceive new material with the help of what they already know, and will save them from feeling wary and treating a foreign language text as something “foreign”. After that, it is advisable to move on to learning reading for the most complete understanding of the content of the text, as well as with the aim of learning to find answers to questions, which are one of the most common types of post-text exercises. Post-text exercises can also include filling in gaps in sentences; combining parts of sentences; formation of professional terms by correlating different words.

As for learning new thematic vocabulary, of course, for this, it is advisable for students to create their own thematic dictionaries for each of the specialized texts, which can later be useful to them even after graduating from the educational institution. As future specialists, students must quickly navigate the terminology of their profession, both in their native language and in a foreign language, and for this, constant current control is necessary. Therefore, it is advisable to conduct vocabulary dictations, not only after each new text to learn the vocabulary of this particular topic, but also general ones, which will include vocabulary from previous topics, so that students' knowledge always remains “alive”, the terminology of previous topics is not forgotten under the influence of new vocabulary, and practiced literally to automatism.

Therefore, in addition to the already mentioned types of exercises and control over their execution, it is necessary to focus attention on discussions. It is one of the most effective ways of working with professionally oriented texts. The teacher should not forget that students should be interested in working in classes, because only interest in what is being studied really helps to learn and not forget later. Therefore, the tasks for discussions should be formulated in such a way that they are as close as possible to real situations and are as closely related as possible to the future professional activities of students.

In recent years, this trend of bringing educational conditions closer to real professional situations is gaining more and more special importance. It is based precisely on the use of authentic texts. Although there are different interpretations of this concept, most researchers believe that a text that was not originally designed for educational purposes should be considered “authentic”. Thus, G. V. Barabanova claims that the authentic text, which provides factual material for the organization of educational communication, is a universal didactic unit of professionally oriented education [1, p. 101].

As already mentioned, great importance is attached to annotation and referencing when working with professionally oriented texts. Most of these types of work are used already in senior courses at the final stages of processing texts, because, as future specialists, students must learn to grasp the essence of the information read and concisely present it.

After reading the text, it may also be appropriate to perform lexical-grammatical exercises that will help to better understand the use of certain grammatical constructions in a certain situation (why exactly this way and not otherwise) to practice the use of thematic vocabulary. Moreover, such exercises can be performed both in the classroom and independently, and you can also offer students to complete similar exercises themselves and develop keys to them, which will make it possible to better understand not only the content of the text, but also the principle of its construction. These exercises can be both written and oral to train different types of memory [5; 7; 9].

As already emphasized, reading professional texts becomes the primary basis for further oral expression skills. Therefore, it can be concluded that a foreign language educational text, as a basis for oral expression, should:

- take into account the needs and interests of students;
- contain novelty elements;
- take into account the future specialty and professional interests of students;
- relate to the topic being studied;
- focus on solving a specific communicative problem;
- to serve as a carrier of additional information on a specialized discipline;
- to meet not only the concept of the modernity of the language, but also the criteria of normativity and frequency of use.

That is why the problem of selecting material for reading professionally oriented texts is so urgent. Only correctly selected professional texts, their correct and interesting presentation, properly organized exercises for them will help to achieve the main goal of teaching a foreign language in

non-linguistic specialties, namely: to form students' skills and abilities to read professional literature in a foreign language, to navigate in it, and on the basis of this in sufficient volume to master oral speech for conducting a conversation. In addition, properly selected professional texts promote students' interest in learning both their specialty and a foreign language, expand their knowledge about their future profession, deepen their professional training, serve as a basis for their own monologue statements and for communicative activities.

Accordingly, the main criteria for the selection of such authentic professional texts include: informativeness, scientific content, availability / possibility of construction for the development of not only reading, but also speaking skills. The most important criterion is the cognitive value of the material, the accessibility of its presentation. It is also advisable to observe the gradation of the amount of novelty in educational texts. For the first courses, it is better to start with texts with a small amount of novelty of the material, accordingly increasing the content novelty of the texts, moving to completely authentic ones. This will help to avoid "shock from oversaturation of information" and will not scare away further study of a foreign language.

In the process of working with professionally oriented texts, students face the following tasks:

- to obtain information that would deepen the educational material received by students in the process of studying professional disciplines;
- to form the necessary skills for further independent reading of literature by specialty [3, p. 76].

It is also necessary to emphasize one more important point. At the current stage of revitalization of international cooperation, one of the most relevant areas of activity (and for students, in particular) is participation in the writing of international projects and grants. It is clear that it is impossible to adequately prepare students for participation in project work, as this is an unpredictable dynamic process. But there are certain skills and abilities that can be practiced before starting the project. And in the role of participants of such projects and grants, students, first of all, should be ready to perform tasks built on the skills of professionally oriented reading. This makes it possible to search for, process and use important information while working on the project, as well as to increase professional qualifications and the level of language proficiency as a result of familiarization with foreign experience in the field, which is primarily associated with reading literature, and recently with mediated communication via the Internet [6; 8].

Conclusions and prospects for further research. So, taking into account all of the above, we can summarize the following.

The selection of material for learning a foreign language in non-linguistic specialties is extremely important. First of all, it must meet such criteria as the relevance of the information it contains, its actual informativeness, compliance with the relevant discipline, the opportunity to develop speaking skills based on it, and compliance with the interests of students. This is most facilitated by the use of authentic sources of specialized literature, periodicals (which will guarantee compliance with the criterion of novelty of information), and the Internet. In addition to the actual text of the specialization, the educational material should contain work with the dictionary, pre-text and post-text exercises both to consolidate the material and to develop and improve speaking and writing skills. This will also contribute to the achievement of one of the main goals of learning a foreign language in general, namely, the ability to apply a foreign language in the right situation (whether it is a conversation or finding the necessary specialist literature for writing an international project).

The experience of practical work proves that a correctly selected professionally oriented authentic text and a set of various exercises developed on its basis play an extremely important role in the study of a foreign language in non-linguistic specialties, contribute to the versatile and integral formation of the student's personality, and prepare him for future professional activities.

REFERENCES

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. Київ : ІНККОС, 2005. 315 с.
2. Волкова В. В. Формування професійної спрямованості студентів-менеджерів на початковому етапі навчання (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Луганськ, 2000. 22 с.
3. Голод Р. Б., Цебрук І. Ф., Кучірка Н. Р. Англійська мова для студентів-медиків : підручник. Івано-Франківськ, 2009. 640 с.
4. Коломінський Н. Л. Соціально-психологічні проблеми підготовки фахівців до професійної діяльності. *Наука і освіта*. 2004. № 3. С. 14–16.
5. Тітова В. В. Комплексне навчання іншомовленнєвої діяльності на базі проєктної методики та модульно-рейтингової системи у вищому технічному навчальному закладі. *Іноземні мови*. 2000. № 1. С. 38–41.
6. Clark H. H., Clark E. V. *Psychology and Language*. Brace Jovanovich Publishers, 1977. 335 p.
7. Gilmour M., Marshal S. Lexical knowledge and reading in Papua New Guinea. *English for Specific Purposes*. Vol.12 (2), 1993. P. 145–157.
8. Haines S. *Projects for the EPL classroom: Resource materials for teachers*. Walton-on-Thames Surrey : Nelson, 1989. 108 p.
9. Ziahosseiny S. M. The effect of content and formal schemata on reading and comprehension. *Journal of Social Sciences and Humanities of Shiraz University*. Vol. 18 (1), 2002. P. 10–16.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Vikoriia Andrushchenko. Culture specific words as cohesive markers of a literary communicative text (in the fantasy novel Harry Potter and the Philosopher's Stone by J. K. Rowling).....	7
Olena Bahatska, Andrii Kovalenko. Personages' gender identity in the postmodern British literary discourse (based on the novel "Passion" by J. Winterson).....	16
Юлія Глюдзик, Андріана Іванова, Тетяна Почепецька Староанглійські, германські та індоєвропейські паралелі у поетонімах фентезі.....	24
Наталія Дячук. До питань адекватності перекладу технічних інструкцій.....	34
Марта Карп. Засоби когезії і когерентності у мультимодальному художньому прозовому тексті	43
Larysa Kim. Sens sémantique des phraséologismes avec un composant numérique.....	51
Lesia Kushmar, Iryna Hrachova, Victoria Nikiforova. The experiment in linguistics.....	60
Myroslava Ladtschenko. Semantic features of onomatopoeic verbs in German spoken language.....	69
Halyna Onyshchak Особливості перекладу усного політичного дискурсу.....	78
Natalia Petiy, Yevhenia Popovych, Olesya Reshetar. Idioms denoting derogatory attitudes toward a person in the English mass media.....	87
Михайло Подоляк. Морфологія англійського ветеринарного терміна.....	96
Ірина Пянковська. Мовне зловживання в німецькомовному політичному медіатексті.....	106
Myroslava Slyvka, Tetiana Madjara. Ways of translating infinitive sentences.....	114
Лариса Соловійова, Ірена Сніховська. Метафоричні дієслівні композити в сучасній англійській мові	123

<i>Tetiana Soroka.</i> The problem of forming a linguistic personality in the context of European cross-cultural communication.....	132
<i>Юрій Стежко.</i> Мовне вираження культури: комунікативна толерантність	141
<i>Ярослава Хижун, Світлана Дишлева.</i> Неологізми сучасної англійської мови: мовознавчий статус та параметри класифікації.....	150
<i>Ірина Ходикіна.</i> Лексико-семантичні засоби емоційного забарвлення німецькомовних текстів на воєнну тематику.....	161

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Наталя Маторіна.</i> Особливості відтворення термінологічної лексики в українськомовних перекладах оповідання Бруно Шульца «Цинамонові крамниці».....	171
<i>Тетяна Славич, Ігор Гаврило, Михайло Рошко.</i> Мотив ініціації в романі В.М. Гюго «Знедолені».....	184
<i>Емілія Швед, Тарас Дацьо, Олександра Яцків.</i> Структурні типи речень як синтаксичні засоби експресії у промовах історичних осіб твору Т. Лівія «Історія» (на матеріалі промов I-ї декади твору).....	195

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Анна Брутман, Тетяна Наумчук.</i> Штучний інтелект на заняттях з Іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти.....	211
<i>Ірина Дзівідзінська,</i> Міжкультурний підхід у викладанні мов.....	219
<i>Тетяна Зубенко, Світлана Белінська.</i> Практика реалізації інтервального методу в навчанні англомовної лексики студентів філологічних спеціальностей.....	225
<i>Олеся Канюк.</i> Дистанційний контроль рівня засвоєння англомовної юридичної термінології студентами: підходи та методології.....	234
<i>Андрій Коваленко, Людмила Глушок.</i> Формування соціокультурної компетентності старшокласників у процесі вивчення іноземної мови.....	243

<i>Аліна Колесник, Інна Удовенко, Олена Мануєнкова, Людмила Подворна, Олена Муравйова.</i>	
Особливості викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання.....	255
<i>Olha Kudelska, Olena Melnytska.</i> The effectiveness of social media in teaching English.....	264
<i>Алла Ляшина, Алла Тишук.</i> Культурологічний підхід до підготовки перекладачів.....	272
<i>Oleksandr Pozdniakov.</i> Key challenges of teaching foreign languages in terms of their mutual impact.....	280
<i>Леся Розач, Ольга Кішко.</i> Інтерференція рідної мови при опануванні учнями англійської вимови.....	289
<i>Наталія Сасенко, Олена Чевичелова.</i> Використання білінгвальних стратегій під час навчання іноземної мови студентів університету.....	299
<i>Ганна Созикіна.</i> Психолого-педагогічні умови навчання іноземних мов у системі неформальної освіти.....	308
<i>Тетяна Суханова.</i> Навчання міжкультурній комунікації студентів технічних спеціальностей на заняттях з англійської мови.....	317
<i>Марина Тимчик.</i> Інтерактивні методи дистанційного навчання студентів медичних спеціальностей на заняттях англійської мови.....	328
<i>Олена Чевичелова.</i> Інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності на заняттях з англійської мови у ЗВО.....	337
<i>Олена Язловицька, Анастасія Птушка, Людмила Байбекова, Аліна Пруднікова.</i> Вивчення іноземної мови у рамках процесу діджиталізації освіти.....	347
<i>Tetiana Shevchuk, Oksana Yasinska.</i> The problem of the texts' selection for the professionally-oriented reading in teaching a foreign language and its role in the formation of students' professionally-oriented competence.....	356

CONTENTS

LANGUAGE STUDIES

Viktoriia Andrushchenko. Culture specific words as cohesive markers of a literary communicative text (in the fantasy novel Harry Potter and the Philosopher's Stone by J. K. Rowling).....	7
Olena Bahatska, Andrii Kovalenko. Personages' gender identity in the postmodern British literary discourse (based on the novel "Passion" by J. Winterson).....	16
Yuliia Hliudzyk, Andriana Ivanova, Tetiana Pochepetska Old English, Germanic and Indo-European parallels in fantasy poetonyms	24
Nataliia Diachuk. To the issues of technical instructions adequate translation.....	34
Marta Karp. Modes of cohesion and coherence in multimodal fictional prose texts.....	43
Larysa Kim. Semantic meaning of phraseologisms with a numeric component.....	51
Lesia Kushmar, Iryna Hrachova, Victoria Nikiforova. The experiment in linguistics.....	60
Myroslava Ladtschenko. Semantic features of onomatopoeic verbs in German spoken language.....	69
Halyna Onyshchak The peculiarities of political discourse interpreting.....	78
Natalia Petiy, Yevhenia Popovych, Olesya Reshetar. Idioms denoting derogatory attitudes toward a person in the English mass media.....	87
Mykhailo Podoliak. Morphology of the English veterinary term.....	96
Iryna Piankovska. Linguistic abuse in German-language political media text.....	106
Myroslava Slyvka, Tetiana Madjara. Ways of translating infinitive sentences.....	114
Larysa Soloviova, Irena Snikhovska. Metaphorical verb composites in modern English.....	123

<i>Tetiana Soroka.</i> The problem of forming a linguistic personality in the context of European cross-cultural communication.....	132
<i>Yurii Stezhko.</i> Linguistic expression of culture: communicative tolerance.....	141
<i>Yaroslava Khyzhun, Svitlana Dysheva.</i> Neologisms of the modern English language: linguistic status and classification parameters.....	150
<i>Iryna Khodykina.</i> Lexical and semantic means of emotional coloring of German military texts.....	161

LITERATURE STUDIES

<i>Natalia Matorina.</i> Peculiarities of reproduction of terminological vocabulary in Ukrainian translations of Bruno Schulz’s short story “Cinnamon Shops”.....	171
<i>Tetiana Slavych, Ihor Havrylo, Mykhailo Roshko.</i> The motive of initiation in V.M. Hugo’s novel “Les misérables”.....	184
<i>Emiliia Shved, Taras Datso, Oleksandra Yatskiv.</i> Structural sentence types as syntactic means of expression in the speeches of historical figures in the work of T. Livius “History” (on the material of the speeches of the 1st decade of the work).....	195

METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

<i>Anna Brutman, Tetiana Naumchuk.</i> Artificial intelligence and “Foreign language for specific purposes” classes in higher education institutions.....	211
<i>Iryna Dzhividinska</i> Intercultural Approaches in Language Teaching.....	219
<i>Tetiana Zubenko, Svitlana Bielinska.</i> The practice of implementing the spaced method in teaching English vocabulary to students majored in philology	225
<i>Olesia Kaniuk.</i> Remote monitoring of English legal terminology proficiency among students: approaches and methodologies.....	234
<i>Andrii Kovalenko, Liudmyla Hlushok.</i> The formation of the socio-cultural competence of upper secondary school students in the process of foreign language learning.....	243

Alina Kolesnyk, Inna Udovenko, Olena Manuienkova, Liudmyla Podvorna, Olena Muraviova. Peculiarities of teaching a foreign language in distance learning conditions.....	254
Olha Kudelska, Olena Melnytska. The effectiveness of social media in teaching English.....	264
Alla Liashyna, Alla Tyshchuk. Cultural approach to the translators training.....	272
Oleksandr Pozdniakov. Key challenges of teaching foreign languages in terms of their mutual impact.....	280
Lesia Rohach, Olha Kishko. Mother Tongue Interference on Students' Acquiring English Pronunciation.....	289
Nataliia Saienko, Olena Chevychelova. The use of bilingual strategies in teaching a foreign language to university students.....	299
Hanna Sozykina. Psychological and pedagogical conditions of learning foreign languages in the system of non-formal education.....	308
Tetiana Sukhanova. Teaching students of technical specialties intercultural communication in English classes.....	317
Maryna Tymchyk. Interactive methods of distance learning for students in medical specialties during English language classes...	328
Olena Chevychelova. Integrated approach to teaching English language skills in university classroom.....	337
Olena Yazlovytska, Anastasiia Ptushka, Liudmyla Baibekova, Alina Prudnikova. Foreign language learning in the context of digitalization in education.....	347
Tetiana Shevchuk, Oksana Yasinska. The problem of the texts' selection for the professionally-oriented reading in teaching a foreign language and its role in the formation of students' professionally-oriented competence.....	356

Наукове видання

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

Випуск 1 (23)

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

Issue 1 (23)

Підписано до друку 21.06.2023 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Наклад 300 примірників. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 21,62. Обл. вид. арк. 22,02.
Замовлення № 0623/384.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.